

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XLIII.

2009

Št./Nº 1-4

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo/Directores: TONE MIZERIT (urednik),
MARIJAN EILETZ, VINKO RODE, BRANKO REBOZOV.

LEV DETELA, urednik za Evropo.

Lektorji: Vinko Rode, Metka Mizerit in Tone Mizerit

Zunanja oprema: Irena Žužek

Oblikovanje in računalniški prelom: Monika Urbanija-Koprivnikar

Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.

Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.

Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 190. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 12-2009

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Báraaga del Centro Misional Báraaga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA

URAD ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU REPUBLIKE SLOVENIJE.

UVODNA MISEL

- LEV DETELA (Avstrija): IZZIVI IN NOVE NALOGE 3

POEZIJA

- GREGOR PAPEŽ (Argentina): MALENKOSTNA PESEM /
PODOBNE REČI / MEHIKANSKA PESEM / SKLEPANJA. 6
- SUZANA GUOTH (Madžarska): SIC TRANSIT GLORIA MUNDI /
AMERICAN DREAM / 10
- LOJZE LAVRIČ (Argentina): NA PLESU / MOLITEV PO PLESU 13
- SANDOR PETÖFI (Madžarska): OB KONCU SEPTEMBRA 15

PROZA

- MIRIAM JEREB BATAGELJ (Slovenija): MARTIN IN POL 16
- NEI ŽUŽEK (Brazil): STOPNICE SO VSEM NA RAZPOLAGO 24

SPOMINI

- SUZANA GUOTH (Madžarska): NA KRILIH SPOMINOV 28

OBRAZI IN OBZORJA

- ZORKO SIMČIČ (Slovenija): ŽIVLJENJE POLNO SMISLA 34

V SPOMIN

- MARTIN BRECELJ (Italija): NAŠ IN NJEGOV ČAS 59

INTERVJU

- KATICA CUKJATI (Argentina): NADESLAVA LAHARNAR 65

ESEJI IN RAZPRAVE

- MARKO MIZERIT (Mehika): NAŠ POGLED - NOVI SVET 72
- JANJA ŽITNIK SERAFIN (Slovenija): AKTUALIZACIJA INTE-
GRACIJSKIH KONCEPTOV LOUISA ADAMIČA 84
- TONE MIZERIT (Argentina): (PRE)ŽIVETI V DVEH SVETOVIH 93

ZA ZGODOVINO

- MARIJAN EILETZ (Argentina): ENGELMANOVA ZGODBA III 100

VILENICA

- JANJA ŽITNIK SERAFIN (Slovenija): SLOVENSKOARGEN-
TINSKA KNJIŽEVNOST NA VILENICI 111

JANJA ŽITNIK SERAFIN (Slovenija): RAZISKAVE INŠTITUTA
ZA SLOVENSKO IZSELJENSTVO IN MIGRACIJE ZRC SAZU O
SLOVENCIH IN NJIHOVIH POTOMCIH V ARGENTINI 115

BOŠTJAN KOČMUR (Slovenija): POLOŽAJ SLOVENSKOARGEN-
TINSKE KNJIŽEVNOSTI IN KULTURE 121

KNJIGE

JURE VOMBERGAR (Argentina): MARKO KREMŽAR - ČASI
TESNOBE IN UPANJA 126

LIKOVNA UMETNOST

VERENA KORŠIČ ZORN (Slovenija): NA ODPRTJU RAZSTAVE
AKVARELOV SLIKARJA ANDREJA MAKEKA 136

ODŠLI SO

DR. KATICA CUKJATI (Argentina): SKROMEN SPOMIN 140

UMETNIŠKA PRILOGA:

BRANKO ZAVRTANIK (Argentina)

Inštitut za slovensko izseljenstvo
in migracije ZRC SAZU
Slovenian Migration Institute
ZRC SAZU
Novi trg 2
1000 Ljubljana

IZZIVI IN NOVE NALOGE

Slovenska literatura izven Slovenije
na začetku 21. stoletja

Literatura je v svojih najboljših oblikah občutljiva tkanina iz premišljeno oblikovanih besed in (za)misli, posebno cedilo oziroma filter iz besed, skozi katerega preseva resničnost v obliki poglobljenih stihov, zanimivih zgodb, dobro zasnovanih romanov. S pomočjo omenjenega besednega filtra, skozi katerega ustvarja pisatelj zgoščeno podobo resničnosti, lahko tudi pisateljev bralec na poglobljen, drugačen in nov način spozna glavne silnice in gibala življenja, dobi uvid v zapleteno, velikokrat kruto in vrtoglavo zgodovino človeštva, najde odgovore na izzive sodobnosti in na vprašanja o možnostih in pasteh prihodnosti.

Slovenski pisatelji iz zdomstva v meddobju ostrega časa po koncu druge svetovne vojne, v odrezanosti od prvotne domovine onstran oceanov, v Argentini, v Združenih državah Amerike, Kanadi, Avstraliji in drugod, v samotni odcepljenosti od slovenske besede na Japonskem, posamezni osamelci v raztresenosti najrazličnejših evropskih metropol, so včasih odlično in prepričljivo, velikokrat z zanosom upanja v drugačno prihodnost, skušali dokumentirati drugo stran resnice o svojem času in svetu. Kljub občasni zamejenosti in neslogi določenih protagonistov, ki je delno razumljiva zaradi osamljenega in izoliranega položaja v zdomstvu, so ustvarili bogat literarni opus, ki se tudi zaradi pričevalske tematike o desetletja v Sloveniji zamolčanih pobojih protikomunistično usmerjenih nasprotnikov komunistične revolucije in o stiski vernega človeka v primežu veri nasprotujočega nasilnika loči od običajne centralnoslovenske literature v obdobju nekdanjega realnega komunizma. Slovenska zdomska književnost je skozi dolga povojna desetletja ostala sicer neupoštevana v nekdanji ideološko omejeni uradni zgodovini slovenske literature. Toda istočasno je bila izziv za kritične posameznike in za nove generacije. Bila je dokaz pretresljive slovenske zavezanosti svojemu jeziku in kulturni

dediščini pa tudi dokaz o močni ustvarjalni energiji tudi v najtežjih okoliščinah. Prvotno travmatizacijo zaradi tragedije v drugi svetovni vojni in po koncu druge svetovne vojne so v drugi polovici 20. stoletja nekateri emigrantski pisatelji v Argentini pa tudi drugod po svetu dopolnili s tematiko »pridobljenega novega sveta«. V slovensko literaturo so vdrle avtentične zgodbe iz argentinske pampe, velemestnega Buenos Airesa, indijanskih Andov, iz industrijskih središč in prostranstev Severne Amerike in Avstralije pa tudi opisi mentalne drugačnosti v stvarnosti Japonske (Vladimir Kos) ali Indije (Jože Cukale). V najnovejšem času so po svetu zrasli novi mladi ustvarjalci, ki se še vedno čutijo zavezani izročilu slovenskih prednikov in slovenski dediščini, čeprav velikokrat ne pišejo več v slovenščini, vendar vnašajo v svoja pisanja v jezikih novih domovin melos slovenskega narodnega duha in odsvit slovenskih običajev in navad.

Za Slovensko kulturno akcijo in Meddobje kot osrednjo slovensko revijo izven Slovenije je ta novi položaj - ob usihanju prvih, še v Sloveniji rojenih generacij - lahko tudi ustvarjalni izziv. Slovencem so v času globalnega svetovnega razvoja in kompleksne razvejane svetovne politike, gospodarstva in kulture namreč potrebni ustvarjalci z izkušnjami, pridobljenimi v svetovnem prostoru izven Slovenije. Te izkušnje lahko postanejo koristno dopolnilo občasne nekritične zamejenosti in prevelike enosmernosti določenih skupin v Sloveniji. Postanejo lahko nujno potrebni izziv in prepri, vsekakor pa dopolnilo in poživilo zamejenosti nekaterih okolij.

Čeprav je slovenska zdomska in izseljenska literatura v Evropi stala vedno nekoliko v senci zdomske ustvarjalne metropole v Buenos Airesu, so slovenski zdomski pisateljski osamelci v Rimu, v Trstu, na Dunaju, v Parizu, Nemčiji, Belgiji in drugod bili posebno moteče dejstvo za nekdanje oblastnike v Sloveniji in Jugoslaviji. Ti so se silno bali, da se ne bi zdomstvo premočno povezalo s slovenskim manjšinskim potencialom v Italiji in Avstriji in ustvarilo idejno in politično njim nasprotujočo fronto tik pred pragom domovine. Zato so poskušali z vsemi sredstvi preprečevati širši razrast in povezovanje slovenskega zdomstva z zamejstvom, čeprav se je to povezovanje kljub intrigam in ukrepom jugoslovanških komunističnih oblasti vseeno utrjevalo zlasti s pomočjo katoliških krogov v Trstu, Gorici in na avstrijskem Koroškem, medtem ko so evropski slovenski pisci istočasno vedno znova našli možnost objavljaja v Meddobju in različnih drugih publikacijah.

Tudi danes imajo redki še preostali slovenski pisatelji v »Evropi izven Slovenije« nalogo in dolžnost, da s svojim umetniškimi doprinosom dopolnjujejo podobo vseslovenske literarne dejavnosti in v tujem svetu tudi v novih jezikih pričujejo o kulturi in duhovnih razsežnostih slovenstva.

Po letu 1990 se je slovenski kulturni ustvarjalec izven Slovenije znašel v novem položaju. Ob velikih spremembah v letu 1990 so se vrata rodne domovine odprla do tedaj prepovedanim Slovincem, ki jih je nekdanji totalitarni čas hotel »za vedno izbrisati iz zgodovinskega spomina«, kar je bil kulturni genocid, kot je bil leta 1945 genocid poboj domobrancev in tisoče drugih nekomunističnih žrtev.

Upamo lahko, da smo Slovenci doma in na tujem po tolikih katastrofah naše polpreteklosti dozoreli za učinkovito oblikovanje novega življenja v prenovljeni demokratični vseslovenski skupnosti. Ni namreč mogoče zgraditi dobre demokratične skupnosti, če omejuješ rast alternativnih mišljenjskih načinov in uničuješ svobodo mišljenja in delovanje drugače usmerjenih. Tudi ni mogoče oblikovati prave narodne kulture pa tudi svetovne kulture, če odklanjaš zapleteni splet duhovnih povezav med tako imenovanimi manjšimi in tako imenovanimi večjimi kulturami in kulturnimi krogi. Ni namreč mogoče imeti prave domovine, če se boriš proti drugače usmerjenim sorojakom pa tudi proti manjšinam, proti drugače govorečim, proti tujcem.

Na videz obrobna, toda alternativna pozicija slovenske zdomske literature zadobi v vseslovenskem kontekstu nenadoma nove razsežnosti. Naj ostane tudi v novem obdobju duhovnih komunikacij ustvarjalni izziv in dopolnilo, predvsem pa svež studenec izvirne ustvarjalnosti.

MALENKOSTNA PESEM

*Vse poti do tukaj,
človeške smrti in rojstva,
prikriti neuspehi, zanikane bolečine,
radosti, do katerih sem bil brezbrizen,
vse prehojene poti do tukaj,
poti, na katerih so bila samo čudna bitja
in pakti med samotarji,
stokrat in tisočkrat sem prečkal mesta,
potoval proti na zemljevidu označenim ciljem,
ko je bilo popolnoma enako priti ali oditi,
ko ni bilo na nobenem od tistih bregov nikogar,
nobenega neba na obzorju
razen mrtvih oblakov, ki obdajajo jesen;
prehodil sem vsa tista leta in kraje,
prestopil vsa vrata, ki se zaprejo
za vedno, ko jih prestopiš,
in videl sem samo temo in nič več kot to,
toda sem došel po vseh teh poteh do tukaj,
do koder ne bi došel,
če ne bi šel po teh poteh,
došel do tukaj, da končno uzrem
svojo lastno bit
v tvoji milosti, Gospod.*

PODOBNE REČI

Reči, kakor na primer zmaga,
niso zame.

Privoščite mi zmeren poraz,
da bom čutil hvaležnost do sveta.

Stvari kot radost in sreča
niso zame.

Pretrdo je, da bi jih prenašal
in sledil njihovi igri.

Naj mi bo dano malo nesreče,
da se bo vsaj malo uveljavila
pomirjevalna ravnodušnost.

Ne želite mi uspešnih žensk,
z njimi bi bilo življenje
naveličanost sama

(od moškega zahtevajo,
da zgodaj vstaja ter nemudoma
začne delati).

Meni dajte platonsko ljubezen,
táko, ki je najbolj lagodna.

Jaz sem take vrste, da nikdar ne bom
prepričano govoril o svobodi;
sem namreč dovolj vulgaren
da menim, da ima suženj
več prednosti kot gospodar.

MEHIKANSKA PESEM

*Mehiška glasba že ves dan igra
v mojem kasetofonu,
medtem ko v pepelniku ni več prostora
za en sam cigaretni ogorek.
Izpraznil sem ga že tri ali štirikrat.
Cigaretni dim nad mojo glavo že ni več dim,
temveč gosta bela odeja,
ki plava po vsej sobi.
Pesem poje o nekem petelinjem dvoboju
za neko kokoš.
Težko mi je misliti s tolikim dimom nad seboj,
ki grozi, da postane nekaj trdnega
in zgrmi name.
Toda mislim, da bi Mariachis že morali
nekoliko spremeniti
vsebino tistih zastarelih besed.
Postalo bi sprejemljivejše poslušati
pesem o dveh kokoših,
ki se bojujeta za petelina.
Ali o dveh petelinih,
ki se bijeta za drugega petelina.*

(Prevedel Branko Rebozov)

SKLEPANJA

*Ena oblika sreče je,
da bleščeči val pustimo mimo
in ostanemo v popoldanskem vrtnem miru.*

*Je tudi druga oblika sreče,
da sledimo valu v njega pobliskavanju
in da pustimo vrtni mir od vselej.*

*Nesreče ena je oblika
pustiti, da val gre mimo
in na drugi breg prenesti
njegovo sončno silnost.*

*Nesreče je še druga oblika:
iti z valom velike ekstaze nepoznanega
in prijetno nepremičnost znanega
pustiti zadaj.*

*Gledano tako, nihče ne more reči,
da je srečen, niti ne nihče,
da je nesrečen.*

Tisti, ki je izgubil, ni vsega izgubil.

Tisti, ki je pridobil, ni vsega pridobil.

Gledano tako, se preveč trpeti ne izplača.

*Toda vedeti je treba, da so taka sklepanja
le čista logika.*

*Nikomur ne koristi govoriti o tistem sijaju
srca v očeh, ki so izšle iz čistega jutra
kot kamna, ki ju je luna skopala
in sta postala tvoje oči.*

(Prevedel Branko Rebozov)

SIC TRANSIT GLORIA MUNDI
/TAKO MINEVA SLAVA SVETA/

*Nekoč dežela neizmernega bogastva
Potaplja se počasi v človeški zgodovini.
Mitos Novega sveta izginja,
Po katerem človek hrepenel je v stari domovini.*

*Nekoč v deželi tej dekle preprosto
Lahko postalo je lastnik hotela,
Kurirja so povišali v bankirja,
Emigrant povzpел se je na vrh hierarhije.*

*Ne boš več našel te obljubljene dežele
Ti državljani nesrečne prastare Evrope,
V ruševinah leži zdaj predmet tvojih sanj,
Zemlja nekdanjih velikih dejanj.*

*Bolečine, grenkobe, duševne tesnobe
So mesto simbolov bogastva zasedle,
Enolične, grenke, nesrečne usode
Pišejo črno kroniko človeške zgodovine.*

*Kaj sproži brezkončno sovraštvo človeka,
Globalni programi gospodarskega razvoja,
Arogantnost, bogastvo ali uniforma kulture,
Ki jo povsod brutalno potisnejo nate?*

*Morda pa le želja po svetovni oblasti
Stalina, Hitlerja, ali Osame Bin Ladna?
Je sovraštvo stalno prisotno v človeku,
Ki ga spodbuja k nizkotnemu zločinu?*

*Kaj sproži brezkončne tragedije sveta,
Usodo Auschwitza, Kolime in Stalingrada,
Kaj je vodilo k Enajstemu septembru,
K neusmiljenemu, usodnemu terorizmu?*

*Zakaj človek s samomorilskimi atentati
In z dolarskimi milijoni podpira Al Kaido?
Zakaj ugaša počasi blede goreča svetilka
človeškega razuma tretjega tisočletja?*

*Sporočili so danes zjutraj po radiu novico,
Da v New Yorku nove stolpnice gradijo,
Lepše in višje, kot so stale tam nekdanj,
Ampak vprašanje:
Kako zaceliti duševne rane?
Ali načrtuje rešitev nekdo?*

»AMERIKAN DREAM« /AMERIŠKE SANJE/

V žgoči vročici razkošnega obilja
Cveti barbarizem novega tisočletja
»Amerikan dream« in finančna blaginja
napovedujejo vojno nekdanjim vrednotam.

Svet je bolan, krvavi in umira,
Pomaga naj končno njemu nekdo,
Z bombami te bolezni ozdravit ne moreš,
Le treznost je antibiotik proti raketam.

Ali bo zmagal v tej vojni nekdo,
Ki napada naravo, človeške vrednote?
Zakaj rušijo bogate dežele vse revne,
Namesto da jim nudijo kruh preživetja?

Žal ne razumem več tega sveta,
Ki priznava samo interese bogatih,
Brez sočutja gre mimo lačnih beračev,
Mimo revščine in umirajočih siromakov.

Solidarnost umira, živi korist bogatašev,
Interes neugnanih, pohlepnihih bankirjev,
Vrnimo se tja, kjer še vlada kultura,
Kjer mir med ljudmi še ni utopija.

Uničil verjetno sam sebe bo svet,
Ker na razbombardiranih tleh
Pride k zavesti podivjan terorizem,
Kjer gnezdo si dela neusmiljen egoizem.

Ker usoda sveta je usoda človeka,
Usoda človeka pa usoda sveta,
In svet je bolan, terorizem je simptom,
Zbudimo se končno iz dremavičnih sanj!

NA PLESU

*Imel sem nežno te v svojih rokah,
oči so pile pogleda tvojega omamen sok,
zpletli se v zlate niti tvojih las so prsti revni,
rumenega prahu bogat studenec izviral je iz mojih rok.*

*V globok tolmun sem tvoje duše padel
in moči čiste vode se predal,
zaplaval sem s strastjo otroka,
kot po puščavi strašni sem rose tvojih ust iskal.*

*Zakaj ta molk zdaj? Zakaj me mučiš?
Zakaj, zakaj? - sprašujem se zaman.
Tako strašan sem greh kak storil
da zopet 'z raja sem izgnan?*

MOLITEV PO PLESU

*Saj greh priznam;
iskal le tvoje sem telo,
tvojih belih prsi poln krog,
tvojih zlatih las,
tvojih ustnic češnje,
tvojih bledih lic
in mehkih rok.*

*Saj tresoč oba sva se izpustila,
napeta struna, ki naj molči,
sva mokra glina v rokah Kiparja,
proseča oblika, ki je še ni.*

*Odpusti greh mi, ti Bog, moj Stvarnik,
saj le meso sem, ki trolni,
lepote lačno, ljubezni žejno,
proseč počitka v milosti.
Trkam na nebeška vrata,
oh poslušaj me Gospa,
naj klic moj grozni Tebe presune
in pride Tebi naj do srca.*

OB KONCU SEPTEMBRA

/SZEPTEMBER VÉGÉN/

*Cvetijo v dolini še vrtno cvetlice,
topoli pod oknom brhko zelene,
a vidiš v daljavi že turoben svet zime,
sneg že pokriva puščobne vršine.
V srcu mladostnem poletje vihra,
pomladni cvetovi mi dušo pestrijo,
a temni oblaki obujajo sivo
zlovešče grozečo jesensko meglino.*

*Cvet se usuje, življenje mineva,
hitro v naročje mi draga se usedi,
ti, ki glavo mi sklanjaš na nedra,
stala morda boš ob moji gomili.
Oh reci, če jaz bi zapustil te prej,
da truplo bi moje zasula s solzami,
ali pa odvrгла bi nezvesto moje ime
za novo ljubezen, za tuje srce?*

*Ali, ko odvrгла boš vdovsko tančico,
za črno zastavo na križ jo obesi,
jaz pridem iz grobne hladnine po njo,
jo vzamem s seboj v polnočni temini.
Da z njo si obrišem bridkosti solze,
ker prepustila lahkotno si me usodi,
da z njo si ovijem ranljivo srce,
ker ljubim te večno tudi tam doli.*

*MIRIAM JEREB BATAGELJ***MARTIN IN POL**

Kraj, kjer se je začela odvijati njegova zgodba, ni bil nič kaj posebnega. Mogli bi reči celo, da ni bil na višini, da ni bil vreden trenutka ... Pa kaj zato! Saj prostor doseže presežnost ravno po dogodku, ki ga takorekoč napravi za nesmrtnega, nepozabnega ... celo lepega.

No, resnici na ljubo, se je stvar spočela že nekaj tednov preje, v bolj ognja polnem okolju, zaznamovanem z vzdihni ugodja, sreče. A zvedelo se je šele tedaj, ko je neučakana mati, ki je sedela v še kar urejeni kavarni, prekinila pitje kapučina s sladilom, branje Jančarjevega Zvenenja v glavi in odfrčala v bližnjo lekarno.

Vrnila se je in odprla vrata z napisom Damas. Napolnila je posodico Evatesta. K sreči je ni nobena priganjala, kajti treba je bilo čakati kar nekaj minut. Preštela je vse ploščice na steni. Slovenska straniščna kultura ji je udarila na plan in spomnila se je rimanih verzov, ki jih je menda slišala v otroštvu: Kdor s prstom briše ..., naj da v usta, ne na zid.

Se sploh da preučiti misli in zakone, po katerih preidemo iz ene teme na drugo, ustvarjamo neverjetne povezave in se potem sprašujemo, kdaj, kako in zakaj se je sprožil plaz? Končno je pretekel čas in pogledala je majhno posodico s tekočino, v kateri naj bi bili sledovi novega bitja. In res: dve črtici! Polna evforije – aj sta ti črtici, majhni, neznatni, pa še mokri povrh, naznanjali, da bo tudi ona Eva postala –, je tekočino zliila, pritisnila na gumb in posodico vrgla v smeti. Saj ni taka kot drugi, ki mečejo in mažejo vsevprek.

In prijokal je na ta svet. – Fantek je –, je rekel oče, ki je bil obvezno zraven, kot se spodobi za moškega te dobe. Moškega, ki ni starokopiten in, ki hoče slediti toku časa. Moškega, ki je emancipiran

in ki je ob ženi, ker on to tako hoče. No, naj bo že tako ali drugače, oče je prej videl tisti kembeljček kot mati in zato ji je o tem poročal.

Med umivanjem, tehtanjem in tipanjem pediatra je otrok neusmiljeno jokal. Ni se drl kot jesihar, ni cvilil kot mladi mački; jokal je kot bandoneón. O tem sta si bila edina oba. A melodija se je v hipu zaustavila. Ni bilo klasičnega zaključka. Ne. Odrezalo se je nekje v sredini melodičnega stavka, kot pri Piazzoli ali pa pri Ramovšu.

Ko je dete že počivalo na oblinah, polnih mane, se je s svojimi svetloplavimi očki zazrlo v obraz roditeljev. V hipu je bilo koncerta konec. Vsi trije so onemeli. Oče pa je rekel: – To je fant in pol.

Potem je bilo treba najti otroku ime. Mati se je navduševala za Davida, oče pa jo je dražil z Goljatom. Če je oče prišel na dan z Ambrožem, mu je mati postregla s Francijem. Imena staršev in starih očetov niso prišla v poštev, ker sta starša smatrala, da mora imeti to edinstveno bitje čisto svoje ime. S koledarjem pa si tudi nista dosti opomogla. 8. julija, na dan fantovega rojstva, sta gođovala dva mučenca: Kilijan in Prokopij. Saj nista imela nič proti eksotiki, ampak vseeno si nista upala otroka obremenjevati s tolikšno mero originalnosti.

Po kratkem premoru sta skoraj istočasno rekla: – Pa naj bo Martin. Velikokrat se je namreč že zgodilo, da sta uganila partnerjev odgovor. Zato ju ni presenetilo, da sta tokrat bila soglasna za Martina. Saj je fant sinjeok in slovenskih korenin. Naj nosi Krpanovo ime, ime dobrega, neuklonljivega človeka. Solziti pa se je začel v Argentini, kjer je doma Fierro, tako junaški in človeški obenem.

Tako je: Martin bo.

Pa sta se spomnila zgodb, ki sta jih prejela po ustnem izročilu o Poldrugem Martinu. O onem fantu, ki je bil s pametjo skregan. Menda so mu rekli, naj meče oči na dekleta, pa jih je snubil z volovskimi. Imel pa je še avtorske pravice nešteto drugih nerodnosti.

Ne bi bilo pravično, da bi otrok bil žrtev vsemogočih opazk in vzdevkov. Fant od fare bo. Fant in pol (saj se sme tako reči, če se ženski pravi, da je baba in pol).

Odločila sta se, da ga bosta vpisala v matično knjigo kar takole: Martin in Pol. Eni so José del Carmen, spet drugi Arquímedes del

Valle, pa María del Pilar, Juan Cruz ... Torej: zgodovinskih dokazov je dovolj, da sme nositi otrok večbesedno ime.

Križev pot, ki se je začel na matičnem uradu, se vil po vsemogočih pisarnah in pisarnicah in bil kronan z vstajenjsko postajo, z odlokom o pravilnosti in primernosti uporabe tega imena za osebo moškega spola, je bil kmalu pozabljen. Ponosna sta bila, da nosi fant ime, ki mu ne bo v sramoto. Ime, ki diši po lipi in po ceibu obenem. Ki vsebuje valček in tango. Ki spaja v sebi nenehno hrepenenje staršev po harmoniji, po združitvi slovanskega in latinskega elementa.

Martin in Pol se še ni mogel zavedati, kakšno reko upov in hotenj je spostil s svojim rojstvom.

- - -

Dnevi in večeri so si sledili s previjanjem, dojenjem, ugibanjem o vzroku joka in nespčnosti, s prvimi zvoki in zlogi, ki sta jih starša po svoje dekodirala in z občasno dozo miru in počitka. Tudi nekaj tega je bilo vmes. In takrat je mati občudovala malo bitje. Kot da bi še nikoli prej ne opazila, kako neverjetna stvaritev je človek. Čudeža stvarjenja ni dojela v letih šolanja pri verouku, niti ne ob mnogoterih izletih v naravo. Svet se je zanjo začel nanovo s pojavom tega malčka. Kot so bila združenja z možem zanjo predokus nebes, je bil že sam pogled na fantiča razlog za pozabo vseh tegob. Dvomi, ki so gnezdili v njenih možganih, so se razblinili, strah in zakompleksanost sta izginila. Pozabila je na vse jadikovanje nad pomakanjem časa, na njeno bolešno željo po popolnosti, ko se je hotela predati vsa in istočasno intelektualnemu delu, gospodinjstvu, možu in še marsičemu. Ta njena delavnost, ki se je premnogokrat sprevrgla kar v brezglavo histerijo, je sedaj našla neko zavoro. Umirila se je. Vzela si je čas, da je uživala in je vest ni več tako pekla zaradi tega.

Ni pa mogla ostati čisto negibna. Saj tudi ni hotela. Premišljevala je, kako bo Martinu in Pol pripovedovala, od kod izhaja, kaj vse so počeli njegovi predniki. Le kako bi rešila pozabe zgodbe, ki jih je slišala v otroštvu, zgodbe, ki so zapisane le v njeni zavesti, občutke, ki jih je imela ona kot otrok?

Ali se jih bo še spomnila, ko bo nastopil trenutek in bo otrok mogel doumeti sporočilo? Da bo otrok razumel slovensko, se ji je

zdelo samo po sebi umevno. Ni bila pa gotova, da bo dovolj prilik za skupno in sistematično preučevanje družinske folklore. Saj sta z možem krščanska zakonca, ki sta vedno pripravljena na novo življenje in jima še na misel ne pride, da bi na katerikoli način omejevala število rojstev. Ena družinska veja je precej jalova, druga pa nadvse rodovitna. Torej: obstaja možnost, da Martin in Pol ne bo edinček. Porodi, dojenja, previjanje, hranjenje, vodenje v šolo, nadziranje nalog in igranje z vsemi temi možnimi otroki ... vse to bo pa omejevalo čas, namenjen zgodbam iz preteklosti.

Ko je fanta le premagal spanec in je začel okušati zdravilno moč buenosaireške sieste, se je mati usedla pred računalnik. Šla je z miško k datoteki, dvokliknila, odprla nov arhiv in ga shranila kot NAŠE ZGODBE.doc

Te zgodbe so zate, sine, in za vse, ki se bodo nama z atijem, če Bog da, še rodili. Pa tudi za tvoje otroke in vnuke.

Pišem jih brez pravega zaporedja, kot mi prihajajo na misel. Tudi imen nimam namena zapisovati. Nekaj resničnega boš našel v njih, pa tudi nekaj izmišljenega. Ker so dogodki dolgo časa bili le v spominu, so se tam tudi predrugačili, poenostavili ali celo skomplicirali.

KOPRIVE MOJE STARE MAME

Kakšen je skupni imenovalec za staro mamo in za koprive? Morda kopriv še ne poznaš. Sama sem precej pozno prišla v stik z njimi. Nekje, v nekem skrivnem predalčku, kjer se kar naenkrat pojavi neka melodija, nek obraz, nek vonj, nek občutek lagodja ali pa tesnobe, ki je s tem povezan, ali pa kaka beseda, kakšen stavek, je bilo tudi tole: – Če te srbi, kar na koprive.

Stavek je bil izrečen v sklopu pripovedovanja stare mame in mi ni bil jasen. Butnil pa je na dan, ko sem okopavala vrtilček in me je zaskelilo. Z golo nogo sem se približala rastlini, ki mi je bila neznana. Na videz je bila čisto nedolžna. Pustila pa mi je rdeč madež. In to je bila tista slavna kopriva.

Stara mama je bila nizka in prikupna mladenka. Doma so tolkli revščino. Ust je bilo veliko, boleznj pa tudi. Zato je tudi ona morala pomagati. Takrat ni bilo posojil, ne kreditnih kartic. Če si hotel imeti kaj več, si moral prijeti za delo, pa če ti je to dišalo ali ne.

In tako je šla ta stara mama, ki je bila takrat mlada, služiti k premožnemu sorodniku. Delala je in on, razvajan gospodič, je bil zelo zahteven. Če česa ni dobil, si je pa kar vzel. Tako si je vzel tudi njeno devištvo.

Pa ona ni tarnala. Kmalu po poroki se je rodil otrok. Sama si je zavihala rokave in z zgledom spodbujala k delu hlapce in dekle, ki so bili pri hiši.

Nekoč je dekli naročila, naj pazi otroka. Ko je, čez čas, šla v izbo, da bi videla, če je vse v redu, je bil ta red nekoliko drugačen. Dekla ni pazila fantka, pač pa fanta, moža, fantkovega očeta. Kmečka žena, iz predprejšnjega stoletja, ki nikoli ni brala knjige samopomoči, ki ni vedela niti besedice o ženski enakopravnosti, o njeni samozavesti, ki je bila vzgojena v tem, da, kar mož stori, vse prav stori, je naglo postopala.

- Poberi svoje cunje in kar na koprive pojdi, če te srbi –, je rekla dekli. Še na misel ji ni prišlo, da je pač taka božja volja in, da se ji mora mirno podrediti.
- Ne jemljite tega resno, gospa!
- Ne nori!
- Na koprive. Pa amen!

To ti je ženska, je pozneje razmišljal mož. Kot levinja brani svoje. Pravšna je za ta grunt. Kdo bi si mislil, da ima toliko ognja v sebi! Z njo ne bo heca, pa tudi dolgočasil se ne bom. Pa le niso vse ženske butaste. Vsaj moja ne. Pa duš!

RDEČI SLADKORČKI

Bilo je za Telovo. Včasih je bil to velik praznik. No, da ti malo razložim. Bila je procesija. Ljudje so se zgrnili ob monštranci, kjer je bilo izpostavljeno Sveto Rešnje Telo. Duhovnik, ki je nosil monštranco (zlato, v njej pa hostijo) je bil pod nebom, neke vrste baldahinom. Za njim se je vilo božje ljudstvo. Ministranti, možje, otroci in žene. (Te so bile v prejšnjih časih vedno na repu procesije.) Bile pa so tudi belo oblečene deklice, ki so trosile cvetje.

In med temi deklicami naj bi bila tudi moja mama. Naj bi bila!

Belo oblekico si je pomerjala vsak dan po dvakrat v tednu pred praznikom. Na skrivaj se je kdaj pa kdaj tudi pogledala v ogledalo.

Prevečkrat ni smela. Parkelj se pokaže tistemu, ki se prerad opazuje, so ji pravili.

No, oblekica ji je bila po meri in po okusu. Veselila se je, da bo mogla iti v procesiji.

Na Telovo se je zbudila zelo zgodaj. Saj skoraj ni mogla spati. Pričakovanje ji je odneslo spanec. Hitro se je oblekla. Potem se je pa začelo.

Neznosni krči. Bolečine v trebuhu. Slabost. Bruhanje. Vrtoglavica, vrtoglavica še in še. Onesveščanje.

Ko se je zbudila, ni mogla razbrati, kje naj bi bila. In čigavi naj bi bili glasovi. Kraja ni poznala, ljudi tudi ne. Bile so belo oblečene osebe. Toda niso bile deklice, temveč odrasli možje in ena ženska.

Da ni v procesiji, ji je bilo jasno. Ni hodila. Ležala je. In vsi so buljili vanjo. In govorili so.

O čem? Slišala je, da bodo morali javiti stvar policiji. In da bodo gotovo očeta zaprli.

Kaj naj bi to bilo? Zakaj naj bi se te belo oblečene osebe zaniemale za njenega očeta? Kaj naj bi bil njen dobri oče slabega storil?

Ko so opazili, da je budna, so prenehali s pogovorom, ji namenili blag nasmeh, takega kot znajo le odrasli, ko imajo kaj za bregom, ji razložili, da je v bolnišnici, ker se je onesvestila in, ker je bruhala. Potem so jo prijazno vprašali, kaj je jedla tisto jutro.

Takrat ji je postalo vse jasno. Spomnila se je, da je pojedla neke rdeče sladkorčke. Ata jih je skrival pod ključem. A še oče se vsega ne more spomniti. In pozabil je na ključ. Sladkorčki pa so romali v želodček sladkosnedke. To je bilo malo pred procesijo.

Pa sladkorčki sploh niso bili dobri. In potem krči, bolečine, vrtoglavice ...

Če jih je oče imel pod ključem, je imel za to gotovo važen razlog. Zato si je mirne duše izmislila pravljico o domnevnem zajtrku. Sladkorčkov še omenila ni.

Ko je bila spet doma, je zvedela, da bi bil oče lahko zaprt, ker je ona zaužila strup za lisice.

Od takrat naprej se je bala sladkorčkov rdeče barve kot hudič križa.

PASJI MIR

Verjetno si že kdaj slišal, ali pa še boš, da ima še pes rad pri jedi mir. Ta stavek največkrat izreko starejši, ki jim gre na živce, ali pa na jetra, da se otroci pri jedi zafrkavajo, suvajo, brcajo, jezikajo. No, da niso pri miru. Ali pa, da starejše sprašujejo o mnogočem. In starejši naj bi imeli takrat kako važnejše opravilo, ali pa so živcirani zaradi službe, inflacije, politike, nemorale, ali zaradi katerekoli druge stvari, ki ni vključena v prejšnje kategorije.

Nekatera rekla, ki izvirajo iz ljudske modrosti, skrivajo v sebi, verjetno, kanček resnice. Na primer: Mrzel si kot pasji gobec! Pri nekaterih pa je njih resničnost vprašljiva, ali pa vsaj nedostopna povprečnim zemljanom. Zakaj naj bi bili vlažni ali pa zelo vroči dnevi – pasji? Ali pa bedno življenje – pasje? In da nekoga zebe kot cucka? Pojma nimam!

Pri hiši so imeli tri pse. Bili so Muri, Miško, Riko. Tako so jih poimenovali. Krstili jih niso; tudi pasjih pokopališč takrat še ni bilo.

Vsi trije psi so se razvili v velike črne mrcine. Vsi trije so bili prijatelji otrok in so se z njimi obvezno igrali. Velikani so otrokom služili za konje, za dojenčke. In ubogi cucki (od tod morda tisto o pasjem življenju) so pridno ubogali svoje lastnike. In prijatelje lastnikov. Bili so krotki kot jagnjeta. (Pa smo spet pri tej blaženi ljudski modrosti!).

Resnici na ljubo se jim ni tako slabo godilo. Zalajali so, če se je približal kak neznanec, zabavali so mladež, za lon pa so dobili prenočišče, hrano in še počohljali so jih, kjer jim je prijalo.

Tako so tekli pasji in otroški dnevi. Vse do ... (tatantatan!) (Zamisli si glasbo pri shrhljivi zgodbi), vse do nekega pasje mrzlega dneva. Tam, v deželi tvojih prednikov, je bila pozimi pot večkrat polna snega. Kidati so morali to leđeno gmoto. Tako so napravili ponekod vsaj ozko gaz. Po tej gazi se je bližala sosedova Polonca.

Pa kdo se je spravil ravno na to gaz? Muri, ta dobri, veliki pes. Muri je bil Polonin prijatelj. Zato si je tudi dovolila neko bolj zaupljivo gesto. Prijateljsko ga je opomnila, da ni na pravem mestu. Da ovira promet. Da ima na razpolago kak drug prostor.

Seveda ni bila neumna. Vedela je, da je pes ne bo razumel, če mu bo govorila. (Pasje govorice pa se tudi še ni bila naučila.) Zato

ga je rahlo sunila. Res rahlo. Tako, da bi žival razumela, da ji je na poti.

Takrat pa je izbruhnilo. Kot lava iz kadečega se ognjenika, ki dolgo čaka na beg. Kot s silo utišan krik.

Muri je v hipu planil na Polonco in se je lotil z vso ihto. Odrasli so mu s silo iztrgali ubogo dekletce, ki se je prepozno spomnilo, da hoče pes imeti mir pri jedi.

In Muri je bil na ozki gazi pri kosilu.

STOPNICE SO VSEM NA RAZPOLAGO¹*(Prevedel Vinko Rode)*

PRVO

Tri stranice so iz svetlomodre plastične obloge, četrta, morda severna, je obrnjena proti dva metra oddaljeni steni. Naslonjen na steno, vratar žvižga tango po taktu sereste - sedemindvajset let v službi -, žvižga vibrato, kot v opereti. Svetloba prihaja od bolj oddaljenih vrat in meče temno senco na njegovo povešeno ramo. Od istih vrat se začujejo stopinje, ob teh se ženska rahlo vznemiri. Cigareto mora ugasniti, obraz se ji nakremži, razočaranja so ga razorala. Poskuša si urediti zmršene lase; zaman, čisto nemogoče! Kot uslužbenka v dvigalu gotovo že zelo dolgo ne stopi pred ogledalo. No, pred časom je bilo zrcalo na južni stranici dvigala, a čas ga je počasi zbrisal.

Tango se spremeni, še vedno žvižgaje, v pozdrav, ko nenadoma vstopi poslovnež. Le-ta se pogleda v oblogo južne stranice, malce potipa kravato, si pogladi redke lase in zamomlja *deveto*.

Iz navade se uslužbenka nagne ven, da bi videla, če še kdo prihaja. Poslovnež pokašlja, ona se vsede na stolček, zapre vrata in njen prst se potrese na devetici.

Koliko je ura tam zunaj, vpraša uslužbenka, kar tako, tja v en dan.

Četrť na tri.

O koliko še manjka do sedmih, pa že spet sem lačna, saj, kaj le morem jesti na tisto karto; pa ga poglej tega tipa. Se mu pozna, da se je dobro nabasal; in njegov vamp, tako mu pljuska naokrog kot rešilni

¹ V smislu, da lastnik(i) ni(so) odgovoren(ni) za morebitne nezgode v dvigalu.

pas, pa kravate zmeraj nove, povrhu pa še vdovec; bogve koliko jih lazi za njim. Si predstavljaš, prišel bi in bi ti rekel, ali se hočeš z mano poročiti; paziti na hišo, karkoli bi hotel, tudi rešilni pas bi prenesla, samo da bi mogla na prosto, da bi le konec meseca prinesel lepo plačo.

In uslužbenka se zagleda v ploščo z gumbi, ki se zdaj spremeni v kuhinjsko okno: notri vse lepo opremljeno, vse iz nerjavečega jekla, skozi okno se vidi skrbno negovan vrt, pa vrtnar, ki bi utegnil biti ljubimec, medtem ko bi mož vsako popoldne, ko gre v pisarno, vstopal v dvigalo. Kdo le ve, morda bi jo varal s tajnico, ampak nič zato, zdaj je spodobno poročena žena, sfrizirana in vdana.

Kakšen dan, kajne? Poslovnež ji preseka hip očaranosti. Zmeraj isto, s kako neumnostjo mora razbliniti sanjo.

Aaja, odgovori uslužbenka. Lučka pomežikne v sedmem in se prižge v devetem. Dvigalo zariga, malo poskoči, poslovnež izstopa, a vrata se ne odpro. Pogleda jo, ta še vedno bulji v svetlomodro oblogo. Končno se stranici vrat odpreta, poslovnež jih hoče nekako prehiteti - in ko izstopi se spotakne.

DRUGO

Počasi zapira, kot da bi morala zavrteti ročico, a le pritiska na *zapreti vrata*. Spet brska po torbici, zadene ob navijalko za lase, nalahno polzi po ostrini velikih škarij (takih, za nohte striči), v škatlici najde pol cigarete, malo jo potrese in jo znova prižge. Vdihne globoko in dim požene proti napisu *kaditi prepovedano*. Ko se lučka ustavi na ničli so njene oči kot dva ogorka. Medtem ko dvigalo prihaja na cilj spet ugasne cigareto, prav tam na oblogi ob svojem kolenu, kjer je nekaj zelenkastega, mešanica svetlomodrega in nikotina.

Operetni tango seresta utihne pod stopinjami postreščka, ki vstopi kot da bi plesal, ves zasopel. Ko se vrata zapro, walkman tleska v tišino po taktu. Uslužbenka gleda fanta, kaže ji hrbet, znojna sraga mu polzi od vratu, moči mu napeto majico. Zdaj gleda zadnji žep napetih kavbojk, kot je prej gledala madež.

Je zunaj vroče? - vpraša.

Ja, je.

Poglej ga smrkavca, niti ne obrne se ne, ker ve kako so mi pobiči vseč, samo pomisli, lahko bi bil moj sin, ampak k sreči ga nikdar nisem imela, tako se ne bom čutila krivo; lepega dne bom ustavila dvigalo nekje

na sredi - in kdo ga bo takrat rešil; res sem že zrela a svoje še vedno imam, sicer pa največ velja izkušnja; tale zagotovo ni nikoli kaval v dvigalu, si že predstavljam da bo končal na suhem, ta osliček.

Uslužbenki postaja v mednožju nekam gorkeje, želja prihaja od zelo daleč, nekaj že pozabljenega se prebujajo, spomin na mladostna leta, včasih celo prevratniška. In čuti, da ne bo mogla premagati sle, da ga objame, poljubi in se mu privije - in bosta zajadrala čez mesta, reke, morja, mesece in leta.

Ali je šel Souza že gor? jo prekine fant.

Eeh?

Potem me pa raje pusti v petnajstem.

Uslužbenka še vedno gleda žep, medtem ko pritisne na *ustaviti*. Postrešček skoči ven; s pogledom poželjivo oplazi stasito tajnico, ki tam stoji in čaka.

Greste gor?

Dol, se ljubosumna zlaže, preden zapre.

TRETJE

Malo preden se vrata odpro pade čik skozi režo in se zgubi v temni votlini dvigala. Tam spodaj se je gotovo nabralo, v toliko letih službe, že cel kup čikov.

V zadnjem nadstropju nihče ne čaka, čeprav so klicali štirikrat. Vsa skuštrana pokuka ven, komaj toliko, da s pogledom objame malo več kot navadno. Nikogar ne vidi, zato pritisne *zapreti vrata*. Ko sta bili stranici vrat že skoraj skupaj se je prikazala noga, ki zdaj jezno brca. Uslužbenka pohiti z *odpreti vrata* - in se pripravi na običajno ploho.

Pol ure čakam, vraga, da gor pridete, zdaj se vam pa mudi dol.

Lastnik poslopja je vstopil, trudi se, da bi spravil s hlač madež maščobe.

Ali mi morete razložiti zakaj ste se toliko mudili?

Uslužbenka gleda ven. V zadnjem nadstropju je okno prav vizavi dvigala. Skozi se vidi blok, enak našemu - in košček neba, enake barve kot obloga na mestu kjer je onesnažena z nikotinom.

Zunaj sem bila, pravi.

In kaj vruga ste počeli, rad bi to vedel, zunaj svojega delovnega mesta?

Moja izmena. Zamudila sem se dve minuti. Pravilnik dovoljuje tri.

Tišina narašča, ko ječijo škripci nad njihovima glavama. Lastnik si z naslado čehlja mošnjo medtem ko ukazuje.

Kaj čakate? Zaprite že!

Nadstropje, vpraša ženska.

Dol, kam neki! Mar ne veste, da je moja ura za kavico? - zarenči in pojasni:

In naj ne bo dvoma, da nihče v tem bloku ne pozna pravilnika bolje kot jaz.

Debeluh, hižo de puta, stopaš mi na jajčnike - poleg tega da nam dolguješ dva meseca, nam boš ukinil tudi trinajsto plačo in nagrado za točnost; kaj pa misliš da si, ah če bi jaz bila kot tista Gladys, božanska, vilice je dedcu zasadila v jajca, rada bi jo videla, prav ona, vedno tako uglajena; lepega dne, debeluh, te bom zagrabila in ti s škarjami izlila oko, prisežem, rdeče boš pobarval opaž ...

Žilice nabreknejo rumenino njenih oči, roka se ji trese - a ni ples svetega vida, telo se ji začne ježiti. On ji kaže hrbet in se še praska, ona vstaja, stegna se komaj dotikajo stolčka, roko ima v torbi, s prsti zadene ob navijalko, ob cigarete, ob novce - in končno ob mrzlo rezilo. Lučka je že šla mimo sedmice, debeluh nič ne vidi, škarje pa so nož, meč, sekira, giljotina; dovolj ji je, odločila se je, obsedena je.

Ko se lastnik obrne ji najprej zabrusi:

Odpuščeni ste!

In nato: Tega smradu po čikih ne bom prenašal.

A potem, med petim in četrtem nadstropjem, se prekine električni tok.

NA KRILIH SPOMINOV

Ne moremo živeti brez sanj, brez spominov, kakor tudi brez iluzij ne, kajti življenje ne obstaja le iz tega, da se rodimo, garamo in umremo. To ne bi bilo dostojno človeka, bilo bi preveč puščobno. Poleg stvarnega življenja živimo tudi duhovno življenje in ta sfera tvori organski del našega bivanja. Dokler smo mladi, sanjarimo o neki imaginarni, pogostokrat iluzorni bodočnosti, ko pa mine nekaj desetletij, našo iluzijo bodočnosti zamenja namišljena, idealizirana podoba preteklosti. Morda se skušamo tako upreti neustavljivo drvečemu času? Ampak ne le to. Lepo se je spominjati, ker je preteklost življenje, bodočnost pa minljivost. Sedanjost je drvenje, brezglavo drvenje brez postanka in počitka proti neznanemu cilju, v večno življenje ali v večno smrt. Cilja ne poznamo, toda vemo, da ga bomo dosegli. Nekateri prej, drugi pozneje. Hvala modrosti stvarjenja, zakaj nihče ne ve kdaj, in tako neznanе bolečine prihodnosti ne morijo sedanjosti.

Kakor vsako življenje nosi v sebi kal novega življenja, tako nosi v sebi tudi kal pogube. Michelangelo Buonarotti piše Vasariju, temu pomembnemu oblikovalcu Umetnostno-zgodovinskega muzeja Uffici v Firencah: »Non nasce in me pensier, che non vi sia dentro scolpita la morte.« (»Nobena misel se mi ne rodi v duši, ki me ne bi spominjala na smrt.«). Po mnenju mnogih moramo tak nazor obsoditi, kajti priča o nezaželeni pesimistični mentaliteti. Toda tisti, ki zanikajo smrt, zanikajo tudi življenje, ker je smrt spremljajoča okoliščina življenja.

Avtorico teh vrstic mnogi ljudje obtožujejo, da je pesimistična, ker je preveč navezana na preteklost. Naj ne pišem spominov, mi svetujejo, naj pustim pokojne v miru počivati, naj ne razdiram iluzij živih. Žal pa moram take svetovalce razočarati, ker tega ne morem storiti. Smilijo se mi ljudje, ki živijo le v sedanjosti in le za sedanjost, tudi, če živijo navidezno dobro, v srečni brezskrbnosti. Žal mi je bogatega človeka, ki si vse lahko privoščiti in nima sanj. Smilijo se

mi ljudje, ki se ne bojijo smrti. Le tisti je sposoben obožujoče ljubiti življenje, ki se boji smrti.

Rada se sprehajam po domačem mestu Sombatel, po tem dva tisoč let starem naselju, med rimskimi mozaiki, med razvalinami poslopij, ki s svojimi pozlačenimi in barvnimi marmornatimi ornamentami in okrašenimi fragmenti prikličejo v sedanost nekdanje razkošje javnih poslopij iz rimskih časov. Rada se sprehajam po jantarski poti, tlakovani z ogromnimi bazaltnimi skalami, po tej vojaški poti, po kateri so se nekoč umikale rimske legije, kjer so se sprehajali rimski meščani, oblečeni v toge, po tej stari poti, po kateri so prevažali sužnje v zameno za jantar in po kateri so se tudi še v srednjem veku umikale srednjeveške armade. Rada dočaram v spomin rimski način življenja, kot živi le v moji domišljiji, neverjetno razvito urbanizacijo Rimljanov, ki sta jo Plinius in Tacitus, ta znana staroveška zgodovinarja tako zgovorno ohranila bodočnosti. V svoji fantaziji poustvarjam tudi podobo Septimusa Severusa, ki je v rimski Savariji (današnjem Sombatelu) bil izvoljen za cesarja. Predstavljam si tudi lik Tiberija Claudiusa, ustanovitelja mesta, s svojo zvesto soprogo Agrippino na svoji desnici, ki je iz ljubosumnosti zastupila slavnega cesarja. Globoko se priklonim v mislih pred velikim Ciceronom in pred nesmrtno umetniško ustvarjalnostjo Vergilija, Horacija ter Ovidija.

Spominjam se tudi svojcev, ki so nekoč tvorili del mojega življenja in brez katerih si življenje sploh nisem mogla predstavljati. Tudi oni so že postali del moje preteklosti. Ali mogoče niti ne? Saj počivajo njihova telesa pod cipresami puconskega in szombathelyskega pokopališča, in tudi srce so mi pustili tukaj, od zgoraj čuvajo moje korake. Ko mi preti nevarnost, me s svojimi duhovnimi rokami primejo za roko. O vsakem izmed njih bi lahko napisala povest, kar bi bilo gotovo bolj zanimivo, kot vse življenje razmišljati o tem, kako bi lahko čim bolj enostavno objasnila strukturo nekega indoevropskega jezika učencu, čigar materin madžarski jezik ne spada med indoevropske jezike, mu razložila razlike ter morebitne podobnosti.

Rada se zatopim v svoje misli, sede v fotelju na nekem tihem mestu, ali še raje zunaj na prostem, kjer opazujem kristalno čisto sinjino neba ali skrivnostne oblake na nebesnem svodu, ki počasi plavajo neznano kam. Včasih pa enostavno sploh ne mislim na čisto nič, le uživam življenje, to hitro minljivo čudovito popolno božje darilo. V sebi ponavljam v boleči enostavnosti sijajno oblikovano

strastno hrepenenje Fausta ob njegovem iztekajočem se življenju, da bi ustavil ta očarljivo lep, minljiv trenutek:

»Zum Augenblicke dürft ich sagen:
Verweile doch, du bist so schön.«

*/ »Trenutek bi poprosil rad,
ostani še, ker si božansko lep.« //J.W.Goethe/*

Ko se človek spominja preteklosti, ko se spominja že umrlih svojcev, dočara v spomin idealizirano podobo davno minulih časov, dogodkov. Še enkrat jih doživlja brez razočaranja, brez duševne stiske, v izkristalizirani obliki, saj jih več ne moti nobena nepredvidena okoliščina. Moji spomini pogosto samevajo daleč onstran vedno bolj eterične, toda še vedno obstajajoče meje, saj nimam več nikogar, ki bi lahko izpopolnil moje nepopolne podobe spominov.

Kot najdražji zaklad čuvam v srcu prve, morda zato tudi najlepše spomine o morju, za kar se imam zahvaliti dedku, ki me je v tistih otroških letih vzel s seboj pod nebo Dalmacije, pod kristalno čisto, v žarečem soncu svetlikajoče se svetlomodro, umirjeno fata morgano brezkončne vzvalovane vodne gladine, ko je človek še najbolj dovzeten za lepote narave, ko jih obožuje brez kakršnihkoli nepriznanih skritih misli, brez vsake preračunljivosti, ko občuti samo enkratno, neponovljivo lepoto. Morje predstavlja večnost, simbolizira skrivnostno brezkončnost, opešajoča srca bodri v novo življenje, utopi bolečine, oživlja spomine. Ob njem lahko človek podoživi stvarnost pravljичnega sveta, kot jo je občutil v svoji otroški domišljiji. Resnično lahko podoživi vse skrivnostne čudeže božjega stvarstva, kot lahko ob katedralah v Kölnu ali Milanu podoživi čudeže človeške ustvarjalnosti. Toda človek je obenem tudi tisti, ki je nasilno postavil sebične, oblastne, bahave meje, ki so desetletja razdvajale naše usode, razdvajale ljubezen, pokopale upanja. .

Dosti lepega sem videla v šestih desetletjih svojega življenja in posebno veliko lepega v moji nekdanji domovini. Veličastni Triglav, pravljичni svet Bleda in Bohinja, z neštetimi otoki popestrena jadranska obala, pesnike in pisatelje navdihujoči kraški svet, njihova umetniška ustvarjalnost. Plamen njihovih pesmi, ki prodira v srca, kulturni spomeniki, cerkve, postojnski jamski svet, razkošni hoteli, kulturna dediščina preteklosti, čar ponosne slovanske duše.

Rada potujem v mislih v daljno preteklost, obiščem svojo nekdanjo domačo vas Puconce, kjer sem preživela svojih najsrečnejših šestnajst let, rada obujam vzdušje tega pristnega prekmurskega kraja, pravega otoka miru. Zaslišim donenje zvonov stare cerkve pri parku stoletnih dreves, harmonično sozvočje spomladanskega koncerta večno zelenih melodij, ki zazvenijo vsako pomlad iz grl tisočih majhnih ptičic, ko se vračajo iz tujine nazaj v domači kraj. Pričaram si v spomin delovno sobo, v kateri je ob starinski, z rezbarijami okrašeni pisalni mizi nekoč meni drag človek s hvaležnostjo v srcu pozdravljal vzhajajoče sonce.

*Štiriinštirideset let minilo je že
Odkar se v nekem oddaljenem kraju
Na krilih spominov pogosto mudim
Da trenutke davno minulih let
V srcu svojem ponovno obudim.*

Še vedno stoji v Puconcih starodavna cerkev, v kateri me je krstil moj dragi dedek, še vedno stoji prelepo župnišče in starinski park pred cerkvijo, prizorišče mojih brezskrbnih otroških let. Še vedno obstaja cesta, po kateri me je stari oče prvič vodil v šolo, držeč me za roko, pa tudi cesta, po kateri ga je več tisoč vernikov ob donenju zvonov in naših žalostnih vzdihljajev spremljalo na njegovi zadnji poti na kraj večnega pokoja. Šele takrat, ko sem ga izgubila, sem doumela, kako plemenitega, velikodušnega človeka pogrešam sedaj, kot popotnik, ki šele takrat vidi, kako visoko se dvigajo stolpi mesta nad ostalimi hišami, ko odhaja od tam in se ozre nazaj.

...

Neverjetno je, da je šestdeset let kot evangeličanski pastor in pisatelj služboval v veliki puconski verski občini in 16 let izdajal evangeličanski mesečnik »Düševni list« ter »Evangeličanski koledar«.

Kot mogočna skala mi težijo srce tudi tisti žgoči spomini, ki me ponesejo na murskosoboško železniško postajo, kjer sem šele proti koncu svojih otroških let lahko spoznala svojo mamo, ki je onkraj strogo zastraženih madžarskih meja sanjala o tem, da bo morda vendar enkrat ponovno videla svojega očeta, brate in hčerko.

Nestrpno sem opazovala skoraj dva metra visokega strica, kam se ozira sredi velike gneče in katero žensko bo objel z bratovsko

ljubeznijo, ker bo ta moja mati. In prišel je trenutek, ko sem zaslišala njene prve besede. Vprašala me je, če sem jaz Žuzka.

Čez nekaj let sem morala oditi od tam. Morala sem zapustiti vsakogar in vse, kar je do takrat pomenilo moje življenje. Stari oče je odločil tako, z ozirom na svojo visoko starost. Poslovala sem se od sosedov, prijateljev, učiteljev, poslovala sem se od gospodinje, ki me je z materinsko ljubeznijo vzgajala, ko še nisem poznala staršev, poslovala sem se od »peseka« (psička) Fifija in muce Mukija. Fifija nisem videla nikoli več. Morda ni mogel izjokati svoje žalosti in njegovo ubogo srce ni moglo več prenašati bremena bolečin. Stari oče me je spremljal do meje. Prvič v življenju sem videla, da se je jokal. Takšni so bili takrat časi, da nismo mogli vedeti, ali se še kdaj vidimo ali ne.

Sedaj sem se že navadila na novo domovino, kajti že več kot petinštirideset let živim tukaj. Morda me domotožje ne muči več tako neznosno kot nekoč. Tudi podoba kraja se spreminja, ki ga človek hrani v spominu. Predmet naših sanj se nepreklicno pogrezne v preteklost. Ko se človek vrne nazaj v rojstni kraj, razočarano ugotavlja, da to ni več tisto, po čemer je leta in leta hrepenel. To je tuj, spremenjen svet. To ni več tisti njegov dom, ki živi v njegovem najlepšem spominu. Spomini polagoma obledijo, se vedno bolj pogreznejo v pozabo, preteklost se potopi v sedanosti. Preteklost se ohranja le kot del mladosti in skupaj z njo dokončno odleti. Kakor po mladosti, tako zahrepeni duša od časa do časa tudi po vseh z njo povezanih spominih in jih skuša za kratek čas oživeti. Nato gre človek dalje po svoji poti, stopi v osorno stvarnost, kjer ga udari hladen piš vetra in se v hipu stregne. Tako se vrne nazaj v svojo »novo« domovino in uvidi, da je sedaj ta postala prava in tudi dokončna.

Pred mnogimi desetletji sem tukaj v Porabju odkrila majhno peščico slovenskega ozemlja, ki skromno, kot majhen biser zablešči, ko sonce nanj posije, izžarevajoč podobno toplino, kot jo človek občuti na domači zemlji. Ljudje so tu govorili prekmurskemu narječju podoben jezik, ki me je delno spominjal na »staroslovanski jezik«, ki sem ga takrat študirala na budimpeštanski fakulteti. Očaralo me je, ker tako maloštevilna skupnost, ki je obdana z nesorodnimi jeziki, še po dolgih desetletjih hermetične oddvojenosti od glavnih delov svojega jezika kot samotno drevo kljubuje viharjem, in - takrat v časih železne zavese - praktično brez svojega izobraženstva zvesto ohranja svojo materinščino.

Na koncu naj se še enkrat spomnim na mamó. Njeno samopožrtvovalno materinsko ljubezen sem lahko spoznala šele v odraslih letih, zato njeno neizmerno ljubezen tem bolj pogrešam. Moja mati mi je dvakrat podarila življenje. Drugič pred tridesetimi leti, ko nisem opazila, da smo pri koncu glavne ceste. Z ogromno prisotnostjo duha je potegnila ročno zavoro, da se je avto zavrtel okrog svoje osi. V tistem trenutku je ogromen kamion z veliko hitrostjo odbrzel pol metra od nas po zaščiteni cesti.

Spominjam se mame:

*Občudujem sonce, morje in zemljo,
Ker tudi ti so delček tega sveta,
A zlati, spomladanski žarek sonca,
Tvojih božajočih rok ne nadomešča.*

*Ne vem, kateri je bil tisti hip,
Ko srce si moje privezala k sebi,
S krepkimi, nevidnimi vezmi,
Še danes strastno hrepenim po tebi.*

2005

ZORKO SIMČIČ

ŽIVLJENJE POLNO SMISLA

Ob tretji obletnici smrti Milana Komarja

»Človek se ne rodi kot popolna stvar, ampak je nekakšen zasnutek. Mora šele postati. Vsa človeška narava kliče po tej popolnosti, hoče se izpopolniti, dozoreti, rasti, resnično biti človek, udejanjiti svoje možnosti in se uresničiti. To, kar je zahteva človekove narave, je hkrati tudi dinamizem, vendar te zahteve ni mogoče uresničiti izven resnice. Samo v smeri resnice je ta uresničitev sploh mogoča.«

Milan Komar

Dr. Milan Komar se je rodil v Ljubljani 4. junija 1921 kot sin primorskih beguncev po prvi svetovni vojni. Starša: Ludvik, rojen v Logu pri Trstu in Cecilija, roj. Blažič iz Kostanjevice pri Kanalu. Osnovno šolo je obiskoval v Škofji Loki, klasično gimnazijo v Ljubljani. Leta 1939 je maturiral, študiral pravo na ljubljanski univerzi (bil predsednik visokošolskega društva Pravda) in nato v Torinu (Italija), kjer je bil decembra 1942 promoviran na doktorja prava.

Na ljubljanski univerzi je prejel leta 1941 Svetosavsko nagrado za razpravo iz cerkvenega prava o jugoslovanskih škofijskih sinodah. Filozofijo je sprva študiral zasebno v Ljubljani (Aleš Ušeničnik, Josip Turk, Evgen Spektorski) in v Torinu (Fran Walland, Giuseppe Gemellaro, Carlo Mazzantini). Kot visokošolec v Sloveniji je objavljajl v raznih publikacijah: Dom in svet, Domoljub itn.

Leta 1945 se je umaknil iz domovine in leta 1948 odpotoval z ženo in dvema hčerkama v Argentino, kjer se je najprej preživljal z ročnim

delom. Že kmalu je opravil študije za diplomu profesorja filozofije in pedagogike in začel poučevati na raznih znanstvenih inštitutih (Instituto Superior de Cultura Religiosa, Instituto de Cultura Hispánica ipd.) Vse od leta 1959, od ustanovitve Argentinske katoliške univerze (Universidad Católica Argentina) pa je bil njen titularni profesor za zgodovino moderne filozofije ter etike. Nekaj let je bil tudi dekan filozofske fakultete.

Objavljal je v argentinskih publikacijah (Criterio, Sapienza, Universitas, Sur, Psychologica, Psicología Médica, Valores ...) pa tudi v slovenskih (Meddobje, Vrednote, tednik in Zborniki Svoobodne Slovenije).

Njegova študijska pot je šla od predkantovskega filozofa Christiana Wolffa, najbolj sistematičnega predstavnika racionalizma, prek Kanta do Hegla, zadnja leta pa se je skupaj z italijanskima filozofoma Michele Federicom Sciaco in Augustom del Nocejem ter s poljskim Stefanom Swiezawskim (učencem Etienna Gilsona) - z zadnjima dvema si je dopisoval -, ukvarjal predvsem s svojo življenjsko nalogo: reperiodizacija zgodovine moderne filozofije.

Komar - edini Slovenec v Argentini, ki se že od leta 1963 pojavlja v argentinskem *Who is Who* - je bil poročen z gospo Majdo, roj. Ahačič in bil oče šestih otrok. Živel je v mestu Boulogne sur Mer v provinci Buenos Aires, kjer je 20. januarja 2006 tudi umrl.

I

Milan Komar je mislec in učitelj, človek, ki hoče »contemplata aliis tradere«, domišljene, spoznane resničnosti posredovati drugim. In to predvsem z govorjeno besedo. Prav zato se je le majhen del njegovega miselnega ustvarjanja izrazil v pisani besedi. Kljub temu je napisal v slovenščini skoraj stotino razprav, meditacij, esejev, izdal tudi knjigo *Pot iz mrtvila*.¹ Leta 1999 je v Sloveniji izšla dopolnjena izdaja², tokrat že s prvimi komentarji o njegovem delu ter z bibliografijo. V naslednjih letih sta v Sloveniji izšli še dve zbirki razmišljanj: *Razmišljanja ob razgovorih* in *Iz dolge vigilije*.³ Še

1 Milan Komar: *Pot iz mrtvila*, Buenos Aires, Slovenska kulturna akcija, 1965.

2 Milan Komar: *Pot iz mrtvila*, Ljubljana, Študentska založba, zbirka Claritas, 1999.

3 Milan Komar: *Razmišljanja ob razgovorih*, Ljubljana, Družina, zbirka Sidro, 2000.

- *Iz dolge vigilije*, Ljubljana, Družina, zbirka Sidro, 2002.

za časa njegovega življenja je po slovenski osamosvojitvi prišlo do ponatisa nekaterih njegovih člankov. *Država je v nas samih* - razmišljanje o samostojnosti naše države, napisano leta 1958 (!) - je bilo v matici po osamosvojitvi večkrat ponatisnjeno, tako tudi *Vera in kultura*. Izšel je pa tudi prevod njegove knjige *Orden y Misterio* (Red in misterij).⁴

Komarjevi najbližji učenci - privrženci njegove filozofske usmeritve, ki ima v Argentini ime Escuela de Komar / Komarjeva šola - so ustanovili Fundación Emilio Komar in pa Centro de Estudios Humanísticos y Filosóficos 'Sabiduría Cristiana'. Namen obeh je preko tečajev, simpozijev, predavanj in publikacij propagirati izsledke Komarjevega nauka, krščanskega realizma, »zbirati, ohraniti in čuvati njegova napisana dela - objavljena ali ne - in širiti filozofov tako pisani kakor v tečajih, simpozijih in predavanjih govornjeni nauk, posnet na trak ali registriranega s kakršnimikoli drugimi mediji.«

Desetletja je poučeval tudi na Medicinski fakulteti državne univerze, psihiatrom in psihologom razlagal klasično filozofijo o človeku, njegovi duši in etičnih vprašanjih.⁵ Skoraj vsa njegova predavanja po raznih tečajih so bila posneta in Fundación Emilio Komar jih izdaja v knjižni obliki. Doslej je izšlo petnajst knjig.⁶

4 Milan Komar: *Red in misterij*, Ljubljana, Študentska založba, zbirka Claritas, 1996. Prevedla Marja Debevec Simčič in Zorko Simčič.

5 Komar je sodeloval tudi z Mednarodnim uradom za duševno zdravje v Ženevi, odvisnem od OZN.- Gl. Zorko Simčič, *Pogovor z Milanom Komarjem* v knjigi *Iz dolge vigilije*.

6 V glavnem gre za transkripcije kdaj krajših kdaj vse leto trajajočih tečajev, ki so bili posneti na trak, avtorizirani, in ki jih pod uredništvom njegovih najbližjih sodelavcev objavlja Center za humanistične in filozofske študije. Ta center deluje v okviru že omenjene ustanove, kolikor nam je znano edine znanstveno raziskovalne fundacije v tujini, imenovane po kakšnem našem rojaku - Doslej je izšlo trinajst knjig: *Orden y Misterio* (Red in Misterij), *La vitalidad intelectual* (Intelektualna vitalnost), *Los problemas humanos de la sociedad opulenta* (Človečanski problemi potrošniške družbe), *Modernidad y posmodernidad* (Moderna in postmoderna), *El tiempo humano* (Človeški čas), *El tiempo y la eternidad* (Čas in večnost), *El Nazismo, una perspectiva transpolítica* (Nacizem, v transpolitični perspektivi), *El Fascismo, una perspectiva transpolítica* (Fašizem, v transpolitični perspektivi), *Criptoidealismo en la cultura contemporánea* (Kriptoidealizem v sodobni kulturi), *Silencio en el mundo* (Tišina v svetu), *La verdad como vigencia y dinamismo* (Resnica kot veljava in dinamizem), *Curso de metafísica I - Immanencia y trascendencia* (Imanenca in transcendencia) in *Curso de metafísica II- Participación y presencia* (Participacija in prisotnost).

Nekatere so manjšega obsega, kakšna, kakor *El tiempo y la eternidad* (Čas in večnost) pa obsega čez 500 strani.

Že pred mnogimi leti ga je argentinski CONSUDEC (Svet za katoliško vzgojo) odlikoval z redom *Del divino maestro*, leta 1992 pa je prejel od papeža Janeza Pavla II kot odlikovanje red komandanta viteškega reda sv. Gregorija Velikega. Od leta 1995 sta skupaj s filozofom Juliánom Maríasom, najbolj znanim učencem Ortege y Gasset, edina častna člana Argentinskega medicinskega društva. Leta 1998 je od ljubljanskega metropolita Franca Rodeta prejel odličje sv. Cirila in Metoda, leto dni pred smrtjo pa mu je Ljubljanska univerza podelila naziv »častnega senatorja Univerze v Ljubljani.« V utemeljitvi za priznanje, ki sta jo pripravila profesorja Teološke fakultete Robert Petkovšek in Janez Juhant, je med drugim bilo rečeno, da »v nasprotju z novoveško filozofijo Komar to razume kot mišljenje, usmerjeno k stvarnosti« in da je na tomistični realizem postavil tudi antropologijo in etiko. Poudarjeno je bilo, da se je vse življenje ukvarjal s temami, ki posegajo v samo jedro družbene problematike, pa tudi, da »ima pretanjen odnos do slovenskega jezika, kar se kaže v njegovi filozofski terminologiji in slogu.«

II

Ob izidu njegove prve knjige v Sloveniji, *Poti iz mrtvila*, so bili bralcu v domovini dani prvi podatki o našem mislecu. Pisec teh vrstic je v zapisu *Ob prvem izidu esejev Milana Komarja v Sloveniji* podal kratke življenjske podatke in nekaj osnovnih informacij o njegovem delu. Tam je bilo rečeno, da je Komar kot mislec znan v Argentini predvsem po svojih predavanjih, da pa je vendar tudi njegov objavljeni opus tako v špansko govorečem okolju kakor v tujih filozofskih krogih vzbudil pozornost. Rečeno je bilo, da objavlja v filozofskih revijah, (iz dodane bibliografije je razviden ta del njegove dejavnosti) in da je leta 1996 izšel v španščini izbor njegovih strokovnih spisov *Red in misterij*.

Žal tudi še danes velja, da je Komar bolj znan v tujini kakor v Sloveniji, saj je - kljub trem knjigam njegovih slovenskih esejev in razprav, kljub petnajstim španskim knjigam - šele pred kratkim našel mesto v Velikem slovenskem biografskem leksikonu *Osebnosti*.

Vsa leta je bil tesno povezan tudi s slovensko skupnostjo v Buenos Airesu: kot pisec razprav in kot predavatelj pri Slovenski kultur-

ni akciji, pri Katoliškem akademskem [visokošolskem] starešinstvu in Akademskem [visokošolskem] društvu. Ko je vsakoletni Zbornik Svobodne Slovenije uvedel zaglavje »Slovenstvu v čast, narodu v ponos«, je izmed vseh po svetu se udelejujočih uspešnih rojakov najprej predstavil filozofa Komarja.

Za ilustracijo naj bo dodano, da so v 'Slovenski hiši', v središču slovenskega življa v Buenos Airesu, dolga leta potekali njegovi celoletni mesečni »filozofski popoldnevi«. Leta 1976 je govoril o tematiki *Filozofske korenine sodobnega erotizma*, leto kasneje *Razsvetljenstvo, Luteranstvo, Hegel, Marx. - Sensizem ali 'groba estetika'* (1978); *Filozofske osnove za razumevanje slovenske problematike* (1979); *Tomaževa etika prevedena v jezik sodobne problematike* (1980 in 1981); *Uvod v krščanski realizem* (1982); *Strah pred svobodo* (1983 in 1984), *Ob desetletnici študijskega filozofskega tečaja*, leta 1985: *Edvard Kocbek - Emmanuel Mounier, radiografija usodne zmede in zablode*; naslednje leto ob analizi tekstov Leszeka Kolakowskega, Karla Kosika in Ernsta Blocha *Notranja kriza marksistične filozofije*; leta 1987: *Osnove krščanskega personalizma ...*

Priznati je treba, da smo se pripravljavci razširjene izdaje *Poti iz mrtvila* sprva spraševali, kako bodo v emigraciji napisana, rojakom v zdomstvu namenjena besedila 'zazvenela' človeku v domovini. A smo kmalu spoznali, da resnična *filosofia* ni samo *perennis*, ampak tudi univerzalna, da njeni izsledki veljajo vedno in povsod enako.

V uvodu v *Pot iz mrtvila* je avtor sam napisal, da objavljeni eseji »niso bili pisani za enotno zbirko« in da torej prosi bralca, »naj vnese te sestavke v časovni in krajevni kontekst, v katerem so nastali«, kar bo tudi lažje storiti, saj je v tem pisanju »smisel za nadpoložajno in nadčasovno univerzalnost tako živ, da upam, da bo dobrohotni bralec zlahka razbral, kaj ohranja veljavnost preko časovnih men in minljivih položajev.«

Hoja *S tokovi in proti tokovom*, ali pa vprašanje asimilacije, v svojem bistvu namreč že dolgo ni problem samo naših zamejcev ali pa emigrantov v tujini. *Filozofija in praksa* - referat še ne tridesetletnega Komarja, objavljen leta 1951 - opozarja na važnost te relacije, dostikrat pojmovane zgolj kot antinomija, saj je vprašanje »praktične vrednosti filozofije« še posebej aktualno povsod. Kdo ve - smo ob izidu *Poti iz mrtvila* dodali - »ali ni danes, ko v svoji tisočletni zgodovini prvič sami nosimo odgovornost za svoje delovanje, celo bolj pereče, kakor pa je bilo v času zapisa.« *Meditacija Država je*

v nas samih, ki je bila kmalu po demokratizaciji Slovenije večkrat ponatisnjena tudi v matičnih revijah, ni zanimiva samo, ker je bila napisana leta 1958, ko je v Jugoslaviji ideja o samostojnosti slovenske države bila tabu, ampak ker Platonove teze, na osnovi katerih je Komarjevo razmišljanje nastalo, veljajo tudi za ohranitev eksistence državne tvorbe. In če je danes med nami kaj aktualnega, je to ravno iskanje jasnih stališč ob *Pogojih za dialog* med različno mislečimi, medtem ko se ob branju razmišljanja *Z nezanimanjem smrt potuje incognito* izkaže, da gre za problem, ki ni nujnega razmisleka potreben samo med rojaki v tujini. Tudi parazitstvo v družbi, o katerem govori *Gozd ovijalk*, žal nima »domovinske pravice« samo onkraj državnih meja ...Celo razpravljajni o *Času v zdomstvu* ali o *Ljubezni do usode*, ki sta bili krajevno in časovno pogojeni, se ob usodah mnogih, čeprav v domovini pa vendar v »notranjem eksilu« živečih, nenadoma prikažeta kot nadvse sodobni.

Izkazalo se je - kakor že tolikokrat pri velikih mislecih - da odkritja virov raznim problemom s časom ne samo niso izgubila vrednosti, ampak postala še bolj aktualna. Začuden odkrivamo, kako so Komarjeve včeraj v tujem svetu porojene misli pereče danes za človeka v domovini.

Se pa pri Komarjevem delu prikaže poseben odnos do načina filozofiranja in prenašanja filozofske misli drugim. Nemški filozof Josef Pieper - katerega je Komar zelo upošteval in, kakor pišejo njegovi argentinski učenci, »prvi predstavil argentinskemu kulturnemu svetu« - je večkrat pisal o Platonu in njegovem nasprotovanju pisani besedi. Platon v eni svojih knjig (*Navdušenje in božanska norost*) govori o Sokratu in Pitagori in o tem, kako »veliki misleci učitelji ne pišejo.« Pieper omenja tudi, kako je celo Tomaž Akvinski, ki je sam vendar veliko pisal, bil mnenja, da »res velikemu učitelju pristaja samo najvišja oblika učenja«, ta pa je, »vtisniti (inculcare) misli naravnost v srce poslušalca.« In tudi Etienne Gilson, eden največjih tomističnih filozofov 20. stoletja ter vplivnih raziskovalcev srednjeveške filozofije, ko se ustavlja ob Platonovem *Fajdrosu*, govori o nezaupanju do pisane besede, češ da je filozofska intuicija celo z govorjeno besedo dostikrat nemočna. Kaj šele s pisano! Komar, ki je bil izrazito pedagoški tip človeka, nekdo, ki ne more ne učiti, je dolga desetletja samo predaval. Zato njegov tiskani opus kljub dolgoletni in osupljivi dejavnosti ni obsežen. Skromen je celo njegov španski tiskani opus, ko pa je res, da eksistira na stotine posnetih trakov s filozofskih tečajev, posvečenih najrazličnejšim

temam. Na stotine pa je tudi razmnoženin. Nekatere med temi, npr. *La filosofía del 'corazón' de Pascal* (Filozofija 'srca' pri Pascalu pod vidikom sodobne filozofske problematike), ali pa *El pensamiento de Edith Stein* (Misel Edith Stein) so prerasle v knjižice.

Kot že rečeno, je Komar imel za svoje življenjsko delo reperiodizacijo zgodovine moderne filozofije, hkrati pa tudi metafizično branje sodobne globinske psihologije. To slednje je bilo že od leta 1952 povezano s sodelovanjem s skupino psihiatrov in psihologov. V svojem zadnjem slovenskem intervjuju - pogovarjal sem se z njim ob njegovi sedemdesetletnici - je dejal, da je mogel z obeh področij objaviti le malo svojih izsledkov. Potem ko omenja, s katerimi evropskimi filozofi, ki se ukvarjajo s tematiko reperiodizacije, si dopisuje, je obžaloval, da tega svojega življenjskega dela on sam ne bo mogel končati. »Dokončali ga bodo moji argentinski učenci, če jim bodo okoliščine naklonjene.« O obeh omenjenih temah je spregovoril tudi leta 1997, ko je bil po petdesetletni odsotnosti prvič in edinkrat na obisku v domovini.

Komarjev opus je raznolik: gre za razmišljanja, ki segajo od čiste metafizike do filozofske antropologije. Je mislec, pri katerem začutiš, da je resničen 'ljubitelj modrosti', da je učitelj, ki obvladuje znanje o filozofskih tokovih, tako antičnih, srednjeveških kakor sodobnih, in ki je doma tudi v globinski psihologiji, v pravu, zgodovini in... jezikoslovju. In kljub temu začutimo - kakor je napisal Matija Ogrin, literarni zgodovinar, urednik zbirke Sidro, edicij humanistične esejistike, in eden urednikov Komarjevih slovenskih besedil - da je Komar »zmožen veliko filozofijo razlagati na ravni naših vsakdanjih, najbližjih vprašanj in življenjskih problemov. Filozofija je zanj 'stremljenje po zadnji jasnosti' in iskanje modrosti, zato tudi ob največji miselni globini preveva vso njegovo misel jasno napotilo k bivanjski rasti in razmahu.«

V tretji knjigi Komarjevih slovenskih besedil (*Iz dolge vigilije*) je isti pisec v kratki spremni besedi dejal, da »naslov knjige pove, da so bila zbrana razmišljanja iz dolgih let, v katerih je naš mislec z upom in strahom pričakoval, da Slovenija doseže politično svobodo in samostojnost. Tembolj pa je Komarjevo upanje na svobodo naravnano k človekovi notranji svobodi, tisti, ki prihaja iz duha resnice in notranje enotnosti, iz urejenih železnih moči in iz uma, odprtega k nepopačenemu smislu oseb, dejanj in položajev. Iskanje resnice in notranje enotnosti, pravi Komar, je osnovno hotenje in najgloblja volja človekove narave, saj je v osebi toliko življenjskih

energij, kolikor je v nji bitne enotnosti in resnice.« Na istem mestu je tudi rečeno, da »Komarjeva realistična filozofija prihaja domov v Slovenijo s pomembnim pričevanjem, da filozofija stremi k poslednji mogoči jasnosti glede temeljnih vprašanj o človeku, brez česar v njem ni resnice in enotnosti; da zato med realistično etiko, dobro pedagogijo in mentalno psihično higieno pravzaprav ni meja; da je takšna realistična filozofija trajno aktualna in životvorna.«

III

Če bi v tem razmišljanju, ki je bolj informativnega značaja, želeli vsaj nekoliko osvetliti Komarjev človeški lik, bi opazili, da je prav tako, kakor je bil znan po antipatiji do pisanja, imel še marsikatero drugo značilnost.

Znano je bilo recimo, da se upira intervjujem. Pogovor s Tinetom Debeljakom, literarnim zgodovinarjem in knjižnim urednikom Slovenske kulturne akcije, ki je izdala *Pot iz mrtvila*, je bil predvsem informativnega značaja. Da sva se vsaj malo bolj podrobno pogovorila ob njegovi 70 letnici, je pripomogla samo moja pripomba - grožnja -, da naj pristane, ker bodo sicer pisali drugi, in kdo ve, ali ne taki, ki ga niso slišali ne brali, in naj si torej predstavlja, kaj bo iz zapisanega nastalo. Kot zanimivost utegne biti njegov intervju *Il ritorno alla realtà* (Vrnitev k resničnosti), ki sta ga imela z njim Alver Metalli in Martin Sisto in ki je izšel najprej v italijanski reviji *Tracce*, nato preveden v madridski *Huellas*, leta pozneje pa tudi v reviji *Tretji dan*.⁷ V uvodu sta spraševalca kot moto napisala, da gre »za srečanje z enim najbolj prodornih mislecev v sodobni filozofiji. Odkritje velikega človeka, pozabljenega zaradi integrizma vseh 'antiintegristov'. - Idealizem in njegova izguba spoštovanja do realnosti: nihilistični razplet, ki izniči človeški jaz.« - »Najin sogovornik [...] beži pred intervjuji kakor pred kugo«, začenjata. »In doslej na intervju tudi še nikoli ni pristal. Našo prošnjo, čeprav bi bilo primerneje reči mesece trajajoče obleganje (*assedio*), zavrača s pragozdom 'nejev', motiviranih z mnogovrstnimi razlogi. Naposled, nenadoma nepričakovana

7 Gl. *Vrnitev v resničnost*. Pogovor z dr. Milanom Komarjem. - *Tretji dan*, XXXVI, št. 9/10, 2007. Prevedla Marija Debevec Simčič.

vdaja; pristane zaradi zelo preciznega razloga: 'Sprejemem zaradi monsinjorja Giussanija⁸ in zaradi nezaslužnega spoštovanja, ki ga izkazuje mojemu delu.' Osem ur vprašanj in odgovorov, razdeljenih po dveh kavarnah v Buenos Airesu, med zvenenjem skodelic kave in polemične gostobesednosti... « Besedilo je bilo ponatisnjeno pozneje še v knjižici *La sfida della ragione* (Izziv razuma).⁹ V njej spregovorijo o 'izzivu razuma' štirje misleci: Piero Bigongiari, Hans Georg Gadamer, Luigi Giussani in Emilio Komar.

Komar je pogosto kot eno najnujnejših lastnosti razmišljajočega človeka poudarjal pozornost. Kdo bi vedel, kolikokrat je padla ta beseda iz njegovih ust. In tudi on sam je vsakogar pazljivo poslušal. Marsikateri njegovih poslušalcev se je čudil, da ga ob kakšni sicer zanimivi pa vendarle ne ravno usodno življenjski zadevi poslušša s tako pozornostjo. Pri tem je njegov obraz izžareval čuden notranji mir. Mir. Po drugi plati pa si vedel, da se še daleč ne strinja z Gilsonovo zahtevo, da mora filozof vedno ostati miren in da »doctrina debet esse in tranquillitate.« Ob kakšni zmoti modernistov je govoril ne samo strastno, ampak v svoji gorečnosti naravnost napadalno. Ko da bi v podzavesti čutil - da parafraziramo apostola Pavla, ko govori Korinčanom - da gorje mu, če ne bi pričal resnice. Mirno lahko rečem, da v življenju nisem srečal bolj ponižnega človeka, kakor je bil on - hkrati pa v svojih sodbah tako samozavestnega in da nikoli nisem poslušal predavatelja, ki bi kakor on govoril, kot da govori samemu sebi, že hip zatem pa po analizi kakšne zmote, katere uničujočih posledic ljudje ne vidijo, poslušajoče prosil, skoraj bi se dalo reči *rotit*, naj o povedanem sami ponovno in ponovno razmišljajo.¹⁰

8 Luigi Giussani (1922–2005), italijanski teolog in filozof, avtor številnih knjig. Ustanovitelj gibanja *Comunione e liberazione*.

9 Gl. Davide Rondoni – Antonio Santori: *La sfida della ragione*, Rimini, Guaraldi, 1996.

10 Temu vabilu so se udeleženci tečajev lahko odzvali toliko lažje, ker je Komar za vsako predavanje pripravil izročke, nekakšna *scripta* s kratkimi povzetki točk, ki jih bo obravnaval. Temu je bilo dodanih kdaj več kdaj manj listov z odstavki iz del, o katerih bo govoril, poleg trditev obravnavanega avtorja pa citati tudi drugih mislecev.

Resnoben mislec, na prvi pogled tip nekdanjega strogega srednjeevropskega vzgojitelja. »Herr Profesor.« Na drugi strani pa ljubitelj lirike in človek z velikim smislom za humor. In vendar - v bistvu tragična oseba, ob kateri nisi mogel pozabiti na Pridigarjevo odkritje, da »kjer je veliko modrosti, je veliko žalosti in kdor si veča znanje, si veča bolečino«. Zavedal se je, kakor je kdaj dejal, da najbolj mirno, in torej na nekak način srečno, živi človek, ki mu um ne deluje, nekdo, ki se mu je, kakor pravimo, 'utrgalo'. Normalen človek pa odkriva dobra in slaba gibala v sebi in v bližnjih, vidi vzroke dogajanj, se zaveda posledic svojega ravnanja, pa tudi mišljenja in ravnanja drugih, ne more biti miren. Kdor pa hoče priti do dna ali čim globlje z odkrivanjem prvih počel in zadnjih vzrokov, komur so evidentne kdaj lahko krute posledice, ki jih prinašajo zmote, a zre še naprej v prihodnost, hkrati pa je obsojen na zavest, da si ne sme zapirati oči - ta ne more pobegniti trpljenju. Kdor je Komarja dolga leta poslušal, ni samo občudoval njegove erudicije, njegovega neverjetnega spomina, ali spoznanja, da se v svoji borbenosti - prototip bojvnika - nikoli ni umikal; vsi smo čutili, da je vse njegovo delo zraslo iz dolgih ur trpljenja.

Vesel je bil, ko je zlasti prva leta na znanstvenem inštitutu pri svojih celoletnih tedenskih tečajih imel kdaj tudi do tristo poslušalcev in to v glavnem izobraženih laikov. Ta uspeh je gotovo pripisovati njegovi erudiciji, neverjetnemu poznavanju zgodovine, aktualnosti in vablivosti tem in različnosti perspektiv, iz katerih je znal prikazati uvid »resnice stvari« - vendar pa tudi privlačnosti njegove razlage: sredi najglobljega razmišljanja je bil zmožen v poslušalcu zakoličiti kakšno odkritje z ilustracijo iz živega življenja, kdaj celo preneteno s humorjem. Hkrati pa je skozi dvajset let vsako zadnjo soboto v mesecu v enem najmanjših slovenskih krajevnih Domov vodil krožek, ki se ga je kdaj udeleževalo deset kdaj petnajst že v emigraciji rojenih fantov in deklet. Govoril je - vedno do polnoči in čez - razvijal svojo temo, čeprav sta nekoč zaradi hudega neurja v Dom prišla samo dva učenca ...

Zahteven do učencev, a najprej do samega sebe. Njegovo strastno iskanje resnice, pa tudi študij mislecev tako iz preteklosti kakor sedanosti, mu ni uničilo samo vida, ampak tudi zdravje.

Med tolikimi 'lekcijami', ki so nam bile, kakor je pravil, povedane od starih - *pálai légetai* - sta ga še posebej prevzela Platonova *mystérion kai métron*. Tudi sam se je srečaval s skrivnostjo in mero. Ko pa je v Pieperjevi antologiji sentenc Tomaža Akvinskega videl, da je

avtor filozofskemu delu dal naslov *Ordo et Mysterium*, je začutil, da ti besedi najbolj povzemata duha celotne kozmovizije Akvinca, katerega je od vsega začetka čutil kot 'velikega učitelja'. Med tema dvema poloma, navidez paradoksnima, je potekala njegova misel.

Neka dvojnost, na prvi pogled celo paradoksnost pa je obstajala tudi v njem samem.

Resen, strog, zdelo se je, da ga je sam razum, toda treba ga je bilo slišati, ko se je ustavil ob lepoti preproste poljske cvetice, še bolj pa ob branju - in komentiranju - kakšne slovenske poezije. Koliko srca, čustva! Ni se zgodilo samo enkrat, da med branjem ni mogel zadržati drhtenja glasu, kdaj za dalj časa tudi obmolknil. Celo v eni njegovih *Vsakdanjih pesmi*¹¹, v kateri opisuje domačo kuhinjo, je najti verza »Tu je pričujoč duh / in z njim srce in um.« Najbrž je bil kar strog *pater familiae* in resen soprog, toda ne morem pozabiti, kako se nekega večera po predavanju vračava proti železniški postaji in mi navdušeno razlaga, da je od prijatelja v Evropi prejel fotokopije neznanega starega filozofskega teksta. Iz nabito polne aktovke potegne snop listov, pri tem pa mu zdrkne iz nje tudi list, na katerem je s svinčnikom narisana ženski klobuček. »Včeraj sem ga zagledal v izložbi na Floridi, [najbolj *chic* ulica v središču Buenos Airesa], a ni lep!« mi reče ves raznežen. »Sem ga prerisal, vem, da bo Majdi [ženi] všeč...«

Že kot dijak se je resno posvečal filozofiji, toda hkrati prevajal kontroverznega lirika Villona. A tudi še desetletja kasneje, ko se je ukvarjal s Heglom, ali pa raziskoval besedila racionalističnega Wolffa (in se gotovo marsikdaj strinjal z Ušeničnikom: »Vse spoštovanje nemški [filozofski] znanosti, a ne zaradi njenega temnega umničenja in njenega umetničenja z izrazi!«) se je v istem času izpod njegovega peresa večkrat izlila poezija. Pod psevdonimom Anton Brezovnik je objavil omenjene *Vsakdanje pesmi*, nekaj let prej prevod iz Palatinske antologije izbranih *Ljubezenskih pesmi* grškega pesnika Pavla Silenciarija (5. st. po Kr), napisal je vrsto *Božičnih sonetov*, in celo krepak epigram se mu je kdaj izlil na papir.

Ob vseh takšnih in podobnih 'paradoksih' se pa ob njem prikaže še neka posebnost.

IV

Otroška leta, prve podobe, prvi koraki ... srečanja z drugimi otroki. Počasi vpijaš vase pokrajino okoli tebe ... tu so prva doživetja, prvi veseli pa tudi prvi žalostni vtisi ... In kdaj celo že kakšna drobna, vendar nikoli več pozabljena spoznanja. In morda če celo pozabljena, nikdar več izbrisana iz tebe. Kraj, ki je morda nad vse majhen kos zemlje, pa vendar tisti, iz katerega boš za vedno rasel, iz katerega boš lahko do smrti zajemal svoje moči. Ni čudno, če je tolikim ljudem rojstni kraj »umbilicus mundi« popek, središče sveta. Središče. Iz katerega pa lahko raseš kvišku in na vse strani ...

Komar pa se je kot otrok primorskih beguncev rodil v Ljubljani, toda že kmalu zaživel v Škofji Loki.¹² In vse življenje jo je čutil kot svoj »umbilicus mundi«. Nekoč sem ga občudujoče vprašal, kako je mogel napisati tako izčrpen članek kot je *Filozofija in praksa*, ob objavi pa pod črto pripomniti, da gre samo »za poročilo, brano v ozkem krogu katoliških izobražencev, in ima torej vse značilnosti priložnostnega referata«. Odgovoril mi je, da je res šlo za priložnostno besedilo, da pa vse njegovo več ko polstoletno poznejše razmišljanje, raziskovanje ni drugega kakor samo poglobljanje v tem referatu nakazane problematike.

In podobno je tudi z njegovimi *Škofjeloškimi soneti*. Večkrat je poudaril, da je v njih osnova za vse njegovo poznejše razmišljanje. Škofja Loka. V njej je preživel svoja najlepša, najbolj bogata otroška leta. Ljudje in pokrajina, veseli a kdaj tudi že žalostni dogodki, materina skrb, očetovi preprosti, a življenje dobro poznavajoči nauki. Oče, preprost državni uradnik, a izrazito očetovska figura (in Komarju všečno: predvsem s številnimi medaljami za pogum odlikovani avstroogrski vojak v prvi svetovni vojni...). Škofja Loka - tam so bile njegove korenine. Iz njih je rasel, vse življenje gradil na drobnih spoznanjih iz tistih otroških let.

Tik pred izidom *Poti iz mrtvila* se je z njim pogovarjal Škofjeločan Tine Debeljak.¹³ V uvodu pogovora je napisal, da je Komarja poznal še kot otroka in kasneje kot dijaka (on mu je v Domu in svetu tiskal prevode Villona,) povedal, da je naš mislec »vso osnovnošolsko

12 Živeli so na Poljanski cesti 2, v poslopju, kjer je danes Upravna enota Škofje Loke.

13 Gl. Tine Debeljak: *Pogovor z Milanom Komarjem*. Ob prvem izidu njegove knjige filozofskih esejev. Glas SKA, Buenos Aires, 1956, št. 12-13. - Ponatis v knjigi *Iz dolge vigilije*.

mladost živel v Škofji Loki, kjer smo se srečavali, toda kdo od nas študentov se je zanimal za tedaj osemnajst let mlajšega 'pokovca' ...« Ni torej čudno, da so prav ob Škofji Loki nastale Komarjeve najlepše pesmi, vrsta sonetov. Literarni zgodovinarji bodo sodili o njihovi poetski vrednosti. Seveda Prešeren je Prešeren, Komar pa predvsem mislec in vendar ... ali res govorim pod vplivom prijateljskega odnosa, ki je bil med nama, če sodim, da moremo prvi Komarjev sonet Škofji Loki mirno postaviti ob bok Prešernovi *Vrbi*? Tako formalno kakor vsebinsko.

Cankar je zaživel iz Vrhlike, Prešeren iz Vrbe, Gradnik iz Medane in še mnogi so zapisali hvalnico ali zapeli pesem rojstnemu kraju, pa vendar dvomim, da bi se še kdo poklonil s tako hvaležnostjo. Da bi še kdo drugi tako izrazito odkril, da mu je kraj otroških let pomenil celotno njegovo rodno zemljo, in bil vse življenje v navdih, kakor prav Komar.

Leta 1973 je ob tisočletnici Škofje Loke (973–1973) napisal prvi sonet, hvalnico svojemu staremu mestu: prebliski spominov na otroška leta, hkrati tudi zavest, da ti spomini nudijo »zagon in hrano« za razpetje vseh sil, pa tudi že zavest, da kljub bučanju burnega sveta, v katerem mu je živeti, njegova pot teče mirno naprej, »v nespremenljivi smeri, ki pne se iz zvestobe korenini.«

ŠKOFJI LOKI

Za tisočletnico

O Loka, hvala ti za tista leta,
za vse veselje, sonce, bujno cvetje.
Zaklad globinski, trajno doživetje,
na skrivnem peta pesem, neizpeta.

Spominov tisoč v srcu se prepleta
in duhu nudi tla, močno zavetje,
zagon in hrano, vabi ga v razpetje
vseh sil: o bitja teža, slast obeta!

Blešči se grad v daljavi, kapucini,
stoji pogumno sveti Jakob v veri,
tišče se hiše kot golobi v gruči.

Le búči divji burni svet, le búči:
pot gre navzgor v nespremenljivi smeri,
ki pne se iz zvestobe korenini.

Naslednji sonet *Spomin v pampi* nosi podnaslov *Ob tisočletnici Škofje Loke* in je že pogled iz tujine, razmišljanje človeka, ki živi sredi deset milijonskega mesta, in ki mu ob zrenju na neskončno argentinsko pampo misel zaplava nazaj prek ekvatorja.

SPOMIN V PAMPI

Izgublja se oko v brez mej daljavi,
ravnina se kot večnost razprostira,
z neba dežuje mir, iz tal izvira.
Kako si majhna, Loka, v tej širjavi.

In vendar, če te gledam v luči pravi,
neznatnost tvoja duhu ni ovira
in končnost tvoja je neskončna mera,
kot je neskončna cvetka v drobni travi.

Prepolna je vsakdanjost poezije,
brezčasje se v bežnosti zrcali,
z neskončnostjo je končnost prepojena.

In iz umiranja življenje vzklije,
se laž v mali stvarnosti razgali,
s spominom so vsa pota razsvetljena.

Bralcu ne uide, da je v obeh sonetih izhodišče 'spomin'. In ni čudno, če je tudi v prvem sonetu iz cikla naslednjih treh sonetov spominu dan poudarek.

Kot mislec je Komar neštetokrat opozarjal, kam vodi pot človeške družbe, ki že ni več družba, ki je v resnici samo še *simulacrum societatis*, videz družbe, kam pelje civilizacija, prevzeta od relativizma, civilizacija ljudi, ki živijo, kakor je nekdo napisal, »izključno v območju zadovoljevanja bioloških potreb.« Dirigirani hedonizem, ki smo mu priča, nujno ubija duhovne vrednote. Komarjevo razmišljanje *Z nezanimanjem smrt potuje incognito* še daleč ni veljalo samo za rojake v emigraciji, kjer so se začeli kazati prvi znaki vdajanja v vseenost. Ko zavlada vseenost, je občutka za vrednote vedno manj, človeku kakor da je splahnela volja za karkoli, še posebej za delo za *bonum commune*. Toda kaj naj predrami voljo, če ni vrednot? Človek lahko kmalu spozna, da

morejo voljo prebuditi samo vrednote, a da nam te lahko pokaže samo razsvetljena pamet, ki zna ločevati bistveno od nebistvenega. Toda kako priti do pametnosti, če v človeku umira spomin, če razni »družbeni inženirji«, kakor bi dejal C. S. Lewis, s poudarjanjem zgolj sedanjosti ali celo s »pogledom naprej«, prekinjajo - kdo bi dvomil, da nekateri načrtno - povezavo s preteklostjo? »Biti zgolj otrok svoje dobe, pomeni največje suženjstvo«, pravi G. K. Chesterton. In komu je lažje vladati kakor zgolj zabave lačnim sužnjem?

Ni čudno, če je pri Komarju in njegovi šoli spominu dan tak poudarek. Rek *Mors vitam, memoria mortem vincit* - Smrt premaga življenje, toda spomin premaga smrt, je zanj temelj, na katerem je mogoče graditi zdravo prihodnost. Brez spomina in spominjanja je življenje vegetiranje, brez njiju predvsem ne more biti inteligence, saj »spomin in bistrost sta najožja brata.«

Tudi v prvem sonetu iz cikla naslednjih *Škofjeloških sonetov* je izhodišče spomin, vendar pa se v trojici sonetov kažejo tudi osnove, na katerih bo slonelo vse filozofovo razmišljanje, že so nakazane poti, po katerih bo hodil do konca. Dejali bi lahko: njegov življenjski program, iz katerega je razvidna razpetost med čisto metafiziko in filozofsko antropologijo. Bojan Žalec, pisec daljše spremne besede slovenski izdaji *Reda in misterija*,¹⁴ posebej spregovori prav o teh sonetih, ko pravi, da Komarjev slog raste iz krščanskega realizma, iz antropocentričnega teocentrizma in humanizma, iz bivanjskega ganotja, ki se je Komarju razodelo na njegovi lastni poti, kot je izpovedal na koncu drugega škofjeloškega soneta. Sploh so Žalca Komarjevi soneti »primeren zaključek ali izhodišče nadaljnega ali ponovnega branja njegove poezije. Poezija je najbolj koncentriran izraz človekove intimne in notranjosti in čut za poezijo je nekaj, kar ni bilo postranska stvar Komarjeve filozofije, umanjkanje le-tega pa pusti pečat okrnjenosti tudi na njeni recepciji.« Ti soneti, prvič objavljeni v buenosaireškem tisku, trideset let pozneje kakšen tudi v matični reviji, so bili prvič tiskani v knjižni obliki, ko so bili pod skupnim naslovom *Soneti ob misteriju* na izrecno željo misleca dodani prevodu knjige *Orden y Misterio*.

14 Bojan Žalec: *Sladka tlaka smisla*. V knjigi *Red in misterij*, Ljubljana, Študentska založba, zbirka Claritas, 2002.

TRIJE ŠKOFJELOŠKI SONETI

Ob tisočletnici Škofje Loke

I

Spominjanje se reče po nemško
»Erinnerung«, kar pomeni dobesedno
ponotranjenje, in po latinsko *recordatio*,
kar pomeni dobesedno *vrnitev v srce*.

Kdor se spominja, vase se povrača,
v sam začetek, v prvo izhodišče,
si skrbno pota sem in tja preišče,
smeri po igri vetra ne obrača.

Pokoj in sprava sta njegova plača,
v globini lastni najde zatočišče,
je slep za videz, za zunanje blišče,
požene korenine v tla domača.

Spomin je znak notranjega življenja,
zahteven je do sebe, zvest resnici,
je stroga mera in zalet hotenja.

Je nepremičen kakor mestna vrata
in hiter kakor duh, podoben ptici.
Spomin in bistrost sta najožja brata.

II

Loka kot »umbilicus mundi«, popek, središče
sveta. – »Günther Grass je iz Gdanska, Uwe
Johnson iz Cammina na Pomeranskem, Martin
Walser je iz Wasserburga. Kako globoko so
ukoreninjeni v svojo rodno zemljo. Tam se
začenja vse, kar vedo.«

Hans Magnus Enzensberger

Prijetno ni živeti na obodu,
vse sile iščejo poti v osredje,
pa naj gre za podredje kot priredje,
je človek vedno sredi v svojem svodu.

Čeprav je vse nestalno, vse v prehodu,
ni vse samo potèk, samo sosledje,
so vozli, trde točke, je zaledje,
se strinjajo stezè kot v tihem shodu.

Zavest je že središče in razpotje,
zavest ni nikdar del, ker je celota,
je svet v sebi, s težkimi razlogi.

Napredek je mogoč po lastni progi,
le tam se razodene vsa lepota,
življenja smisel, bivanjsko ganotje.

III

Počelo (arhé) je nastavek, zagón, rodovitnost. -
»Arhé ni nikdar arhaična.«
Ernst Bloch

Moč silovita nas poganja k rasti.
In če se kdo uporno ji ustavlja,
ne gre naprej, stoji, se obotavlja,
močí rasti so zanj močí propasti.

Razvoj navzven, ki v sonca je oblasti,
se v temi zemlje na skrivaj pripravlja;
tam, kar od zunaj pride, se presnavlja:
drevo, razraslo v prst, ne more pasti.

Zato je treba rasti brez prestanka,
vesolje vse nas v rodovitnost vabi,
iz rodovitnosti poraja se obilje.

Kjer je pomanjkanje, tam je nasilje;
kdor raste neprestano, ta ne grabi,
živi na svojem, ni najemna stranka.

V

In kakšni so odmevi na Komarjev filozofski opus? V matici je nekaj besed o njem in njegovem delu izšlo najprej v razširjeni izdaji *Poti iz mrtvila*. Pisec teh vrstic je bil avtor kratkega življenjepisa, zgolj kot informacijo - saj sam nisem filozof - pa sem objavil tudi nekaj osnovnih podatkov o njegovem delu in pripravil bibliografijo. Že v tej knjigi pa je najti tudi uvod v spoznavanje Komarjeve filozofije. Igor Senčar, takratni urednik za družbena in politična vprašanja pri reviji *Tretji dan*, ki je nekaj let prej imel priložnost v Argentini osebno spoznati našega rojaka (in prisostvovati nekajtedenskemu tečaju, predvsem ravno ciklusu Komarjevih predavanj), je odprl pogled v Komarjevo filozofijo¹⁵.

Matija Ogrin je ob izidu tako Komarjevih *Razmišljanjih ob razgovorih* kakor knjige *Iz dolge vigilije* bralcu na kratko predstavil delo misleca. Ob izidu knjige *Iz dolge vigilije* pa je ob Komarjevi trditvi, da se vsako bitje more izpopolnjevati le v smereh lastne narave, v mejah svojega bistva, iz svojega in na svojem, v spremni besedi spregovoril, kako pravzaprav ta filozofova misel povezuje v sebi »najpomembnejša duhovna izhodišča in miselne zasnove« in razmišlja o duhu Komarjeve realistične filozofske misli.

Istega leta je v slovenskem prevodu izšla Komarjeva knjiga *Orden y Misterio*, izbor filozofskih razprav, »referatov«, kakor pravi avtor v španski izdaji, objavljenih v argentinskih revijah. Daljšo spremno besedo k izdaji je napisal filozof Bojan Žalec, docent na Teološki fakulteti Ljubljanske univerze in predavatelj na Filozofski fakulteti (Zgodovina slovenske filozofije). Gre za analizo Komarjeve misli, ki je »krščanski realizem, katerega spoznavna posledica je poudarjanje pozornosti na stvarni red, etična pa dostojanstvo človeka.« Žalec odkriva, kako »osnovni kvas Komarjeve misli zaznamujeta ravno besedi iz naslova pričujoče knjige: red in misterij« in se ustavlja ob mislečevih odkrivanjih prvih počel in zadnjih vzrokov na najrazličnejših področjih, ugotavlja, kako mislec izrazito poudarja tudi pomen zgodovine za našo sedanost in da med filozofi najbrž največ dolguje sv. Tomažu Akvinskemu. (O tem govori večkrat tudi

15 Gl. Igor Senčar: *Hrepenenje po zadnji jasnosti*. – V knjigi *Poti iz mrtvila*, Ljubljana, Študentska založba, zbirka Claritas, 1999.)

Komar sam in v nekem intervjuju pove, da o Akvincu on sam sicer ne piše in ne predava, ker pač to ne sodi v njegovo institucionalno področje raziskovanja, da pa je Akvinčeva misel vseskozi navzoča pri njegovem premišljevanju, zanj bistvena.) Po podrobni razčlembi Komarjevega dela, ugotavlja Žalec, da je njegova misel v resnici misel humanističnega in antropocentričnega teocentrizma. Proti koncu spremne besede pa se ustavi ob primerjavi glavnih slovenskih filozofov iz preteklosti, zlasti ob primerjavi Komarjeve misli z Ušeničnikovo in Vebrovo, naposled pa želi vsaj v obrisih kritično umestiti Komarja v svetovni in slovenski filozofski okvir. Po Žalčevem mnenju je avtor *Reda in misterija* med slovenskimi filozofi zaradi estetike, zgodovinske razsežnosti premišljevanja, pa tudi po slogu pisanja edinstven. Spremno besedo konča z ugotovitvijo, da je Komar kljub samosvoji poti pa vendar nadaljevalec dela mislecev iz naše preteklosti, ki so bili »teistični supranaturalisti in ki so po večini poudarjali potrebo po na intelektualnem spoznavanju utemeljeni racionalni metafiziki (A. Ušeničnik)« in s trditvijo, da je bil Komar vrh vsega tudi »velik filozofski učitelj«. Sprašuje se, »ali ni to za modroslovca morda celo največji kompliment?«¹⁶

V Argentini so Komarjevi učenci pisali o njem, v marsikateri diplomski nalogi ali doktorski tezi, pozneje pa tudi v knjigah je v na prvih straneh najti poklon in izraz hvaležnosti »svojemu učitelju«, predvsem seveda ob tematikah iz filozofske stroke pa tudi psihologije, literature, celo ekonomije¹⁷.

Leta 1999, ob petdesetletnici njegovega delovanja v Argentini, je skupina devetnajstih Komarjevih argentinskih učencev, med njimi tudi njegovi najbližji sodelavci, ki se ukvarjajo z reperiodizacijo moderne filozofije, izdala kot *hommage* spominski zbornik svojemu učitelju, zajetno knjigo z naslovom *Vida llena de sentido - Homenaje de sus discípulos* (Življenje polno smisla - Poklon njegovih učencev).¹⁸ V uvodnih besedah, ki jih je napisal Carlos A. Velasco Suárez, je

16 O izidu knjige so pisali v Družini, v Delu, o njej so poročali tudi na osrednji radijski postaji; daljšo izčrpano recenzijo je napisal Janez Juhant, predsednik katedre za filozofijo na Teološki fakulteti UL. – Gl. Janez Juhant, Med filozofijo in poezijo, Ampak, IV, november, 2003.

17 Eden priznanih psihiatrov je npr. svojo knjigo posvetil »Janezu Pavlu II in Milanu Komarju – velikima učiteljema«.

18 *Vida llena de sentido. Homenaje al profesor Emilio Komar*, Fundación BankBoston, Buenos Aires 1999.

povedano, da gre za objavo razprav Komarjevih učencev. »Odločili smo se izdati dr. Komarju v poklon izbor neobjavljenih del njegovih učencev. Rodovitnost njegovega petdesetletnega poučevanja se izraža med drugim tudi v obilju njegovega nasledstva in predvsem v tistem, kar je odlikujoče znamenje vsakega velikega učitelja: izžarevanje in prenos značaja, stila in enotnost uvida, hkrati pa dopuščanje vsakomur veliko prostora za razvoj lastne izvirnosti. Saj je to zadnje ključno in temeljno pri vsakem poučevanju. Zaradi tega lahko upravičeno govorimo o Komarjevi šoli.« Del zbornika predstavljajo razprave njegovih učencev filozofije, drugi del pa teologov, profesorjev literature, psihiatrov, ekonomistov. »S svojo mnogovrstnostjo«, dodaja pisec uvodnika, »pričajo o širini in obsegu komarjanskega pedagoškega in miselnega vpliva.«

Komarjeva učenka María Debevec Simčič je že leta prej poslovenila tudi njegov članek *El perfil humano de Alcides de Gasperi* (Človeški lik Alcida de Gasperija), razmišljanje o enem očetov evropskega združevanja, ki je bilo prvi Komarjev v španščini objavljeni tekst (1954). Prevedla je tudi razpravo *La verdad como vigencia y dinamismo* (Resnica kot veljava in dinamizem). Obe besedili sta objavljeni v knjigi *Iz dolge vigilije*. Za revijo Tretji dan je poslovenila intervju *Vrnitev v resničnost*, za Novo revijo pa eno od poglavij iz knjige *El tiempo y la eternidad* (Čas in večnost) in sicer poglavje *Ljubezen kot ekspanzija časa in prehod v večnost*.¹⁹

VI

Milan Komar, človek jasnih načel, obziren in vendar borben, človek, ki se ni umikal tudi polemikam. Kakor da bi nekaj vojaškega duha bilo v njem. Ni čudno, če se je, takoj ko je leta 1943 v Ljubljani bil osnovan Slovenski narodni varnostni zbor (SNVZ), kot odločen demokrat priključil primorskim domobrancem, tako kakor številni drugi sinovi staršev, ki so se po prvi svetovni vojni morali umakniti pred fašizmom in se kot otroci beguncev rodili v Sloveniji. Vrnil se je na Goriško, da po desetletjih fašizma in preganjanja pomaga

pri oživiljanju slovenstva. To je v marsičem tudi uspelo in niti ne samo, kar se šolstva tiče.²⁰

Kakor je ob tretji obletnici njegove smrti napisal Matija Ogrin, je Komar, ki je bil formalno gledano zgodovinar filozofije, človek nenavadne duhovne moči.²¹ »Takšen je bil, ker je bil notranje konsistenten, oseba, ki je v samem sebi do kraja uresničila svoje darove, zmožnosti in spoznanja: vsak njegov stavek prihaja iz globine prepričanja, iz enote misli in ravnanja.« Ob kakšnem drugem človeku bi morda zazvenelo patetično, kdor pa se je poglobil v njegovo delo, z njim se 'srečal', ta ve, da je res, da se je Komarjev človeški čas pred tremi leti iztekel, prešel je v večni čas, toda, »misli, ki so v njegovem delu veljavne za zmeraj, nas nagovarjajo, naj jih sprejmemo v svoj človeški čas. V svojo osebno, pa tudi našo skupno slovensko usodo.« Kakor je razvidno iz delovanja Fundacije, je to živo gibanje. »Je pa tudi sled,« dodaja pisec, »ki jo je v Argentini zapustil človek, ki je tja prišel golih rok, z ženo in dvema hčerkama kot begunec pred komunizmom.«

Milan Komar je umrl 20. januarja 2006, star petinosemdeset let, napol slep. V Boulogne sur Mer so se od njega poslovili številni slovenski rojaki, prav tako pa tudi argentinski prijatelji. Izšla je vrsta nekrologov v slovenskih in argentinskih publikacijah.²² V osrednjem argentinskem dnevniku La Nación je dan po Komarjevi smrti izšel članek z življenjepisom ter z oznako njegovega dela. Dan pozneje pa je v istem dnevniku bilo objavljenih nad štirideset osmrtnic: v imenu Fundacije, raznih organizacij, zasebnikov, največ pa od družin pokojnikovih učencev. V istem časopisu je kmalu zatem izšel prisrčen poklon enega njegovih učencev pod naslovom *Oir al maestro* (Poslušati učitelja).

20 Komar je bil glavni urednik Goriškega lista. – Kar se šolstva tiče, gl. Alojzij Geržinič, *Slovensko šolstvo na Primorskem* [med drugo svetovno vojno in prva leta po njej], Buenos Aires, Slovenska kulturna akcija, 1983. – Alojzij Geržinič, *Pouk v materinščini – da ali ne?* Buenos Aires, Sij slovenske svobode, 1972. -

21 Gl. Matija Ogrin: *Mislec za vse čase*, Ljubljana, Družina št. 5, 2009.

22 Gl. Družina (5. februarja), kmalu zatem pa tudi članki *In memoriam*, npr. Bojan Žalec: *Karizmatični učitelj* (Delo, 10. februarja); meditacija Marka Kremžarja *Univerzalni in slovenski lik pokojnega misleca* (Svobodna Slovenija, Buenos Aires, 16. februarja); G. Caldani de Ojea Quintana *In memoriam Emilio Komar* (Valores, XXIV, Nº 66, Agosto 2006).

Na njegovo izrecno željo sta leto dni kasneje njegova sinova prenesla posmrtno ostanke v Slovenijo, tako da počiva na Žalah v grobu skupaj s svojim očetom, materjo in sestro. Pogrebno žalno mašo v cerkvi sv. Križa je 12. septembra 2006 vodil ljubljanski pomožni škof Anton Jamnik, ob somaševanju duhovnikov, profesorjev s Teološke fakultete Ljubljanske univerze. Škof je med mašo tudi spregovoril o pomembnosti pokojnikovega dela in o njegovem liku. Ob žari s pepelom so v slovo spregovorili v imenu Teološke fakultete predstojnik njene katedre za filozofijo, za njim v imenu prijateljev iz Škofje Loke in prijateljev iz slovenske skupnosti v Argentini pa tudi zvestih argentinskih prijateljev in sodelavcev pisec teh vrstic²³. Spominu pokojnika sta se poklonila tudi tedanji predsednik Društva slovenskih filozofov in pa eden njegovih učencev v Argentini.

Zadnjih petnajst let sva bila v kdaj pogostejšem kdaj redkejšem pa vendar stalnem stiku, a je zanimivo, da ga bolj kot takrat, ko je še živel v tujini, čutim blizu zdaj, ko počiva mrtev v domovini.

VII

Kakor rečeno je Komar v teku desetletij imel stotine tečajev za širše občinstvo, *haute divulgation*, kakor bi dejali Francozi. Več ko deset enoletnih tečajev je imel tudi v slovenski skupnosti v okviru SKASA (Slovensko katoliško akademsko [visokošolsko] starešinstvo) in Visokošolskega tečaja, dostikrat pa je predaval tudi na kulturnih večerih Slovenske kulturne akcije, katere filozofskega odseka je bil član. Naslovi med letoma 1954 in 1998 potekajočih važnejših argentinskih tečajev kažejo razpon njegovega zanimanja in problematike, kateri je posvečal pozornost, dostikrat v skrbi zaradi filozofske nejasnosti ali celo zmot.²⁴

Komar je že med leti 70 in 80 večkrat govoril o neizogibnem razpadu marksizma, leta 1986 pa je kar celoletni študijski tečaj posvetil marksizmu. Kakor že rečeno, je ob analizi tekstov Kolakowskega,

23 Gl. Zorko Simčič: *Kljubovalec preskušnjam*. (Ob slovesu misleca Milana Komarja – beseda ob grobu). Koledar Mohorjeve družbe, Celje, 2007.

24 V njegovem *Curriculum vitae*, ki ga objavlja Fundacija na internetu, je na <http://www.sabiduriacristiana.com.ar> pod zaglavjem *Cursos* (tečaji) najti naslove stodvajsetih tem.

Kosika in Blocha spregovoril o *Notranji krizi marksistične filozofije*. Toda v enem zadnjih predavanj v slovenski skupnosti - bilo je leta 1990 - je spregovoril o razpadu, a tudi razplodu marksizma. Analiziral je bistvene ideje, na katerih marksizem sloni. Dejal je, da smo v zadnjem letu bili priče hitrega političnega razsula marksizma v vzhodni in južni Evropi, kakor tudi razpada te ideologije po svetu. Zdi se, da je poraz marksizma popoln in dokončen. »Toda po drugi strani je tudi zmaga marksistične ideje trenutno največja. Namreč idej, ki jih je marksizem sprejel od svojih prednikov in jih zdaj popularizira med množico.«²⁵ Predavanje je končal s konstatacijo, da »sedaj ko je marksizem politično mrtev, opažamo iste njegove teze udejavljane tudi v zahodnem, kapitalističnem svetu,« in da se iste ideje dandanes plodijo dalje z obvladovanjem modernega človeka.

V enem slovenskih krajevnih Domov v Buenos Airesu, v Carapachayu, je enkrat na mesec skozi dvajset let vodil študijski filozofski krožek za mlade. Razlagal je Aristotela in Platona, Tomaža Akvinskega, pogosto se ustavljal ob Heglu, kdaj mu posvetil tudi celotno leto, analiziral pa - v glavnem kritično - tudi sodobne novoveške filozofe.

Med poslušalci sem bil edini *senior*. Konec vsakega leta sem kot nekak kronist verzifikator zapisal - kdaj tudi v šaljivi obliki - nekaj verzov o vsakoletnih obravnavanih tematikah. Tako so po dvajsetih letih krožka nastali *Carapachayski anali*. Sebe citirati ni znak dobrega okusa, niti v primeru, ko bi človek želel informativni članek, kakršen je ta, končati z nekoliko bolj osebno, intimno mislijo, pa vendar ... naj mi bo tokrat dovoljeno, še posebej, ker vem, da so zadnje vrstice analov izražale ne samo moje občutke, ampak vseh mladih Komarjevih učencev.

PS: A zdaj naj se mi dovoli, da iz kroga izstopim študijskega. (Bo le hip, a roka sama piše, ne da »uboga«; ne poje glava, le srcá utrip):

Besed ne najdem, da bi mogel kdaj
 – ne v dnevniku in ne v analih javnih –
 pokazati ob »pálai légetai«
 (kot reče se: »ob starodavnih«)
 njegova odkritja »starih« veličine,
 ko pa prikaže se – in to ob njem –
 da doba »vélikih« nikdar ne mine ...
 Ko namreč on, ljubimec modroslovja
 znebi ljubečih se objemov in okovja,
 pokaže tudi modroslovja meje,
 (to zmoresš le, če božji ogenj greje
 te res, in res poznaš »obojni svet«)
 in s v e t o se zasveti izza besed
 njegovih in resnica višja sije –
 ko vse kaj več kot le filozofije

ko moč modrosti božje se odkrije.

VIRI IN LITERATURA:

- Berro, Alberto: *Presentación del libro Orden y Misterio de Emilio Komar*. Buenos Aires : Fundación Banco de Boston, 1996.
- Caldani de Ojea Quintana, Guadalupe: Uvod v knjigo *El tiempo humano*. Buenos Aires : Ediciones Sabiduría Cristiana, 2003.
- Caldani de Ojea Quintana, Guadalupe: *In memoriam Emilio Komar*. Buenos Aires : Revista Valores en la Sociedad Industrial, XXIV, N° 66, 2006.
- Debeljak, Tine: *Pogovor z Milanom Komarjem*. Ob prvem izidu njegove knjige filozofskih esejev. Buenos Aires : Glas SKA, 1956, št. 12-13.
- Geržinič, Alojzij: *Slovensko šolstvo na Primorskem*. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1983.
- Geržinič, Alojzij: *Pouk v materinščini - da ali ne?* Buenos Aires : Sij slovenske svobode, 1972.
- Juhant, Janez: *Med filozofijo in poezijo*. Ljubljana: Ampak, IV, november 2003.
- Komar, Milan: *Iz dolge vigilije*, Ljubljana: Družina, zbirka Sidro, 2002.
- Komar, Milan: *Pot iz mrtvila*. Buenos Aires: SKA, 1965.

- Komar, Milan: *Pot iz mrtvila*. Ljubljana: Študentska založba, zbirka Claritas, 1999.
- Komar, Milan: *Razmišljanja ob razgovorih*. Ljubljana: Družina, zbirka Sidro, 2000.
- Komar, Milan: *Red in misterij*. Ljubljana: Študentska založba, zbirka Claritas, 1996.
- Kremžar, Marko: *Univerzalni in slovenski lik pokojnega misleca*. Buenos Aires : Svobodna Slovenija, 16. februar 2006.
- Mosto, Marisa: *Prólogo al libro El tiempo y la eternidad*. Buenos Aires : Ediciones Sabiduría Cristiana, 2003.
- Ogrin, Matija: *Mislec za vse čase*. Ljubljana: Družina, št. 5, 2009.
- Rondoni, Davide, Santori, Antonio: *La sfida della ragione*. Rimini: Guaraldi, 1996.
- Velasco Suárez, Carlos A.: *Emilio Komar (Orden y Misterio)*. Buenos Aires : EMECE Editores, 1996.
- Velasco Suárez, Carlos A.: *Introducción: Vida llena de sentido*. Buenos Aires : Fundación BankBoston, 1999.
- Senčar, Igor: *Hrepenenje po zadnji jasnosti*. V: *Pot iz mrtvila*, Ljubljana : Študentska založba, zbirka Claritas, 1999.
- Senčar, Igor: *Dve predavanji profesorja Milana Komarja*. Ljubljana: Tretji dan, XXIV, št. 12, 1995.
- Simčič, Zorko: *Kljubovalec preskušnjam*. Celje: Koledar Mohorjeve družbe, 2007.
- Vedia, Bartolomé de: *Ofr al maestro*. Buenos Aires: La Nación, 25. november 1996.
- Žalec, Bojan: *Sladka tlaka smisla*. V: *Red in misterij*, Ljubljana: Študentska založba, zbirka Claritas, 2002.
- Žalec, Bojan: *Karizmatični učitelj*. Delo, 10. februar 2006.
- *Meddobje*, V, št. 3–4, Buenos Aires: SKA, 1959.
- *Nova revija*, št. 282–284, Ljubljana, 2005.
- *Tretji dan*, XXXVI, št. 9/10, Ljubljana, 2007.
- *Vida llena de sentido*. Homenaje al profesor Emilio Komar. Buenos Aires, Fundación Bank Boston, 1999.
- <http://www.sabiduriacristiana.com.ar>

MARTIN BRECELJ

NAŠ IN NJEGOV ČAS

Ob stoletnici rojstva dr. Vinka Brumna so v njegovi rojstni vasi, Šalovcih, 5. decembra 2009 odkrili spominsko ploščo. V Središču ob Dravi pa je bila nato spominska akademija, na kateri je med drugim lik pokojnika orisal Martin Breclj. V nadalje objavljamo njegov referat.

Z dr. Vinkom Brumnom in z njegovo soprogo gospo Milko smo bili oziroma smo še družinski znanci. Naš oče Ivan je dr. Brumna spoznal, ko je ob koncu 2. svetovne vojne prišel v Gorico, da bi pomagal obnavljati slovenske šole po fašističnem mrku, še zlasti slovensko učiteljske, ki ga je nato dve šolski leti vodil kot ravnatelj. Nekaj let pozneje sta se oba znašla v zdomstvu v Argentini in začetno znanstvo med študentom in profesorjem se je razvilo do takšne stopnje, da sta Brumnova postala krstna botra moje mlajše sestre Marije. Tudi potem, ko se je naša družina iz Buenos Airesa preselila na Tržaško, se vezi niso pretrgale. Ko je dr. Brumen leta 1973 prišel v Evropo, da bi se kot predstavnik založbe Kapelusz udeležil knjižnega sejma v Frankfurtu, se je z gospo Milko več dni ustavil pri nas v Devinu. To je bil tudi čas, ko sem na tržaški univerzi študiral filozofijo, in spominjam se, kako rad me je dr. Brumen zapletal v filozofske pogovore.

Če skušam iti v svojih tovrstnih osebnih spominih najdlje v preteklost, potem se mi prikaže vagon, v katerem sta zakonca Brumen živela v petdesetih letih prejšnjega stoletja v buenosaireški periferni četrti Hurlingham. Železniški voz sta kupila skupno z zemljiščem, na katerem sta si potem sezidala hišo. Tisti vagon je bil nekaj posebnega. Nič skupnega ni imel, recimo, s sodom, v katerem je beraško živel starogrški filozof Diogenes iz Sinope, da bi nazorno predstavil svojo opozicijo vsakršni civilizaciji in pozival k vrnitvi v naravno stanje. Nasprotno! Vagon je resda nudil

zasilno streho ljudem, ki so se znašli na cesti, a Brumnova sta ga tako skrbno uredila, da je postal prijazna in skorajda gosposka hišica, ki so jo krasile zavese na oknih in cvetlične gredice ob vhodih. Opremljen je bil celo s tedaj še redkim telefonom. Skratka, zdomca sta si v njem ustvarila takšen dom, da ga je bilo potem po pravici škoda žrtvovati za gradnjo sicer udobnejše zidane hiše.

Mislim, da bi smeli imeti tisti vagon za nekakšno prisposodbo življenjske usode in drže dr. Vinka Brumna, Slovenca iz te prijazne Prlekije, ki ga je zgodovina izkoreninila iz rodnih tal in ga vrgla v zdomstvo. Dr. Brumen je to življenjsko travmo doživel, ko je bil že v odraslih letih, potem ko je na ljubljanski univerzi briljantno zaključil študij pedagogike in filozofije in ko se mu je že odpirala obetajoča šolska in najbrž tudi akademska kariera. Čez noč se je skupno z mlado soprogo znašel na drugem koncu sveta, pod Južnim križem, sredi drugačne narave in drugačnih ljudi. Sicer pa nista bila sama, saj sta delila usodo z več tisoč Slovenci, ki so ob koncu 2. svetovne vojne zapustili domovino iz političnih razlogov.

Dr. Brumen je to usodo sprejel in skušal v novih razmerah čim pristneje in čim polnejše zaživeti. To tudi kot intelektualec. »Zdomstvo kot dar usode je kamen spotike in preizkušnje, pa tudi vir svojevrstnih izkustev,« je zapisal v avtobiografskem uvodu h knjigi *Naš in moj čas* (1980, str. 10). V novem svetu se je moral odpovedati svojemu pedagoškemu poklicu. Zato se je zlasti v prvi fazi v večji meri posvetil svojim zgodovinskim zanimanjem. Tako je napisal obsežno monografijo o Janezu Evangelistu Kreku *Srce v sredini* (1968), s čimer je pravzaprav zaključil delo, ki ga je pričel že v stari domovini. V zdomstvu pa je v njem zaživel predvsem filozof, ki je sicer v raznih oblikah razodeval izrazita pedagoška nagnjenja, saj je svoja spoznanja rad posređoval zdomski skupnosti, katere del je bil, ter jo skušal osveščati in usmerjati, tako da je postal nekakšen njen duhovni učitelj.

»[Zdomska stvarnost] je bila nekaj novega zame in za moje rojake,« je še zapisal v uvodu h knjigi *Naš in moj čas*. »Vendar se mi je zdelo, da sem bil med tistimi, ki so se znali nekoliko hitreje in bolje vživljati v nov položaj in ga tudi miselno obdelovati. Skušal sem s predavanji in s pisanjem k temu pomagati tudi tistim, ki jim je bilo to težje. Pri tem pa me ni zanimalo le 'kaj' našega zdomstva, marveč tudi in zlasti 'kaj tedaj',« je poudaril. (*Naš in moj čas*, str. 10)

Seveda pa je to svojevrstno pedagoško funkcijo skušal opravljati, ne da bi se izneveril vlogi filozofa, katerega naloga je,

kot je vztrajno ponavljal, iskanje resnice. »Res je,« pravi v spisu *Filozofiranje v zdmostvu*, »da mora zdomski filozof tudi celiti rane in dvigati življenjski pogum svojih rojakov, da ima opravka z neke vrste bolniki, katerim morda ne sme vselej pokazati vse teže njihove bolezni. A tudi v tem primeru jim ne sme kratiti ali zakrivati resnice, marveč jo mora znati tako pokazati, da ne ubija, marveč oživlja. Vedno pa mora biti zares resnično, kar oznanja kot resnico, četudi to ni vedno vsa resnica.« (*Naš in moj čas*, str. 146)

Iskati resnico je za dr. Brumna isto kot misliti, mišljenje pa pojmuje na sodoben znanstven način. Njegova paradigma je to, čemur psihologi pravijo »problem solving«. To je razvidno že iz njegove splošne opredelitve mišljenja, po kateri je mišljenje »umno, stvarno, urejeno in kritično reševanje problemov, ki nam jih stvarnost ali življenje stavi«. (*Nekaj misli o mišljenju, Argentinski spisi*, 1992, str. 191) Sicer pa v Brumnovih mislih o mišljenju ni težko zaznati od-meva na razmišljanja nemškega filozofa Martina Heideggerja o tem, kaj se pravi misliti. Tako skupno z njim rad poudarja, da pravo mišljenje ni »računajoče mišljenje, ki ga morejo bolje opraviti računalniki«. Je ustvarjalen napor, ki mora nenehno presegati ustaljena verovanja, izročila, predsodke, mite, ideologije, mode, propagando in sploh vnaprej izdelana in od drugih prevzeta ali celo vsiljena mnenja in prepričanja. (*Naš in moj čas*, 123-124).

To velja vselej in povsod, še posebej pa za ljudi, ki se znajdejo v korenito spremenjenem življenjskem položaju, kot so zdomci.

S takšnim pristopom se dr. Brumen loti za zdomce najbolj žgočih problemov, začevši s problemom narodnosti. V nekaterih spisih, zbranih v knjigi *Iskanja* (1967), s sociološkega in psihološkega vidika podrobno razčleni ta pojav, razlikuje med objektivnimi in subjektivnimi dejavniki, ki ga oblikujejo, ugotavlja, da se ti dejavniki lahko s časom spreminjajo in da se tudi narodnost kot taka lahko spreminja, bodisi na ravni posameznikov bodisi na ravni skupnosti, kot je zlasti zdomska ali izseljenska. Neogibno je, da izseljenci - praviloma v nekaj generacijah - preidejo iz naroda, iz katerega izhajajo, v narod, ki jih sprejema, da se torej »prenarajajo«, kot dr. Brumen pravi temu procesu. Ob tem pa se vpraša, ali je to sicer neogibno prehajanje tudi zares potrebno, se pravi etično pravilno. Po skrbnem tehtanju razlogov za in proti sklene, da more biti pravilno. Tudi to prehajanje je namreč po njegovem mogoče izpeljati na bolj ali manj zgrešen ali pravilen način. Zdomci imajo kot vsi ljudje pravico in dolžnost, da težijo k dobremu, da čim prist-

neje in polnejše živijo. Zato si morajo prizadevati, da »prenarajanje«, ki jim je lastno, živijo na čim boljši način, kar pomeni, da morajo iskati neko višjo sintezo med vrednotami obeh narodov, ki jima pripadajo, s katero bi obogatili sebe ter hkrati svojo staro in novo domovino. Dr. Brumen pri tem razvije pravo teorijo o dvojni lojalnosti, se pravi o dolžnostih, ki jih izseljenci imajo do stare in do nove domovine, pa tudi o pravicah, ki jih smejo in celo morajo uveljavljati v odnosu do svojih dveh domovin.

Čeprav je ta spoznanja in sodbe predstavil na argumentiran in obziren način, je dr. Brumen z njimi v argentinski zdovski skupnosti večkrat trčil na nerazumevanje, pa tudi na frontalne in še pogosteje na zahrbtne odklone. To ga je prizadelo in hkrati spodbudilo, da se je z njemu lastnima potrpežljivostjo in temeljitostjo lotil preučevanja, od kod takšne reakcije. Še bolj se je poglobil v raziskovanje izseljenstva, razlikoval je različne vrste tega pojava, od politične do gospodarske in kulturne emigracije, ne da bi spregledal izseljencev, ki gredo v svet, da bi ubežali roki pravice. Skušal je spoznati duševnost in značilne značajske poteze takšnih skupnosti, njihove vrline, pa tudi njihova negativna nagnjenja oziroma naglavne grehe ali grehote, kot jih je tudi imenoval. Pri slovenski politični emigraciji v Argentini je tako opazal in bičal nagnjenost k svojevrstni zaprtosti, premajhno pripravljenost na soočanje z lastno stvarnostjo, pa tudi premajhno dovzetnost za kritiko in dialog.

V spremni besedi k Brumnovim *Argentinskim spisom* na izrazito zdovsko tematiko iz leta 1992 Irene Mislej ugotavlja, da argentinska zdovska skupnost tudi po Brumnovi zaslugi ni zdrknila v geto in da se lahko predstavi kot živ organizem in kot pluralna združba. Mislim, da je ta ugotovitev točna. Pristavil pa bi, da bi dr. Brumen s svojimi teoretičnimi in etičnimi spoznanji lahko s pridom nagovarjal še marsikoga, poleg samih argentinskih Slovencev. Migracije so razširjen pojav, tudi in še zlasti v današnjem globaliziranem svetu. Še več, dr. Brumen bi s pridom nagovarjal tudi tiste, ki migranti niso, saj se pri migrantih kažejo v posebno izostreni obliki nekateri pojavi, ki določajo tudi življenje stalno naseljenega prebivalstva.

Sicer pa se sam dr. Brumen iz svojega zdovskega položaja večkrat izrecno obrača na širšo slovensko narodno skupnost. To je storil tudi v enem svojih zadnjih spisov z naslovom *Po dialogu k*

spravi in enotnosti (1989). V njem razlaga, da se sprava ne more zreducirati na enkratno, pa naj bo še tako slovesno in mogočno dejanje, saj je to nujno dolg in v nekem smislu pravzaprav brezkončen proces, je v bistvu dialog, v katerem se nenehno soočajo in medsebojno čistijo delne resnice, do katerih se vsakokrat dokopljemo. Zato tudi prava enotnost, h kateri naravno teži sleherna narodna skupnost, ne more in ne sme biti enoumna homogenizacija, ampak mora biti enotnost v raznolikosti. Mislim, da v teh razmišljanjih kulturološka in sploh filozofska misel dr. Brumna dosega enega svojih viškov. V njih se namreč izkaže ne samo, da spoznavati pomeni presegati delne resnice ali, če hočemo, predsodke, ampak tudi, da je pravzaprav sleherno spoznanje nujno le delna resnica in torej po svoje tudi potencialen predsodek. Na tak način se je dr. Brumen po svoje prebil do enega temeljnih spoznanj sodobne hermenevtike, kakršno je po Heideggerju razvil zlasti nemški filozof Hans Georg Gadamer.

Sicer pa je bil dr. Brumen sistematičen mislec. Njegova neskrita ambicija je bila, da bi razvil zaokrožen filozofski sistem. Zdomske razmere mu niso dopuščale, da bi tej svoji želji polno stregel. A če že ni mogel razviti pravega filozofskega sistema, ga je vsaj orisal. To je storil zlasti v spisu *Osnovne črte neke filozofije* (1980). Izhajal je iz predmetne teorije svojega učitelja na ljubljanski univerzi Franceta Veبرا in jo razvijal v smeri tomistične filozofske tradicije, ki mu je bila blizu tudi kot kristjanu. To je bila po njegovem pravzaprav smer, v katero je iskal sam Veber. Tako je od Veبرا prevzel tudi svojega drugega ključnega filozofskega sogovornika, slovenskega tomista Aleša Ušeničnika.

Iz teh izhodišč dr. Brumen izpelje svojo temeljno filozofsko misel na dosleden, uravnovešen in kritičen način. To pride ne nazadnje do izraza v njegovem obravnavanju Tomaževih in Vebrovih dokazov za božje bivanje, do katerih je ohranil kritično distanco, kljub temu, da je bil osebno veren.

V spremni besedi k Brumnovim *Argentinskim spisom* izrazite filozofske narave Frane Jerman ugotavlja, kako dr. Brumen dokazuje, da je mogoče filozofirati, izhajajoč iz domače filozofske tradicije. Ugotovitev je seveda točna, na diskreten način pa tudi opozarja, da se dr. Brumen kot čisti filozof ni spustil v soočenje s sodobnejšimi misleci iz domačih in še zlasti ne iz tujih logov, kar smemo imeti pravzaprav za mejo še zlasti pri mislecu, ki ga je doletela usoda zdomca in ki je to usodo skušal čim pristneje

in polnejše živeti. A tu očitno prihajajo do izraza tudi omejitve praktične narave, ki so mu preprečevale, da bi se filozofiji posvetil kot bi res hotel in zmožel.

V že omenjenem spisu *Filozofiranje v zdomstvu* dr. Brumen opozarja, da moramo pri ocenjevanju filozofovega pridelka poleg opusa upoštevati tudi njegov etos. (*Naš in moj čas*, str. 146). Mislim, da je dr. Brumen s tega vidika naravnost vzoren, saj ga kot misleca poleg doslednosti, sistematičnosti in odprtosti odlikuje prav poštenost. Zaradi tega mu moramo biti za njegovo delo hvaležni vsi, še zlasti zdomski Slovenci, rojaki iz rodne Prekije pa smete biti nanj upravičeno ponosni.

DR. NADISLAVA LAHARNAR

Pogovarjala se je dr. Katica Cukjati

Dr. Nadislava L. Laharnar se je rodila 6. oktobra 1919 v Grebinju na *Koroškem*. Maturirala je na *Klasični gimnaziji v Mariboru* leta 1938. V *Ljubljani* je diplomirala leta 1943 na *Filozofski fakulteti*, kjer je končala klasične jezike. Na povabilo organizatorjev obnovljenega šolstva, ki je na *Goriškem* in *Tržaškem* že obstajalo pod staro Avstrijo, podpisano po odvetniku dr. *Ivo Češniku*, je odšla na prvo službeno mesto v *Gorico*. Prvo dobo pod nemško okupacijo je bil ravnatelj dr. *Joža*

Lovrenčič. Delovanje je bilo kmalu potem za nekaj mesecev prekinjeno, dokler ozemlje ni prišlo pod zavezniško upravo. »Kranjci« so med tem odšli v taborišče v Italijo.

V drugi dobi pod zavezniško upravo so se profesorji vrnili na svoja mesta. Takrat je **dr. Laharnar** poleg poučevanja postala tudi v.d. ravnateljja *Slovenske klasične gimnazije* in *Liceja v Gorici*. Ko je 15. septembra 1947 po podpisu mirovne pogodbe Gorica (mesto) pripadlo Italiji so »prišleki«, ki niso imeli italijanskega državljanstva, izgubili svoja mesta. Skupina slovenskih profesorjev je bila s tem postavljena pred težko izbiro: ali v Jugoslavijo ali v emigracijo. **Dr. Laharnar** je izbrala zdomstvo. Celó življenje je ohranila prijateljske stike s kolegi iz Gorice, zlasti z *dr. Vinkom Brunnom*.

Prišla je v Buenos Aires leta 1948 z ladjo *Santa Cruz*. Nekega dne kmalu po prihodu v Buenos Aires, je spoznala usmiljenko-sestro *Magdaleno Gerzetič*, ki ji je ponudila priložnost, da bi šla v notranjost Argentine v *Formozo* na pedagoško področje. Pričela je ponovno vse svoje šolske študije v Argentini. Pri poučevanju je spoznala notranjost argentinske šolske stvarnosti v raznih provincah. Pou-

čevala je na srednji šoli v Catamarci, Buenos Airesu in Entre Riosu. V tujini si je z odličnimi redi osvojila sledeče diplome: profesorica angleščine, licenciature iz angleškega jezika in doktorat.

Zadnji dve diplomji je prejela na univerzi El Salvador v Buenos Airesu.

Na fakulteti za filozofijo, zgodovino in slovstvo univerze El Salvador v Buenos Airesu je uspešno branila svojo tezo in tako pri 88 letih prejela doktorat. Nadvse zanimiva je bila snov doktorske teze: »Enotnost, identiteta in integracija evropske celine«. Dr. Laharnar je zagovarjala tezo, da sta nedvomno proglasitev sv. bratov Cirila in Metoda za sozavetnika Evrope (1985) in razširjenje Evropske unije na Vzhod (2004), v luči današnjega procesa evropske integracije dve strani močne povezave dogodka: Vzhod in Zahod v bistvu izhajata iz istih kulturnih korenin, čeprav ne nujno v istem časovnem razporedju. Doktorat je napravila v angleškem jeziku na oddelku modernih jezikov. Triletna priprava na doktorat jo je utrdila v ponižnosti in razumevanju do bližnjega ter na odprtost za dialog.

V zadnjem času je imela vrsto predavanj pri raznih slovenskih ustanovah. Je članica Slovenske kulturne akcije na zgodovinsko-znanstvenem področju.

Na Liceju v Gorici. Dr. Laharnar sredi, med profesorji

V življenju ste prehodili dolgo in zanimivo pot: včasih polno upanja in veselja, včasih zaznamovano s skrbmi in negotovostjo zdomskega življenja. Kakšne spomine imate na svoja mlada leta?

Oj, mladosti leta: »Vse življenje se boš grel ob ognju svoje mladosti«, pravi pregovor. Tako je! Amen, amen. – Toda kaj, kje, v čem je tisti blagodejni ogenj za vse življenje?

To je »hišica očetova«, ki še tako skromna, nudi varno zavetje urejeni družini. Često je povedano že pri izbiri imen, da sta sin in hči v njej dobrodošla in sprejeta kot božji dar. Teodor, Božidar, na primer, je res božji dar v stari grščini, Hilarij in Hilarija sta Veselko in Veselka; Feliks pa je Srečko v latinščini. Vera, Nada in Ljubica seveda ne potrebuje prevoda. Ti otroci resnično imajo tisto, kar je obseženo v besedi DOM.

Zdi se mi, da je slovenska beseda DOM res izredno blaglasna, bolj kot katerakoli njena slovarska enakovrednica v drugem jeziku. Le zakaj mi ta slovenska beseda tako milo zveni v ušesih in mi »sega do srca«, tudi ko je nihče na glas ne izgovori in je tudi nikjer ne vidim napisane?

Slovenski DO je z ozkim o-jem kakor prvi ton v glasbeni lestvici Do-Re-Mi-Fa-Sol-La-Si, končni M pa pomaga ton vzdržati do skrajne meje skrivnostne o-jeve kadence.

DOM je odsvit raja, kamor smo namenjeni. Še žival to nekako občuti.. Stric Peter nas je povabil na izlet. Peljali smo se s konjsko vprego. Na poti nazaj, že blizu domačije, pa je konj, kar stekel v dir. Po svoje je vedel, da gremo domov.

Vem, da v Vašem srcu imata Vaš oče in mati posebno drago mesto. Kaj nam bi lahko povedali o njiju?

Andrej in Ana sta sklenila zakonsko zvezo pred krajevnim župnikom, na Gorenjskem. Tako je bilo zapisano v župnijskem poročnem listu, ki je tedaj imel tudi civilno-pravno veljavnost.

Andrej in Ana, hvala Vama za ljubeče in brezmejno požrtvovalno starševstvo. Če bi kdaj mogla, na Vajin grob bi pokleknila in Vama nesla pokazat svojo doktorsko diplomo. Vama jo dolgujem zaradi tistega ognja, ki me greje že 90 let.

Po svojih prednikih je bila moja mati Ana Pretnar Blejka, z Mlinega ob jezeru. Jezero z otočkom, z gradom na odsekani skali in z očakom Triglavom v ozadju je resnično »kinč nebeški« in »podoba raja«. V jasnem jutru vrh gorskega orjaka zažari v rožnati zarji nad

zamegljenim nižjim pogorjem. Bližnji griči in globeli so ob tisti zgodnji uri še potopljeni v somrak. Potem pa v trenutku vse oživi v svetlobi: iz senc se porajajo barve in Ti podarijo razkošno sliko kraja- v trajen spomin! Mati je bila srednja izmed peterih hčera: Mina, Meta, Ana, Francka in Johana. Pa so »dekličiči« imela tudi štiri brate: Toneja, Joža, Jaka in Janeza.

Ko so se dekleta ena za drugo možile, so Oča in Mati «za vsako posebej pripravili balo ali doto. Raba tretje osebe množine SO je pomenila spoštljivo priznanje starševske avtoritete v družini. Velika skrinja v izbi se je polnila z lanenimi prti, brisačami, rjuhami in podobnim. Precej debela nit lanenega platna je bila sivkasto bele barve; vse pa je bilo domač izdelek in tudi domač pridelek, saj so lan sejali na lastni zemlji. Tudi Ana je dobila balo, ki je potem trajala kar dolgo vrsto let. Se še dobro spominjam, kako prijetno je bilo spanje v svežini tistih rjuh, zlasti poleti.

Dolga leta svojega profesionalnega življenja ste preživeli daleč od slovenske skupnosti. Ste izredno zavedna Slovenka in tudi Korošica. Med nami v zdomstvu ni veliko koroških Slovencev. Kako so se odvijale zgodovinske niti Vašega osebnega življenja?

Ljudem v veliki meri krojijo usodo vojne in korenite politične spremembe, ki jih zapuščajo. Po končani prvi svetovni vojni se je družina znašla na tedanjem Koroškem plebiscitnem ozemlju, v okrožju Gospe Svete. Deseti oktober 1920, prav obletnica mojega krsta, je prisodil tisti del Slovenije Avstriji. Preselili smo se v novo državo Južnih Slovanov in mamina dota je bila naložena v Jugoslovansko banko. Ta pa je kmalu propadla in pustila družino brez gospodarske osnove.

Ko ste bila še študentka in za tiste čase oddaljena od domačih, kako ste se preživljali?

Pri nas je bila navada, da so si študentje pomagali z inštrukcijami (coaching) mlajših ali tudi sebi enakih. Tudi jaz sem nekaj inštruirala. Veselilo me je, če sem mogla komu kaj približati in razložiti.

Ga. dr., kje Vas je presenetila druga svetovna vojna?

Druga svetovna vojna je zajela naše kraje na Veliki teden 1941. V Mariboru smo stanovali na Pristojni ulici, ki je tekla po obronkih gričevja za mariborskim glavnim kolodvorom, z razgledom na

Dravo. Dnevi so bili tisto veliko noč prekrasni, stiska ljudi pa toliko večja. Kaj vidim skozi okno? Steber dima in ruševin se je dvignil nad osrednjim opornikom glavnega mostu, in most se je sesedel v reko.

Razstrelila ga je jugoslovanska vojska ob umiku na Jug. Toda, po prav neznatnem presledku, se je nemška vojska že valila po pontonih na drugi breg ! Naslednje dni so jate bombnikov, ki so srebrno blestele v soncu pod modrim nebom brez oblaka, letele čez mesto, bombardirat Beograd.

Konec druge svetovne vojne je zapustilo v slovenskem narodu hude in usodne posledice. Kdaj in kako se je pričelo Vaše zdomsko življenje ?

Iz domovine nisem šla čez Ljubelj. Šla sem čez Sočo. Gorica je namreč bila moje prvo službeno mesto. Meja mi je presekala vsak stik z domačimi in me napotila čez ocean.

Leta pozneje sem ob obisku domovine vendar imela priliko iti tudi čez Ljubelj. Znanka moje prijateljice se je vozila v Celovec na delo. Ob priložnosti me je vzela s seboj. Spremljala nas je tudi njena hčerka, ki je v četverici predstavljala tretjo generacijo. Dolgočasila se je in želela zdaj to zdaj ono. Dekletce pač ni moglo nič vedeti o pomenu tistega prelaza za ljudi, ko so morali po tisti poti v svet, da si rešijo golo življenje. Njena mamica je vozila avto, kljub pogovoru potopljena v svoj vsakdan. Razumljivo.

Po poti je drevesje na obeh straneh strmine ozelenelo že velikokrat in cesta je postala bolj prevozna, modernim zahtevam primerno. Prekomorskemu romarju pa se dogaja, da v duhu podoživlja tragiko povojnih dni. Sliši se škripanje koles kmečkih vozov, prhanje vpreg ob čezmernem naporu vzpona, in ga pretresa misel na nemoč malega človeka pred kruto stvarnostjo surove sile.

Ga. dr. svoje življenje ste posvetili poučevanju na različnih stopnjah. Kaj je na Vas vplivalo, da ste se odločili za bodoči poklic?

Na odločitve gotovo močno vplivajo okoliščine, v katerih kdo raste. Starši so me vpisali na klasično gimnazijo in mi že s tem posredovali določen način gledanja na svet in tudi širše obzorje. Tisto širše obzorje mi je tudi v Argentini precej urejalo življenje. Še bolj pa mi je pomagalo globoko prepričanje, da je življenje izziv, na katerega sem bila pripravljena odgovoriti – z božjo po-

močjo, saj mi je bila že sama misel na izseljenstvo povsem tuja in nikoli predvidena.

Iz vašega curriculum vitae je razvidno, da imate mnogo talentov. Ali mislite, da ste jih primerno uporabili?

Glede talentov je jasno, da so božji dar. V srečnih okoliščinah jim je dan razcvet, v težavah so opora in obramba, vedno pa so obdarjencu dani za druge, za bližnjega.

Rada sem vrtala v bistvo stvari in iskala povezavo med dogodki.

Na Vaši dolgi poti k izpopolnjevanju na področju filozofije in zgodovine, ste si želeli povzpeti do doktorata. Kako se je faktično to udejanjilo?

Formalna priprava na doktorat je bil trileten osebni tečaj na Univerzi, tema pa je kristalizirala počasi. Izbira teme je gotovo omejena na krog, v katerem avtor živi in deluje. Tam tudi najde odgovor na vprašanja, ki se mu je zastavilo. Odgovor more priti v trenutku, kakor preblisk ali razodetje, ali pa zoreti počasi, vedno pa stoji za njim celotna oseba avtorja, njegova osebnost.

Ob opazovanju sedanjega družbenega življenja, kako ocenjujete sodobni čas?

Čase izoblikujejo ljudje, vsebinsko in kakovostno. Sedanji značilnosti bi bili: velik pospešek v tehnologiji in globalizacija. Na našem planetu že ni več celine, ki bi čakala na odkritje, v vsemirju pa praktično še vse.

V prejšnjem stoletju smo ženske pridobile vrsto pravic in enakopravno mesto v človeški družbi. Zgodili so se s tem zgodovinski premiki. Eden izmed obrazov teh sprememb je feminizem. Kakšno je Vaše mnenje o feminizmu?

FEMINIZEM. Že ob prvi polovici besede, vstane iz ozadja njen nasprotni IZEM. Nasprotje pač ni bilo položeno v dvojnost od začetka. V dvojnost je bilo položeno dopolnjevanje. Zato vidim težavo v obeh IZMIH.

V ameriški angleščini je gospodinja HOME - MAKER, tista ki s svojo prisotnostjo spremeni neki kraj ali poslopje v DOM. Mož in otroci ta dom potrebujejo, in gospodinja sama tudi, ker bo tam, pri vsem ponižnem in nikoli končanem delu, vendarle KRALJICA.

Res je, da sta mož in žena kot osebi enaka v človekovem dostojanstvu, a različna v funkcijah. Res pa je tudi, kar so rekli že stari Rimljani: »Časi se spreminjajo in mi se spreminjamo z njimi«.

Družbeni razvoj je odprl nove možnosti za žensko udejstvovanje. Zakaj ne bi prevzela nalog, za katere ima sposobnosti, za katere je poklicana in jih more opravljati ne da bi pri tem utrpela škodo po drugi strani?

Ne gre torej za enakost po številčnem razmerju M : F, ampak za sposobnost in poklicanost. To je preprosto rečeno FAIR PLAY, ali po domače: veljavno po navadni »kranjski zdravi pameti«.

Vzgoja bodočih rodov je bil eden izmed Vaših življenjskih ciljev. Kaj je najvažnejši cilj vsakega človeka?

Najvažnejše za človeka v vsakem času je, da pride na tisto svoje mesto pod soncem, ki mu po osebni obdarjenosti pripada. Tako se more polno razviti v lastno in družbeno srečo. Obe sta namreč tesno povezani. Vsak uspešnik te vrste pripomore skupnosti do boljšega in bolj zdravega ozračja, do dobrega počutka in srečnejšega sožitja. Izžareva optimizem in z zgledom spodbuja k dejavnosti, dokler je čas, dokler še moremo, kaj storiti.

Ga. dr. Laharnar, marsikaj ste nam osvetlili jedrnato in globoko. Ali bi želeli še kaj dodati?

Pravkar zapisano je tudi moje sporočilo. Izraženo z drugimi besedami je naslednje: Dnevi našega bivanja v času so predragoceni, da bi jih izgubljali v malenkostih.

Ob prejetju doktorata pri 88. letih

DR. MARKO MIZERIT
Texcoco, México

NAŠ POGLED - NOVI SVET

*Razmišljanje posvečam
pokojnemu sinu Mihi*

Ko so naši intelektualci iz raznih taborišč prispeli v Argentino in ustvarili bogato kulturno življenje, ustanovili mnogo publikacij, med drugimi tudi to revijo, ki so jo imenovali »Meddobje«, so imeli preroški pogled na našo prihodnost, ne samo kot slovenska skupnost, temveč tudi kot človeška družba. To *meddobje* je bilo mišljeno, kot čas med tem, kar se je dogodilo, in tem, kar naj bi se godilo v prihodnje, kar naj bi bila naša prihodnost. Meddobje naj bi bila samo neka prehodna doba, prehodni čas, neko obdobje, ki naj bi kmalu minilo in bi nastopila nova doba. Mišljeno je bilo tudi v političnem oziru, čas med komunistično revolucijo in novo dobo, ki bo nastala potem.

Potek časa nam dokazuje, da stopamo v novo dobo, ne samo v oziru, da je komunistična doba prešla, pač pa tudi, da na splošno vstaja nov svet, novo gledanje na sedanost in na prihodnost, nov način življenja. Vstopamo v postindustrijsko družbo, kibernetika nastopa in obvladuje ne samo teorijo, pač pa se razveja na mnoga področja našega življenja. Nov način spoznanja in nova spoznanja dajo prednost državam in deželam, ki so napredovale na tem področju. Drugi vsak dan bolj zaostajajo. Nove tehnologije, informacije in komunikacije obračajo naše vsakdanje življenje, prinašajo nov pogled in vplivajo na našo miselnost in na naš način gledanja.

Želeli bi, da bi ves ta napredek pomagal človeštvu, da bi izginile lakota, revščina in nasilje; a ni tako. Kapitalistični neoliberalizem je znova vpeljal med nas boj za obstanek in na misel nam pride poznan izrek »*homo homini lupus*«, posebno še v deželah, ki še niso ekonomsko in socialno razvite in sploh nimajo možnosti, da bi ta razvoj dosegle.

Ta položaj povzroča v družbi veliko krizo. Mnogi sprejemajo in živijo to novo dobo na spontan, neposreden način, med tem ko drugi dvomimo, kaj da nam prinaša ta nova doba, kaj narediti, ko vidimo, da se izgublajo vrednote, ki smo jih imeli za stalne, nespremenljive, neminljive. Metaforično bi dejali, da nekateri stojijo

na enem bregu reke in gledajo, kako deroča voda odnaša druge neznano kam. Vidimo, kako se nam naši dragi oddaljujejo, jih skušamo razumeti in ne vemo zakaj naj bi se to zgodilo.

V tem eseju bom skušal opisati spremembe, ki jih doživljamo danes v našem gledanju na svet, ta nov način življenja z novimi svetovnimi nazori. Mnogokrat se sprašujemo, kako da ima današnja mladina različno gledanje, ideje, misli, mnenja, svetovne nazore, delno ali popolnoma drugačne, kot odrasli. Kako se snujejo, porajajo naše misli, naša osebnost skupaj z moralnimi in humanističnimi vrednotami? Kako spoznavamo in si urejamo naše vsakdanje življenje? Od kod smo dobili bistvene ideje, ki so temelj našega življenja? To razlagajo ne samo filozofi, temveč tudi sociologi, psihologi, verski voditelji, ter pisatelji, humanisti različnih ved.

PREDHODNIKI

V vsaki zgodovinski dobi je človeštvo imelo poseben pogled in mišljenje na svoj svet, svoje okolje, na svoje življenje, imelo je določene svetovne nazore, posebna kozmovizija. Se razume, da to ni bilo splošno, univerzalno. Čeprav še danes zahodni svet skuša, da bi bilo njegovo gledanje vesoljno, enotno, edino veljavno za vse, se to dejansko ne godi. Mnogi narodi imajo svojo kulturo, svoj način življenja, svoje pojmovanje življenja. Kljub temu, je imel zahodni svet svojo miselnost kot edino pravilno in jo je skušal vpeljati na vse narode. Vse kolonizacije so imele, razen ekonomskih interesov in pridobitev ter osvojitve novih dežel, tudi kulturno, ideološko podlago. Zraven je seveda spadala tudi vera. To je bila zahodna kozmovizija, zahodni svetovni nazor.

Naša zahodna kultura izhaja že od začetka krščanstva, iz judovsko hebrejske kulture. Krščanstvo, ko je nastajalo, je dobivalo pogled na svet in življenje po Kristusovih naukih in kulturi družbe, v kateri se je oživljalo v določenem okolju in času. Torej so ti nauki, pravila, nazori, spadali in odgovaljali določenem okolju, kjer se je krščanstvo razvijalo. Tako je naša kultura, kot drug zelo pomemben sestavni del, povzela mnogo idej in mišljenj in veliko podlago iz helenistične, ki je praktično spremenila in nadomestila hebrejske nazore s helenističnimi. Mnoga mišljenja in gledanja na življenje smo prejeli od grške filozofije in v tem je precej razlike med mišljenjem iz Kristusovega, hebrejskega okolja in helenističnimi vrednotami. Počasi je tudi krščanstvo dobivalo in prirejalo Kristusov nauk iz različnih položajev in z raznimi idejami, ki so bile v veljavi v določenem času. Krščanski svetovni nazor je nastajal v zgodovinskem okolju in prvo je bilo hebrejsko in potem helenistično gledanje na svet, kar sem že omenil.

Medtem, ko sta se platonski in aristotelški vpliv izgubljala, je nastalo mnogo filozofskih tokov. Prvi kristjani so sprejeli od neoplatonizma ne samo kozmografijo in antropologijo, pač pa tudi idejo, ki nam predstavlja, kateri naj bi bil glavni pomen človeka: iskanje notranje sreče. To so razmišljali prvi misleci krščanstva, ki so jih imenovali *cerkveni očetje*. Ta čas je poznan kot patristično obdobje. Med njimi je bil, kot eden glavnih, sveti **Avguštín iz Hipone** (354-430). Štejemo ga med prve odločilne krščanske filozofe-teologe, srednjega veka.

Vzemimo le tega kot važen zgodovinski postopek v iskanju in oblikovanju krščanskega gledanja na naš svet in naše življenje, ne samo iz teološkega vidika, pač pa na splošno, vključno tudi filozofsko.

Sv. Avguštín je prehodil več filozofskih tokov, maniheizem, gnostični dualizem, skepticizem in neoplatonizem. V tem zadnjem, je Avguštín našel nekatere ideje, ki naj bi bile bližje krščanstvu, na primer pojmovanje narave. Ta je obrnjena, usmerjena k določenem cilju. Avguštín je bil dualist, človek je duša in telo. Ima svobodno voljo, da izbere in odloči. Bog je naš glavni cilj. Božja pričujočnost, gledanje Boga, je naša končna sreča. Iskanje Boga ali sreče, je edini namen filozofije.

Ad Te nos fecisti, Domine, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in Te.

Za Sebe si nas ustvaril, Gospod, in nemirno je naše srce, dokler ne bo počivalo v Tebi.

Naše spoznavanje je razsvetljenje, neumrljiva duša sprejema razumljive stvari od Boga, izvor bitja, luč vsega znanja. Človeška pamet je razsvetljena po Bogu; to je temelj vse naše znanosti.

Avguštín je bil prvi krščanski mislec, ki je povezal pogansko filozofijo s krščansko vero, kar je on sam imenoval krščanska filozofija. Zanimivo je njegovo gledanje na ta svet, ki ga predstavi v svojem delu *De civitate Dei, O Božji državi*. Glavna teza tega dela je, kako Božja Previdnost vodi človeštvo, razdeljeno na dve mesti, dve državi, rojeni iz ljubezni, ljubezni do samega sebe in iz Božje ljubezni. Avguštín razlaga, kako se je začela naša zgodovina, pričujočnost zla, boj med dobrim in zlom in kako dobro zmaga, ter o večni usodi dobrega. Je delo, ki je bilo dolgo časa zelo pomembno.

Za neoplatonizmom je aristotelška filozofija in kozmologija obvladala krščanski pogled na vse naše življenje in našo družbo. V poznem srednjem veku sta bila verski in teološki pogled v soglasju s splošnim mišljenjem, dominantna. **Tomaž Akvinski** (1225-1274) je na podlagi Aristotela ustvaril filozofsko strujo, ki

se je imenovala aristotelično tomistična. Sicer je bila za Tomaža Akvinskega filozofija samo *služkinja - sužnja* - »*ancilla*« teologije. Njegovo glavno delo je teološko. S tem je Rimsko Katoliška Cerkev dobila svojo teologijo - filozofijo, ki je ostala v veljavi do danes in jo predstavlja neotomizem. To je bilo splošno za zahodno družbo, gledanje na svet s krščanskega vidika, ki je bilo veljavno do začetka modernega veka. V tem smislu je bil Bog središče vsega življenja, ves svet je bil usmerjen na drugo, prihodnje življenje. Dobesedna razaga Svetega pisma je bila opora tega pojmovanja. Teološkoverski biblični pogled je obvladoval vse možne dele našega človeškega spoznanja; vključena je bila tudi kozmologija ter razlaga o vsem našem geofizičnem, naravnem okolju.

Tomaž Akvinski je moral rešiti problem med vero, resnicami, ki jih imamo po razodetju in med tistimi spoznanji, ki nam jih daje um. Kar nam da znanosti naša pamet - razum, je Tomaž dobro poznal po aristotelški filozofiji, ki je kot popolna enciklopedija predstavljala vso znanost tistega časa. Aristotelške knjige, ki so krožile po raznih samostanskih in katedralskih šolah, so bile od začetka prepovedane, ker je bila to poganska literatura. Torej je bilo potrebno, da se problem med vero, biblično tradicijo in razumom, razloženo po aristotelški filozofiji, reši. To je dosegel Tomaž Akvinski.

Po njegovem mnenju sta dva različna načina spoznanja, razumevanja: nadnaravni in naravni. Kljub temu ni v tem nobenega gnoseološkega dualizma. Vera in razum imata isti cilj: Bog. Z obema, z naravnim razumom in nadnaravno vero, pridemo do Boga. Sicer nimamo nobene poznane stvari, če ni prišla v nas po čutih. *Nihil est in intellectu quod prior non fuerit in sensu*. Se razume, da z umom pridemo do Boga, a je le vera tista, ki nam da popoln pogled na Njega, kolikor je mogoče v našem sedanjem stanju.

Pa ne mislimo, da je bil srednji vek tako preprost in enoličen v svojem mišljenju, v svojih svetovnih nazorih. Bilo je veliko nesporazumov in debat, krivoverstev, o mnogih filozofskih idejah ali verskih resnicah. Splošno je bila sprejeta misel, ki jo je Karl Barth označil kot *Fides quaerens intellectum*, povezovanje vere z umom. Te ideje, ki jih je dovršil Tomaž Akvinski, so postale bolj ali manj splošne šele v poznem srednjem veku in so ostale kot temelj za Katoliško Cerkev.

MODERNIZEM - ČLOVEK SE ČUTI ODRASLEGA...

Čeprav je bilo v srednjem veku več dvomov in nepravilnih razlag o raznih verskih resnicah, se je edinost na splošno obdržala. A nastopila je nova doba. V novem času, se je pa začela močna kriza

ob biblični razlagi, ne samo s strani znanstvenikov, pač pa tudi na verski strani. S protestantizmom nastane tudi razdor na verskem krščanskem območju. Sicer se je razkol s pravoslavno Cerkvijo izvedel že v srednjem veku, leta 1054.

Počasi se je začelo vse obračati. Nastanek in napredovanje raznih znanosti in še posebno prirodoslovnih ved je spremenilo gledanje na svet za 180 stopinj. Nova odkritja v mnogih stvareh, znanstvena, tehnična, nova celina ... Srednjeveško razumevanje je bilo na splošno enotno: versko, filozofsko in znanstveno. Prvo, kar je prišlo v krizo, je bilo gledanje na naš svet, na naše okolje.

Aristotelska filozofsko-znanstvena organizacija vseh možnih ved je počasi padala. Izoblikovala se je nova znanost in nastajale so nove vede. Grška znanost, utemeljena kot absolutna, splošna, stalna, nespremenljiva, izginja počasi pred novim načinom zaznavanja. Moderna znanost je dinamična, stalno napreduje. Nova znanstvena odkritja nam oznanjajo nov svet. Kopernikova revolucija je med nami. Naša Zemlja že ni več središče našega sveta, spoznali smo novo okolje, vesoljni svet.

Če je bil prvi razdor med srednjeveškim gledanjem na svet in modernostjo omejen na naše okolje, naš vesoljni svet, je bil drugi razdor med vero in razumom. Ta edinost, ki jo je Tomaž Akvinski dosegel med filozofijo in teologijo, je izginila; nastal je nov nesporazum: teologija, biblično gledanje na naš svet, verska soglasnost, postane kritična pred novimi odkritji in novim tolmačenjem znanosti.

Novo okolje, nov svet.

Ni namen, da bi tukaj vse dokončno pregledali, omenjam samo na kratko nekaj stvari, da vidimo, kako se je vse začelo. **Nikolaj Kopernik** (1473-1543), je bil prvi, ki je izdelal in znanstveno utemeljil model heliocentričnega osončja. Dolgoletna opazovanja so mu pokazala, da Zemlja ni središče našega sistema, pač pa Sonce. Razume se, da njegovo znanje o našem vesoljnem okolju, ni bilo popolno in v nekaterih stvareh zelo omejeno in napačno. A kljub temu je bilo zelo pomembno za našo kulturo in njegova odkritja so ostala v zgodovini kot *Kopernikova revolucija*.

Kopernik je študiral matematiko, medicino, pravo, a njegovo najvažnejše delo je bilo astronomsko in v glavnem se je ukvarjal z vsemirjem; njegova odkritja so popolnoma nasprotovala bibličnemu pojmovanju. Zanimivo je, da ni imel splošnega nasprotovanja, tudi ni bil obsojen zaradi svojih idej ali znanja kot heretik, krivoverec. Razumljivo. Čeprav je večkrat potoval v Italijo in v

druge kraje, je živel daleč od Rima. Ni se vtaknil v izrecno verske teme. Bil je kanonik ter se s tem poklicem tudi preživljal; podpirala ga je krajevna cerkvena oblast. Njegovo najvažnejše delo, "O kroženjih nebesnih teles - *De revolutionibus orbium coelestium*, model heliocentričnega osončja, je prišlo v javnost na dan njegove smrti, 24. maja leta 1543. Razume se, da je bila heliocentrična teorija kmalu prepovedana.

Giordano Bruno (1548-1600) je simbol upora proti biblično verskemu srednjeveškemu pojmovanju našega okolja in proti verskim resnicam. Dejstvo je, da je Bruno poleg problema o vesolju širil mnogo krivoverskih pojmov. Nasprotoval je raznim krščanskim dogmam in ni sprejel sholastike. Imel je splošen panteistični nazor. Sprejemal je Kopernikovo znanost, a njegovo mnenje je bilo bolj vesoljno; Zemlja in Sonce nista središči vesoljstva. Zaradi svojih idej je bil označen kot heretik, zaprt, obsojen in sežgan na grmadi. Moram poudariti, da se tukaj ni šlo samo za gledanje na naše vesoljno okolje in novo gledanje na naš svet, pač pa tudi za mnoge verske resnice, saj znanstveno z njegove strani ne moremo omeniti posebnih odkritij.

Naj omenim še **Galilea Galilei** (1564-1642). Študiral je medicino, raziskoval v geometriji in fiziki ter predstavil zakon o padanju teles, ki je nasprotoval Aristotelovi teoriji. Poleg mnogo drugih stvari, naj bi imeli za najpomembnejše delo sestav daljnogleda. Ta mu je pomagal pri opazovanju Rimske ceste, lunine površine in na splošno mnogih zvezd. Prišel je do istega zaključka kot Kopernik, da je Sonce središče našega sistema; okoli njega krožijo planeti in med njimi je Zemlja. S tem je prišel v spor s cerkvenim naukom. Inkvizicija mu je prepovedala to učenje, kljub temu je izdal svojo idejo o heliocentrističnem sistemu. Zaradi tega je bil obsojen kot krivoverec, heretik, in zaprt. Javno se je odrekel svojim idejam in znanosti. Zadnja leta je preživel v hišnem zaporu. Njegova dela so bila dovoljena leta 1757.

Kakor vidimo, je razmerje med vero in znanostjo počasi napredovalo z veliko krizo. Seveda, ni šlo samo za vero, šlo je tudi za oblast. Še danes ni stvar popolnoma rešena in vedno nastajajo novi nesporazumi med vero in znanostjo. Sicer je napredek znanstva nadomestil vsaj začasno filozofsko metafizično znanje in ustvarjal nov pogled, nove svetovne nazore. Se razume, da je medtem preprosto ljudstvo živelo izven teh debat v svoji veri in v svojem versko mitičnem gledanju na ta svet in na življenje.

Imenovali smo že glavne začetnike, predhodnike novega gledanja na naš svet. Novemu astronomskemu znanju se je pridružila verska kriza, dvom o mnogih takratnih veljavnih resnicah, in o

filozofskih idejah. Nova znanost je hotela nadomestiti filozofijo in delno tudi verske resnice.

Nova misel - nove ideje.

Kot prvo važno gibanje in nova miselnost, razen geografskih pojmov, ki sem jih že na kratko predstavil, naj bi omenil **humanizem**, kulturno gibanje, ki vključuje filozofsko, znanstveno in umetnostno gledanje na človeštvo in na naše delovanje. To gibanje, postavi v ospredje človeka. Bog, ki je bil središče vsega mišljenja in delovanja v srednjem veku, izgubi to prednostno mesto. Humanizem poudarja antropocentrizem, človek se čuti samosvoj, vso razlago o svetu in pogled nanj, si človek ustvarja in gradi sam. Razen tega išče vzore v preteklosti, poudarja individualizem, čutno pojmovanje sveta premakne umske razlage. To je filozofsko umetniška smer, ki se je razvila že v 14. in 15. stoletju.

Skupno z humanizmom naj omenim tudi **renesanso**, (renacimiento - ponovno rojstvo), kulturno gibanje, ki povezuje srednji vek z novim. Je temelj novega časa, temelj znanstvene revolucije. Zanimivo je, da se redno pojavijo najprej umetniške spremembe, pojmovanje umetnosti, potem pa počasi pridejo v ospredje nove filozofske ideje, kulturne, znanstvene, ekonomske, socialne, idr.

To je tudi prehodna doba iz fevdalne družbe v industrijsko, ki pomeni novo družbeno ureditev, delavske sile, podjetnike, lastnike tovarn. Vse to vpliva tudi na pogled na ta nov položaj, novi problemi, nove ideje. V tem pogledu nastanejo različne vede in znanosti kot medicina, astronomija, biologija, anatomija in druge. Vsa ta znanost začasno odstavi filozofijo, teologijo in splošno versko gledanje kot dominantno. Filozofija išče svojo pot, neodvisno od teologije in verskega vpliva. Nastane optimističen pogled na svet, v katerem je pomembno spoštovanje do človeka, vse to kot značilnost moderne dobe. S filozofskega in sociološkega pogleda razumemo modernizem kot vidik, ki postavi razum, kot glavno pravilo za človeško družbo.

V tem oziru vstopi moderna filozofija v gnoseološki problem, če je možno naše umsko empirično spoznanje sveta in našega okolja, naše stvarnosti. Zanika torej metafizično filozofijo in ustanovi empirizem. Vsako in vse spoznanje se začne s čustvenimi doživetji, izkušnjami in samo od teh pridemo do končnega spoznanja.

Kant (1724-1804) je bil zelo navdušen nad tem novim časom, nad modernostjo. Tako kot se narava ravna po določenih zakonih, se tudi človek. Naš razum jih lahko odkrije. Znanost, morala in umetnost nas bodo pripeljale do resnice, dolžnosti in lepote. Te

so univerzalne, vtisnjene v nas, in so pot do končnega napredka človeštva. Razum vlada in vodi človeštvo, ki se usmerja do končne popolnosti. To je bil ideal razsvetljenstva. Seveda je vse to kulturno gibanje nasprotovalo Cerkvi, še posebno, ker je razsvetljenstvo zahtevalo, naj bi bila civilna oblast ločena od cerkvene. Razume se tudi, da v tem napredku človeštva božje odrešenje nima mesta.

Kant meni, da ima razum elemente *a priori*, ki so univerzalni, ki so v vsakem človeku. Torej, kljub delni subjektivnosti, imamo splošen, univerzalen pogled tudi v humanističnih vedah. V *Kritiki čistega uma*, Kant pokaže, da ni človeško spoznanje, ki se prilagodi stvarjem, pač pa so stvari, ki se prilagodijo našemu umu in idejam, ki jih imamo.

V *Kritiki praktičnega uma*, Kant analizira praktično filozofijo, etiko. Tudi tukaj išče univerzalno pravilo za človeško delovanje. Vsi imamo isto etiko, iste etične principe, dolžnosti, ki so zapisane v človeški naravi; če jih ne spoľnujemo, če vsi ne živijo po njih, je to zato, ker smo svobodni. Ko pa se bomo ravnali po umu, bo človeško etično delovanje univerzalno. »Kant razvije stališče, po katerem za etiko niso pomembni niti cilji delovanja niti Dobro, temveč možnost univerzalizacije maksime delovanja. Kategorični imperativ, o katerem govori Kant, nalaga etično delovanje ne glede na posamični kontekst«. (Wikipedija, Kant). V *Kritiki razsodne moči*, Kant obravnava estetske probleme. Tudi tukaj ima človek elemente *a priori*, ki nam zagotovijo univerzalno lepoto, ki je utemeljena na človekovem razumu.

Vse te ideje in gibanja modernizma nam kažejo in obljublajo splošen napredek človeštva, ki naj bi bil utemeljen na našem razumu in vkovan v človeški naravi. A stvar ni bila tako preprosta. Človek se ne ravna samo po svojem umu.

POSTMODERNOST NASTOPA. SMO IZGUBILI POT?

Po mnenju mnogih filozofov, sociologov, družbenih raziskovalcev in humanistov na splošno, se je moderna doba že končala, ali pa gre proti koncu in nastopa nova doba, postmodernost, postmodernizem.

Ni preprosto razumeti in razložiti kaj želimo izraziti, točno navesti z besedo postmodernost in postmodernizem. Je to struja, ki se pojavi v drugi polovici dvajsetega stoletja, posebno še od 80. leta dalje. Popolnoma kritično in negativno gledanje na splošno človeško življenje in družbo in na vse ideale modernizma. Je umetnostno, kulturno, literarno in filozofsko gibanje. Razen tega, je tudi način življenja, ki ga imamo kot družba. Tolmačimo kot postmodernost

tudi način proizvodnje, našo socialno, družbeno organizacijo, ki je odvisna od načina proizvodnje, produkcije, je postindustrijska družba. V tem oziru, je tretja industrijska revolucija prinesla s sabo mnogo sprememb v naši družbi. To vpliva na vsakdanje življenje, na naše vedenje, ravnanje, na splošno na naše mišljenje, na naše svetovne nazore. Postmodernost, je tudi doba, ki jo živimo danes kot človeška družba.

Modernost je gledala v prihodnost: splošni napredek, vesoljna, univerzalna resnica, dosežena po našem umu, lepša in boljša prihodnost ... Modernost ni dosegla cilja, ki si ga je zastavila: utopije so izginile. Veliki ideali, o katerih je sanjalo človeštvo v začetku te dobe, ki jih je povzela na poseben način Francoska Revolucija, se niso uresničili. Enakost, skladnost, bratstvo, pravica, univerzalna resnica; ni jih. Lakota »požira« rodove, milijone ljudi, medtem ko drugi bogatijo in kopičijo premoženje, ki ga ne bodo nikoli potrebovali in uporabili za zadostitev osebnih potreb in za svoje razkošno življenje ...

Tehnološki in znanstveni razvoj nista dosegla splošnega napredka narodov in ljudstev. Sedanja družba prinaša ugodnosti samo majhnemu delu svetovnega prebivalstva. Univerzalna resnica in znanost nista usmerjeni, da prineseta udobnost in kakovostno življenje vsemu človeštvu, ampak le manjšini. Splošne univerzalne vrednote so izginile. Sebičnost, individualizem, trenutno uživanje, spolna občevanja brez vsake odgovornosti, splavi, politična korupcija, alkoholizem, splošna uporaba mamil so na dnevnem redu. To je postmoralna doba.

Konec je velikih *metarrelatov*, splošnih kozmovizij, *Weltanschauung*, naj si bodo ti krščanski, socialistični, kapitalistični ali drugi. Vera v prihodnost je izginila. Zanimivo je, da tudi severnoameriška mladina že ne sanja o boljši prihodnosti, *american dream*, ki naj bi se ji uresničil v ameriškem načinu življenja; *american way of live*, je izginil. Vsakdanost ameriške mladine so mamila, ta so vsakdanji kruh ... Vse se je podrlo, samo uživanje v sedanjem trenutku je realnost. Ni prihodnosti.

Lahko zanikamo te mnoge ideje in dejstva o postmodernosti. A resnično je, da nam danes naš socialni in ekonomski sistem na splošno ne zagotovi prihodnosti. Nimamo nobene gotovosti da, če dovršimo univerzitetni študij, če imamo kakšno obrt, da bomo imeli primerno delo, plačo in ugodno življenje. Tudi mladina na splošno nima možnosti, da bi študirala. Seveda, govorimo o naši

latinskoameriški družbi. Na primer, v Mehiki je sedem milijonov mladine od 14 do 29 leta, ki ne študira in ne dela. Nima dostopa ne do študija ne do dela.

Televizija, internet povzročata nov način sprejemanja podob, ki omamlja, če se jim prepustimo. Je postmoralna doba; zgleda, da je vse dovoljeno. Javna korupcija, zgodnje otroško in mladinsko uporabljanje mamil, gledališki in filmski igralci so novi junaki, ki jim moramo slediti na vsak način. Vse je treba doseči takoj, za kar se je treba potruditi nima pomena.

Enostransko, splošno gledanje na življenje je ostalo za nami. Enotna, nedvoumna kozmovizija je izginila, ne samo kot dejstvo, pač pa tudi kot ideal. Pluralistično gledanje je med nami. Medtem, ko skušamo ohraniti naše vrednote, ki smo jih imeli za stalne, neminljive, večne, neprestane, se vpeljava nov način življenja, nove »vrednote«, ali protivrednote, ki naj bi jih skušali razumeti. Kar smo imeli za stalno, se podira. Družinsko življenje, steber naše družbe, se ruši, že ni več splošen ideal za našo mladino. V velikih kozmopolitnih mestih, je nad štirideset procentov stanovanj, kjer živi samo ena oseba.

Kakšna filozofija naj bi vodila in po kateri filozofiji naj bi živel ali bi se ravnal današnji svet, današnji ljudje?

Odgovor ni preprost. Kot smo že videli, ekonomski sistem vpliva odločilno na naše vsakdanje življenje. Principi in svetovni nazori, s katerimi se strinjamo in jih učimo, izginjajo v praktičnem vsakdanjem življenju. Ves sistem naj bi bil danes popolnoma pragmatičen. Kar mi da dober rezultat, je dobro. Družba na splošno odobrava tistega, ki je dosegel najboljši uspeh v ekonomskem oziru. Kot vidimo in beremo vsak dan, so korupcija, podkupljivost, pokvarjenost na dnevnem redu in morala je skoraj izginila iz javnosti. Geslo zgleda da je: »*show me the money*«, pokaži mi denar ... Čeprav se danes mnogo piše in debatira o Novi svetovni etiki, te še od daleč ne vidimo pri naših vladarjih, politikih, podjetnikih ... Naša mladina živi in ve to ... Ni preprosto, da bi se ravnala po humanističnih moralnih ali verskih načelih, ko pa živi svojo vsakdanjost v čisto drugačnem okolju.

V tem novem položaju, kako in od kje dobivajo naši otroci in mladina svoj način mišljenja, svoje svetovne nazore? Večkrat se čudimo, da kljub temu, da smo imeli najboljši namen in mnogo dela pri vzgoji naših otrok, naše mladine, so končno njihove ideje, njihov pogled na ta svet, njihovi svetovni nazori zelo oddaljeni od naših, ki smo jim jih skušali podati na pot ...

Prva vzgoja se vrši v družinskem okolju. A otrok kmalu stopi v drug svet. Otroške zgodnice, filmi, idr., ki jih današnji otroci gledajo, jih naši vzgojitelji zelo kritizirajo. Nasilje, obračunavanje, pogosta kriminalnost, medsebojno tekmovanje in nesolidarnost ter še mnoge druge protivrednote, so splošne v mnogih otroških risanicah in so vsakdanji kruh naših otrok ... A »otrok je pri miru...«

Potem se zgodaj začne šola. Sošolci, tovariši so dandanes najvažnejši učitelj, poleg rednih učiteljev in profesorjev, ki naredijo kar morejo in tudi kar se jim zdi pravilno ... Nova moderna sporočilna sredstva, televizija, internet in podobno, so odprta vrata v nov svet, ki nam kaže in razkazuje mnoge načine življenja, ki naj bi bile vrednote, a so zelo oddaljene od našega današnjega okolja, pogleda na naš svet, od naših svetovnih nazorov.

Ves socialni in ekonomski sistem uči naše mlade. Torej, kar smo analizirali teoretično, omenili o postmodernem času, se naši mladini dogaja v vsakdanjem življenju. Sošolec na univerzi je napredoval ne zaradi svojega znanja in sposobnosti, pač pa zato, ker je v določeni politični stranki ...

KONČNO?

Kot vidimo, se je pogled na naš svet spreminjal ves čas naše zgodovine. Tako se godi še naprej. Danes imamo nov pogled na naše življenje in mnogo kultur, ki na različne načine tolmačijo svoje življenje. Naše mišljenje in ideje vplivajo samo delno na naše splošno gledanje na svet, na vsakdanje življenje. Naši svetovni nazori niso samo sad družinske in družbene vzgoje. Niso samo ideje ali nauki, ki smo jih povzeli kot nazore za življenje od družine, šole, Cerkve, ki nas vodijo v življenju. Vsi ti svetovni nazori, naše vsakdanje življenje, okoliščine v katerih živimo, dnevno in splošno življenje, socialna in politična organizacija družbe, ekonomski sistem, naše navade, ustvarjajo našo moralo, naš *ethos*.

V tem novem okolju, mladina išče novih poti, nove struje, nov način življenja, brez formalizmov, ki mnogokrat samo skrivajo življenje brez vrednot. Iščejo nov humanizem, nove vrednote, ki naj bi se strinjale s tem časom. Klasična filozofija nima veliko prostora pri tem iskanju. Potrebno je, da spoznamo to novo dobo in vrednote, ki se pojavljajo kot avtentičen humanizem. Zapustimo vse, kar je v starem samo formalnost in se sami spoznajmo kot stvaritelji družbe in zgodovine.

BIBLIOGRAFIJA

- ANDERSON, Perry (1999). »Neoliberalismo: un balance provisorio«, en SADER, Emir y GENTILI, Pablo (comps.) (1999). *La trama del neoliberalismo. Mercado, crisis y exclusión social*. EUDEBA. Buenos Aires.
- CASULLO, Nicolás (1995). *Modernismo y Modernidad*, en **Nexos**, no. 89, mayo. México.
- DÍAZ, Esther (2000). *Posmodernidad*. Editorial Biblos. Buenos Aires.
- FERRATER MORA José (1965). *Diccionario de Filosofía*. Ed. Sudamericana. Buenos Aires. 5ª. Edición.
- FOLLARI, Roberto (1999). »La universidad ante el desasosiego cultural«. En *Universidades* No. 17 enero – junio. México.
- KOUTOUDJIAN, Adolfo et al. (2001). *Geopolítica y globalización. Estado-Nación, autodeterminación, región y fragmentación*. EUDEBA. Buenos Aires.
- KÜNG, Hans (1999). *Una ética mundial para la economía y la política*. FCE. México.
- SADER, Emir y GENTILI, Pablo (comps.) (1999). *La trama del neoliberalismo. Mercado, crisis y exclusión social*. EUDEBA. Buenos Aires.
- TOURAINE, Alain (2000). *Crítica de la Modernidad*. FCE. México.
- VIGNAUX, Paul (1977). *El pensamiento en la Edad Media*. FCM. México.
- VILLEGAS DÁVALOS, Raúl (coordinador) (2002). *¿Adónde va el Mundo?* Fundación Cultural Tercer Milenio. México.

markomizerit@hotmail.com

JANJA ŽITNIK SERAFIN

AKTUALIZACIJA INTEGRACIJSKIH KONCEPTOV LOUISA ADAMIČA

*Vabljeni uvodno predavanje
na 9. vseslovenskem srečanju v prostorih
Državnega zbora Republike Slovenije, 2. julij 2009*

Dr. Janja Žitnik Serafin postaja iz dneva v dan čedalje bolj poznana med emigranti. Kot raziskovalka na Inštitutu za Slovensko izseljenstvo in migracije pri Znanstvenem raziskovalnem centru SAZU z navdušenjem in odgovornostjo sodeluje pri preučevanju tem, ki so v zvezi s slovenskimi emigracijami. Posreduje svoja odkritja na sociološkem področju v pisani besedi in s sodelovanjem na raznih simpozijih in srečanjih.

V odkrivanju problematike, ki jo predstavljajo emigracije, njenih asimilacij in integracij v novih okoljih, se je tudi posvetila študiju odkritij in mnenj časnikarja in pisatelja Louisa Adamiča. Ko ocenjujemo nekega intelektualca, ga lahko ovrednotimo na različnih področjih. Če občudujemo Lorcove poezije, jih ne merimo po njegovi politični simpatiji, niti se ne sprašujemo po tem, če je bil dober matematik ali marljiv učenec.

Tako ko se avtorica te študije približa mišljenju in zaključkom slovenskega rojaka iz Severne Amerike strogo znanstveno in iz družbenega vidita osvetljuje njegove glavne misli o izseljenški situaciji, in to na podlagi pregleda celotne Adamičeve literature, ne le kakšne znane fraze.

Vsekakor je ta študija zanimiv pogled na Adamičeve misli, ki odpira pot novim analizam in sklepanjem.

Dr. Katica Cukjati

Pogledi humanističnih in družboslovnih teoretikov, pa političnih aktivistov, operativnih delavcev in populističnih zagovornikov multikulturalizma in enakopravne integracije priseljencev so se spreminjali skozi čas ne le v podrobnostih in vsakokrat novem

poimenovanju istih ali vsaj zelo podobnih procesov in razmerij, temveč pogosto tudi v na videz radikalno, revolucionarno predrugečenem razumevanju teh procesov in razmerij. Ko pa se končno vprašamo, koliko so se njihovi pogledi tudi dejansko v samem bistvu spremenili od zgodnjih začetkov sodobnega raziskovanja priseljskih vprašanj do danes, nam ni treba dolgo iskati dovolj relevantnega starejšega gradiva, da bi preverili njegovo morebitno aktualnost tudi v današnjem času. Dovolj je, če sežemo po delih v Sloveniji rojenega pisatelja, urednika in družbenega kritika Louisa Adamiča (1898–1951), enega še vedno pogosto citiranih praočetov ameriškega multikulturalizma, predhodnika sodobnih konceptov enakopravne integracije priseljencev in razvijanja medkulturne zavesti.

Današnji adamičeslovci ugotavljajo, da so Adamičeva dela o kulturni raznolikosti, priseljskih vprašanjih in družbenih razmerjih v večletnem prostoru temeljnega pomena za sedanji razvoj strategij na področju ameriškega kulturnega pluralizma. Tudi raziskovalci osrednje ameriške ustanove za zgodovino priseljenstva so zapisali v svoji reviji *Spectrum*, da ima etnično gibanje današnjega časa kratek spomin. Uredniki pri *Harvardski enciklopediji ameriških etničnih skupin* so bili namreč v osemdesetih letih že kar daleč s svojim delom, preden so odkrili, da je Adamič predlagal podoben projekt v knjigi *Moja Amerika* že v tridesetih letih. Svojo zamisel pa je pisatelj tudi uresničil s številnimi študijskimi potovanji, obiski arhivov in knjižnic, terenskimi raziskavami, množičnimi anketami in globinskimi intervjuji, z njihovimi rezultati pa je seznanjal javnost z nešteti članki, predavateljskimi turnejami, radijskimi oddajami in samostojnimi knjigami o priseljenstvu: *Smeh v džungli*, *Vnuki*, *Moja Amerika*, *Iz mnogih dežel*, *Kako vam je ime?*, *Narod narodov*, pa tudi kot ustanovitelj in urednik revije *Common Ground*, uradnega glasila Skupnega sveta za ameriško enotnost, ki si je prizadeval za medkulturno vzgojo z vključitvijo priseljskih vsebin v javno izobraževanje; v zadnjih letih življenja pa še zlasti kot urednik devetih knjig zbirke *Ljudstva Amerike* (Christian 1971: 75).

Adamič je še pred svojim prvim obiskom Jugoslavije, torej pred letom 1932, objavil več člankov in kratkih zgodb o priseljenjih in njihovem položaju in je po vrnitvi v ZDA že veljal za enega od poznavalcev priseljskih vprašanj. Zato je bil izvoljen v izvršilni odbor *Foreign Language Information Servicea*, ki je imel tesne stike s priseljskimi organizacijami in tiskom. Na predlog svoje založbe se je podal na več daljših predavateljskih turnej po ZDA, da bi širši javnosti predstavil svojo zadnjo knjigo in se hkrati seznanil

z vsakdanjim utripom in težavami ljudi v različnih delih ZDA. Na poti je spoznaval vedno nove priseljske etnične skupine, pa različne uradnike, intelektualce in predvsem preproste ljudi (Christian 1971: xxvi-xxvii). Vzel si je dovolj časa za sproščene pogovore z njimi, svoja opažanja o njihovem položaju pa si je sprti beležil. Pozneje so mu služila kot osnova za knjigo *Moja Amerika* (1938).

Adamiču je uspelo, da je njegov glas prodiral širom po ZDA in dosegal tudi najbolj odrinjene etnične skupine. Po objavi nekaterih del je dobival na tisoče pisem, njegove ideje pa so vzbudile najbolj navdušen odziv prav pri otrocih priseljencev. Njegova predavanja so bila izredno dobro obiskana in ljudje so nestrpno čakali, da bi po predavanjih še osebno govorili z njim. V tridesetih in štiridesetih letih je Adamič z novinarskimi prispevki, leposlovjem, avtobiografijo, zgodovinopisjem, javnimi nastopi in stiki z vodilnimi ameriškimi politikami osveščal javnost o bistveni vlogi priseljencev pri sodobnem razvoju ameriške družbe (Shiffman 2005: 14).

Kmalu je postalo povsem očitno, da Adamič ne verjame v nobena od tedanjih institucionalnih političnih in socialnih programov. Adamičeva teza je, da bistvo optimalnih medkulturnih odnosov na nacionalni ravni ni le v skupinski identiteti znotraj posamezne etnične skupnosti, ampak v oblikovanju naroda, ki bo črpal svojo energijo prav iz dinamične interakcije notranjih medkulturnih vplivov. Adamič se je zavzemal za pluralizem, ki od priseljencev ne zahteva, naj se odpovedo svoji kulturni dediščini v zameno za ideal »talilnega lonca«, na drugi strani pa tudi ni spodbujal priseljskega izolacionizma in frakcionizma (Shiffman 2005: 14–15). Poskušal je razbiti predsodke in stereotipe o novejših ameriških priseljencih tako, da je ameriške bralce seznanjal s kulturnimi in znanstvenimi dosežki priseljencev in t. i. problem tujcev opredelil kot nezmožnost ameriške družbe, da bi zajela zgodovino priseljencev v nacionalno mitologijo in zgodovino. Vsekakor si je prizadeval za priznanje dosežkov priseljskih skupnosti in posameznikov in poudarjal tudi pomen pripadnosti skupnosti, toda njegov daljnosežnejši cilj je bil uresničenje družbe, katere gonilna sila bi bila prav dinamika njenih vzajemnih medkulturnih vplivov (Shiffman 2005: 22).

Adamič seveda ni le predhodnik sodobnih akterjev preporeda, dokumentiranja in promocije etničnih prispevkov ter kulturnih tradicij in vrednot, saj njegovo dojetje etnične in kulturne identitete odraža tako izrazito kompleksnost, kot jo sodobni interkulturalizem opaža in priznava šele v zadnjih letih. Ker je današnja Slovenija vse bolj prepoznavna tudi kot dežela

priseljavanja, pa je prav ta vidik Adamičeve trajne aktualnosti danes tudi za nas nedvomno tem zanimivejši. Zato ni nenavadno, da raziskovalci s področja migracijskih študij tudi danes tako radi citiramo Adamičeve še vedno aktualne poglede na to problematiko, ki v današnji Sloveniji in Evropi nezadržno prodira proti samemu središču akademske, politične in najširše javne pozornosti.

Adamič pa odpira skorajda revolucionaren pogled ne le na etnično in kulturno identiteto, ampak tudi na nacionalno identiteto, in sicer vselej, ko razpravlja o »ameriški identiteti«. Trdi namreč, da sam nastanek ZDA kot tudi anglocentristična ameriška zgodovina in tradicija nimajo a priori osrednjega mesta v nacionalni identiteti Američanov. Nasprotno, po njegovem mnenju narod ne more utemeljevati svoje identitete niti v kaki posamezni kulturni tradiciji niti v skupku različnih kulturnih tradicij, temveč je njegova identiteta v nenehnem procesu oblikovanja. Narod in njegova identiteta torej nista nekaj, kar bi bilo treba predvsem ohraniti, temveč je narod skupnost, ki mora samo sebe vedno znova odkrivati in artikulirati. To pa danes seveda velja tudi za vse evropske narode.

Povsem razumljivo je, da se posamezniki in skupine, ki nenadoma postanejo neprostoVOLjni predmet opazovanja in znanstvenega preučevanja, pogosto z nelagodjem in nezaupanjem distancirajo od svojega opazovalca in njegovih spoznanj. In prav v tem pogledu je imel Adamič veliko prednost pred večino drugih raziskovalcev priseljskih vprašanj. Različne skupine najnovejših in nekoliko starejših priseljencev in njihovih potomcev so v njem videle uveljavljenega priseljenega Američana, prav takšna pa je bila po njegovem prepričljivem prodoru v ameriško kulturo tudi njegova podoba v očeh ameriškega mainstreama. Ker je priseljenstvo opazoval kot *insider* in hkrati kot *outsider*, saj se je lahko identificiral z obema skupinama, je bil njegov vpogled v priseljska vprašanja toliko kompleksnejši. Prav zaradi njegove dvojne vpetosti so mu prisluhnilo eni in drugi.

Adamič nikoli ni obravnaval priseljskih tem ločeno od širše družbene problematike, predvsem ne ločeno od vprašanja prevladujočih vrednot, družbenih norm in socialno-ekonomske razslojenosti ameriške družbe. Seveda je predmet njegovega opazovanja zajemal na eni strani novejše priseljence in njihove potomce, na drugi strani vse tiste, ki so se zdaj že imeli za »stare Američane«, v vmesnem prostoru med obema poloma pa točke, v katerih so se križali njihovi nasprotni interesi, in stičišča, v katera so se stekali njihovi skupni interesi. Vendar Adamič dejansko ni

ljene priseljske pisatelje, denimo, je kakovostna literarna dvojezičnost danes mnogo bolj značilna kot pa jezikovna asimilacija.

Pri samem Adamiču zagotovo lahko govorimo o njegovi strukturni asimilaciji v etnično manj razpoznavni srednji sloj Američanov zgolj z ekonomskega vidika, z ideološkega pa ne, saj je skozi vso svojo pisateljsko kariero zavračal nekatere najznačilnejše vrednote družbenega sloja, ki mu je pripadal, ter izpostavljal perečo problematiko nižjih slojev ameriške družbe. Pri tem je opozarjal prav na tiste spregledane momente v obravnavi priseljencev in odnosa večinske družbe do njih, ki se še danes tudi v evropskem prostoru kažejo kot najpogostejše spregledani. Mojca Vah in Marina Lukšič-Hacin (2008: 19, 21), denimo, ugotavljata, da problem splošnega vtisa o negativnem vplivu priseljevanja na socialno blaginjo državljanov evropskih držav blaginje – kljub drugačnemu javnemu mnenju in političnim diskurzom – ni le v etničnosti, temveč predvsem v hitro rastočih razrednih razlikah med državljanji evropskih držav blaginje. Zelo podobne poudarke lahko najdemo tudi pri Adamiču, ki je o tem pisal že v tridesetih letih preteklega stoletja. Na eni strani je opozarjal, da novi ameriški priseljenci – kljub splošni osovraženosti in občutku ogroženosti s strani družbe sprejema – dejansko ne ogrožajo socialne varnosti večinske družbe, temveč nasprotno, predstavljajo osnovno hrano za hitro rast ameriške ekonomije, ki bi bila brez njih resno ogrožena. Glede na tako vitalni pomen novih priseljencev za ameriško družbo vidi absurdnost njihovega položaja prav v dejstvu, da v tujini rojeni delavci večinoma tvorijo najnižje in najbolj zaničevane sloje ameriške družbe (Adamič L. 1936).

Obrobni, neugledni socialni in kulturni položaj svojih dedov pa so občutili na svoji koži celo vnuki priseljencev. V romanu *Vnuki* (1935) Adamič literarizira vprašanje »kulturne raznolikosti« znotraj posameznika in njegove identitete ter na dramatičen način prikazuje daljnosežne psihološke posledice priseljske marginaliziranosti, ki jih lahko doživljajo celo vnuki priseljencev. Današnji potomci slovenskih izseljencev pa doživljajo različne konotacije svojega slovenskega porekla povsem drugače, večinoma vse prej kot travmatično. Maša Mikola in Jure Gombač (2008: 51) ocenjujeta, da se danes že samo na devetih med seboj povezanih straneh Facebooka družijo kakih 14.000 ljudi iz različnih držav, ki raziskujejo slovenski del svoje identitete. Gre za mlajše ljudi, ki sami sebe pogosto definirajo kot »drugo, tretjo, četrto generacijo«. Njihovi prispevki govorijo zanimive zgodbe o hibridnosti in redefiniranju identitete, ki pri današnjih potomcih slovenskih izseljencev potekajo v povsem drugačnih okoliščinah

od tistih, ki naj bi tako usodno zaznamovale junake v Adamičevih *Vnukih* v tridesetih letih preteklega stoletja.

Lani sem v evropskem letu medkulturnega dialoga objavila knjigo *Večkulturna Slovenija s podnaslovom Položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru*, v kateri primerjam kulturni položaj slovenskih izseljencev in njihovih potomcev s položajem priseljencev in njihovih potomcev v Sloveniji. Današnji socialno-ekonomski, politični, jezikovni in kulturni položaj priseljencev oziroma t. i. »novih manjšinskih skupnosti« v Sloveniji je namreč primerljiv s položajem predvojnih slovenskih izseljencev, življenjske razmere priseljenih delavcev v slovenskem gradbeništvu in nekaterih drugih panogah, delavcev, brez katerih bi bile te panoge slovenskega gospodarstva od šestdesetih let dalje v resni zagati, pa so primerljive z življenjskimi razmerami slovenskih rudarjev in tovarniških delavcev v deželah množičnega priseljevanja Slovencev od konca 19. stoletja do 2. svetovne vojne. Pogoji za versko življenje priseljencev, zlasti največje verske manjšine v Sloveniji, pa so danes celo precej slabši od pogojev za versko življenje predvojnih slovenskih izseljencev, ki so lahko praviloma že zelo kmalu po prihodu v deželo sprejema začeli postavljati svoje cerkve.

Na drugi strani pa upad števila tistih Slovencev po svetu, ki so se v desetletjih po 2. svetovni vojni v popisih dežel sprejema izrekli za slovensko narodnost, kaže na podobne razmere, kot jih danes doživljajo priseljenci v Sloveniji. V anketi, ki smo jo izvedli leta 2005 med priseljenci in njihovimi potomci v 26 slovenskih mestih z različno koncentracijo priseljencev, se je izkazalo, da je med anketiranimi alarmantno velik delež tistih, ki ne vidijo primernejšega izhoda, kot da po potrebi ali pa kar praviloma zatajijo svojo etnično identiteto ali poreklo. Približno desetina odgovorov poudarja, da je težko zamolčati ali prikriti svojo pripadnost, če se že po priimku vidi, od kod si. Drugi izrecno navajajo narodnostno nestrpnost in pogosto nepotrebne birokratske ovire kot razlog za prikrivanje svoje etnične identitete. Glavni vzrok za zatajevanje etnične pripadnosti priseljencev v popisih in vsakdanjem življenju so torej nevšečnosti, s kakršnimi se priseljenci srečujejo v Sloveniji zaradi svojega neslovenstva. Na nekdanj sorazmerno pogosto amerikanizacijo priseljenjskih imen in priimkov, o čemer piše Adamič v svoji knjigi *Kako vam je ime?*, spominja tudi prav tako pogosto spreminjanje mehkega č v trdi č v priseljenjskih priimkih v Sloveniji, kar je zagotovo eden vidnejših simptomov asimilacije. Pri imenih drugih priseljencev v Sloveniji, v katerih se pojavljajo npr. prav tako neslovenske črke x, y ali w, je danes tovrstnega slovenjenja imen manj, saj ti priimki ne pri-

našajo stigmatizacije, ki je značilna za priseljence iz drugih delov nekdanje skupne države – ti pa predstavljajo kar 90 % vseh priseljenih v Slovenijo. Vse to kaže na dejstvo, da je vprašanja asimilacije in integracije smiselno obravnavati primerjalno, tako da se postavimo v obe zrcalni vlogi, ki ju prevzemamo kot narod izseljevanja in priseljevanja.

V knjigi *Večkulturna Slovenija* med drugim navajam tudi Adamičeve poglede na priseljenko problematiko v ZDA in ugotavljam, da so njegovi koncepti, opozorila in poudarki v zvezi s priseljenškimi vprašanji tudi danes še prav tako relevantni in prepričljivi kot pred sedmimi desetletji, ko jih je objavil. Tudi mnogi najvidnejši ameriški avtorji s področja migracijskih, etničnih in medkulturnih študij sorazmerno dobro poznajo Adamičeva dela in jih v svojih objavah tudi dovolj pogosto citirajo ter kritično komentirajo, nikakor pa jih ne obidejo. Priznani slovenski zgodovinar Jože Pirjevec je v predavanju ob letošnji 111. obletnici pisateljevega rojstva izrekel svoje mnenje, da je bil Adamič v mednarodnem merilu verjetno najbolj znan Slovenec doslej (Pirjevec 2009). Adamič med določenim delom slovenskih Američanov še danes predstavlja simbol uveljavitve priseljenca v ameriški kulturi; prav takšno ikono pa je za časa svojega življenja predstavljal tudi drugim etničnim skupinam priseljencev v ZDA.

V Sloveniji smo nekoč poznali Adamiča predvsem kot najuglednejšo literarno osebnost slovenskega izseljenstva, ustvarjalca, ki je s svojimi izvirnimi deli, posvečenimi stari domovini – med njimi so tudi v slovenščino prevedene knjige *Vrnitev v rodni kraj*, *Boj*, *Moja rojstna dežela* in *Orel in korenine*, pa z angleškimi prevodi nekaterih slovenskih klasikov, članki in predavanji posredoval slovensko kulturo, slovensko zgodovino in aktualno družbeno-politično problematiko v ameriški prostor. Čeprav je pisal v angleščini, se ravnovesje med slovensko in ameriško komponento njegove kulturne identitete nikoli ni porušilo. Skoraj vsa njegova dela obravnavajo družbena in kulturna vprašanja njegovih dveh domovin, Slovenije in ZDA, in že samo to dejstvo priča o njegovi izraziti dvonacionalni družbeno-kulturni vpetosti. V svojem znamenitem eseju »Adamič in slovenstvo« je pesnik Oton Župančič že leta 1932 zapisal: »Adamič je ostal Slovenec v prvini svojega duha, v instinktivnem pogonu, v tajnem bistvu. /.../ Amerika mu je dala, kar mu je mogla dati ... Ničesar pa mu ni odvzela.«

Kljub temu, da je Adamič večinoma tudi komuniciral v angleščini, pa se nikoli ni povsem odpovedal maternemu jeziku. Tudi njegovo zadnje pismo materi, ki ji ga je poslal le malo pred smrtjo, je napisal v slovenščini (Adamič F. 1983: 166–167). Adamič je s svo-

jimi zgodbami o priseljencih in njihovih potomcih, pa tudi s svojo lastno življenjsko zgodbo zgovoren dokaz dejstva, da redka uporaba ali celo neznanje materinščine še nista znak dramatičnega izumiranja slovenstva v izseljenstvu. Prav to pa, kot smo videli, potrjujejo tudi najnovejše raziskave o še vedno množični prisotnosti slovenstva v svetu, ki se je razkrila šele s pomočjo sodobne komunikacijske tehnologije. Na svetovnem medmrežju nekateri izražajo svoje slovenstvo v slovenščini, mnogi pa tudi v angleščini in drugih jezikih, vendar njihove zgodbe, ki si jih izmenjujejo, pričajo o tem, da se lahko ne glede na takšno ali drugačno jezikovno pripadnost vsaj deloma čutijo tudi za Slovence. In nobenega razloga ni, zakaj jih tudi v matični Sloveniji ne bi videli v prav takšni luči.

LITERATURA

- Adamič, France (1983). *Spomini in pričevanja o življenju in delu Louisa Adamiča*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Adamic, Louis (1936). Cherries are Red in San Joaquin. *The Nation*, 27. junij. Dostopno tudi preko: <http://newdeal.feri.org/nation/na36840.htm> (26. 5. 2009).
- Christian, Henry A. (1971). *Louis Adamic: A Checklist*. The Kent State University Press (The Serif Series, Bibliographies and Checklists, 20).
- Mikola, Maša, in Gombač, Jure (2008). Internet kot medij ohranjanja narodne in kulturne dediščine med Slovenci po svetu: stare dileme novih rešitev. *Dve domovini / Two Homelands*, 28: 39–56.
- Pirjevec, Jože (2009). Predavanje o Louisu Adamiču na kolokviju »Življenje in delo Louisa Adamiča: počastitev 110. obletnice rojstva Louisa Adamiča«. Ljubljana: Slovenska matica, 12. marec 2009. Shiffman, Dan (2005). *Korenine multikulturalizma: Delo Louisa Adamiča* (prevedla Cirila Toplak). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Vah, Mojca, in Lukšič-Hacin, Marina (2008). Contemporary implications of multiculturalism policies for European welfare states. *Dve domovini / Two Homelands*, 27: 7–21.
- Župančič, Oton (1932). Adamič in slovenstvo. *Ljubljanski zvon*, 9: 513–520.

STONE MIZERIT

(PRE)ŽIVETI V DVEH SVETOVIH

*Vabljeno uvodno predavanje
na 9. vseslovenskem srečanju v prostorih
Državnega zbora Republike Slovenije, 2. julij 2009*

*S silo neznano
si segla mi do duše globin:
do zdaj nisem vedel,
kako sem tvoj sin,
kako te ljubim globoko ...
Domovina, daj mi roko,
ne beži, ostani pri meni,
tesno, tesno me okleni ...*

Med različnimi pristopi za študijo izseljenstva je gotovo najbolj točna znanstvena analiza. Sociološke vede nam pomagajo, da je slika čim bolj popolna, jasna, točno definirana, celo matematično preračunana. A začenjam to razmišljanje z Župančičevimi verzi, ker je pesnik tisti, ki snov postavi v čustveno območje, ki sicer ne sprejema tabel ne številke, a mislim, da se najbolje približa osrčju problema. Ker številke so točne, neizpodbitne, a življenje teče po drugih tirih.

»... med nas je usekalo in nas razteplo po sveti ...«

Slovenci smo povezani s problematiko preseljevanja od samega začetka naše biti, saj smo njen sad, ko nas je preseljevanje narodov pripeljalo na sončno stran Alp. Prva naša knjiga, Trubarjev katekizem, je sad pregnanstva. Dunajska, praška, graška univerza so bile tiste, ki so vzgajale rodove slovenskih pesnikov, pisateljev, znanstvenikov ...

Emigracijo ali izseljenstvo razumemo kot preseljevanje v tujino; začasno ali stalno bivanje v drugem kraju. Ali bolj znanstveno: kot geografsko in socialno mobilnost človeka, ki jo zaznamuje fizična selitev. Lahko je prostovoljna ali prisiljena. Vzroki so lahko različni in so predmet študija raziskovanj posameznih znanstvenih ved, tako zgodovinpisja, geografije, sociologije, etnologije, demografije in ekonomije, teologije in še katere. Gotovo na prvo

mesto postavljamo ekonomske vzroke, in ne na zadnje, politične in ideološke.

A z odhodom z doma se problem emigracije šele začneja. Nadaljuje se s priseljevanjem v novo okolje, prilagajanju novemu kraju in prostoru in se konča z asimilacijo. In tu smo v osrčju današnjega razmišljanja, ki je eden važnih problemov Slovenije.

Stvarno je da se vprašamo, koliko je naš mali slovenski narod izgubil življenjske sile zaradi tega pojava, ki je bil včasih počasno kapljanje, včasih množičen izbruh? Razni viri bolj ali manj točno ugotavljajo, da je v teku časa Slovenijo zapustilo pol milijona njenih sinov in hčera. Zato stalno ponavljamo, da vsak peti Slovenec živi izven meja slovenskega ozemlja. Prevelika številka, da bi jo sprejeli prostodušno in mirno šli naprej.

Sliko pa moramo gledati iz dveh zornih kotov: kako ob tem pojavu reagira matična domovina, in kako nadaljuje svoje življenje izseljenec. Oba pogleda sta bistvena tako za narod kot za izseljenca.

Ker Slovenci v teku zgodovine nismo imeli lastne države, sploh nobene avtonomne administrativne enote, tudi ni bilo organizirane skrbi za te ljudi, ki so morali zapustiti dom in oditi po svetu, kot pravi ljudski izrek, »s trebuchom za kruhom«. Usoda Slovencev po svetu ni bila skrb Dunaja in habsburške monarhije. Med obema vojnama jih v Beogradu tudi ni preveč skrbelo, kaj delajo Slovenci, raztreseni po vseh celinah sveta. Ni bilo važno niti, da je bil ameriški Cleveland prvo slovensko mesto, saj trdijo, da je tam živelo več Slovencev kot v Ljubljani. Prva, ki se je organsko soočila s tem pojavom, je bila katoliška cerkev. Leta 1907 je začela delovati Rafaelova družba in - z vmesnim prisilnim odmorom - deluje še v današnjih dneh. Z uradne strani se je položaj spremenil v socialističnih republikah Jugoslaviji in Sloveniji. Rodila se je Izselsenska matica. A tako Ljubljana kot Matica sta v tistem času delili izseljence med »naše« in »sovražne«. Danes slišimo iz ust državnega sekretarja, pa tudi ministra in drugih funkcionarjev blage besede: »Vsi so naši!«

Morala je torej priti Republika Slovenija da je problem izseljenstva dobil pravo mesto. Skrb je prišla do izraza že v sami ustavi. Peti člen dobesečno govori, da »Država ... skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce, ter pospešuje njihove stike z domovino...« Na ta ustavni člen se opira vsa nadaljnja struktura zgradbe, ki ji pripada varstvo slovenskega življenja po svetu.

Sledili so dopolnilni koraki na ustavodajnem in izvršilnem področju: Resolucija o odnosih Republike Slovenije do Slovencev po svetu; ustanovitev Komisije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu; končno je 4. aprila 2005 Državni zbor večinsko potrdil »Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja«, ki je postavil dokončni formalni temelj za sodelovanje med matično državo in izseljenstvom. Zakon posebej določa pristojnosti in naloge v zvezi s skrbjo in sodelovanjem s Slovenci zunaj Republike Slovenije na področju nacionalne politike, kulture, arhivistike, medijev, šolstva (ohranjanja slovenskega jezika in izobraževanja), znanosti, športa in gospodarskega ter regionalnega povezovanja. V prvem delu Zakona je tudi člen, ki določa, da Vlada Republike Slovenije za pomoč pri oblikovanju in izvajanju politike do Slovencev v zamejstvu in po svetu oblikuje dve posebni stalni posvetovalni telesi, imenovani Svet za Slovence v zamejstvu in Svet za Slovence po svetu. Tretja seja tega Sveta je potekala prav včeraj. Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu pa je aktiven vladni organ, katerega dejavnost dosega vse skupnosti po svetu.

Na tem mestu pa je vsekakor potrebno opozoriti, da ta Zakon ne ureja in ne more urejati vprašanja zastopstva Slovencev iz zamejstva in izseljenstva v Državnem zboru Republike Slovenije. Upamo, želimo, in tudi zahtevamo, da se slovenska politika končno odloči, da se uredi zastopstvo izseljenskih in zamejskih Slovencev v Državnem zboru, za kar bo potrebno spremeniti besedilo Ustave Republike Slovenije in Zakon o volitvah v Državni zbor Republike Slovenije.

Vidimo torej, da je matična domovina storila v črki pa tudi v dejanju mnogo tega, kar je potrebno, da vsaj delno zaustavi izgubljanje slovenske energije, ki se je morala preseliti na tuje.

*»... tamkaj v Ameriki, tamkaj v Vestfaliji
so nam izginili - več ne doseže jih
naše oko ...«*

Kaj pa slovenski človek in slovenske skupnosti po svetu? Govorimo o integraciji in asimilaciji, a sta ta dva pojma včasih megljena in se celo lahko pokrivata, ali nista jasno pojmovana. Bistveno je da imamo pred očmi, da je lahko definicija teh dveh besed različna, če jo podaja rodna država ali pa država, v katero je izseljenec prišel. Skušal bom biti čim bolj jasen v tem oziru.

Države, ki sprejemajo izseljence, tega ne storijo iz gole ljubezni do človeka in človeštva, temveč, ker jim to do neke mere koristi in služi

njihovi demografski politiki, njihovim gospodarskim interesom ali drugim potrebam. A do priseljenih oseb in skupin je lahko zadržanje različno in odvisno od razumevanja države gostiteljice, pa tudi od kraja izvora, kulture, celo verskega prepričanja. Lahko opazamo tudi, da se zadržanje v teku časa spreminja. Omejimo se torej, na preteklost in polpreteklost, v kateri se je v večini odigral slovenski izseljenski fenomen.

Besedo integracija dr. Mirko Gogala definira kot »povezovanje, strnjevanje v celoto, dejanje uvrstitve socialnih bitij v celoto višjega razreda«. V zvezi z našo temo torej pomeni »uvrstitev izseljencev, tako poedincev kot njihovih skupnosti, v novo družbo, kamor so se naselili«. Da lahko rečemo, da je izseljenec integriran, mora biti vključen v novo družbo kot enakopraven član na vseh področjih življenja: ekonomskem, socialnem, političnem, kulturnem, verskem in rasnem. Argentinski sociolog Fernando Devoto trdi, da je vseljenec integriran, ko ima delo in stanovanje in njegovi otroci dostop do šolske vzgoje.

Kaj pa je z vseljenčevim narodnostnim vprašanjem? Ker s to »integracijo« naj bi bila rešena sociološko-ekonomska vprašanja. Tisti pa, ki živimo naše izseljenstvo, dobro vemo, da se s tem krog naše vsakdanjosti še daleč ni zaključil. Saj tudi na novem delu in v novem stanovanju in zlasti v novih šolah ostajajo vse značilnosti narodnosti, vere, kulture, navad. Kaj storiti z vsem tem? Kam položiti dušo in srce? Problem se reši z asimilacijo, ki jo Gogala definira kot »prilikovanje, prienačenje«. Asimilacija izseljenca torej pomeni »prilagoditev novemu okolju. Ali drugače povedano, zgubljanje prigodnih osebnih značilnosti in posebnosti ter privzemanje tujih.« V mislih imamo predvsem narodnostno kulturno asimilacijo.

Ta proces, ki je na daljšo dobo neizogiben, pa se lahko izvrši na dva načina: bodisi umetno (prisilno), bodisi naravno. Imamo torej države in družbe, ki vseljencu dovolijo, oziroma spoštujejo izvajanje njegovih lastnih navad, uporabo jezika, noše, pravico druženja; pa tudi take, ki silijo v takojšnjo asimilacijo, ne da bi ta proces prepustile teku časa.

Od tu različna zadržanja držav, ki doživljajo fenomen množičnega vseljavanja. Argentina sama sebe smatra za »crisol de razas« - topilni kotel različnih ras ali narodnosti. Pojem lahko primerjamo z ameriškim »melting pot«. Vendar zadržanje v nobenem oziru ni enako. Severnoameriška družba sama sili k asimilaciji. V Argentini je prisotnost tujih narodnosti tako vidna in splošno sprejeta, da o umetni asimilaciji skoraj ni govora. Vse je prepuščeno naravnemu

Branko Zavrtnik
»PATAGONSKA POKRAJINA« - olje

razvoju. To je do neke mere paradoksalno, saj je v samem temelju argentinskega šolstva močan predznak težnje po asimilaciji. Argentinski zakon Št. 1420 o šolstvu, iz leta 1884 zapoveduje, da je v vsem šolskem območju dovoljen samo španski jezik. S tem pa država ni imela toliko v mislih množice vseljencev, ki so prav takrat začele prihajali iz Evrope, marveč predvsem še vedno številne avtohtone narode, ki jih je hotela nasilno asimilirati z ostalim prebivalstvom.

Ob ameriški »melting pot« lahko postavimo kanadski »salad bowl«, ki predstavlja skupek elementov v isti posodi, a ki se med seboj ne spojijo. Še boljša se mi pa zdi definicija, ki jo je pred kratkim podal sedanji vodja vlade avtonomnega mesta Buenos Aires Mauricio Macri, ko je dejal: »Mi nočemo biti topilni kotel ras ali narodnosti. Hočemo biti mozaik, kjer vsaka skupina doda svojo obliko in svojo barvo k skupni sliki prebivalstva našega mesta.« S tem ni spremenil stanja, temveč ga je le lepo razložil, ker ta je bila, z vmesnimi izjemami, politika argentinske družbe. Verjetno je v tem vzrok, da se je povojna slovenska skupnost v Argentini ohranila narodnostno zavedna in aktivna toliko časa.

Koliko časa lahko traja obdobje integracije in kdaj začne asimilacija? Ker je mnogo različnih definicij za eno in drugo, in ker je težko ovrednotiti do kje smatramo neko stanje za integracijo in od kje naprej asimilacijo, ni vrednih števil. Poraja se tudi vprašanje koliko izseljencev lahko še smatramo za Slovence in koliko so domala asimilirani v populacijo nove domovine. Je jezik edina vrednota, ki določa pripadnost narodu? Ali je prava definicija sedanjega ministra dr. Žekša, da »Slovenec je vsak, ki se čuti Slovenca«?

Gotovo je čutenje temeljni dejavnik. A jezik je najlepša značilnost narodne pripadnosti. S tega vidika vemo, da prav okolje odločilno vpliva na ohranitev slovenščine pri izseljencu. Pisatelj Tone Seliškar, prvi predsednik Izseljenske matice, je bil prepričan, da je izguba jezika sicer postopna, a da se v nekaterih primerih jezik razblini že pri prvem rodu; drugi rod pa da gotovo več ne obvlada materne jezika. Naslanjal se je zlasti na ameriški primer, ki ga je od blizu poznal. Vemo, da je mogoče ohraniti jezik tudi v drugem rodu. Primer povojne slovenske skupnosti v Argentini pa nam kaže, da se tudi še četrti rod lahko sporazumeva v slovenskem jeziku.

Španski filozof Ortega y Gasset je trdil: »Človek je on, in njegove okoliščine«. Torej ne samo njegova bit in volja, temveč tudi kar na njega vpliva. V tem je treba iskati razliko, zakaj so se, na primer, skupnosti iste emigracije povojnih beguncev različno razvile v

ZDA, Kanadi, Avstraliji in Argentini. In tudi, zakaj je različen razvoj predvojne in povojne slovenske skupnosti v Argentini.

Do povojne slovenske skupnosti v Argentini so bile okoliščine prijazne, a tudi mi smo dodali svoje. Taras Kermauner nam je storil slabo uslugo, ko je obstoj in delovanje naše skupnosti imenoval »Slovenski čudež v Argentini«. Čudež je že v svojem bistvu nekaj nadnaravnega, nerazložljivega. Razlago za obstoj in delovanje slovenske skupnosti v Argentini pa najdemo v volji in delu naših ljudi, torej »v njej in njenih okoliščinah«. Je k močnejšemu ohranjanju pripomogel pojav, ki ga nekateri kritično označujejo kot geto? Jaz ne bi trdil, da je naša skupnost delovala kot geto? V tem tudi ne vidim nič slabega, saj je razvoj naravno šel naprej in po dobri integraciji sedaj že prihaja do asimilacije. To pa je stvarno, saj nobena izseljenska skupnost, ki nima stalnega in močnega pritoka iz matice, ne ubeži usodi izginotja.

Pri integraciji, ohranjanju in zaviranju asimilacije igrajo bistveno vlogo naše izseljenske organizacije. To je prišlo do izraza v vseh državah, in je značilno za vse narodnostne skupnosti. Prej omenjeni sociolog Fernando Devoto pohvalno poudarja delovanje izseljenskih ustanov zlasti v poustvarjanju nove simbolične identitete v novi domovini in predvsem v gradnji izrednega prostora družbene interaktivnosti. Gotovo ima ogromno zaslugo za ohranitev slovenstva v Argentini trdnost in povezanost naših društev, ki je omogočila tudi izredni dopolnilni šolski sistem, naš ponos in naše upanje. Ohranjanje slovenstva in povezanost s Slovenijo pri naši mladini tretjega rodu pa ne vidim toliko v dejstvu, da znajo peti »Moj očka ima konjička dva«, temveč v pojavu, da poslušajo in tudi izvajajo glasbo slovenskih rock skupin, na primer Siddharta. Niso torej povezani samo na nekdanjo Slovenijo, ki so jo poznali njihovi dedje, temveč tudi na sedanjo, dinamično.

Vendar je odločitev lastna za vsakega posameznika. Ni točnih študij in števil, a tudi povojna emigracija ni v celoti sprejela skupnosti in ohranjanja. Verjetno je dobra četrtnina tistih, ki so se v letih 1947 do 1949 izkrkali v buenosaireskem pristanišču, izginila skoraj brez sledu. Pojavljajo se sedaj njihovi otroci in vnuki, ki iščejo svoje korenine. Ni pa malo takih, ki jih vabi slovensko članstvo v evropski uniji, ki nudi privlačno državljanstvo in ugodnosti slovenskih potnih listov. Iskreno se vprašam, če se ti potomci naše krvi, nekateri celo s slovenskim državljanstvom, čutijo Slovence. Ob čemer bi lahko domnevali, da tako kot imamo Slovence brez

slovenskega državljanstva, imamo tudi slovenske državljanke brez slovenstva.

»... in tujina se diči z deli njihovih rok.«

Izseljenci smo razpeti med dva svetova. Živimo v dveh različnih stvarnostih. Pri starejših prevladuje po eni strani domotožje, po drugi skrb za vsakdanjost, napredek, ustaljenost. Mlajši so že integrirani, skoraj asimilirani, a jih pogojujejo vrednote, ki se prelivajo iz roda v rod, in tudi čarobna privlačnost korenin. To nam povzroča bolečino, včasih preplah, a je obenem gonilna sila. Skušamo zgraditi most, ki naj povezuje oba svetova. Duša je v rodni zemlji, v zemlji prednikov, telo v novi domovini. A tudi duša se počasi seli sem. Tudi naša dejavnost in naši uspehi doživljajo to dvojnost. Če se po pesnikovih besedah tujina diči, se domovina tudi ponaša. Kam vse smo ponesli slovensko ime in sadove slovenske krvi! Zorijo po vseh vrtovih sveta, potaplajo se v morske globine, plovejo po vesolju.

Koliko imen bi lahko našli: Morda Jakob Petelin Gallus, škof Sladkonja, baron Jurij Vega, Friderik Baraga? Bliže v času: Louis Adamič, guverner in senator Frank Lausche. Tudi v Argentini bi jih lahko mnogo našli, začenši z etnologom Janezom Benigarjem in arhitektom Sulčičem. In še filozof Milan Komar, umetnostni zgodovinar Darko Šušteršič, glaceolog Peter Skvarča, etnologinja Branka Sušnik v Paragvaju, ali na podjetniškem področju Herman Zupan. In še in še. Za nove domovine so to Amerikanci, Kanadčani, Avstralci, Argentinci; za nas so in ostanejo Slovenci. Tak je tudi primer misijonarja Petra Opeke, ki ga v Argentini smatrajo za svojega in komaj kdaj omenjajo njegov slovenski izvor.

Dovolite mi, da za zaključek v celoti citiram poezijo našega argentinskega pesnika Franceta Papeža, ki nosi prav ta naslov: Dva svetova:

*Dva svetova sta -
v tem drugem,
brezmejnem,
je vse drugače:
nepoznana drevesa,
drugi ljudje,
silne puščave in bogastva
- terra australis.
Sem moraš prinesiti dosti domovine,
spominov iz prvega sveta,
iz svojega časa.*

*In če hočeš tu obstati,
si moral biti tam poln hrepenenja;
spoznati si moral trenutke dejavnih,
vojnih in revolucijskih let,
ki so pustila v nas takšna znamenja,
tolike rane in - poezijo.
In še se, kljub vsemu, počasi izgubljaš,
hočem reči:
prehajaš v novo življenje.*

ENGELMANOVA ZGODBA III.

Najbrž nihče ni pričakoval, morda še najmanj avtor teh zapisov, da se bo ta zgodba nadaljevala. Pa so se pojavljali vedno novi dokumenti. V prvem zapisu (Meddobje 2007 šte. 1-2) smo na strani 50 začeli objavljati centralni del te grozljivke: pobeg Mirana Engelmana iz zaporov Ozne leta 1947, ker nam je bila takrat dosegljiva samo ta dokumentacija, ki je tudi najbolj napeta in dramatična. Manjkali so nam pa podatki o vsem, kar se je dogajalo z Engelmanom v teku 51 dni v zaporih Ozne v Ljubljani, na Poljanski cesti. Kljub brskanju po arhivih Ozne in Sove se nam ni posrečilo priti do kakšnih stvarnih dokumentov, ki bi na nek način osvetljevali, kaj se je tam dogajalo. Zato sem v tem prvem spisu (str. 73-79) pod rubriko »Zasliševanja v zaporih« dodal dvoje odlomkov iz zgodb zapornikov Angele Vodé in Mirka Kambiča, ki sta popisala svoja izkustva iz teh zloglasnih ječ. Dodal sem še nekaj svojih zaključkov, domnevnih dogajanj, ki bi skušala malce osvetliti tisto grozljivo prisilo, kateri je bil podvržen Miran, da si je iz obupa večkrat skušal vzeti življenje, a so ga vedno rešili, ker je bil stalno opazovan.

Prvi spis smo objavili v Meddobju (leto 2007 šte. 1-2), v drugem spisu »Engelman II« (Meddobje 2008 šte. 1-2) dopolnjujemo zadnji del njegovega prebega v Trst. Manjkali pa so nam podatki o njegovem zaporu v Ljubljani, ki jih ni bilo v državnem arhivu.

V mesecu aprilu 2009 me je pa prijetno presenetila novica, poslana od ge. mag. Ljube Dornik Šubelj, višje svetovalke v Arhivu Republike Slovenije, kjer mi sporoča, da je našla v mikrofilmih ohranjene zapise zaslišanj Mirana Engelmana in z (domnevnimi) zapiski iz njegovih beležnic. Vsi ti dokumenti niso ohranjeni na papirjih temveč samo na mikrofilmih. Ponudila mi je fotokopije tega materiala, kar sem z veseljem sprejel in jih kmalu prejel po pošti.

Ta dosje obsega 48 fotokopij različnih dokumentov njegovih zaslišanj, večinoma rokopisnih, ostalih pa tipkopisnih. Po bolj natančnem prebiranju sem opazil, da je šest od teh fotokopij

duplikatov, zato je pravilno število 42 listin. Mnoge kopije so popolnoma nečitljive zaradi slabe osvetljave pri fotografiranju, zato je delno uporabljivih le 28. Vsi dokumenti so oštevilčeni z žigom, ki ima vedno v začetku črko »A« (serija A). Prvi se začneja s številko A0030809, zadnji pa je označen s številko A0030867. Te označbe pa nikakor niso časovno razporejene, zato je bila težava časovno jih urediti. Gospa Ljuba Dornik tudi pojasni v pismu, da so vmes strani, ki se ne nanašajo na omenjeno osebo in nam jih zato ne pošilja. Le redki so označeni z datumom. Drugi dokument nosi datum 15.4.1947. Engelmana so zaprli v ozninih zaporih že 10. marca, zato je spočetka izgledalo, da ni pred tem datumom nobenega dokumenta o zaslišanjih. Po ponovnem preiskovanju smo odkrili, da je list št. A0030830 označen z datumom 13.3.47, torej tri dni po njegovi nastavitvi v Ozninih zaporih. Naznačena je ura začetka zaslišanja: 10h zvečer!

V tem dokumentu (tipkopisnem) mu zasliševalec stavlja vprašanja o raznih političnih osebnostih na Primorskem, kjer ga vprašuje: *Od kdaj poznate dr. Borisa Zajca ... Od kod poznate dr. Drnovška? ... Ali ste poznali Vatovca Dragota? ... Poznate Grudna? ... Ing. Šaleharja poznate? ... Ing. Sosič - od kod ga poznate? ... Koliko ste dobivali plače kot Ing. Obnove v Komnu?* Odgovor: ... *Na koncu sem dobival 24.000 lir mesečno.* Na vsa vprašanja je Engelman odgovarjal kratko, jasno in pogumno. V nobenem odgovoru ni pokazal strahu ali dvoumnega izmuzavanja. Na naslednjem listu (rokopisnem) se to zasliševanje nadaljuje, vendar je skoraj popolnoma nečitljivo.

Po tem dokumentu (od 13.3.47) nastane vrzel triintridesetih dni vse do 15.4.1947, brez vsakega zapisa. Ta vrzel je vprašljiva in nerazumljiva. Morda se nahajajo kakšni dokumenti v drugih dosjeh, ali pa so bili uničeni. Ne vemo, torej, kaj se je medtem dogajalo. Brez dvoma - kar seveda ni zabeleženo - je bil Engelman podvržen fizičnemu in duševnemu mučenju. To vprašanje bo menda za vselej ostalo neodgovorjeno.

Noben od listov ni podpisan od zasliševalca. Vsi stavki, ki so omenjeni kot vprašanja so v začetku označeni s črko »Z« (zasliševalec), Engelmanovi odgovori pa z »O« (obtoženec?). Nekaj jih je lastnoročno podpisal Engelman, vendar brez tiste cinične fraze, ki smo jih zasledili v dokumentih objavljenih v naši prvi verziji, ko so po njegovem pobegu zasliševali sorodnike: »Gornje izjave so mi prečitane in so bile podane brez vsakega pritiska, ter so vse točno zabeležene«. Poleg listin z zasliševanji (ki so večkrat trajala 8 dni in

so se vršila v nočnih urah, po 10. uri zvečer, kot je nekje označeno), je v arhivu tudi vrsta Engelmanovih »osebnih izjav«, trije (!) lastnoročni življenjepisi in še nekaj manj pomembnih dokumentov. Mojo pozornost je zbudil dokument št. A0030849, nekako iz sredine vsega kompleta, kjer je izpraševalec napisal glavne točke za Engelmanovo zaslišanje. Po stavljених vprašanjih bi sklepal, da je bil zasliševalec rojak iz Trsta ali Gorice, seveda oznovec in dober poznavalec tamkajšnjih političnih dogajanj, kakor tudi politične povezave vseh osumljencev v Ljubljani.

Vprašanja:

- 1) *Kdo so bili kurirji, ki so prihajali iz Ljubljane?*
 - 2) *Razjasniti vlogo Narodno-akcijskega odbora!*
 - 3) *Šinkovec?*
 - 4) *Matkovič Vida? (z Debeljak Jankom skupaj)*
 - 5) *Podonavska vprašanja!?* (v zvezi z NAO)
 - 6) *Agneletto!*
 - 7) *Zveze NAO s Slov. Legijo v Gorici (Brumat, Kemperle, Kralj Janko)*
 - 8) *Vprašanje šol. Kako, da Nemci dopustili slov. šole. Kdo to in na kak način?*
 - 9) *Jazbec*
 - 10) *Duhovnik Anton, šef dom. (domobranskega) prop. odseka; Po osvoboditvi ...*
 - 11) *stiki z Ribnikarjem ... Ločičnikom*
 - 12) *Izjava: Vresna od 3.44 : Virk, Marinčič, Guštin in neki Štajerc, (pri gosp. policiji) ga pridobili za Sok. L. (Sokolsko Legijo) in da on pridobiva druge!*
 - 13) *Junija (ko bil prvič v Lb. Engelman) povedal Vrčonu.*
- (V zgornjem delu iste listine stoje še tile zapiski):
- ... če so bile plošče za propagando ... NAO?*
- Pomagači pri letakih in ploščah! Točne vsebine! ... (kje plošče?) ...*
- Guštin Rudolf?*
- Julija šel z njim v Ljubljano - da se sestane z voditelji JVvSl. (Jugoslovanske Vojske v Sloveniji).*
- Via Casana (?) 158 ... sam izjavil, da tiskali tam prop. Material*
- Via Cologna...*
- Sestajal se v »Evropa« z ... por. Čučekom, Guštinom,; ... Debeljak Jankom (duh. na Goriškem)*

POVZETEK NAJBOLJ POMEMBNIH IZPISKOV IZ RAZNIH DOKUMENTOV

Iz prvega dokumenta (eden od življenjepisov):

... Nihče od moje družine ni bil obsojen zaradi kolaboracije. Sem edini iz naše družine, ki živi v Trstu, vsi ostali so v Jugoslaviji. Izjema je moj stric, ki je s kraljem Petrom v Londonu.

Tako se trudim na vse načine, da vzdržim svoj položaj med Italijani, katerim ne moreš vsega tega zaupati.

V Titovi republiki sem bil obsojen za rojalista in je bilo moje ime omenjeno na procesu proti svaku dr. Branku Vrčonu, vodji nacionalne mladine. Obsojen ni bil kot kolaborator, temveč je bil obsojen na smrt, ker ni hotel, da bi se brezpogojno priključili partizanskemu gibanju.

Iz petega dokumenta, kjer spet opisuje svojo življenjsko pot in politično delovanje, v začetku vojne, ko je bil kot prostovoljec v Zagrebu.

Takoj po mojem povratku v Ljubljano sem bil nekaj časa doma. Okrog 5. maja so Italijani aretirali Vrčona. Po napadu na SZ sem iz bojazni, da me ne bi mobilizirali, odšel v Dalmacijo na otok Silbo pri Zadru, kjer sem ostal vse do konca sept. 1941. Vrnil sem se zato, ker sem videl, da moja bojazen ni bila upravičena.

*Tudi Vrčon je bil nekaj dni preden sem se vrnil, izpuščen iz zapora. Čim sem prišel domov, so me že domači opozorili, da je v Ljubljani gibanje proti okupatorju. Prvi, ki mi je povedal nekaj bolj konkretnega, je bil Škafar Zvonko. Dejal mi je, da bomo ilegalno delali, zbirali orožje in da ga bom spremljal, ko bo hodil na sestanke. Za gibanje mi je bilo vseeno, kdo ga vodi, glavno je bilo, da je borba proti okupatorju. Tako sem Škafar Zvonka (mizarstvo, Rimska c. 16), spremljal na sestanke, ga čakal pred hišo ter trikrat ali štirikrat nesel »Poročevalca«
proti Kolmanovemu gradu, kjer sem te »Poročevalce«
odmetal na vrtove pred hišami.*

Morda sem še kaj napravil, pa se ne spomnim več. Dal sem tudi ploščo za radio »OF«. To delo je trajalo nekako do prvih racij marca 1942.

Da sem prenehal delati za »OF« je vzrok ta, da sem slišal razne glasove bivših članov JNAD Jugoslavije, češ, ni vse zlato, kar se sveti. Na drugi strani pa so Italijani začeli streljati talce.

Teh članov Jugoslavije se ne spominjam po imenih. Če bi katerega videl, bi se še spomnil (če bi videl sliko članov, slikanih v klubu, bi se morda spomnil kakega.)

Z: *Kakšni so bili ti glasovi?*

O: *Nič posebnega. Kolikor se spomnim je takrat Nagode izstopil. On je bil za mene zelo inteligenten in je tudi to v mali meri vplivalo. V največji meri pa je bilo to tehnično dejstvo, da so blokade ...*

(Tukaj se mi zdi važno pripomniti, da v teh dokumentih prvič, pa tudi zadnjič zasledimo ime »Nagode«. Tega si ne morem razlagati drugače, kot da so nalašč izpustili iz vprašanj to ime, ali pa morda, kot bi si s tem razlagal vzrok izginotja zaslišanj iz prvih tednov njegovega zapora, kjer so ga po mojem izpraševali predvsem o Nagodetu, ki je bil povod njegove ugrabitve in so te dokumente vzeli iz arhiva in vključili v njegov proces, ki je že bil v pripravi.)

V naslednjem dokumentu (skoraj popolnoma nečitljivem) ga zasliševalec sprašuje o njegovem stališču do OF, kjer mu Engelman odgovarja odločno, da se je njemu šlo za borbo proti okupatorju v sklopu četniškega odpora.

V naslednjem spisu ga sprašuje:

Z: *Ali veste, kaj so bili Dražini četniki in s kom so se borili?*

O: *Londonski radio jih je zelo hvalil. Slovenski Poročevalec pa je govoril, da delajo z okupatorjem. Komu sem verjel, se vidi po mojem delu. ...*

Dne 24.4.47 nadaljuje Miran:

Na plošče sva snemala (Zelen in jaz) govore iz Londonskega radia, kot n.pr.: Kralja Petra govor, kjer je govoril o združitvi z NOV ter druga razna poročila.

Z: *Pa ste tudi snemali politične govore?*

O: *Ne, to nam je bilo vseeno. To propagandno delo smo opravljali v Villa Guistinelli št.1/V. Navadno so bili prisotni: Zelen, Mladenič (za njegovo pravo ime ne vem) ter neki tretji, za katerega ime tudi ne vem. Ti trije so bili aretirani 1. okt. 44 od gestapa ali policije, tega ne vem točno.*

Pri tiskanju letakov nisem bil navzoč. Napisal pa sem vsebino za te letake, kolikor se spomnim, dvakrat. Vsebina je bila proti Nemcem - fašistom, nisem pa napisal nikdar proti narodnem osvobodilnem gibanju.

Z: *Ali ste potem res vodili propagando za Narodno Osvobodilni pokret, kakor ste zgoraj izjavili?*

O: *Popravljam izjavo, ker nisem propagiral dejansko za NOP, ampak sem poudarjal, da se je treba združiti.*

- Z: Če bi vi to govorili, bi pri vodstvu Jug. Vojske povzročili nezadovoljstvo in sum nezaupljivosti.
- O: Saj sem si, ravno zato so me puščali samega. Dobesedno sicer nisem nikdar govoril prekiniti vse in se združiti s partizani, razen generalu Andreju leta 1945.

(Nadaljevanje 28.4.47. Tukaj je važno pripomniti, da je to zasliševanje bilo zadnje, ker je Miran naslednji dan, 29.4.1947 pobegnil iz zapora):

Z: kaj je bil NAO?

O: Bil je nekak informacijski odsek JV za balkanske probleme. Ni to bilo informiranje trenutnega stanja na Balkanu, ampak kaj teži k Balkanu, funkcije Balkana itd. (Živiljenjski prostor Balkana).

Z: Kdo vas je torej pridobil za Sokolsko legijo in s kakimi nalogami?

O: Pridobil me je dr. Slavik, navzoč pa je bil tudi Verk Karel. Takrat sta mi dala kot prvo nalogo, da pridobivam med mladimi člane za Sokolsko legijo. Tako sem pridobil Mink Boruta. Govorila sva o idejah, na kar je rekel, da soglašala in je pristopil.

Potem se je sestajal z Gasperinijem in z menoj. Parkrat je šel v Ljubljano kamor je šel referirat Verku o delu Sokolske legije, kakor JV v Trstu. V Ljubljani se je sestel tudi z Vrčonom. Tudi jaz sem šel ob priliki, ko sva potovala skupaj z Guštin Rudolfom v Ljubljano k Verku.

Z: Po kaj ste šli k Verku?

O: Ni bilo nič posebnega. Referiral sem mu o Sokolski legiji. Kaj, se v podrobnosti ne spomnim. Povedal sem mu, da v tej zadevi (JV) ne vidim nobenega poleta.

Z: Kje ste dobili prepustnico?

O: Dobil sem formular od Slavika, kjer je bilo že vse urejeno z vsemi potrebnimi stampilkami, le ime je bilo treba napisati. Te informacije je dobil Slavik od dmb. oficirja Čučka. Drugič me je pa kar Guštin peljal kot aretiranca.

Z: Kaj je bil Guštin v vašem pokretu tkzv. JV, kako vlogo je igral?

O: Po mojem gledanju je bil simpatizer našega pokreta in kakor je sam izjavil, da se v slučaju potrebe lahko obrnemo nanj. Bil je to dmb. Policijski agent. Pri kateri policiji je bil, mi ni znano. Toliko se spomnim, da je pozneje izstopil in hodil vedno v civilu. Policijsko legitimacijo je še vedno imel. Preživel je se potem s tem, da je črnoborzijanil. Kdo drug je še hodil v Ljubljano, mi ni znano.

Z: Kateri kurirji pa so prihajali v Ljubljano?

O: Mi ni znano, oziroma se ne spominjam.

Z: *Kaj vam je znanega o Verku?*

O: *Provič sem ga videl v Stella Polare - kavarni, navzoč ni bil nihče drug. Spoznal sem ga po dogovorjenem predhodnem sporazumu, da bo sedel v desnem vogalu. Slavik mi je naročil, da se moram sestati z Verkom in tako mi je tudi povedal, kje ga bom našel. Razgovarjala sva se o Sokolski legiji, da se v Trstu ustanavlja in da se radi tega obrača tudi na mene, da bi sodeloval in da pridobivam nove člane ter da vršim svoje delo (propagandistično) v redu. Ob tej priliki mi je tudi dejal, da bom jaz čuval zastavo, vendar iste ni nikdar poslal. To je bila mišljena zastava tržaškega Sokola pred 1918 letom, ki jo je imel baje Verk spravljen. Točnega datuma tega razgovora se ne spomnim. Verk je ostal dalj časa v Trstu, vendar se nisva več srečala oz. sestala. ...*

Dne 17.4.47 je moral spet dopolnjevati izpovedi izpred svetovne vojne, ko je potoval v Dalmacijo, kjer je pričakal državni udar v Jugoslaviji in se je takoj vrnil v Slovenijo. Sam takole nadaljuje:

Ko je dne 6. aprila Nemčija napadla Jugoslavijo sem takoj dopoldne odšel v klub JVAD Jugoslavija, kjer smo čakali, kaj bo sporočil radio Beograd. Ta je pa ves čas molčal. Drugi dan mi je Vrčon povedal, da bo treba iti. Ne spominjam se več natančno, ali sem se šel prijaviti v Narodni dom v ponedeljek, ali torek. Bilo je pač isti dan, ko smo odšli iz Ljubljane z vlakom proti Novemu mestu. Glavni nagib, da sem takrat šel kot prostovoljec je bil ta, da je bila domovina v nevarnosti. Iz Novega mesta smo krenili v Karlovac, od tu pa v Zagreb. V Zagrebu smo šli v neko kasarno in še isti večer, mislim, nenadoma nek ropot po kasarni - beganje. Videl sem celo, da so nekateri bežali iz kasarne. Ker sem videl z dvorišča, da so že v mestu nemške motorizirane edinice, sem jo tudi jaz ubral iz kasarne. Naslednjega dne sem se srečal s (?) Savnik Dušanom ter spregovoril le nekaj besed. Med drugim mi je dejal, da bo treba pač iti v hribe, oziroma na ... h kakšnim kmetom v službo.

18.4.47 Engelman »izpove«:

Potem, ko sem prenehal z delom za OF, kolikor se to sploh lahko imenuje delo, spomladi 1942, se nisem takoj pridružil nikakemu drugemu gibanju. Smatral sem, da že s tem, da ne sodelujem z okupatorjem, koristim domovini. ...

Z: *Vaše stališče do OF?*

O: *Moje, kakor ves čas Vrčonovo mišljenje je bilo, da se bojo duhovi, čim bolj bo zadeva šla proti koncu, (t.j. se bližal konec vojne) medsebojno*

izmirili, da se bo narod strnil in zedinil. ... Na nek način pa sem v vsakem oziru gledal na OF preje pozitivno, kot pa negativno ...

Do odhoda v Trst v jeseni 1943 nisem imel v Ljubljani nikake druge povezave s Sokolsko legijo, kakor ono, ki sem jo navedel, da sem bil član Nove Jugoslavije. Poudarjam pa, da se nisem nikdar udeležil kakega sestanka.

Dne 23.4.1947 nadaljuje:

Z: Zakaj ste šel leta 1943 novembra v Trst?

O: Prvič zato, ker so prišli sem Nemci in v glavnem zato, da grem domov v Trst.

Z: Tudi v Trstu so bili Nemci!

O: Že, vendar kraj je bil večji in tam se je lažje skrilo.

Z: Zakaj ste se skrili pred Nemci?

O: Ker nisem bil nikdar za Nemce, niti fašiste, in tudi okupatorje slovenskega ozemlja.

Z: Opišite na kratko vaše politično udejstvovanje v Trstu!

O: Da, nekako februarja ali marca 1944 sploh ne morem imenovati politično delovanje. Bilo je le bolj tipanje na okrog. (Slavik, ? Tomšič, Kosovel, ...) S temi ljudmi sem debatiral o ... položaju. K sodelovanju z JV me je pritegnil dr. Slavik. Vprašal me je v gostilni »Istria«, če bom sodeloval z njimi, če sem za demokratično Jugoslavijo in kralja, odgovoril sem mu, da sem in da bom sodeloval. S tem sem jaz razumel, da je on vodja tega pokreta JV v Trstu. Spomnim se še, da me je pozneje večkrat nagovarjal, naj bi šel k četnikom, kar sem pa odklonil; da nisem za vojno ...

Z: Kako ste delal za ta pokret?

O: Povabil me je k sebi, kjer mi je razlagal trenutni položaj v Trstu Bil je prepričan, da bo moralo priti do kompromisa s partizani.

Nadaljevanje zaslišanja 27. aprila 1947:

...

Z: se spominjate pogovora s (?) Breznikom, da bi šli k četnikom?

O: Tega se ne spomnim več. Ko sem še leta 1942 hotel z Bidovcem k partizanom, sedaj pa z Breznikom k četnikom, ne vidim takega nasprotstva, saj so se oboji borili proti okupatorju. ...

...

Kaj nam ob zaključku teh suhoparnih zasliševalskih zapisov lahko ostane pred očmi? Predvsem to, da je Miran Engelman do dna

svoje duše izpričeval predanost svojemu slovenskemu narodu, ko je kot Primorec v tistih kritičnih trenutkih druge svetovne vojne gledal v okviru Kraljevine Jugoslavije edino rešitev za svobodno in demokratično slovenstvo. Že prvi dan nemške okupacije se je javil, kakor množica drugih Slovencev, kot prostovoljec za borbo proti tisočkrat močnejši velesili Hitlerjeve Nemčije, da ponudi za to častno borbo največji zaklad, ki ga imamo ljudje, svoje življenje. Kasneje, ko se je pojavila komunistična OF je takoj odkril njene zahrbtnete poteze in se oddaljil od njenih propagandistov. Ostal je demokrat, a še vedno pripravljen služiti idealom svobode svojega naroda. V mnogih svojih odgovorih zapisnikarju in izpraševalcu (morda tudi mučitelju?) je jasno in brez strahu izpovedal to svojo držo.

Ali je po vojni res sodeloval z Nagodetovo skupino v Ljubljani, česar so ga dolžili oznovci (tako mi je tudi sam izpovedal leta kasneje v Buenos Airesu), menda ne bomo nikoli izvedeli. Meni je zagotavljal, da ni bil vključen v to organizacijo. Morda res ne v organizacijskem smislu, ampak imamo kar nekaj podatkov, da je sodeloval s temi svojimi prijatelji kot kurir med Trstom in Ljubljano. Že med vojno je tvegalo svoje življenje pred gestapovci (ki so ga nekoč izsledili, pa se jim je iztrgal in se med streli vrgel skozi okno v noč). Potem je šel v Trst, kjer so poleg Nemcev delovali tudi fašisti, pred katerimi se je tudi moral skrivati. Po »osvoboditvi« se je nastanil v relativno varni coni »A« t.i. Svobodnega tržaškega ozemlja, pod Zavezniško upravo, a njegov nemirni duh ni odnehal. Spet se je podajal na tvegane obiske v Ljubljano, kamor je prinašal (in tudi odnašal) zaupno politično pošto. Kakor prej Gestapo, ga je odkrila tudi Ozna. Imeli so ga za nevarnega vohuna »zahodnih kapitalističnih velesil«, zato so ga začeli zasledovati in ga končno ugrabili, kot mnoge druge demokratične narodnjake, ter prepeljali v Ljubljanske zapore. Od tam ni bilo rešitve, končali so vsi v krematorijih. Pri vsej svoji skromnosti je bil pa Miran sila iznajdljiv, tako je tudi pokazal s svojim genialno zamišljenim pobegom iz zaporov, kot smo to izpričali v naših prejšnjih dveh objavah.

A obstoja še ena važna lastnost našega junaka: njegova ljubezen do Trsta, do svojega in tudi slovenskega Trsta. To je lastnost, ki nas opredeljuje, da smo taki kakor smo. Miran ni imel nobenega dvoma o svoji tržaškosti, o svoji identiteti v tem narodnostno razrvanem mestu, nastalem preko zgodovinskih posegov najprej kot ilirsko-keltska naselbina, nato rimska kolonija, kasneje osvojena od Gotov, Bizantincev, Longobardov in Frankov, poseljena od Slovanov, nato

Benečanov in v 19. stoletju Avstrijcev. Po končani prvi svetovni vojni je to mesto in njeno zaledje, skoraj tretjino slovenskega prostora, dobila pod svojo oblast Italija. Poznamo dobro tisto raznarodovalno politiko italijanske iredentistične prisile, ki je dosegla množično izselitev velike večine Slovencev iz Primorske. Nekateri so se zatekli v Jugoslavijo (kot se je to zgodilo Engelmanovi družini leta 1922), množica pa se je izselila v prekomorske dežele, kot Argentina ali ZDA. Ta prisilna italijanskost pa se ni popolnoma polastila vsega prebivalstva s tako različnimi izvori. Poznamo skupino avtohtonih primorskih kulturnikov, med katerimi lahko omenjamo Sveva, Kosovela, Slataperja, Magrisa, pa tudi Rebulo, Pahorja, Jevnikarja, Simčiča in še marsikoga. Vendar se je Engelman že med drugo svetovno vojno odločil za svoj Trst, raznonaroden, a tudi slovenski in jugoslovanski, svoboden in demokratičen, česar mu komunistični ozkogledni internacionalci niso odpustili.

Za zaključek bom citiral odlomek iz Magrisovega spisa, kjer opisuje Slataperjevo tragedijo identitete: *»Domovina, po kateri čuti domotožje, zares nikjer ne obstaja, kajti noben kraj mu ne nudi popolne identifikacije. Trst, ki ga obtožuje kulturnega siromaštva in mu očita, da ga zavrača, je ljubljeno ime te domovine, ki je ni, tega bistva njegovega življenja, ki se mu ne zmore izreči, te začasne, vendar neodpovedljive sinteze med italijanskim morjem in slovenskim Krasom.«*

P.S. Prilagam nekaj fotokopij teh dokumentov kot dokaz za ta tajna zaslišanja.

A0030849

[Faint handwritten notes and a large scribble at the top of the page.]

[Faint handwritten notes in the middle section.]

Pitanja:

- 1) Kje so bili vojniki, ki so padli v Gledici?
- 2) Kaj so bili vojniki, ki so padli v Gledici?
- 3) Kaj so bili vojniki, ki so padli v Gledici?
- 4) Kaj so bili vojniki, ki so padli v Gledici?
- 5) Kaj so bili vojniki, ki so padli v Gledici?
- 6) Kaj so bili vojniki, ki so padli v Gledici?
- 7) Kaj so bili vojniki, ki so padli v Gledici?
- 8) Kaj so bili vojniki, ki so padli v Gledici?
- 9) Kaj so bili vojniki, ki so padli v Gledici?
- 10) Kaj so bili vojniki, ki so padli v Gledici?

[Faint handwritten notes at the bottom of the page.]

A0030850

[Faint handwritten notes and a large scribble at the top of the page.]

[Faint handwritten notes in the middle section.]

[Faint handwritten notes at the bottom of the page.]

A0030840

[Faint handwritten notes and a large scribble at the top of the page.]

[Faint handwritten notes in the middle section.]

[Faint handwritten notes at the bottom of the page.]

A0030838

[Faint handwritten notes and a large scribble at the top of the page.]

[Faint handwritten notes in the middle section.]

[Faint handwritten notes at the bottom of the page.]

V prvih dneh septembra je bil v Sloveniji 24. mednarodni literarni festival Vilenica 2009 v organizaciji Društva slovenskih pisateljev in Kulturnega društva Vilenica. Ime festivala je po jami na Primorskem, kjer so se dogajali prvi festivali. Sčasoma se je tako razrasel, da se prireditve odvijajo po različnih okoliških krajih in večjih mestih po Sloveniji.

V Ljubljani je predvsem petek, 4. septembra bil posvečen literarnim stvaritvam in ustvarjalcem iz Argentine.

Iz okvira tega festivala objavljamo danes uvodna razmišljanja in uvodni referat dr. Janje Žitnik Serafin in pregleden članek Boštjana Kocmurja.

JANJA ŽITNIK SERAFIN

SLOVENSKOARGENTINSKA KNJIŽEVNOST NA VILENICI

*Uvodna predstavitev na literarni matineji, Ljubljana:
Društvo slovenskih pisateljev, 4. september 2009*

Več vzrokov je, zakaj imata kulturno-umetniška dejavnost slovenskih izseljencev in njihovih potomcev v Argentini in še posebej njihovo literarno ustvarjanje osrednje mesto v širši kulturno-umetniški produkciji slovenskega izseljenstva. Na eni strani gre za slovensko zdomsko skupnost, ki je ustvarila najobsežnejši korpus literarnih besedil v okviru slovenske književne produkcije v izseljenstvu, saj so njeni avtorji samo do leta 1998 objavili pri različnih založbah v Argentini, Sloveniji in slovenskem zamejstvu približno 100 izvornih leposlovnih knjižnih izdaj v slovenskem jeziku, nekaj pa tudi v španščini. Že predvojna slovenska skupnost v Argentini je bila izredno dejavna na področju kulturne organiziranosti in tiska. Povojni slovenski izseljenci v Argentini pa so že v nekaj letih po prihodu razvili najmočnejšo in najbolj razvejano kulturno dejavnost od vseh, ki jih je kdaj razvila kaka slovenska izseljenska skupnost, in sicer še zlasti v okviru Slovenske kulturne akcije, njenih različnih sekcij in njene založniške dejavnosti. Med svoje članstvo jim je uspelo pritegniti celo slovenske izseljenske ustvarjalce iz drugih delov sveta, s čimer so vzpostavili tudi mednarodno povezavo slovenskih ustvarjalcev v diaspori. Njihova osrednja kulturna revija *Meddobje* posveča posebno

pozornost prav objavljanju izvirnih literarnih prispevkov izseljencev in njihovih potomcev (zdaj že tudi tretje generacije).

V času socializma je bilo v Sloveniji več neuspešnih in nekaj uspešnih poskusov kljubovanja duhovnemu genocidu, ki je iz slovenskega matičnega prostora skorajda izbrisal zavest o obstoju, književnem ustvarjanju in drugem kulturno-umetniškem delovanju povojne slovenske skupnosti v Argentini. V zadnjih letih pred osamosvojitvijo Slovenije pa je literarna in kulturna dediščina Slovencev v Argentini postopoma začela vse bolj prodirati tudi v kulturno zavest matičnih Slovencev. Zgovoren je podatek, da je samo v prvih osmih letih samostojne Slovenije izšla pri osrednjih slovenskih založbah več kot polovica vseh dotlej v domovini izdanih knjig slovenskih izseljenskih avtorjev, in sicer vse od leta 1836, ko je v Sloveniji izšla prva izseljenska knjiga (avtorja Franca Pirca).

Osrednji rezultat tega obdobja pospešenega vzpostavljanja in obnavljanja stikov med domačimi literarnimi zgodovinarji in izseljenskimi pisci je literarnozgodovinski pregled *Slovenska izseljenska književnost*, delo šestnajstih avtorjev, ki ga je Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU leta 1999 izdal v treh zvezkih. Tretji zvezek obsega literarno analizo leposlovnih del približno 40 slovenskih književnih ustvarjalcev iz Južne Amerike, v veliki večini iz Argentine. Njihove samostojne knjižne objave, antologije, zborniki in revijalne objave leposlovnih del predstavljajo pomembno obogatitev in tematsko razširitev slovenske poezije, proze in dramatike.

Predvojni slovenski listi in revije v Argentini, v katerih najdemo največ leposlovnih prispevkov (ustanovljeni so bili v Argentini konec dvajsetih oziroma v tridesetih letih), so *Slovenski tednik*, *Duhovno življenje*, *Novi list* in *Njiva*. Literarno dediščino predvojnne slovenske skupnosti v Argentini so še posebej zaznamovala imena avtorjev, kot so pripovednik Gvidon Jug, pisatelj in urednik Ivan (Jan) Kacin, pa tudi David Fortunat Doktorič, sicer iz Urugvaja, vendar med najrednejšimi sodelavci argentinkoslovenske revije *Duhovno življenje*.

Tudi glavnina povojnih slovenskih zdomcev, ki se je – večinoma po taboriščnem obdobju – preselila v Argentino in druge južnoameriške dežele, je kmalu po prihodu ustanovila svoje osrednje periodične publikacije. Med najpomembnejše vsekakor sodita *Zbornik – Koledar Svobodne Slovenije* (ust. 1949) in revija *Meddobje*, ki je začela izhajati kmalu po ustanovitvi Slovenske kulturne akcije (SKA) v Buenos Airesu leta 1954. Častno mesto med tamkajšnjimi literarnimi ustvarjalci pripada pesniku, pisatelju, prevajalcu,

Branko Zavrtnik
»OGROŽENA NARAVA« - olje

uredniku in literarnemu zgodovinarju Tinetu Debeljaku, ki skupaj s Francetom Papežem, Vinkom Žitnikom, Vinkom Rodetom, Tineto Debeljakom ml., Tonetom Rodetom in Gregorjem Papežem sodi med najpomembnejše argentinskoslvenske pesnike. Med dramatikami med drugim izstopajo Joža Vombergar, povratnik Zorko Simčič in Marjan Willenpart. Pravičen in zanesljiv izbor najkvalitetnejših avtorjev med številnimi tamkajšnjimi pripovedniki pa je težka naloga. Še najbolj brez pomislekov je mogoče izpostaviti Zorka Simčiča, ki je močan tudi kot dramatik in pesnik, in Ruda Jurčeca, ki je pridobil široko bralstvo tako z *Ljubljanskim triptihom* kot s svojimi spomini v treh delih. Od približno dvajset drugih odmevnejših pripovednikov je vsekakor treba omeniti Stanka Kocipra, ki se je v izseljenstvu še enkrat preskusil tudi kot dramatik, pa pretanjenega Franca Sodjo, provokativnega Toneta Brulca, plodovitega Ivana Korošca, priljubljenega mladinskega pisatelja Mirka Kunčiča ter osrednjega predstavnika bogate planinske literature Vojka Arka. Ta seznam pa še zdaleč ne zajema vseh tistih, ki so v drugi polovici prejšnjega stoletja tako značilno zaznamovali razvoj in razcvet argentinskoslvenske poezije, proze in dramatike. Danes se vsem tem avtorjem (mnogi med njimi so zdaj že pokojni) pridružuje kar nekaj novih imen, ki zagotavljajo kontinuiteto izvirnega slovenskega leposlovnega ustvarjanja v Argentini. Na drugi strani pa sta v španskem govornem prostoru priznani pisateljica slovenskega rodu Vlady Kociancich, avtorica cele vrste uspešnih romanov v španščini, in Alejandra Laurencich, ki se nam je pravkar predstavila s tega odra.

Veseli me, da lahko na današnji literarni matineji pozdravim dva gosta, ki se s svojim literarnim delom izkazujeta kot najvidnejša predstavnika književnosti prve in druge generacije potomcev povojnih slovenskih izseljencev v Argentini.

Dvojezični pesnik, urednik in prevajalec, po poklicu pa kemik in poslovnež Tone Rode, član Društva slovenskih pisateljev, ki ga njegovi slovenski bralci v Argentini in Sloveniji – razen po njegovih revijalnih objavah in javnih nastopih – najbolj poznajo po samostojnih pesniških zbirkah *Zenice*, *Mesto pristan* in *Biti*, se je s svojo poezijo deloma uveljavil že tudi v Sloveniji. Za razliko od večine drugih predstavnikov prve generacije v Argentini rojenih pesnikov in pesnic slovenskega porekla, ki pišejo večinoma v španščini in ki jih slovenski bralci lahko spoznavajo predvsem skozi prevode njihovih del v argentinskoslvenskem tisku, so pesniške zbirke Toneta Rodeta izviren prispevek slovenski poeziji.

Pesnica, glasbenica, anglistka in filozofinja Erika Lidija Poglajen je predstavnica druge generacije v Argentini rojenih književnikov

slovenskega porekla. Kot vnukinja povojnih slovenskih beguncev pravi, da sta njena starša, rojena v Argentini, vcepljala svojim otrokom bogastvo slovenske kulture in identitete. Po besedah Helge Glušič se v njeni poeziji, ki jo v prevodih objavlja tudi v Sloveniji, prepletata duhovni dediščini dveh zelo različnih svetov in temperamentov: na eni strani alpsko zadržanega, na drugi strani vročekrvno odkritega. Njene pesmi odsevajo čustvena stanja, ki so dramatičen odraz poudarjene bivanjske dvojnosti.

JANJA ŽITNIK SERAFIN

RAZISKAVE INŠTITUTA ZA SLOVENSKO IZSELJENSTVO IN MIGRACIJE ZRC SAZU O SLOVENCIH IN NJIHOVIH POTOMCIH V ARGENTINI

*Uvodni prispevek k diskusiji
»Slovenci v Argentini kot predmet raziskav«,
Mednarodni literarni festival Vilenica, Ljubljana:
Društvo slovenskih pisateljev, 4. september 2009*

UVOD

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU je soorganizator posebnega sklopa prireditev v okviru letošnjega vileniškega programa. Omenjeni sklop je posvečen književnosti Slovencev in njihovih potomcev v Argentini ter obsega naslednje prireditve:

- najprej je na vrsti predstavitev raziskovalne in izdajatelj-ske dejavnosti Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije o Slovencih in njihovih potomcih v Argentini;
- po tej predstavitvi in diskusiji bo z branjem svojih del nastopila v literarni matineji med drugim tudi priznana argentinska avtorica Alejandra Laurencic, potomka slovenskih priseljencev v Argentino, ki bo imela tudi samostojen literarni večer v ponedeljek, 7. septembra v ljubljanskem Jazz klubu Gajo;
- v drugem delu današnje literarne matineeje bosta nastopila pesnika Tone Rode in Erika Poglajen, predstavnika prve in druge generacije potomcev argentinskih Slovencev;
- 24. septembra pa bomo v prostorih Društva slovenskih pisateljev organizirali okroglo mizo o aktualnem položaju slovenskoargentinske književnosti in kulture, na kateri se bom pogovarjala s štirimi poznavalci te problematike, in sicer z gospodom Boštjanom Kocmurjem, pobudnikom, soustanoviteljem in predsednikom izseljenskega društva Slovenija v svetu; Rozino Švent iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, doktorico zgodovine, vodjo zbirke tiskov Slovencev zunaj Republike Slovenije, dolgoletno

zunanjo sodelavko našega inštituta; docentko Ireno Avsenik Nabergoj, doktorico literarnih znanosti, znanstveno sodelavko na ljubljanski Teološki fakulteti in hkrati v Sekciji za interdisciplinarno raziskovanje ZRC SAZU; in Kristino Toplak, doktorico etnologije in profesorico umetnostne zgodovine, raziskovalko na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU.

Ob današnji priložnosti bom najprej nekoliko več spregovorila o preteklih raziskavah Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije na področju argentinskoslovenske književnosti, v nadaljevanju pa bom na kratko orisala tematski razpon drugih študij o Slovencih v Argentini, ki smo jih objavili v naši monografski zbirki Migracije in v naši znanstveni reviji *Dve domovini / Two Homelands*.

LITERARNOZGODOVINSKE RAZISKAVE O SLOVENSКИH AVTORJIH V ARGENTINI

Na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije smo se začeli intenzivneje ukvarjati z raziskovanjem literarnega ustvarjanja Slovencev v Argentini proti koncu osemdesetih let, ko smo se povezali s tedanjim predsednikom SKA v Buenos Airesu Andrejem Rotom in si izmenjali knjižno in drugo gradivo, ki smo ga eni in drugi potrebovali pri svojem delu. Leta 1992 smo med drugim prijaviли raziskovalni projekt *Slovenska izseljenska književnost*, katerega rezultat je sintetični pregled slovenske izseljenske književnosti v treh knjigah (ur. Janja Žitnik s sodelovanjem Helge Glušič, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU; Rokus, 1999). Tretja knjiga, ki je posvečena slovenski izseljenski književnosti v Južni Ameriki (407 str.), vsebuje med drugim bio-bibliografije ter predstavitev in analizo literarnih del približno 40 najpomembnejših slovenskih piscev iz Južne Amerike, v veliki večini iz Argentine. Uvodnemu poglavju o zgodovini priseljevanja Slovencev v Južno Ameriko ter o njihovi kulturni organiziranosti in tisku sledi prvi del knjige, ki obravnava literarno delo južnoameriških Slovencev pred drugo svetovno vojno. V prvem poglavju so predstavljena pripovedna dela tedanjih slovenskih piscev in v drugem poglavju njihova poezija, izvirne slovenske dramatike pa takrat v Argentini tako rekoč ni bilo. Najpomembnejši pisci iz predvojne slovenske emigracije v Južni Ameriki so Doktorič, Jug, Kacin in Trampuž Bratina, ki so individualno predstavljeni v posebnih poglavjih.

V drugem delu knjige je po preglednem uvodnem poglavju o slovenski izseljenski književnosti po drugi svetovni vojni

podrobnejša obravnava pisateljev in njihovih del razdeljena v tri sklope: Proza, Poezija in Dramatika. V prvem sklopu je individualno predstavljenih 16 najpomembnejših pripovednikov iz vrst povojne emigracije, v drugem in tretjem sklopu pa v vsakem po deseterica najvidnejših pesnikov oziroma dramatikov. Temu sledi poglavje o slovenskoargentinski književnosti, ki nastaja v španščini, na koncu pa so biografije in bibliografije vseh obravnavanih piscev. Avtorji tretje knjige o izseljenski književnosti, nekateri zdaj že pokojni, smo dr. Martin Jevnikar, akademik Taras Kermauner in Alenka Goljevšček, prof. dr. Helga Glušič, dr. Irene Mislej, Zora Tavčar in jaz.

Ta prvi in doslej edini celoviti pregled izseljenske književnosti je pritegnil pozornost učiteljev in raziskovalcev slovenskega jezika, literature in kulture in vzbudil njihovo zanimanje za izseljensko književnost. Delo je vzbudilo živahen odziv tudi širše slovenske kulturne javnosti, tako v matičnem prostoru kot v izseljenskih skupnostih po svetu. Izid tega pregleda je prispeval k vključitvi izseljenske književnosti v poznejša slovenska literarnozgodovinska dela in univerzitetne študijske vsebine. Na tej osnovi sem med drugim sodelovala tudi pri vključitvi slovenske izseljenske književnosti v še vedno najbolj razširjena učbenika za pouk slovenskega jezika in književnosti na gimnazijah in srednjih šolah, in sicer *Branja 4* in učbeniški komplet *Na pragu besedila* (posneto gradivo). Pregled *Slovenska izseljenska književnost* danes velja za referenčno delo in še vedno najcelovitejši vir na tem področju. Poleg tega osrednjega rezultata smo člani projektne skupine v času raziskave objavili tudi nekaj sto znanstvenih in strokovnih člankov s področja slovenske izseljenske književnosti, med njimi sorazmerni delež člankov o književnosti Slovencev v Argentini.

MONOGRAFSKA ZBIRKA MIGRACIJE

Tudi v monografski zbirki našega inštituta z naslovom *Migracije*, ki sem jo urejala od ustanovitve leta 2001 do pomladi 2008 in v kateri je doslej izšlo 17 knjig, je že kar prvi zvezek posvečen Slovincem v Argentini. Gre za znanstveno monografijo Zvoneta Žigona z naslovom *Iz spomina v prihodnost: Slovenska politična emigracija v Argentini* (2001). Zvone Žigon pa je na osnovi svojega študijskega dela v Argentini že pred tem izdal pri naši založbi tudi knjigo *Otroci dveh domovin: Slovenstvo v Južni Ameriki* (1998).

Vidike begunske izkušnje argentinskih Slovencev, pa njihovo umetniško ustvarjalnost in vprašanja njihovega vračanja v domovino oziroma deželo staršev obravnavajo 11., 13. in 16. zvezek

zbirke *Migracije*. Avtorji 11. zvezka z naslovom *Spet doma? Povratne migracije med politiko, prakso in teorijo* (2006), ki ga je uredila Marina Lukšič Hacin, so poleg urednice še Jure Gombač, Jernej Mlekuž in Kristina Toplak. Dr. Rozina Švent je v zbirko prispevala obsežno delo o begunskih letih slovenske skupnosti, ki se je po taboriščnem obdobju 1945–1950 večinoma odselila v Argentino, dr. Kristina Toplak pa je avtorica znanstvene monografije o slovenskih likovnih umetnikih v Argentini.

Dr. Rozina Švent je tudi sicer glavnino svojega raziskovalnega dela posvetila argentinskoslovenski skupnosti, pa ne samo njenemu begunskemu obdobju v prvih povojnih letih, ki ga je predstavila v svoji obsežni knjigi in doktorski disertaciji, ampak je tudi avtorica poročil o svojih študijskih potovanjih po Argentini, različnih razstav na to temo, pa avtorica bibliografskega kazala *Duhovnega življenja in Meddobja*, raznih jubilejnih in drugih člankov o SKA in o posameznih argentinskoslovenskih ustvarjalcih: Tonetu Brulcu, Rudi Jurčecu, Vinku Žitniku, Tinetu Debeljaku, Mirku Kunčiču, Branku Rebozovu, pa tudi najmlajši med njimi – Eriki Poglajen, ki ji je celo pomagala izdati pesniški prvenec v slovenskem prevodu, ter o pokojnem dr. Jožetu Rantu, ki mu je celo posvetila svojo knjigo. Dr. Kristina Toplak, avtorica zadnje knjige o argentinskih Slovencih iz zbirke *Migracije*, pa je poleg svojega diplomskega dela o likovnem obzorju Slovencev po svetu in doktorske disertacije o slovenskih likovnih umetnikih v Argentini, ki jo je objavila v omenjeni knjigi, med drugim pisala tudi o slovenski likovni umetnici v Boliviji, pa o Sloveniji v likovnih upodobitvah slovenskih izseljenskih umetnikov ter o kulturni dediščini izseljencev in ohranjanju slovenske identitete v izseljenstvu. Na osnovi svojih raziskav, tudi med slovenskimi slikarji v Argentini, je ugotavljala podobno obrobno položaj slovenskih izseljenskih likovnih umetnikov v matični Sloveniji, kot so ga tu imeli še pred dvema desetletjema tudi slovenski izseljenski pisatelji.

ZNANSTVENA REVIIJA DVE DOMOVINI / TWO HOMELANDS

Če je torej približno četrtnina dosedanjih zvezkov knjižne zbirke *Migracije* posvečena argentinskim Slovencem, nekako isto velja tudi za našo znanstveno revijo *Dve domovini / Two Homelands*. V vseh devetnajstih letih od ustanovitve revije do danes je v njej izšlo 37 prispevkov o Slovencih v Argentini, torej približno dva prispevka letno. Od tega je sedem knjižnih ocen in 30 razprav.

Tematski razpon znanstvenih člankov se giblje od obravnave slovenskega tiska v Argentini pred drugo svetovno vojno in po njej ter še prej taboriščnega tiska – avtorji teh razprav so Aleš Brečelj, Irene Mislej, Andrej Rot, Andrej Vovko, Rozina Švent in Lev Detela, prek razprav Cataline Banko, Pabla Mouzakisa, Irene Mislej in Andreja Rahtena, ki obravnavajo dogajanja med argentinskimi Slovenci med obema vojnoma in v času druge svetovne vojne, pa prek poročila o begunskem obdobju slovenske politične emigracije v letih 1945–50 izpod peresa Johna Corsellisa do široko razvejane tematike o drugih vidikih kulturnega življenja in delovanja povojnih slovenskih priseljencev v Argentini.

Slovenstvo pri potomcih slovenskih izseljencev v Argentini obravnavata Mlekuž in Žigon – slednji piše tudi o slovenski politični emigraciji v tej državi, o tamkajšnji slovenski kulturi po osamosvojitvi Slovenije in o funkcionalni dvojezičnosti Slovencev v Argentini. O pomenu slovenskega jezika v slovenski skupnosti v Argentini pišeta tudi Uroš Bonšek in Avgust Horvat, ki v vrsti drugih člankov poroča tudi o demografskih gibanjih znotraj slovenske skupnosti v Argentini, o njenem periodičnem tisku in srednješolskih tečajih. Martin Jevnikar predstavlja v reviji *Dve domovini / Two Homelands* slovenske domove v tem delu sveta, Kristina Toplak umetniško šolo SKA, Daša Hribar Koprivec pa prvo razstavo na to temo z naslovom »Slovenski priseljenci v Argentini«, ki je bila v letih 2003-2004 na ogled po vseh večjih argentinskih mestih, kjer živijo Slovenci, svojo pot pa je zaključila v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani.

Nekaj prispevkov je posvečenih raznim obletnicam, npr. 40- in 50-letnici delovanja SKA, pa 80-letnici filozofa prof. Milana Komarja in podobno – avtorji teh prispevkov so Rozina Švent, Zvone Žigon in Matija Ogrin. Jernej Mlekuž, Marina Lukšič Hacin in Kristina Toplak so se lotili tedaj zelo aktualne teme o integraciji oziroma reintegraciji izseljencev in njihovih potomcev, večinoma iz Argentine, ki so se vrnili (oziroma preselili) v Slovenijo po letu 1990, Sama pa sem za našo znanstveno revijo *Dve domovini / Two Homelands* v okviru te tematike prispevala razpravo o argentinskoslovenski periodiki in leposlovnih knjižnih izdajah ter članek s področja poezije.

Seveda je obravnava Slovencev v Argentini vključena tudi v vse širše tematske sklope, objavljene v *Dveh domovinah*: o izseljenskem tisku, izseljenskem arhivskem gradivu, vlogi žensk v izseljenstvu ipd. Splošna vključenost te problematike v strokovne posvete, diskusije in okrogle mize z različnih področij kulturnega delovanja

izseljencev različnih narodnosti pa priča o tem, kako pomembno je obravnavati Slovence v Argentini tudi v širšem vsebinskem kontekstu mednarodnih migracijskih študij.

SKLEP

Na osnovi tega pregleda ocenjujem, da je Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU v letih svojega delovanja, predvsem pa v letih svoje izdajateljske dejavnosti (tj. od leta 1990 dalje) pomembno prispeval k raziskovanju in publiciranju znanstvenih razprav o slovenskih izseljencih in njihovih potomcih v Južni Ameriki in še posebej v Argentini. To velja še zlasti za sodelavce Inštituta s področja literarne in umetnostne zgodovine, pa tudi etnologije, kulturne antropologije in politologije. Raziskave na tem področju pa se bodo vsekakor nadaljevale tudi v prihodnje. Med zanimivejšimi temami, ki ostajajo do tega trenutka bolj ali manj neraziskane, so med drugim individualne življenjske zgodbe slovenskih izseljenk in izseljencev ter njihovih potomk in potomcev. Gre namreč za zgodbe, ki ponujajo mnogo bolj poglobljen vpogled v kulturno življenje slovenskih izseljenskih skupnosti, kot pa ga nudijo prav tako nepogrešljivi sintetični pregledi in primerjalne analize slovenskih kulturnih dejavnosti v različnih delih sveta. Prav zato dr. Kristina Toplak še to jesen načrtuje novo študijsko potovanje v Argentino, kjer bo med drugim tudi v okviru svojega sodelovanja pri raziskovalnem projektu »Ustvarjanje spomina in ohranjanje kulturne identitete med slovenskimi izseljenci« poskušala posneti nekaj življenjskih zgodb tamkajšnjih slovenskih izseljencev in njihovih potomcev. Navsezadnje gre za izseljensko skupnost, ki se v okviru umetniške produkcije slovenskega izseljenstva ponaša z edinstvenim prispevkom v zakladnico slovenske književnosti in kulture.

BOŠTJAN (SEBASTIAN LUIS) KOČMUR

POLOŽAJ SLOVENSKOARGENTINSKE KNJIŽEVNOSTI IN KULTURE

Vesel sem, da se slovenska izseljenska književnost lahko udeležuje 24. Mednarodnega literarnega festivala Vilenica s temo »*Položaj slovenskoargentinske književnosti in kulture*«. Glede na odmerjen čas se bom omejil na avtorje in podatke, ki še niso bili dovolj objavljeni v Sloveniji in nekaj avtorjev, ki se danes pojavljajo že s književnimi prvenci. V povezavi z osrednjo temo bom navedel nekaj dejstev, ki so po moji oceni oblikovali in oblikujejo slovensko književnost in kulturo v Argentini.

Predvojna slovenska skupnost je bila desetletje pred prihodom povojnih izseljencev zelo dejavna. Arh. Viktor Sulčič in Vanda Čehovin sta izdajala razna dela v španskem jeziku.⁽¹⁾

Povojna skupnost, ob velikem prilivu slovenske inteligence iz Slovenije, je v petih desetletjih proizvedla ogromno kulturno umetniških del v slovenskem jeziku in ustvarila preko 150 tiskanih del in do leta 1998 približno 100 leposlovnih knjižnih izdaj.

V prvih povojnih letih so bile v Argentini naklade primerljive z današnjimi nakladami v Sloveniji. Balantičeve poezije so izšle v 1500 izvodih. Zbirke pesmi so izhajale v 400 ali 500 izvodih. Več del je bilo celo ponatisnjenih kot npr. Črna maša dr. Tineta Debeljaka.

Pri povojni emigraciji moramo tudi omeniti osrednjo kulturno revijo Slovenske kulturne akcije, Meddobje, ki je že več desetletij poznana kot revija izseljenskih kulturnikov in ki še danes povezuje avtorje z vseh celin.

Med ustvarjalci iz Argentine je najbolj poznan pisatelj Zorko Simčič in njegov Človek na obeh straneh stene.

(1) z izdajanjem časopisov, kot npr Slovenski tednik, Novi list in Slovenski list, ki je bil združen list prejšnjih dveh, Lipa in revija Duhovno življenje ter ponatis Gregorčičevih poezij. (gledališka dejavnost, ki je tudi potekala pretežno v španskem jeziku) Marjan Pertot o slovenskem tisku v Argentini

Veliko manj poznana je revija Mladinska vez, v kateri so se mladi visokošolci literarno preizkušali izključno v slovenščini. Nekateri izmed njih še vedno pišejo v slovenščini, drugi pa le v španščini.

Pred ustanovitvijo Slovenske kulturne akcije so izseljenski literarni ustvarjalci bili združeni v okviru Pisateljske družine France Balantič, Založba Svobodna Slovenija pa je izdajala knjige in časopis. Izhajalo je še preko 15 drugih časopisov in revij⁽²⁾. Slovenska kulturna akcija je uspela medcelinsko povezovanje s tem, ko je privabila velik del izseljenskih literarnih ustvarjalcev po svetu. Vladimir Kos je ustvarjal v Tokiu, Rafko Vodeb v Rimu in pozneje v Louvainu, Karel Mauser v Clevelandu, Lev Detela na Dunaju, Borut Žerjav v Parizu, Vinko Beličič in Martin Jevnikar v Trstu, Karel Vladimir Truhlar v Rimu⁽³⁾.

Slovensko kulturno akcijo po prvotnem modelu še danes sestavlja več odsekov (literarni, likovni, glasbeni, prirodoslovno-znanstveni, glasbeni, gledališki, družbeni, filozofski, zgodovinski in teološki odsek).

O dramatikii slovenske skupnosti v Argentini je v Sloveniji največ pisal Taras Kermauner. Obširno je med drugim analiziral dramska dela Franceta Papeža in Zorka Simčiča. Tudi prof. dr. Helga Glušič in dr. Rozina Švent že dve desetletji in več proučujeta in seznanjata slovensko javnost o izseljenskih pesnikih in pisateljih.

Po osamosvojitvi je mnogo izseljenskih avtorjev izdalo svoje knjige v Sloveniji ali pa ponatisnilo že izdane v izseljenstvu. O nekaterih so bile pisane od diplomskih nalog do doktorskih disertacij kot primer dr. Milana Komarja, Ruda Jurčeca, Stanka Kocipra idr.

Po 60 letih izseljenstva velik del prve generacije, ki je bila nekoč najbolj dejavna, počasi odhaja. Od prvih ustvarjalcev ostaja zelo dejaven Zorko Simčič, ki je prvih dvanajst let urejal revijo Meddobje in zdaj živi v Sloveniji. Med drugimi tudi - nekoč mlajša generacija, rojena še v Sloveniji: arh. Marijan Eiletz, arh. Jure Vombergar, dr. Marko Kremžar, Ivan Korošec, Vinko Rode, Tine Debeljak ml. Med rojenimi v Argentini štejemo esejistko Katico Cukjati in pesnika Toneta Rodeta, ki pišejo v slovenščini.

(2) po izjavah Zorka Simčiča

(3) Martin Jevnikar je vsa leta objavjal kratke vsebine v matici izdanih lepovednih del, Ruda Jurčec je informiral o izstopajočih kulturnih dogodkih v Evropi in dr. Tine Debeljak pa o dogodkih v slovanskem svetu. Kot zastopnike beletristike lahko omenjamo še Karla Mauserja v ZDA in Vinka Beličiča iz Trsta.

V literarni prostor pa vstopa generacija pesnikov, rojena v Argentini, ki v glavnem ustvarja v španskem jeziku, njihova dela pa se prevajajo v slovensščino, Gregor Papež, Erika Poglajen, Damjan Ahlin, Igor Moder (Grohar) idr.⁴⁾

Kot nov knjižni pojav bi rad omenil, da v zadnjih letih so doživeli svoje knjižne prvence pisatelji mlajše in srednje generacije, ki opisujejo medvojna in povojna dogajanja. Ne gre tokrat za zgodbe akterjev in njihovo izpoved, kot so jih pisali pripadniki prve generacije. Najdemo pa skupni imenovalac s starejšo generacijo v pripadnosti vrednotam tradicionalne Slovenije, ki izhaja iz nehotenega povojnega izseljenstva. Zato ni čudno, da se še vedno pojavlja tematika medvojnih in povojnih dogodkov v Sloveniji tudi med pisci generacije rojene v Argentini. Ta značilnost bo verjetno obstajala dokler bo živa slovenska skupnost.

- Zanimiv je zgodovinski roman v španskem jeziku Jožeta Lenarčiča »Manojo de nomeolvides« oziroma Šopek spominčic. V njem se Lenarčič, kot pripadnik druge generacije rojene v Argentini, odlično vživlja v čustveni svet starejše generacije in že v uvodniku med drugim zapiše: »(...) Za zvezdami verjamemo, da je samo še temina. Mnoge ne zanima več, da je za njimi še mnogo drugih zvezd, osebnih zgodb, skritih iskric, edinstvenih in čudovitih, ki nočejo umreti. Prisotne so v spominu, ki ugaša, v listu knjige in pripovedih, katere se nihče več ne spominja in ki pričakujejo, da jih nekdo odkrije ...« Zanimivo v tem romanu je to, kako se avtor vživlja v drug čas, kraje in ljudi, s katerimi ni nikdar živel in jih uspe v podrobnosti opisati. V njegovi pripovedi se kar čuti sproščenost in optimizem predvojnih let ter stiska in kruta realnost v medvojnem in povojnem času.

-
- (4) Pri tem se lahko upravičeno sprašujemo, ali jih lahko še uvrščamo med slovenske pesnike in pisatelje.

Nekaj pritrtilnih signalov iz stroke imamo, ko govorimo o ameriškem pisatelju slovenskega rodu, Louisu Adamiču, ki je pisal v angleškem jeziku in ga je stroke sprejela kot slovenskega pisatelja saj je izključno obravnaval slovensko problematiko.

Ali je Čefurji raus del slovenske književnosti - verjetno je, gotovo je in to, po presoji žirije, za nagrado Prešernovega sklada in nagrade Kersnik 2009 gre za presežek slovenske literature v letu 2009. Torej ali je literarno delo, ki ga je ustvaril potomec Slovencev del slovenske književnosti - gotovo je.

- Druga knjiga, ki je letos izšla, tudi v španskem jeziku, je knjiga Jorgeja Langusa »Jurček«, v kateri avtor opisuje zgodbo šestletnega otroka, ki je z družino leta 1945 odšel iz Slovenije in z mamo, bratoma in sestrama šel čez Alpe ter čez osem begunskih taborišč do Argentine. Roman je sestavljen iz dveh delov. V prvem delu, kjer govori v otroškem jeziku, Jurček opisuje svoj odhod iz Ljubljane. V drugem delu pa Jurček nadaljuje zgodbo kot odrasel in odgovarja na vsa vprašanja, na katere, kot otroku odrasli niso hoteli odgovoriti. Vprašanja kot: Zakaj smo tukaj? Kdo je ubil našega očija? Zakaj nas komunisti pobijajo in preganjajo?
- Naj omenim še knjigo Jožeta Ranta »Slovenski eksodus leta 1945«, ki je izšla pred dobrim letom. Gre za zgodovinski pregled, namenjen mlajši generaciji in slovenski širši javnosti. Opiše komunistično revolucijo med vojno in samoobrambo. Nato medvojne in povojne poboje ter življenje v begunskih taboriščih. Opisal je tudi odhod beguncev in kako so ohranjali narodno zavest ter se prizadevali za priznanje samostojne Slovenije. Knjiga je izšla v slovenščini, španščini in angleščini.
- V slovenskem jeziku izhaja tudi vsako leto almanah slovenskih gimnazijcev, ki je eden redkih virov, kjer lahko odkrijemo iskrico sodobnega slovenskega ustvarjanja v Argentini. Večinoma, je veliko odvisna od skrbne roke učiteljev, mentorjev, morda staršev ali starih staršev, ki izpilijo vse, kar je potrebno. Vendar prav srednješolski in morda tudi že osnovnošolski tečaji so zameetek slovenskega ustvarjanja ter navdih za bodoče pisanje v slovenskem ali španskem jeziku.

Pri opisu položaja slovenskoargentinske književnosti v Argentini bi na koncu še dodal besede sedanje predsednice SKA dr. Katice Cukjati, ki med drugim pravi ⁽⁵⁾... »Slovenska kulturna akcija še živi, ustvarja in se bori sredi valov modernih in drugačnih časov,

(5) dr. Katica Cukjati Zbornik ob 50. obletnici SKA »V novih okoliščinah, ob spremembi slovenske emigracijske realnosti za Slovensko kulturno akcijo in za nje bodočnost, je bistvene važnosti nadaljevati s cilji, ki so jih zastavili tisti slovenski zaljubljeni Parnasa, domovine in svobode. Ko so slovenski intelektualni pionirji ustvarjali našo organizacijo, so si zastavili kot njen namen: spodbujanje delovanja kulturnih ustvarjalcev; posredovanje slovenskih in splošno kulturnih vrednot; raziskovanje temeljev slovenske narodne samobitnosti; širitev in uveljavitev slovenske kulture v svetu in pospeševanje stikov z domovinskimi in drugorodnimi kulturami. Cilji Slovenske kulturne akcije so isti, spremenila pa se je deloma sestava njenih članov, nekateri načini delovanja in nastale so nove oblike kulturnih večerov ...«

pa seveda bioloških in ekonomskih pogojenosti... Na literarnem polju pa nastaja neka nova zvrst umetnosti besede, ki odpira novo poglavje slovenske izseljenske literature. Našim članom, rojenim na argentinskih tleh, prekipevajo pesniški navdihi in proza v blagozvočnejšem kastiljskem jeziku. V sodobnem svetu se počasi brišejo etnične in jezikovne ločnice in tako že ni več dvoma, da je tudi tovrstna literatura delo slovenskih avtorjev, kadar njihove stvaritve razodevajo intimno kulturno izkušnjo in privzgojeno slovensko tradicijo.«

Marko Kremžar
ČASI TESNOBE IN UPANJA

*(Predstavitve knjige pri Slovenski kulturni akciji
v dvorani dr. Tineta Debeljaka, Slovenska hiša, Buenos Aires,
Argentina, 11. julija 2009)*

Knjiga 'Časi tesnobe in upanja' je nadaljevanje prejšnje knjige istega avtorja, z naslovom 'Leto brez sonca'. Ta se je končala s privoljenjem predstavnika argentinskih oblasti, da družina Kremžar, katero so sestavljali trije šestdesetletniki (namreč starši in materina sestra) in en dvajsetletnik, emigrira v Argentino. Knjiga pa, ki jo danes predstavljam, se ne prične s to odločitvijo, ampak se delno prekriva z zadnjim delom prejšnje, ki govori o življenju v begunskih taboriščih. Avtor je prepričan, da se ne more prav razumeti obstoja, delovanja in prizadevanja slovenske skupnosti v Argentini, brez poznanja življenja te skupnosti v taboriščih v Avstriji in Italiji, v tistih treh ali štirih letih po končani drugi svetovni vojni. To, kar se je tam pričelo, se je potem nadaljevalo v Argentini: pa naj gre za osebna poznanstva, ki so vodila v kasnejše poroke, naseljevanje v bližini poznanih rojakov, ali nadaljevanje šolstva, organizacij, tiska, dušnega pastirstva, ipd. Ko se Marko Kremžar poslovil od begunskega taborišča v Avstriji, takole razmišlja: »Življenje v tem lesenem mestu je bilo nekaj edinstvenega. Ne le zaradi zunanjih okoliščin, marveč predvsem zaradi ljudi, ki so prebivali v njem. Prav lahko bi postalo begunsko taborišče zanemarjeno in umazano bivališče brezbriznih in z dolgočasenih potepuhov. Da ni bilo tako, gre priznanje in zahvala možem in ženam, ki so dali nekaj na svojo čast in so od prvega trenutka delali ter se trudili za svojo begunsko skupnost. Učiteljice in profesorji so učili, tudi ko ni bilo ne knjig in ne zvezkov; iz čuta dolžnosti so posredovali mladim znanje in vrednote ter hkrati pomagali dvigati rojakom duha. Duhovniki so skrbeli za duše in včasih tudi za telesa, poživljali so v nas vero, z njo pa tudi upanje in vzajemnost. Delavnice niso zrasle po navodilu, temveč iz želje po dostojnem življenju. Bili smo ponosni na svoje prepričanje, čutili smo se dolžne rajnim sorodnikom in prijateljem, hoteli smo biti iz daljave zgled krščanskega slovenstva. Zato je bilo v

taborišču kljub trdim razmeram - lepo. Prepričan sem, da bi izobilje uničilo idealizem med nami prej kakor lakota in pomanjkanje. Prav trdota taboriščnega življenja nam je usmerila življenja h globljim vrednotam in nas notranje pripravila na boj, ki je čakal vsakega od nas na svoj način v daljnem, velikem svetu. Ko bi šli v svet brez neprostovoljne taboriščne priprave, bi se verjetno v njem hitro utopili. Brez skupnih smernic in brez utrjene samozavesti bi se težje upirali tokovom tujega sveta. Če bi nas taborišče pomehkužilo in odvadilo delati, bi bila naša usoda žalostna in brez cilja. Tako pa smo, hvala Bogu, imeli priložnost, da smo se v šoli starejših utrdili in pripravili, pa tudi spoznali med seboj. Med nami se je krepila zavest, da nismo sami in da smo drug za drugega odgovorni. Nastala je zavest skupnosti, ki je kasneje pognala korenine v Argentini.«

Obe zadnji knjigi Marka Kremžarja opisujeta sicer v prvi vrsti življenje avtorja in njegove družine od odhoda iz Slovenije maja 1945, pa do dobe, ko Marko končno uredi svoje življenje v Argentini, se pravi, ko dobi zadovoljivo delo in zaslužek, poseduje lastno hišo in se poroči. Poroka s Pavlo Hribovšek, je vsaj za avtorja konec časov tesnobe in tudi knjige. Istočasno ko opisuje svoje življenjske dogodivščine in peripetije, pa nekako mimogrede in nevsiljivo s svojimi poveže tudi razvoj slovenske skupnosti prvih deset let v Argentini, skupnosti, kateri pripada in se čuti z njo usodno povezan. Lahko bi se ustavil že ob samem naslovu knjige: 'Časi tesnobe in upanja.' Ne morem si predstavljati boljšega naslova za potek in doživljanje neke dobe in neke skupine ljudi.

Malokdaj se je življenje neke skupnosti spremenilo v tako kratkem času, kot se je slovenskih katoličanov, zvestih učenju papežev zadnjih 200 let in ljubljanskih škofov prejšnjega stoletja, Jegliča in Rožmana. V teku dneva, kdaj le nekaj ur, so se morali odločiti (posebno tistih 40.000, ki so bili že leta 1942 na črni listi OZNE vpisani za poboj) ali ostanejo v domovini, naj se zgodi karkoli, ali zbežijo pred okrutnostjo in maščevanjem boljševikov v edino možno smer, v Avstrijo. Seveda niso mislili, da odhajajo za vedno; le za 14 dni, največ en mesec. Malokdo je predvideval, da s to odločitvijo zaznamuje preostanek svojega življenja in življenje svojih potomcev. To je bila edina življenjska odločitev, ki so jo mogli izbrati. Od tam naprej so zanje izbirali in odločali drugi. Tedaj se začnejo časi tesnobe, ki so trajali najmanj 10 let.

Najprej je bil strah pred prisilno vrnitvijo, kar je pomenilo mučenje in smrt. To se je namreč zgodilo s tistimi, ki so se drznili upreti boljševizmu z orožjem v rokah. Drugi begunci, večinoma civilisti, so ostali z negotovostjo glede nadaljnje usode. Življenje v begunskih taboriščih je bilo začasno, vse je bilo zasilno, provizorično. »Kaj bo

z nami?«, so se spraševali. Tisti, ki so odločali o usodi sveta, so sicer končno odločili, da jih ne vrnejo od koder so prišli, a so se jih hoteli čim prej znebiti. Argentina je postala za večino beguncev edina možnost naselitve; za večino povsem nepoznana dežela, z nepoznanim jezikom. Kdor je kaj več bral, je lahko marsikaj vedel o Argentini, če je prebral Bevkovo povest 'Lukec in njegov škorec', Jules Vernovo 'Otroka kapitana Granta' ali Karla Maya 'Ob Srebrni reki'. Najbrž pa nihče ni bral revije 'Duhovno življenje', v kateri je Franc Krašovec (Dalibor) od leta 1933 do 1939 objavljaj podlistek 'Argentinski filmi', kjer odlično predstavi pozitivne in negativne intimnosti Argentine; prav tako izseljenski duhovnik Janez Hladnik v potopisih 'Po Argentini sem in tja', kjer opisuje srečanja z rojaki ob vsakoletnih dušnopastirskih obiskih in razmere v katerih živijo.

Skupnost Slovencev, o katerih je govora, je bila posebna skupina ljudi. Kot sem že prej omenil, to so bili katoličani, ki so vzeli učenje Cerkve zares in ga hoteli živeti v mislih, besedah in dejanju. Žal večina katoličanov v Sloveniji tega ni vzela zares, bolj je verjela boljše vikom in njihovim zaveznikom, krščanskim socialistom, z Edvardom Kocbekom na čelu. Prepričan sem, da komunisti nikdar ne bi prišli na oblast, če jim odločilno ne bi pomagali katoličani, tako leta 1945 kot žal tudi še danes, leta 2009.

Matija Ogrin v uvodu v knjigo pravi: vse so izgubili (misli na materialne dobrine), ostalo jim je krščansko izročilo in slovenski spomin. Krščansko izročilo: vera in upanje v Božjo previdnost in zaupanje v dobrega Stvarnika. Verjeli so, da je Bog gospodar zgodovine in če je še tako hudo, Bog ve zakaj to dopusti, kajti On tudi hudiča kdaj vpreže v svoje načrte. Vedeli so, da kadar je stanje najhujše in ni po človeško gledano nobene rešitve, je tudi Božja pomoč najbližja.

Premišljeval sem, kako bi to knjigo predstavil. Lahko bi šel od poglavja do poglavja in komentiral vsebino. Ko pa sem knjigo dvakrat ali trikrat prebral, sem zaznal, kako je bilo v Markovem življenju pravzaprav usodno srečanje z nekaterimi ljudmi, katere je Božja previdnost postavljala na njegovo življenjsko pot, čeprav on tega posebej ne poudarja. Odločil sem se, da bom vzel ta usodna srečanja kot rdečo nit moje predstavitve.

Kremzarjevi so se vpisali za emigriranje v Argentino. A ta odločitev je bila v rokah argentinskega uradnega predstavnika. Na prvem srečanju z njim, niso bili sprejeti. Trije starčki in en dvajsetletnik (ki se je sicer predstavil kot usposobljen električar, a njegovo znanje ni presegalo zamenjave pregorele žarnice) pač niso bili idealni inmigranti za dobrobit Argentine. Na naslednjem, dokončnem srečanju, jih je gospod dolgo gledal, nato pa vzel nalivno pero in

podpisal. Marko tega ne komentira, pa naj jaz skušam razumeti in razložiti to odločitev. Marko pove, da se je gospod pisal Virasoro. Verjetno je bil član znane argentinske patricijske družine s tem priimkom. Tovrstni ljudje so imeli neko vzgojo, ki je vsebovala tudi take krščanske vrline in kreposti kot so sočutje in usmiljenje, vrline, ki jih danes redkokdaj ugledamo. Te so bile močnejše kot napotki in določbe, ki naj bi jih izpolnjeval diplomatski predstavnik Argentine. Po taki odločitvi človeka, ki ga je premagalo sočutje do uboge, povsem nepoznane četverice ljudi, so Kremžarjevi prišli v Argentino.

Kot vsi drugi emigranti, so se Kremžarji naselili v Emigrantskem hotelu in imeli na razpolago hrano, prenočitev in 14 dni časa, da najdejo zaposlitev in stanovanje. Čas je potekel in kljub vsem prizadevanjem Marka in posredovanjem znanih rojakov, tudi sorodnikov, predvojnih naseljencev, ni bilo mogoče dobiti primerne stanovanja za štiri ljudi. Ko so že skoraj obupali, se je zgodila rešitev, ki se v gledališki literaturi imenuje 'deus ex machina' (nepričakovan in neverjeten poseg kake osebe ali sile) in se res kdaj v življenju zgodi, nekateri pravijo, »slučajno«. Tisti, ki v slučajnosti ne verjamemo, imamo za to druge besede. Zgodilo se je, da se je Kremžarjevim predstavil rojak t.im. staronaseljenec z imenom Martin Zidar. Povedal je, da je slišal, da družina Kremžar išče, a ne najde stanovanja. Ponudil jim je del svoje hiše v Hurlinghamu, kajti trije otroci, ki sta jih imela z ženo, so bili v šoli po internatih. Ponudil jim je del hiše za toliko časa, da lahko mirno poiščejo primerno stanovanje. Sicer potem zvemo, da Zidar ni bil čisto nepoznan človek, ampak da je poznal Kremžarje iz časa, ko je še živel v Sloveniji, poznal kot poštene in dobre ljudi. In ker »pohlevnih ovac gre dosti v en hlev«, so več let tako skupaj živeli in se dobro razumeli. Tako so se Kremžarji naselili v okraju Hurlingham in tam tudi ostali, kot zvemo v nadaljevanju.

Ko so dobili stanovanje, je bilo treba poiskati delo in zaslužek. Marko se želi zaposliti najprej kot mizar, pa ne gre; potem išče delo v tovarni za avtomobilske gume Good Year, pa tudi ni dolgo; malo bolje je, ko brusi in strga parket v novonastalem mestu Ciudad Jardin Lomas del Palomar. Nekako se more preživeti, vendar išče bolj primerno delo in boljši zaslužek. Opis vseh teh iskanj in prizadevanj daje Marku Kremžarju kot pisatelju hvaležno snov za humoristično in ironično opisovanje doživetij. Posebno bi rad opozoril na način, kako se velikokrat ponorčuje iz samega sebe, kar imam za najbolj doseženo obliko njegovega humorja.

V nekem momentu izgleda, da se bo Marko posvetil delu v tekstilni stroki v tovarni Pablo Buder in se prične vežbati na strojih. V tem

času dobi iz Avstrije overovljene dokumente o dokončani gimnaziji in se ne more odločiti ali naj študira naprej ali se raješi posveti tkanju kvalitetnega blaga pri Budru. Odganja misel na to, da bi poleg dela še študiral. A se zgodi nekoč, ko oddaja pošto za Evropo, da se zaplete v pogovor s poštarico o tem kaj dela in tudi o tem, da je dobil odobrene dokumente o šolanju v Avstriji. Poštarica ga prične nagovarjati naj izrabi priložnost in prične študirati. Kremžar ji razloži, kako težko je združiti delo in študij, poštarica pa kar naprej s svojo sitno pridigo, tako da Marko vzroji: »Vrag babji, kaj govori, ko nima pojma, kaj pomeni stati za statvami osem ur in se hkrati pripravljati za izpite. Kako bom zdržal pri tem pet ali več let, ko niti ne vem, če bom kdaj lahko končal.« Vendar je ta pogovor tisti, ki ga prepriča, da je prav, da začne misliti na študij. Spet ena oseba, povsem nepoznana, ki jo Božja previdnost pošlje na Markovo življenjsko pot, da ga dregne v pravo smer.

Med tem ko išče sebi primerno delo in smisel svojemu življenju, njegov oče prevaja knjige iz španščine v slovenščino, jih objavlja kot podlistek v časopisu ali v knjigah in s tem nekaj zasluži, mati gospodinja za družini Kremžar in Zidar, tetka pa skrbi za pošto s sorodstvom po svetu in pa za domače zdravljenje s čaji. Ko Marko nekoč nekaj več zasluži, bolje rečeno, dobi odpravnino v službi, zaara v bližini nakup zemljišča za bodočo hišo. Pozanima se za gradnjo z bančnim posojilom na 30 let. Za izplačilo obrokov pa je potrebno imeti zgrajen določen odstotek hiše. Sosed Stanko Troha se ponudi, da s svojima nečakoma, ki tudi stanujeta v bližini, za začetek sezidajo temelje hiši. Tako se je začela gradnja in se s časom tudi končala. Kremžarjevi so bili na svojem. Zopet je Božja previdnost poslala ljudi, ki so s svojo dobroto omogočili nekaj, kar bi Kremžarjevi sami v svoji nebogljenosti nikakor ne zmogli. Sploh so imeli ves čas svojega življenja v Hurlinghamu to milost, da so imeli dobre sosede rojake, ki so jim v mnogih težavah in zadregah priskočili na pomoč.

Ko se takole bere, bi kdo mislil, da so se Kremžarjevim problemi pač sproti reševali. A Marko se zaveda, kako nemočen je prav on, ki se čuti odgovornega za družino. »Nikoli ne bom zaslužil dovolj, da bi preskrbel družini lastno streho«, si grenko očita, ko kupi zemljišče. Pa spet: »Nisem imel o gradnji najmanjšega pojma pa tudi ne denarja za opeko in za vse kar spada zraven. Ves prosti čas sem porabil za učenje, menda tudi zato, da mi ne bi bilo treba misliti, kako živimo še vedno pod velikodušno streho Martina Zidarja in ker nisem videl izhoda.« Morda je prav zaradi teh in podobnih stresnih misli o brezizhodnosti situacije, dobil rano na dvanajsterniku.

Marko se je odločil, da študira naprej. Napravil je dopolnilne izpite in bil v stanju, da se vpiše na univerzo. Srečanje z dvema oseba ma mu je razjasnilo, kakšen je pravzaprav njegov družbeni položaj v Argentini in kaj bi bilo primerno zanj, kot pravkar prispelega emigranta, da študira. Marko je namreč sanjal, da bi študiral filozofijo in zgodovino.

Kremžarjevi so imeli v Argentini sorodnico po mamini strani, Tržačanko, ki je že pred vojno prišla v Argentino, imela dobro službo in živela v lepem departmaju na Av. Libertador v Palermo. Za Marka, ki je poznal le center Buenos Airesa in pa delavska in tovarniška predmestja, je bil obisk tega luksuznega predela mesta odkritje nečesa novega in pomembnega. Prvič se je namreč zavedel, na kako nizki stopnici družbene lestvice je pristala njegova družina. Oče Kremžar je bil pred vojno urednik 'Domoljuba', največjega slovenskega tednika, član eksekutive večinske stranke SLS, poslanec v jugoslovanskem parlamentu in na zborovanju Narodnega odbora 3. maja 1945, kot najstarejši poslanec naprošen, da vodi zborovanje. (Mimogrede: če bi Franček Saje, avtor knjige 'Belogardizem' in 'zgodovinar NOB' zvedel, da je France Kremžar v Argentini nekaj časa pomival hodnike in stopnišča v sanatoriju Otamendi, bi se gotovo privoščljivo ponorčeval iz njega, kot se je v podlistku v 'Slovenskem poročevalcu' leta 1954 privoščil ravnatelja Bogumila Remca, ki je v istem času delal kot vrtnar v buenosaireskem Botaničnem vrtu). Da se vrnem k Markovi sorodnici na Av. Libertador: poznala je nekega »visokega uradnika« na filozofski fakulteti v Bs. As-u in Marku izročila priporočilno pismo zanj. Ta je Marka prepričal, da študij na Fakulteti za filozofijo ni zanj; to da je za ženske, ki se jim ni treba in ne bo treba boriti za vsakdanji kruh.

Kaj torej? Zanimala bi ga biologija, tudi organska kemija, za advokatski poklic ni imel veselja, za 'contadorja', administratorja ali računovodjo se mu je zdelo dolgočasno. Tisto leto na romanju v Lujanu mu je prišlo na misel, da bi lahko študij na ekonomski fakulteti nadaljeval še z licenciatturo in končno z doktoratom iz ekonomije. To bi mu omogočilo združiti koristno z zanimivim, se pravi ekonomijo s filozofijo, zgodovino, sociologijo (in nenazadnje - kot vemo - tudi teologijo). Tako se je torej odločil.

Da bi bil bližji fakulteti pa tudi tematiki študija, je Marko pričel iskati zaposlitev v kaki pisarni. Našel je delo kot uradnik v knjigovodskem oddelku v severnoameriškem podjetju National Lead Co. Kako je dosegel mesečni znesek, ki ga je potrebovala mama za preživetje družine, ima tudi nekaj primesi t. im. 'slučajnosti', oziroma že prej omenjene 'deus ex machina', sicer pa boste že sami prebrali. Važno je, da je delo dobil in odpovedal pri Budru.

Dovolim si kratek ekskurs v prihodnost: hvala Bogu, da je Marko zapustil Budrovo tovarno, sicer ne bi imeli danes knjig kot so - če jih naštejemo po datumih kot so izšle - 'Pogled naprej', 'Obrisi družbene preosnove', 'Pot iz socializma', 'Stebri vzajemnosti', 'Prevrat in spreobrnjenje', 'Izhodišča in smer katoliškega družbenega nauka', 'Med smrtjo in življenjem'. Naštel sem samo knjige iz tematike njegove stroke, kjer se z razliko od večine drugih avtorjev, ekonomija prepleta s filozofijo, teologijo, družboslovjem, politiko in zgodovino. Nisem pa upošteval še predavanj, razprav, esejev in člankov iz omenjene tematike, pa tudi ne leposlovja ('Sivi dnevi', 'Leto brez sonca', 'Časi tesnobe in upanja'), dramatike ('Živi in mrtvi bratje', 'Razprava', 'Na pragu', pa vrsta besedil za spominske domobranske proslave) in poezije.

Po kakih dveh letih je službo pri National Lead zamenjal in to večkrat v manjših podjetjih. S tem si je nabiral poslovne izkušnje. V tem času je umrl oče (leta 1954), dve leti zatem pa na tragičen način še mati in njena sestra Milica. Marko zapiše: »Zdaj sem ostal čez noč v hiši in na svetu - sam.«

Pa se je zgodilo, kar se je Marku že večkrat storilo, ko je izgledala situacija brezizhodna, mu je Božja previdnost pripeljala na pot prijatelja. Po pogrebu se mu približa sosed Stanko Jerebič, ga prime pod pazduho in reče: »Kaj boš počel sam v tisti hiši. Pridi k nam!«. Stanko je bil takrat že poročen in imel dva otroka.

Ni tokrat prvič, da Marko v knjigi omenja Jerebiča. V koroških taboriščih sta se spoznala, bila sošolca in prijatelja. Ker je bil Stanko v taborišču sam in mladoleten, je oče Kremžar prevzel varuštvo nad njim in s tem omogočil, da je tudi on odšel v Argentino. Sicer bi Jerebič lahko izbral tudi ZDA ali Kanado, a hotel je v Argentino in pika. Čez čas zvemo, da je bila tista pika pravzaprav Nada Clemente, s katero sta bila zmenjena, da se poročita. Kasneje zvemo iz knjige, da je Jerebič v Argentini dobil delo v neki mizarski delavnici in spal kar tam v nekem kotu. Ko je za to zvedel eden od Kremžarjevih sosedov, Stanko Troha, je ponudil Jerebiču, da mu sezida sobo na ravni strehi svoje hiše, kar je fant seveda s hvaležnostjo sprejel. Kasneje, ko se je Jerebič nameraval poročiti, mu je prepustil del hiše in tja se je torej preselil tudi Marko.

Če grem zdaj malo nazaj in se spomnim na ponudbo Martina Zidarja Kremžarjevim in sedaj na ponudbo Stanka Trohe Jerebiču ne morem, da ne bi obstal in se vprašal, ali je to mogoče?. Že prej sem bral, da je Stanko Troha prizidal svoji hiši še dve sobi, kuhinjo in kopalnico, da sta se lahko vselili družini Škodnik in Boh, Trohovi novodošli primorski rojaki, tudi begunci. Ali bi bil jaz oziroma kdorkoli od poslušalcev v dvorani danes zmožen storiti kaj takega? Vsekakor,

to so bili posebni ljudje, rojaki, sosedje, vsi drug drugemu vedno pripravljene pomagati na kakršenkoli način: družine Zidar, Troha, Boh, Škodnik, Kremžar, Jerebič. Res primer prave krščanske ljubezni, iz prvih časov krščanstva, med rojaki staro in novonaseljenci.

Predno pridem do pravzaprav glavne osebe, ki usodno zaznamuje Kremžarjevo življenjsko pot, naj omenim še eno, ki omogoči Marku, da se dvigne kar nekaj stopnic na družbeni lestvici. Ko nekoč odhaja z neke slovenske prireditve, se v natlačenem avtobusu pririne mimo njega prijatelj France Krištof in mu zakliče: »Kremžar, ali si že končal univerzo?« Odgovoril je, da mu še malo manjka. »Ali te zanima služba pri RCA Victor?«, ga še vpraša. Seveda ga. »Klič me jutri v pisarno!« In tako je Marko prišel v veliko mednarodno podjetje, kjer si je nabral veliko koristnih izkušenj, navezal pomembne stike in v kratkem času napredoval do odgovornejših mest.

No in končno še oseba, ki zaključi Markove čase tesnobe. Ko se pred odhodom v Argentino poslavlja v Špitalu na Koroškem v družbi sošolke, od krajev, kjer je doživel toliko lepih doživetij, prvič zvemo za obstoj te osebe: »Pričenjalo se je mračiti, ko sva opazila, kako hiti v smeri proti cerkvi neko dekle. Ko je prišla bližje, sva prepoznala sedmošolko Hribovškovo Pavlo, ki se ji je tako silno mudilo, da je na najin pozdrav le malo pokimala in se komaj ozrla. Slišal sem, da pojde v Argentino, kak mesec za nami.«

Naslednjič zvemo o Pavli, ko so se Kremžarjevi že naselili v Hurlinghamu in je Marko delal v tovarni Good Year. Zvedel je, da prihaja ladja General Langfitt polna beguncev iz špitalskega taborišča. Ko je ladja pristala, je Marko že čakal v pristanišču pripravljen, da nudi pomoč novodošlim rojakom. In glej, z ladjo je prišla tudi Pavla Hribovšek, po Markovem mnenju potrebna pametnih nasvetov in vsakršne pomoči. Povabil jo je v Hurlingham in predstavil svoji družini. Imel je pravzaprav že vse zamišljeno, kaj in kje bi se lahko zaposlila. Pavla je bila njegovih nasvetov zelo vesela, a je potem ukrenila po svoje. Šla je delat v neko tekstilno tovarno in se naselila v Floridi, v hiši, ki so ji hudobni jeziki rekli 'Babji grad', to pa zato, ker se je v njej naselilo kar precejšno število slovenskih deklet.

Sedemdeset strani knjige je treba nato prebrati, da spet nekaj zvemo o Hribovškovi Pavli. Takrat je Marko že delal v Budrovi tovarni v bližini Floride, opoldne pa hodil jest v bližnjo gostilno. Prišel je na misel, da bi ga morda v bližnjem 'Babjem gradu' sprejeli na kosilo, kjer bo hrana gotovo bolj zdrava, poleg tega pa rajši da zaslužiti domačim ljudem. In res so bila dekleta mnenja, da ne bo problema, če bo en krožnik več na mizi. Bralec knjige pa nehoti pride do zaključka, da pravzaprav ni bila zdrava prehrana in želja pomagati

rojakinjam pri zaslužku s kosilom tisto, kar je Marka nagibalo, da je hodil tja jest, ampak dejstvo, da je Pavla pogosto kuhala kosilo in ga prinesla Marku na mizo.

Več kot osemdeset strani kasneje zvemo, da je Marko po smrti staršev pogosteje zahajal v Florido in to že potem, ko ni več delal pri Budru, se pravi, da je hodil tja »kar tako«. Študij na univerzi se je počasi bližal koncu. Končno zvemo, da sta s Pavlo pričela delati načrte, kako bi si čim lepše uredila bodoče skupno gnezdo. No, zdaj gre pa zares, si rečemo, posebno ko preberemo stavek: »Dan poroke se je hitro bližal«. In je prišel. Ko je bilo ceremonij in poročnega potovanja konec, Marko vzklikne: »Bilo je in je še lepo!«

V začetku mojega poročila o knjigi sem rekel, da se bom omejil na Markova usodna srečanja s številnimi ljudmi, ki so zaznamovali in pogojevali njegovo življenje. S poroko se za Marka končajo časi tesnobe, a knjige še ni konec. Pričeli so prihajati otroci in Marko meni, da je prav, če še o tem kaj pove in s tem se zgodovina podaljša za deset let. Otroci so prihajali, kadar so sami hoteli, ne pa po kakem Markovem programu. Ta zavest, ki pa velja tudi za druge podobne momente Markovega življenja mu narekuje naslednji uvid, ki bi ga tudi sam vzel za svojega: »Kot je razvidno, se pri vseh teh dogodkih ne morem pobahati s kakim odločilnim sodelovanjem. Godilo se mi je, kakor vsem kronistom: važna doživetja sem opazoval - jih spremljal z veselim in nemirnim srcem, a bolj malo vplival na njih potek.«

S tem bi jaz lahko končal moje poročilo o knjigi. A kot rečeno, sem iz knjige vzel le en izsek, knjiga pa ima čez 300 strani, kar da vedeti, da je Kremžar pisal še o marsičem drugem. In res je, le jaz tega nisem registriral. Zato mi dovolite, da na hitro vsaj naštejemo nekatere tematike in dogodke, o katerih piše in ki predvsem zadevajo življenje slovenskih beguncev v Argentini v prvem desetletju po prihodu. Začne s pripravo na potovanje v taborišču Špital ob Dravi, nato pot z vlakom skozi Italijo do Genove, življenje na ladji General Willard A. Hollbrook in izkrcaje v Buenos Airesu. Nato bivanje v Emigrantskem hotelu, pridobitev osebnih izkaznic, težave z jezikom, med Slovenci ponovno izhajanje tednika Svobodna Slovenija, začetek Društva Slovencev in drugih organizacij, med številnimi začetek Hanželičevega doma in SKA. Opiše pošiljanje paketov v Slovenijo, organizacijo mreže raznašalcev slovenskega tiska v Velikem Bs. Airesu. Za naše otroke bo verjetno zanimiv opis okraja Hurlingham pred 60 leti, način prodaje mleka, kruha in ledu, pa recimo prodaje zemljišč. Vsi ti opisi so začinjeni s tipičnim Markovim humorjem. Nekdo bo moral kdaj raziskati in napisati monografijo o izdajanju slovenskih gramofonskih plošč v Argentini,

s posebnim poudarkom na prizadevanje Vojka Gabrenja, ki je sam izdal v zbirki Vesna, 24 plošč. Med šaljivimi anekdotami bi posebej opozoril na način, kako je Marko uničil požrešne mravlje doma na vrtu in pri sosedih.

Lahko bi še našteval, pa naj bo dovolj. Knjiga je vsekakor zanimiva za vse nas, ki smo šli približno isto pot prilagajanja novi domovini, marsikje bomo našli iste probleme, ki smo jih morali reševati podobno kot Marko. Dejansko bi vsak izmed nas mogel napisati zanimivo knjigo svojega življenja v Argentini, življenje luči in senc. In upam, tudi lahko ob koncu izjavil kot oče Kremžar: »Bogu bodi čast in hvala.«

PS.

Knjiga Marka Kremžarja z naslovom *'Časi tesnobe in upanja'* je izšla v Ljubljani leta 2008 v založbi Družina, kot 21. knjiga v zbirki Čas in ljudje.

V ponedeljek, 20. aprila 2009, so v Peterlinovi dvorani v Trstu podelili nagrado za literaturo 'Vstajenje'. Komisija je pregledala 42 del zamejskih in zdomskih avtorjev, ki so izšla v letu 2008, in določila, da letošnja nagrado prejme Marko Kremžar za knjigo *'Časi tesnobe in upanja'* ter za življenjsko delo.

Komisija je nagrado utemeljila z naslednjimi besedami: *»Marko Kremžar je ena osrednjih osebnosti slovenske politične emigracije. Od leta 1949 živi v Argentini. Deloval je kot gospodarstvenik in ekonomist, hkrati pa kot eden vodilnih zdomskih politikov. Marko Kremžar prejme nagrado 'Vstajenje' za memoarsko delo 'Časi tesnobe in upanja': gre za epopejo posameznika, vpetega v usodo slovenske diaspore v Argentini. Njegovo prozo odlikuje živahen pripovedni slog, distanca in humor ter smisel za dramatično upovedovanje s pretresljivimi viški. Odlike njegove proze so poleg svežega jezika tudi poudarki na moralni dimenziji predstavljenih oseb in njihovih odločitev. Delo je prava freska težkih poveljnih let politično razvejane slovenske emigracije.«*

VERENA KORŠIČ ZORN *

NA ODPRTJU RAZSTAVE AKVARELOV SLIKARJA ANDREJA MAKEKA

*V Meršolovem atriju Zavoda sv. Stanislava v Šentvidu
pri Ljubljani v četrtek, 1. oktobra 2009*

Vsakič, ko se nam predstavi slovenski umetnik iz tujine, se dejansko zmanjšujejo razdalje, ki nas fizično ločujejo in se nam bolj jasno zarisuje notni slovenski kulturni prostor. Vsakega takega dogodka se moramo iskreno veseliti, obenem pa si prizadevati, da bi v kateri od naših uradnih umetnostnih ustanov vendarle prišlo do izčrpane predstavitve likovne ustvarjalnosti slovenskih umetnikov zunaj domovine in da bi pri kaki tukajšnji založbi izšel prepotreben kritični pregled tega bogatega, v Sloveniji zelo malo poznanega deleža, ki sodi v skupno slovensko likovno zakladnico.

Nocoj z veseljem pozdravljamo v naši sredi umetnika Andreja Makeka iz Buenos Airesa sicer pa bližnjega soseda, rojenega pri Devici Mariji v Polju. V takem obsegu se prvič predstavlja v Sloveniji. Na nocojšnji razstavi si boste namreč lahko ogledali kar 22 njegovih akvarelov, ki zajemajo obdobje med letoma 1993 in 2009.

Življenjska pot Andreja Makeka je v marsičem podobna poti številnih Slovencev, ki so morali po drugi svetovni vojni zapustiti domovino. Njegovo odraščanje ni bilo brezskrbno, zaznamovala ga je vojna vihra, izkušnja taborišč, grenka pot v izseljenstvo z novimi, vse prej kot lahki izzivi. Mogoče pa je prav umetnostna težnja tista stalnica, ki ga je od začetka spremljala in mu v marsičem ponujala in dopolnjevala življenjski smisel, saj so ga vsakdanje življenjske potrebe silile v drugačno poklicno smer. Vendar je Andrej Makek kljub začetnemu zahtevnemu prilagajanju in vključevanju v novo bivanjsko okolje imel to srečo, da je po prihodu v Argentino lahko s popotnico, ki jo je prejel že v avstrijskem taborišču na begunski gimnaziji pri profesorju Jerini, svoj slikarski talent vztrajno nadgrajeval v leta 1955 v Buenos Airesu ustanovljeni slovenski slikarski šoli, v kateri so svoje umetniške sposobnosti širokosrčno posredovali npr. Bara Remec in nekateri drugi tamkajšnji že uveljavljeni slovenski umetniki starejše generacije. Zato lahko Andreja Makeka uvrščamo v tisto skupino umetnikov, v kateri je še močno prisotna slovenska umetnostna tradicija, ki so jo nekateri starejši umetniki s seboj prinesli od doma in je v njihovih delih živela še lep čas. Tudi v opusu Andreja Makeka so opazni realistični prijemi, obogateni s pridihom impresionistične in ekspresionistične umetnosti, poudarjenega kolorizma in linij. Najbogatejši navdih umetnik najde v naravi, čeprav so v njegovem tematskem razponu prisotni tudi portreti, tihožitja, religiozni motivi in še kaj. G. Makek je vzporedno s poklicnim delom svoje slikarstvo razvijal v več smeri in preizkusil celo vrsto slikarskih tehnik od olja do akvarela, od grafike do risbe. Svoj umetniški talent pa razdaja tudi v slovenskih kulturnih organizacijah v svojem argentinskem okolju: za dramske skupine izdeluje scensko opremo, oblikuje gledališke liste in različne prireditvene programe, s svojimi likovnimi zamislami bogati podobo knjižnih izdaj, s svojimi razstavami pa razveseljuje ljubitelje umetnosti.

Za nocojšnjo razstavo je iz svoje bogate zbirke akvarelov, s katerimi se je v Argentini predstavil že leta 1962, odbral motivno zaokroženo celoto, ki nam predstavlja črno pokrajino ob vznožju

Andov v okolici mesta Bariloche, kjer tudi živi slovenska skupnost, za mnoge Slovence iz drugih krajev Argentine pa ta pokrajina pomeni priljubljen kraj oddiha. S temi deli avtor nadaljuje že od klasicizma trajajočo tradicijo slovenskega krajinarskega slikarstva, še posebej akvarelnega, ki se je v zadnjih nekaj desetletjih povzpelo do pomembnih dosežkov. Akvarel je čisto posebna zvrst slikanja, ki zahteva gotovo roko, jasno zamisel in koncentracijo, zaradi nezahtevnih pripomočkov pa dopušča bolj kot druge tehnike slikanje v naravi. To pa pomeni tudi hiter, neposreden zapis vtisa, emocije ali posebnega razpoloženja, ki se v umetniku porodi ali umetnik zanj dobi zunanji vzgib. Razstavljene akvarele povezuje več posebnosti: v vseh se odraža neizmerno občudovanje naravnih znamenitosti, radovedno iskanje posebnih perspektiv, spremenljivosti svetlobnih učinkov, izrezov v različnih vremenskih okoliščinah in še bi lahko naštevali. Med vsemi temi zunanjimi povezovalnimi elementi pa je še nekaj drugega, globljega. Skoraj vsaka slika ima svojo življenjsko zgodbo, svojo *raison d'être*, v sebi skriva še neko notranjo čustveno povezanost z avtorju priljubljenimi osebami ali s posebnimi dogodki, ki so umetnika prijetno presenetili ali tragično pretresli. Naj omenimo le Cerro Tronador s tremi vrhovi, ki avtorja gotovo spominsko navezuje na domači Triglav, obenem pa ga spominja na grob mladih slovenskih planincev, ki so v njegovih mrzlih nedrjih našli svoje poslednje bivališče. Podobno tragičnost skriva tudi akvarel Cerro López: ob vznožju te mogočne gore se razteza božja njiva, planinsko pokopališče, kjer počivajo tudi nekateri slovenski planinci, ki so jih nevarni skalni previsi iztrgali iz družinskega objema. Poleg gorskih verig in ostrih vrhov so pogosten motiv neizmerna jezera in rečni tokovi; gledalčevo oko prodira daleč v prostrano pokrajino, ki jo slikar včasih zameji s skalnimi grebeni v daljavi ali v ospredju uokviri med mogočna drevesa. Včasih nam z nizanjem gorskih verig globoko v notranjost slike in z uporabo barvne perspektive pričara zgovorno vzdušje tišine in veličastnost neokrnjene narave. Zeleni, modri, vijolični in rožnati odenki gledalcu približajo spreminjajočo se bogato paleto barv, ki v slehernem trenutku dneva različno obarvajo za evropskega človeka nepojmljiva prostranstva. Ponekod slikar trdno zariše obrise izbranega motiva, ponekod pa dopušča mehko prelivanje barv in dovoljuje belini papirja, da tu pa tam progasto osvetljuje slikarsko površino. Človek nikjer ne moti te prvinskosti narave, le ponekod začutimo njegovo prisotnost, ki se kaže v oblikovanju pokrajine in

v poseganju vanjo z redko posejanimi lesenimi bivališči. Tudi živalski svet je skoraj popolnoma odsoten, le včasih se pojavijo ptice, ki že od pradavnine vsebujejo tudi simboličen pomen prihajanja in odhajanja, hrepenenja, prostosti in neizmerne poleta duha ... Mogoče se prav v tem podzavestno izraža avtorjeva usoda, razpeta med dvema svetovoma, med prihodi in odhodi, med srečanji in poslavljanji. Akvarelna tehnika je sama po sebi krhka, izražanje v njej ne prenese grobosti, zato jo primerno dojema le tankočuten umetnik, ki lahko z njo izrazi vse odtenke notranjih doživljanj, razpoloženj in občutkov. Andrej Makek se tega povsem zaveda in zdi se, da s tem želi prikazati vso krhkost človekovega utripa, narave in ravnotežja v njej, čeprav se nam v marsičem zdi nepremagljiva. Izjemo med pokrajinskimi izrezi predstavljata sliki Božič, v za nas nenavadnem poletnem vzdušju, in cvetlično tihožitje Amankaj, s katerim se slikar navezuje na staro indijansko ljudsko izročilo o nastanku tega čudovito žarečega cvetja.

Umetniku Andreju Makeku se iskreno zahvaljujemo za njegov umetniški obisk pri nas in mu želimo še veliko uspehov in ustvarjalnega poleta.

SKROMEN SPOMIN

Ko sta ob priložnosti izšla zbornika Slovenske kulturne akcije, ob 40-letnici in ob zlatem jubileju organizacije, so bila v njih zabeležena imena naših članov, med njimi imena mnogih že pokojnih sodelavcev.

Minilo je že pomembno obdobje 55 let od rojstva naše ustanove in s časom je spomin na naše pokojne sodelavce pobledel, zagrnjen v megli časa, vrtincu osebnih in družbenih dogodkov.

Ko smo prelistavali vezane izdaje *Glasa Slovenske kulturne akcije* in se ustavljali ob tem in onem imenu, smo ostrmeli nad bogastvom in raznolikostjo delovanja naših članov. Kaj vse pomembnega, izvirnega, kvalitetnega so podarili Sloveniji in kulturi – slovenski in svetovni!

Pri nekaterih imenih se je celo pojavilo vprašanje, kje pa je sploh umrl, kam se je preselil, zakaj se je oddaljil, kje živijo njegovi potomci.

Pred očmi spomina se vrstijo človeški liki, polni idealizma, različnih pogledov na stvarnost, posebnih temperamentov in sposobnosti, vsevrstne izobrazbe, ki izvirajo iz vseh kotičkov Slovenije: od Prekmurja do Primorske, od Bele Krajine do Notranjske, iz zelene Dolenjske, alpske Gorenjske in smaragdnh štajerskih planin. Nekateri člani so skozi vsa leta zvesto spremljali organizacijo, drugi so ji posvetili najbolj vitalna leta, tretji so priskočili na organizacijski vinograd ob zrelih in modrih letih po upokojitvi.

Ob pregledu nekaterih življenjskih poti so bile resne težave, kako spraviti v borne omejene vrstice toliko delovanja, pri drugih življenjskih poteh smo imeli v spominu ogromno njegovih sadov, pismeno zabeleženih pa zelo omejeno število. Pisane sledove njenih stvaritev je bilo treba iskati v najrazličnejših publikacijah, mnogokrat je bilo potrebno, da stopimo v stik s sorodniki in prijatelji, ki so rade volje sodelovali.

Iz podanih podatkov smo skušali rešiti iz pozabe nekatera imena, pokazati dragocenost njihovega bogatega opusa, opomniti na čut hvalež-

nosti za opravljeno delo kulturnikov, ki so bili svetilnik na naši izseljen-ski poti, v težkih družbenih in gospodarskih razmerah v novi domovini.

Življenjska pot članov Slovenske kulturne akcije bi nedvomno za-slужila obširnejše in bolj potanko obeleženje. Če kdo izmed bralcev zasledi kakšno netočnost ali prezrtost važnega podatka, ga lepo prosimo, da to sporoči naši ustanovi. Z veliko hvaležnostjo bi pa prejeli s strani sorod-nikov in prijateljev pokojnih članov, da nam približajo morebitno dokumentacijo in gradivo, ki bi dopolnili, izpopolnili in obogatili arhiv Slovenske kulturne akcije.

Naj bodo sledeči življenjepisi spomin in zahvala, hkrati pa tudi pobuda za družbene znanstvenike in zgodovinarje, da bi se poglobili v spoznanje življenja in delovanja naših pokojnih članov, ki so z neizmerno ljubeznijo, zvestobo, elanom in žrtvijo gradili Slovenijo v svetu.

FRANCE AHČIN

(Domžale, 1919 –
Buenos Aires, 1989)

Rodil se je v *Domžalah* 13. avgusta 1919. Študiral je na *kiparskem oddelku* ljubljanske srednje tehnične šole. Po diplomskem izpitu je pri *Francetu Kralju* študiral *medaljerstvo* in *kompozicijo*. Bil je član umetniškega društva *Slovenski lik*, na katerega zadnji razstavi je sodeloval leta 1941. V začetku leta 1943 je odšel v *Florenco* in se vpisal na *Kraljevo akademijo znanosti in umetnosti*, jo končal in položil diplomski izpit. Nato je odšel v *Rim*, kjer je imel atelje na madžarski *Akademiji znanosti in umetnosti*, kasneje pa na *Aventinu*. Novembra 1947 je odšel v *Argentino*, kjer je nadaljeval z umetniškim ustvarjanjem. Kot član likovnega odseka SKA je od vsega začetka sodeloval ter bil eden izmed glavnih spodbuditeljev in mojstrov umetniške

šole. Skupaj s tajnikom SKA, umetnostnim zgodovinarjem Marjanom Maroltom, je v družbi še drugih delavnih članov likovnega odseka SKA ustvaril »umetniško šolo«, ki je bila odprta 8. oktobra 1955 in je **France Ahčin** na njej poučeval anatomijo, modeliranje in kiparstvo. Novembra 1956 je **France Ahčin** imel kiparsko razstavo v galeriji »*Huemul*«. To razstavo je obiskal dr. Gregorij Rožman, ki je bil v *Buenos Airesu* na obisku. Ob tem obisku je škof dr. Gregorij Rožman obiskal tudi tedanjo skupinsko razstavo študentov umetniške šole SKA, katere je bil **Ahčin** bistveni sodelavec.

Prvič je imel samostojno razstavo v Slovenski hiši v okviru SKA marca 1984. Vrstile so se razstave v *Buenos Airesu* in tudi v notranjosti dežele. Bil je član *Meeba*, združenja diplomiranih likovnih umetnikov in na letnih razstavah bil večkrat nagrajen. Dobil je mnogo priznanj.

Leta 1972 je bil na študijskem potovanju po *Južni Ameriki* (Perú in Bolivija). Z reliefi je ilustriral *Debeljakov prevod Martina Fierra*, ki je izšel leta 1970.

Izraz njegove osebnosti na likovnem ustvarjanju je bil izviren, hkrati pa v svojih stvaritvah zapisan izredni vlogi: izražati trajen lik posebnih sporočilnih vrednosti. Njegova dela so arhetipska in dosegajo uravnovešeno sintezo oblike in vsebine. Prav tako je bilo razpolaganje materialov (glina, les, kovine) razumsko smotno, a hkrati nežno in v neprenehnem iskanju ravnotežja.

Najbolj pomembno priznanje pa mu je izkazala domovina leta 1989, ko je razstavljal najprej v *Domžalah* potem pa v Kulturno-informacijskem centru *Križanke* v Ljubljani. Izbor svojega opusa je podaril domovini.

Poročen je bil z Mileno Jerebič.

Umrli je 21. junija 1989 v *Buenos Airesu*.

DR. IVAN AHČIN

(Domžale, 1897 –
Buenos Aires, 1960)

Dr. Ivan Ahčin se je rodil 9. marca 1897 v *Domžalah* kot eden izmed petnajstih otrok. Ko je dokončal ljudsko šolo je ves gorel v želji, da bi lahko šel na srednjo šolo v Ljubljano. V velikih gospodarskih težavah je uspešno dokončal študije in opravil maturo. Ko je izbruhnila prva svetovna vojna, je bil poklican k vojakom. Poslali so ga na italijansko bojišče, nato pa v *Romunijo*, kjer je hudo zbolel in se nikoli ni popolnoma opomogel. Po končani vojni se je odločil za duhovniški poklic. Skupaj z bratom *Vinkom* sta imela novo mašo leta 1921. Kot prefekt v *Marijanišču* je vzpostavil tesne stike z *dr. Koroščem*. Postal je eden izmed njegovih zaupnih sodelavcev. Po posvetitvi je bil *kaplan v Mokronogu*. Izkoristil je ves prosti

čas za pripravo doktorata. Dosegel ga je leta 1925 kot tretji doktor iz bogoslovja na ljubljanski univerzi.

Prošt *Kalan* ga je poslal na študijsko pot v *Francijo, Anglijo, Belgijo in Nemčijo* z namenom, da se seznanj z vsemi modernimi problemi žurnalistike.

Po vrnitvi je napisal *Marijine šmarnice*. Leta 1929 je postal urednik zunanje politike pri *Slovincu*, naslednje leto pa *glavni urednik*. Leta 1942 je odšel v *Rim*, kjer je držal stike med zavezniki in domovino. Ko je živel v Sloveniji, je predaval filozofijo in socialni nauk Cerkve.

Bil je velik javni delavec po vzoru *J. E. Kreka*. Svoje življenje je posvetil delu za boljšo ureditev človeške družbe po naukih katoliške Cerkve. Delal je pri *Družabni Pravdi*, pri pripravi *socialnih dni*. Bil je sociolog ter odličen organizator. Predaval je na tečajih *Družabne Pravde*, sestavljal resolucije, pisal članke in razprave za Zbornik - Koledar Svobodne Slovenije, Duhovno življenje.

Začel je objavljati že v Sloveniji. Leta 1936 je objavil brošuro *Mladina v Sovjetski zvezi*, leta 1939 pa knjižico *Komunizem, največja nevarnost naše dobe*.

Bil je časnikar, publicist, vseučiliški profesor in sociolog. Delovanje je razširil od slovenskega bogoslovja, preko *Družabne Pravde*, *Svobodne Slovenije*, njenega Zbornika ter *Duhovnega življenja*.

Ob koncu vojne se je umaknil v tujino. V Buenos Airesu je bil profesor socialne filozofije na slovenskem bogoslovnem učiteljišču v Adroguaju v Argentini. Bil je tudi predsednik odbora za socialne dneve in avtor knjige »Sociologija«.

Bil je odličen predavatelj. Še prav posebno so ga zanimali družbeni problemi in socialne papeževe enciklike. Njegovi članki so bili objavljene v *Omnes unum*, *Vrednotah*, *Duhovnem življenju*, *Meddobju*, *Svobodni Sloveniji* in *Zbornikih Svobodne Slovenije*. Leta a 1953 je izšel prvi del *Sociologije*, l. 1956 drugi del *Sociologije*, pozneje pa veliko znanstveno delo *Socialna ekonomija*.

Prerana smrt mu je onemogočila vrsto načrtov.

Po hudi in zahrbtni bolezni je umrl v Buenos Airesu 14. februarja 1960.

DR. VOJKO ARKO

(Ribnica, 1920 –
Bariloche, 2000)

Vojko Arko slovenski pisatelj in planinec se je rodil 19. avgusta leta 1920 v *Ribnici*. Leta 1944 je končal v *Ljubljani* študij prava. Tri leta kasneje pa je doktoriral iz političnih ved v *Padovi*. Leta 1948 se je preselil v Buenos Aires in nato v *Bariloche*, kjer je med leti 1962 do 1985 opravljal trgovski poklic.

Dr. Vojko Arko je bil med ustanovnimi člani *Slovenskega planinskega društva Bariloche* (SPDB), pobudnik gradnje planinskih koč in poti, podpornik ter ožji sodelavec *slovenskih andinistov* v Argentini. Udeležil se je več odprav v argentinskih in čilskih Andih. Eden izmed vrhov ob izviru reke Turbio se po njem imenuje *Cerro Arko* (1969). Po njem se tudi imenuje bivač na *Capilli*. (2001). Pisal

je članke, poročila in črtice o življenju gorništvu, ter je bil glavni sodelavec revije *Gore*, glasilo *Slovenskega planinskega društva Bariloche*, avtor štirih knjig in soavtor dveh knjig. Med drugim se je uvrstil med *antologijske zbirke*: *Pod Južnim križem* (1991, 1992) in *Ob srebrni reki* (Kratka proza argentinskih Slovencev, 1993).

Več let je bil profesor in ravnatelj slovenskega srednješolskega tečaja v *Barilochah*.

Objavil je štiri literarna dela. Njegova znana samostojna dela so *Planinske zgodbe z Nahuel Huapija, Cerro Shaihueque, Ljubezen po pismih*. Bil je tudi soavtor knjig *Dhaulagiri* in *Delo slovenskih gornikov in raziskovalcev*. Pomembni sta tudi njegovi črtici *Naši gorniki* in *Bariloška romanca*.

Objavljajl je svoje članke v *Svobodni Sloveniji* in v *Zbornikih Svobodne Slovenije*. Nekateri članki so bili objavljeni v Avstrijski Koroški; tudi v Sloveniji so objavili njegov spis o zgodovini slovenskega gorništvu v *Planinskem vestniku*.

Umrli je v *Barilochah* 9. marca 2000.

Prof. BOŽIDAR BAJUK

(Dunaj, 1908 –
Mendoza, 1989)

Rodil se je 4. junija 1908 na *Dunaju*, sin ravn. Marka Bajuka in Amalije roj. Poljanec. Vse šole je obiskoval v Ljubljani, dokler ni na *Ljubljanski univerzi* dosegel, z odličnim uspehom naslov profesorja klasičnih jezikov in slovenščine. Ker se je načelno zvesto držal svojega prepričanja, ni odobral kraljeve diktature prav v času, ko bi lahko v Ljubljani nastopil profesorsko službo, je bil poslan v Maribor na tamkajšnjo gimnazijo.

V *Mariboru* je spoznal svojo življenjsko družico in se tudi z njo poročil. Z ženo Cecilijo Radej, sta se jima v Mariboru rodila prva dva sinova, leta 1938 Marko in Božidar 1940.

Pod nemško okupacijo, ob začetku vojne, je bil vpoklican tudi **prof. Božidar Bajuk**. Med tem se je družina preselila v Ljubljano.

Kmalu se je tudi on vrnil v Ljubljano in na bežigraski gimnaziji nastopil svojo službo profesorja. V Ljubljani sta se rodila še dva fanta, leta 1942 Jurij in Andrej leta 1943. Zvest svoji vesti, se je maja 1945 umaknil pred komunističnim nasiljem in že v Vetrinju, kot desna roka očetu ravn. Marku Bajuku pomagal pri *ustanovitvi begunske gimnazije*. V begunskih taboriščih, najprej v Peggezu pri Lienzu in pozneje tudi v Spittalu pri Dravi je z vso ljubeznijo poučeval slovenske dijake.

Zasledovala ga je komunistična oblast in moral se je izseliti iz angleške cone v ameriško, v Asten pri *Lienzu*. Tudi tam je z vso vnemo, kot šolnik, ustanovil slovensko šolo.

Vse življenje je sodeloval pri zborovskem petju in pri prosvetnem delu.

27. oktobra 1948 je prispel s številnimi rojaki v Argentino in izbral *Mendoza*, kjer je ponovno pričel ustvarjati svoji družini in slovenski srenji novo, normalno življenje.

Prva leta je delal kot zidar v mestnem parku in živalskem vrtu. Pozneje je dobil mesto v *knjižnici državne univerze* (Universidad Nacional de Cuyo).

Od prvega trenutka je v *Mendozi* pričel s poukom slovenske mladine in z ohranjanjem slovenske in krščanske zavednosti. Nadaljeval je z vzgojnim in kulturnim delom.

Prežet z neizmerno željo, da bi slovenski rod pod Andi še dolgo slovensko prepeval, je *ustanovil Slovenski mendoški pevski zbor*. Na sveti

večer leta 1948, samo dva meseca po naselitvi v novi svet, so Slovenci pod njegovim vodstvom, prvič peli božične pesmi pri slovenski polnočnici.

Pevski zbor je vodil do svoje onemoglosti. Nekaj let je predal odgovornost vodstva zbora svojemu očetu ravn. Marku Bajuku in pozneje tudi nečaku lic. Marku.

V okviru jubilejne slavnosti 20 letnice ustanovitve *Slovenske kulturne akcije*, je na praznik, 17 avgusta 1974, v Slovenski hiši v Buenos Airesu gostoval z mendoškim pevskim zborom. Geslo koncerta je bilo: »Z našo pesmijo po domovini!«. Zbor je žel iskreno priznanje.

Vsa leta je pridno pisal in redno poročal o vzgojni problematiki in o življenju Slovencev v Mendozi tedniku *Svobodna Slovenija*, *Duhovnemu življenju* in ostalemu izseljenskem tisku.

Kakor je že profesorjev oče ravn. Marko Bajuk izrazil: »Vse naše delo velja božji časti, ljubezni do domovine in plemenitenju duše«, je tudi on trdil, da je njegovo največje zadoščanje in uspeh kulturnega dela v rasti naše skupnosti, posebno mladih rodov.

V zadnjih letih je doživel srečo, da se je za nekaj let vrnil k svojemu prvotnemu poklicu, k pouku *latinščine* v mendoškem semenišču.

Vse življenje je imel veliko zaupanje v Marijo Pomagaj. Podobica posvetitve Njenemu brezmadežnemu srcu iz leta 1943 ga je spremljala vse življenje. Na prvo soboto 2. decembra 1989 je po daljši bolezni, mirno zaspal.

Njegovo številno potomstvo, begunski študentje, mendoška skupnost, pevski zbori in mladinske organizacije so mu še danes hvaležne za več kot 40 let plodovitega dela.

Ing. agr. MARKO BAJUK

(Maribor, 1938 –
Mendoza, 2007)

Rodil se je v *Mariboru* 19. maja 1938. Bil je najstarejši štirih sinov *prof. Božidarja Bajuka* in *Cecilije Radej*.

Osnovno šolo je začel v *Ljubljani*. Leta 1945 je moral z družino zapustiti rodno domovino. V *begunskih taboriščih* v *Peggezu* in potem v *Spittal* je dovršil drugi in tretji razred osnovne šole, četrtega pa je končal v *Astenu* pri *Linzu*, v enorazrednici kjer je bil učitelj njegov oče *Božidar*.

Leta 1948 je usoda pripeljala *Bajukovo* družino s številnimi *Slovenci* v *Argentino*. Ustali se je v *Mendozi*, kamor so dospeli 14. novembra. Začetek v izseljenstvu ni bil lahek. Otroci so se prvi seznanili z novim okoljem in brez težav naučili tujega jezika.

Mali *Marko* je kmalu postal tolmač, ne samo družini, temveč vsej slovenski srenji.

Radovoljno je skozi vse življenje spremljal številne obiske iz Slovenije, prisostvoval pri vladnih uradih, na *mendoški univerzi* ali pa v *Slovenskem Domu*.

V *Mendozi* je dopolnil osnovno šolo in potem klasično gimnazijo v »*Colegio Universitario Central*«. Leta 1961 je diplomiral kot inženir, agronomije na državni *Agrarni Fakulteti* (*Universidad Nacional de Cuyo*). Leta 1996 pa je dopolnil na isti *Univerzi* »specializacijo v univerzitetnem poučevanju«.

Začel svoje poklicno delo na *INTA* (*Instituto Nacional de Tecnología Agropecuaria*) v *San Juanu*. Po prvih letih pa se je odločil za poučevanje na imenovani *mendoški državni univerzi*, na *agrarni fakulteti*. Svojo novo življenjsko usmeritev je izvrševal skozi vse stopnje kot docent in postal redni profesor na *Univerzi*, delo ki je dosledno opravljal do svoje upokojitve. Bil je tudi znanstveni raziskovalec v svojih strokah in direktor mnogih znanstvenih načrtov. Sadovi njegovega dela so bili predstavljeni v publikacijah in predstavitev na številnih znanstvenih shodih in kongresih. Poleg poučevanja in kot docent je bil član žirije na profesorskih natečajih. Z veseljem je bil tudi organizator in voditelj študijskih potovanj s svojimi učenci. Bil je izvoljen med sovrstniki kot član *Akadskega sveta na agrarni fakulteti* in pozneje celotne

tukajšnje državne univerze (UNCuyo) in to v številnih obdobjih. V teh okoliščinah mu je Univerza podelila zastopstvo za sklepanje medsebojnih dogovorov z *ljubljsko in mariborsko univerzo*, kateri je v tem okviru uradno obiskal leta 1994. Dolgoletno je posloval tudi kot direktor oddelka za rastlinsko produkcijo in pozneje poljedelstva in živinoreje na omenjeni fakulteti.

Leta 1963 se je poročil z Vero Ašič. Rodilo se jima je pet otrok: Marko, Alenka, Jure, Tine in Marjana. Vsem otrokom sta posredovala višjo izobrazbo in krščanske vrednote. Njegova družina se je obogatila že z petnajstimi vnuki.

V slovenski skupnosti je bil od mladosti neutrudljiv član. Marko Bajuk je bil predsednik *Društva Slovencev* v Mendozi skozi dve dobi, nato pa dolgotrajno tudi odbornik. Zadnja leta je kot tiskovni referent Društva poročal v slovenski tisk delovanje mendoške slovenske skupnosti. Večkrat je predaval o gospodarskih in političnih temah v Sloveniji in po svetu. Aktivno je sodeloval pri političnih strankah Krščanske demokracije in Nove Slovenije in bil tajnik krajevnega odseka. Mnogo let je bil tudi član slovenskega pevskega zbora. Organiziral je Slovenski srednješolski tečaj, bil profesor in njegov voditelj. Poleg udejstvovanja v slovenski skupnosti je tudi dolgo let sodeloval pri vodstvu odseka profesionalcev mendoške Katoliške akcije in se trudil za rast in obnovo verskega življenja.

Prezgodnji odhod po dolgotrajni bolezni je onemogočil še mnogo načrtov in zamisli. Umrli je 10. novembra 2007 v Mendozi.

DR. SREČKO BARAGA

(Smarata, 1901 –
Buenos Aires, 1977)

Rodil se je 19. marca leta 1901 v vasi Smarata na *Notranjskem* v družini z enajstimi otroki. V zgodnji mladosti, med prvo svetovno vojno, se je učil na *Reki* za trgovskega pomočnika. Po končani vojni se je vrnil na dom, kjer ga je kaplan Gornik navdušil za študij, ker je opazil, da rad bere. Z dvajsetimi leti je šel v *gimnazijo*: prve dve leti je opravil v *Kočevju*, na stroške kaplana. Ostala leta je dopolnil v *Ljubljani*. Nato se je vpisal na univerzo v *Beogradu* kjer je doštudiral, opravil vojaško službo v *Sarajevu* in končno naredil profesorski izpit. Med študijem ga je pisatelj *Stanko Majcen* nastavil v *socialnem ministrstvu*. Kot profesor je začel v *Varaždinu*, pozneje v *Novem mestu*, potem v *Mariboru*, *Ptuju*, nato pa na realni

gimnaziji v *Ljubljani*. Leta 1943 je dosegel doktorat na *Ljubljanski Univerzi*. Med vojno, leta 1944, je v *Idriji* vodil učiteljski tečaj. Po vojni se je čez *Koroško* umaknil s prvimi slovenskimi begunci v *Trbiž*, kjer je organiziral *slovensko gimnazijo*. Zavezniški kapetan Simoni pa ga je nastavil v *Trstu* za strokovnega svetovalca pri zavezniški vojaški upravi. Hkrati je bil tudi ravnatelj *realne gimnazije* v *Trstu*. Od tu je organiziral slovenske šole po *Primorskem* in *Goriškem*, sestavil statute, zbral učitelje in profesorje.

V Argentino je prišel leta 1948. Posvetil se je trgovini, zraven pa delal kulturno delo, predvsem kot *raziskovalec novejše politične zgodovine* na Slovenskem. Bil je redni član SKA in njen redni predavatelj. Objavljal je v *Vrednotah* in pisal tudi literarno-znanstvene članke, med drugimi je objavil študijo o *Janezu Trdini*.

Umrl je 1. februarja leta 1977 v Buenos Airesu.

VINKO BELIČIČ
(Črnomelj, 1913 –
Opčine, 1999)

Vinko Beličič se je rodil v Črnomlju 19. avgusta 1913. Leta 1940 je diplomiral iz slavistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Pozneje se je izpopolnjeval na univerzi v Milano. Med drugo svetovno vojno je bil srednješolski profesor v Ljubljani. V Ljubljani je izdal svojo prvo knjigo *Molitev na gori*. (1943).

Pripadal je protikomunistični akademski skupini *Straža* pod vodstvom L. Ehrlicha, zato se je leta 1945 umaknil v Trst, kjer je poučeval na *slovenskih srednjih šolah* in bil sodelavec pri *Radiu Trst*. Pisal je šolske učbenike in prevajal. Celó življenje je sodeloval z zamejskimi in zdomskimi publikacijami. V Sloveniji so bile njegove knjige prepovedane, dokler ni prišlo do osamosvojitve.

V Trstu je bil profesor na slovenskih višjih šolah do upokojitve.

Leta 1944 je izdal prvo pesniško zbirko *Češminov grm*. Pisal je tudi kratko prozo, zlasti črtice in novelistiko, pa tudi povesti. V *Molitvi na gori* (1943) je pokazal nagnjenost k lirični razpoloženjskosti in avtobiografičnosti in razčlenjevanju osebnih doživljanj. Zelo aktualni so njegovi publicistični zapisi *Prelistavanje poldavnine* (Gorica, 1980) in *Leto odmrzitve* (Gorica, 1992). V slovenščino je prevajal predvsem italijanske avtorje.

Kot član SKA je vzdrževal stalne pismene stike s sovrstniki ter objavljajl v *Meddobju* in *Glasu*.

Umril na Občinah 27. septembra 1999.

DR. FRANCE BERGANT

(Moravče, 1931 –
Bariloche, 1998)

Rojen je bil 16. aprila 1931 v *Moravčah*. Leta 1945 je nastopil pot begunca ter prispel v *Argentino*. Srednjo šolo je zaključil pri salezijancih. Vstopil je v slovensko semenišče v *Adroque*. Bil je posvečen v duhovnika leta 1960. Nato je pričel dušnopastirsko delovanje na argentinski fari v Caserosu, kjer je deloval skoraj deset let. Po tem pa se je posvetil študiju *svetega pisma* v *Rimu* in *Jeruzalemu*. Ko se je vrnil v *Argentino* je poučeval v *semenišču* in na raznih inštitutih in obenem postal dušni pastir za slovensko skupnost v San Martinu.

Bil je tudi velik ljubitelj gora. Bil je med tistimi ne ravno številnimi slovenskimi planinci, ki so prihajali iz Buenos Airesa

vztrajno v Bariloche. Osvojil si je mnogokrat najzahtevnejše bariložke vrhove: Cerro Negro, López, Catedral, Tronador, Bonete itd. Bil je član teološkega odseka Slovenske kulturne akcije. V okviru naše ustanove je imel razna predavanja teološkega značaja.

Umril je 19. februarja 1998 v bariložkih gorah. Pokopan je na pokopališču gornikov v Barilochah.

FRIDO BEZNIK

(Beljak, 1941 –
Buenos Aires, 1997)

Rodil se je 20. oktobra 1941 v *Beljaku*. Med 1942 in 1945 je stanoval pri sorodnikih na *Jesenicah*, nato se je z njimi umaknil v *Vetrinje* in kasneje v *Spittal*. V Argentino je prišel leta 1949. V Buenos Airesu se je vpisal na *učiteljsiše* in ga končal leta 1959. Že od mladih let ga je pritegovala gledališka umetnost.

Od leta 1960 naprej je obiskoval nekaj let gledališki tečaj v *Nuevo Teatro*, ki so ga vodili Pedro Asquini, Norma Aleandro in Héctor Alterio. Istočasno je ustanovil argentinsko gledališko skupino *Teatro La Pausa*. Leta 1964 je dobil nagrado kot "*najboljši igravec*" na gledališkem natečaju, ki ga je organizirala občina *La Matanza*.

Kmalu pa se je njegovo zanimanje obrnilo v slovensko skupnost. Njegove izredne ta-

lente je opazil Nikolaj Jeločnik, ki ga je pridobil, da je igral *mladega Baraga* – pri njegovi *Unum est necessarium*. Njegov gledališki opus kot režiser in igravec je obširen in kvaliteten. Naj imenujemo samo nekatere igre pri katerih je sodeloval: *Umor v katedrali* (Eliot), *Kakor v nebesih tako na zemlji* (Hochwalder), *Krst pri Savici* (Simčič), *Matiček se ženi* (Linhart), *Pilatova žena* (Rebula), *Medeja* (Anouilh), *Preiskava* (Fabbri), *Romeo in Julija* (Shakespeare), *Ivana Arška na grmadi* (Claudel), *Veronika Deseniška* (Župančič), *Donadieu* (Hochwaldeer), *Miklova Zala* (Sket), *Domen in Deseti brat* (Jurčič), *Voda* (J. Vombergar), *Marija Stuart* (Schiller) itd. Poleg tega je pripravil dolgo vrsto otroških iger in samostojne recitatorske večere.

Istočasno pa je sodeloval pri *gledališkem odseku SKA* in pri *Slovenskem gledališču* v Buenos Airesu. Od leta 1974 je režiral pri gledališkem odseku SKA, pri Slovenskem gledališču in v Slovenskem domu San Justo. Režiral je vrsto Balantičevih in Prešernovih večerov, otroških iger in različnih proslav. Občasno je režiral tudi pri različnih argentinskih ansamblih. Zaradi njegove pomembne gledališke dejavnosti je *Naš dom* v *San Justo* poimenoval po njem nastopno dvorano.

Pri Slovenski kulturni akciji je bil vrsto let vodja gledališkega odseka, kulturni referent pri Zedinjeni Sloveniji. Bil je gledališki igravec, režiser, scenograf, masker.

Od leta 1990 je bil *profesor* na *Slovenskem srednješolskem tečaju*, kjer je poučeval predmet "*Živa beseda*".

Umril je 21. februarja 1997 v Buenos Airesu.

MAKS BORŠTNIK

(Ljubljana, 1923 –
Buenos Aires, 1999)

Maks Borštnik se je rodil 12. oktobra 1923. Bil je neutrudljiv delavec za podvig slovenske gledališke kulture, izreden igralec in režiser. **Maks Borštnik** je bil prežet s kulturo slovenske besede, moderen v zamislih in izražanjih današnjega časa. Poleg delovanja pri gledališkem odseku SKA je ustanovil tudi »Slovensko gledališče Buenos Aires«, kjer je dolga leta sodeloval z igranjem in režijami. Leta 1964 so režiserji *Maks Borštnik*, *Nikolaj Jeločnik* in *Marjan Willempart* ustvarili to gledališko skupino s sedežem v Slovenski hiši v Buenos Airesu. Bil je tudi član gledališke družine *Gong*, ki je nastala leta 1952. Slovensko gledališče je s posameznimi uprizoritvami gostovalo po vseh slovenskih domovih v Argentini.

Leta 1977 so pričeli tudi tradicijo *Živega križevega* pota na veliki petek v kastiljskem jeziku. Nekatere izmed uspešnih režij Maksa Borštnika so sledeče: leta 1976 je režiral odrski prikaz *Cankar govori*, ki ga je napisal dr. Tine Debeljak; 1977 dramski prizor *Srce v sredini* v besedilu dr. Tineta Debeljaka, l. 1979 dramsko besedilo dr. Tineta Debeljaka *Mejniki v slovenski zgodovini*, l. 1983 odrski prikaz *Bog in Slovenija*, leta 1986 je režiral deklamacijo *O slovenski zastavi*, l. 1968 veseloigro *Krizostoma Sekovaniča V Indiji Koromandiji*, l. 1963 v prevodu Nikolaja Jeločnika drama *Kakor v nebesih tako na zemlji*, l. 1964 delo A. Šusterja igra o *Izgubljenem sinu* in drama *Viharji v dušah*, l. 1966 Cankarjevo igro *Za narodov blagor*, drama *Gozd Franceta Papeža* je režiral leta 1969, l. 1989 pa satirično mladinsko igro *Figole Fagole* Leopolda Suhodolčana, l. 1994 igro Franca Finžgarja *Divji lovec*, l. 1997 je postavil na oder drama Antona P. Čehova *Tri sestre*.

Marsikateri mlajši slovenski režiserji imajo za vzor prav režiserki način **Maksa Borštnika**.

Umrli je v Buenos Airesu 16. oktobra 1999.

TONE BRULC

(Hrušica, 1928 –
Buenos Aires, 1996)

Rodil se je 27.01.1928 v vasi Hrušica št. 11 občina Šmihel-Stopiče. Realno gimnazijo je obiskoval v Novem mestu do srede leta 1941, ko so podgorski komunisti šli po Nemce v štiri ure oddaljeno Krško. Ti so postavili mejo rajha tik pred njegovo vasjo, da ni mogel več v Novo Mesto. Sledila so domobranska leta od 9. septembra do 31. maja, ko je kot poslednji domobranec zapustil mesto bataljonskega ordenanca iz Vetrinj. Pobegnilo jih je 48 v Italijo peš, in prišlo jih je 14 do Udin, nato pa do Moniga pri Trevizu, kjer je že bila organizirana šola. *Maturo* je dokončal v Senegaliji, se vpisal na medicinsko fakulteto ter kmalu odšel v Argentino. Poleg zanimanja za žive jezike (nemščina, ruščina, francoščina, španščina) se je poskušal

tudi s sanskrtom in baskovščino, kar ga je zapeljalo v študij zgodovine. Publicirati je začel kar pozno v raznih slovenskih publikacijah, objavljaj je predvsem v *Glasu in Meddobju*. Po upokojitvi se je bolj intenzivno posvetil kratki prozi.

Bil je tajnik Slovenske kulturne akcije od leta 1988 do leta 1995. Pri natečajih SKA je prejel prvo nagrado za razpravo *O vprašanju narodne sprave*; drugo nagrado na leposlovnem natečaju ter prvo na natečaju *Mladike* za črtico *Obup* (1984) Med drugimi je objavil v *Meddobju* zgodbe *Ptič jokajoč*, *Ljudje na robu prepada*, *Niso zdržali*. Te črtice in še druge je izbral lic. Andrej Rot in izdal knjigo pod imenom *Vardevanje angelčka*, ki je bila tiskana v Ljubljani leta 1993. Druga zanimiva Brulčeva knjiga pa nosi naslov *Judeževi groši* (Ljubljana, 1996).

Objavljaj je v *Meddobju*, *Glasu*, Slovenski državi, Svobodni Sloveniji, Smeri, Taboru, Vestniku, Celovškem zvonu, *Mladiki*, *Ameriški domovini* in *Katoliškem glasu*: po začetku demokratizacije v Sloveniji pa tudi v *Dialogih*, *Zborniku Doma in sveta*. Umrli je v Buenos Airesu leta 1996.

DR. FRANK BUKVIČ

(Puconci, 1923 –
ZDA, 1995)

Frank Bukvič je bil *Prekmurec*, rojen 1. septembra 1923 v Puconcih pri Murski Soboti. Po vojni se je vpisal na *medicinsko fakulteto* v Ljubljani. Maja 1946 je pobegnil v *Avstrijo*, živel v taboriščih in napravil doktorat iz *gospodarsko-političnih ved* na univerzi v *Gradcu*. Kmalu se je izselil v *Združene države Severne Amerike*, kjer je v *New Yorku* dosegel še *doktorat iz germanistike*. Ustabilil se je kot profesor *nemške in ruske književnosti* na katoliški (jezuitski) univerzi v *Fairfieldu*.

Bukvičev knjižni prvenec, roman *"Brezdomci"* (Gradec 1948), je najboljširnejši tekst (560 strani) iz prvega obdobja slovenske zdomske leposlovne ustvarjalnosti. V Ameriki se je postopoma priključil ustvarjalcem pri SKA v Buenos Airesu in tu

leta 1973 objavil zbirko novel in črtic *"Ljudje iz Olšnice"*, leta 1979 pa ji je sledila še zbirka *"Zgodbe o zdomcih in še kaj"*. Posebno veliko zanimanje v zdovski javnosti pa je povzročil njegov obširni roman *"Vojna in revolucija"*.

Bukvič je ustvarjal vse do konca svojega življenja. V zapuščini sta v rokopisu ostala dva neobjavljena romana –in verjetno še kaj. Pisal pa je tudi eseje ter razprave v nemščini in v angleščini.

Umril je 2. septembra 1995 v Združenih državah Severne Amerike.

DR. FRANCE CIGAN

(Žižka, 1908 -
Ljubljana, 1971)

Franc Cigan se je rodil v skromni hišici v vasi Žižki v *Prekmurju*, 18. septembra 1908. Ko se je družina preselila v *Črenšovce*, si je uredila materialno eksistenco. Njegovi starši so se zavedali, da šola more dati novih spoznanj in jasnovidnosti za življenjsko pot. Šolanje je nadaljeval v *Ljubljani* do leta 1920. Vstopil je v gimnazijo pri salezijancih v *Veržeju* in jo nadaljeval v *Ljubljani* (1920 - 1928). Maturiral je leta 1929 na *klasični gimnaziji* v *Mariboru*. Študiral je teologijo na teološki fakulteti v *Ljubljani*. Leta 1935 je bil posvečen v duhovnika v *Ljubljani*. Duhovnik *Jožef Klekl*, narodni buditelj, vzgojitelj in družinski prijatelj je močno vplival na Ciganov pogled na svet.

Za Ciganovo družino je vedno veljalo, da so bili zavedni Slovenci. Na taboru v

Ljutomeru leta 1919 je Ciganov oče prebral *Resolucijo o priključitvi Prekmurja* k Sloveniji. Ciganova družina je bila tudi družina pesmi. Odkrivanje narodnih pesmi in motivov je imelo svoj začetek že doma. Prva Ciganova *pevska zbirka* je nastala leta 1932, ko si je zapisal dvajset domačih *prekmurskih pesmi*. Leta 1939 je France Cigan prišel na Radno. Tu je postal katehet, pevododja in profesor verouka; pripravil je več gledaliških iger in spevoiger. Ko so Nemci zasedli Slovenijo, so začeli seliti duhovnike in intelektualce, zato so se salezijanci preselili v *Ljubljano* na *Rakovnik*. Med vojno se je **France Cigan** pripravljala za doktorsko tezo pri dr. Odarju na teološki fakulteti v *Ljubljani*. Bil je ravnatelj salezijan-ske skupnosti na gradu *Lisičju*, kamor so se ob nemški zasedbi zatekli salezijanci iz zavodov v *Veržeju* in na *Radni*. Ko je dočakal nesrečni maj 1945, se je umaknil na *Koroško*. V *Špittalu* je France Cigan ustanovil in vodil pevski zbor.

Prva leta po vojni je bil **dr. Cigan** v *Gradcu*, kjer se je posvečal študiju glasbe. Leta 1949 so izročili **dr. Ciganu** kamensko faro v *Podjuni*. Ko je bila v *Celovcu* ustanovljena *Slovenska gimnazija* je glasbena vzgoja bila na ramah **dr. Cigana**. V *Kamnu* je vodil moški zbor kmetijske šole v *Tinjah*; na orglarski šoli pa je poučeval klavir, harmonijo, šolanje glasu in zborovsko petje. Leta 1959 je **dr. Cigan** ustanovil mešani pevski zbor "*Jakob Petelin Gallus*". Leta 1961 je postal svetovalec *Koroške dijaške zveze*.

Posebno se je prizadeval za stike s Slovenci v Italiji in po svetu. Leta 1959 je obiskal prekmurske rojake v ZDA in Kanadi. Prav tako je sodeloval s Slovenci v Argentini. Z ustanoviteljem zbora *Gallus v Buenos Airesu*, dr. **Julijem Savellijem**, sta si redno dopisovala. Dr. Cigan je ob 10-letnici tega zbora napisal čudovit pripevek »*Naša pesem – naša vez*«. *Akademije Slovenske gimnazije*, ki jih je **dr. Cigan** pripravljala, so bile nekaj enkratnega. To pričajo poročila v vrsti slovenskih in nemških časopisov. Ker je bil velik in zavzet zbiratelj koroške ljudske pesmi, je bil tudi sodelavec *Glasbeno narodopisnega inštituta pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani*, kot član je bil sprejet tudi v *Društvo slovenskih skladateljev* v Sloveniji. Posmrtno mu je Zveza kulturno-prosvetnih organizacij Slovenije izročila najvišje priznanje – *Gallusovo plaketo*.

Ko je zbolel za rakom, se je najprej zdravil v celovški bolnici nato pa v kliničnem centru v Ljubljani, mesto v katerem je umrl 23. februarja 1971. Pogreb na ljubljanskih Žalah je bil gotovo ena največjih spominskih svečanosti, ki jih je Ljubljana doživela, z množičnim obiskom koroških Slovencev.

Krščanska Koroška zveza se je po **Ciganovi** smrti odločila, da vsako leto ob obletnici smrti organizira osrednji koncert »*Koroška poje*«.

DR. RUDOLF ČUJEŠ

(Celje, 1916 –
Kanada,)

Rodil se je 14. junija 1916 v Celju. Študiral je na klasični gimnaziji v Mariboru ter pravo v Ljubljani (diplomiral je leta 1939). V begunstvu je nadaljeval študije na graški univerzi in doktoriral leta 1947 iz družboslovnih ved z disertacijo „Zakon in družina“.

V Ljubljani je bil član Straže in član uredniškega odbora Straže v viharju, predsednik Akademске zveze in ravnatelj pisarne Slovenske dijaške zveze. Za kongres Pax Romanae v Sloveniji je uredil kongresno knjižico.

V Kanadi je postal po daljšem ovinku preko ročnega dela in zaposlitve pri kreditnih zadrugah leta 1961 „assistant professor“ sociologije na svetovno znani univerzi St. Francis Xavier v Antigonishu, Nova Scotia.

Članke ideološke in sociološke vsebine je objavljial poleg v „Straži v viharju“ v „Času“, „Koroški kroniki“ (nekaj jih je ponatisnila Ameriška domovina), Slovenski poti, Družabni pravdi, Slovenski državi, The Canadian Register ter The Casket (tednik v Antigonishu), kjer je objavljial še tri leta kratke komentarje socialnih okrožnic). V Torontu je bil med ustanovitelji in tudi prvi predsednik Hranilnice Janeza E. Kreka in tudi prvi predsednik Slovenske narodne zveze. Za Encyclopaedia Canadiana je prispeval sestavek o Slovencih v Kanadi. Knjigi o kanadskih Social Life Conferences sta leta 1962 in 1963 objavili dva njegova prispevka: Social Progress and Common Good ter Social Philosophy for the Age of Socialization. Leta 1963 je bil izvoljen za člana provincialne lige kreditnih zvez za Novo Škotsko.

Umril je v Torontu.

DR. ALFONZ ČUK

(Bilje, 1912 –
Letrobe, 1975)

Rodil se je 6. julija 1912 v Biljah pri Gorici. Šolal se je v domači vasi, v *Gorici* in v *Rimu*, kjer je na *Gregoriani* tudi doktoriral. Nato je v Gorici opravljaj razne duhovniške službe, učil slovenščino, grščino in latinščino v *malem semenišču* ter predaval *dogmatiko* v *velikem semenišču*. Po vojni je bil nekaj časa tudi *ravnatelj škofijske slovenske gimnazije*. Bil je eden izmed voditeljev *goriških Slovencev*. Po vojni je takoj znal najti stik z zavezniško vojaško upravo v Trstu in se je zanimal za ustanovitev slovenskih šol.

Po vojni je odšel je v *Severno Ameriko*. Ob svojih službah je študiral moderno *psihologijo*, še enkrat doktoriral in ji potem posvetil nadaljnje življenje, saj jo je 17 let, do svoje smrti, učil na *benediktinskem učilišču* v Letrobe.

Umril je v Letrobe 30. aprila 1975 v 63 letu življenja.

JOŽE CUKALE

(Vrhnika, 1915 –
Kalkuta, 1999)

Jože Cukale je bil rojen leta 1915 na Vrhniku. Že kot ministrant je čutil željo postati misijonar. Študiral je na gimnaziji v Sentsvidu. Med njegovimi profesorji so bili Jakob Šolar, Maks Miklavčič, Ivan Knific in Anton Breznik. Kot gimnazijec je svoje pesmi objavljaval v revijah *Mladika* in *Dom in svet*. Bogoslovje je končal v Ljubljani, leta 1940 je bil posvečen v duhovnika. Njegova prva župnija je bila Gornji Logatec. Maja 1945 se je pred komunisti umaknil čez Ljubelj in prišel v Taborišče v Trevizu. Leta 1946 pa je v Rimu vstopil v jezuitski red, da bi tako uresničil željo po misijonskem poklicu. Poslali so ga v Indijo (1950). V Indiji, kjer se je v pričetku z veliko težavo prilagajal vroči klimi, je bival 37 let. Deloval je na mnogih postojankah, nazadnje blizu

Kalkute. Nekaj časa je tudi misijonaril v Bangladešu in celo v Armeniji. Kot misijonar je bil sodelavec in prijatelj *Matere Terezije*.

Jože Cukale je bil velik misijonar, mislec, slikar in pesnik.

Urednik *Družine* ob novinarskem posvetovanju v Indiji leta 1986 je zapisal o Cukaletu: «Kljub sedmim križem je še vedno živahen in zgovoren. Slovenec in Indijec. Misijonar in filozof. Karitativni delavec in izreden poznavalec bengalske miselnosti. Njihov je. Prilagodil se jim je v govorici, načinu oblačenja, prehrani, obnašanju.»

Ko je jezuitski provincial *Jože Kokalj* obiskoval slovenske misijonarje mu je **P. Jože Cukale** pokazal obsežno zbirko svojih umetniških slik.

Vsa leta je pisal pesmi in objavljaval članke v zamejskem tisku in pri Slovenski kulturni akciji v *Meddobju* in *Glasu*.

Rad je slikal in je bil za svoja dela deležen javnih priznanj.

Umrli je v Kalkuti 21. oktobra 1999.

Župnišče na Vrhniku ima v spomin nanj *Cukaletovo dvorano*, jezuiti Sv. Jožefa v Ljubljani pa *Cukaletovo spominsko sobo*.

Dr. TINE DEBELJAK

(Škofja Loka, 1903 –
Buenos Aires, 1998)

Dr. Tine Debeljak je bil med nami, pa tudi v domovini, znana osebnost, predvsem v literarnih krogih, izstopal je med nami v emigraciji, kjer je prevzel prvenstveno vlogo v kulturnih krogih, posebej pa še pri Slovenski kulturni akciji.

Rodil se je 27. aprila leta 1903 v Škofji Loki. V Loki je deloval veliko v katoliškem prosvetnem društvu, malo pred vojsko je oživil loški pasijon. Bil je med ustanovitelji »loškega cunfta«, to je po srednjeveških primerih na novo obujenega profesorskega ceha. Iz tega društva pa je prišla pobuda, da se v Škofji Loki ustanovi muzej. Bil je med soustanovitelji tega muzeja. Po šolanju v Loki ga je dal oče študirat v gimnazijo v Škofove zavode v Št. Vidu. Bil je dober učenec. V šoli je pričel pisati prozo

in pesmi ter jih je objavljaval v zavodskem glasilu in drugod. V višji šoli pa je postal urednik literarnega glasila zavoda, *Domačih vaj*, s častitljivo tradicijo. Kot osmošolcu so tiskali prvo pesem v *Dom in svetu*, visoko kulturni katoliški reviji. Od tedaj dalje je objavljaval v tej reviji pesmi, ki so bile ekspresionistično navdahnjene. Pisal pa je tudi npr. v *Mladiko*, *Križ na gori*, *Mentor*, celo v *Ljubljanski zvon*, liberalno kulturno revijo. Obenem pa je vstopil na ljubljansko univerzo, kjer je študiral *slavistiko in primerjalno književnost*. Predvsem se je spoprijateljil s prof. dr. Ivanom Prijateljem, ki ga je želel imeti na univerzi in je zato pripravil, da je odšel študirat v *Prago* in v *Varšavo* ter se pripravljati na habilitacijsko delo na univerzi. A zgodnja prijateljeva smrt mu je zaprla pot na univerzo, kjer so dobili prednost učenci Franceta Kidriča. V začetku se je pridružil križarskemu gibanju, a se je kmalu od njega oddaljil. V tej dobi je sicer pisal veliko pesmi ter jih objavljaval v revijah, ni pa izdal nobene knjižne zbirke. Pripravljal jo je, a je ostala v rokopisu. Bile so predvsem ekspresionistične, socialne in katoliško duhovne.

Kot mlad profesor je bil najprej poslan v *Črno goro*, v Nikšič. Še prej se je poročil z Vero Remec. Odšla sta za nekaj let na jug. Izstopil je iz državne službe in sprejel delo kot urednik kulturne rubrike največjega slovenskega katoliškega dnevnika *Slovenca*, kjer je ostal do konca njegovega izhajanja. Stopil je v stik z najrazličnejšimi kulturniki. Ker se je zanimal predvsem za slovanske dežele, je odšel na kratek študij

v Varšavo, kjer je postal lektor za slovenski jezik na univerzi. Tam je tudi pripravil doktorsko disertacijo z naslovom »*Reymontovi Kmeti v luči svetovne kritike*«. S to je postal doktor na ljubljanski univerzi leta 1936. Bil je tajnik *Društva prijateljev poljskega naroda* (soizdal je knjigo Poljska), bil je član *Pen kluba*, odbornik *Moderne galerije*, odbora za podeljevanje literarnih nagrad itd.

Tedaj se je posvetil prevajanju. Kot je sam dejal, je sklenil, da iz vsakega slovanskega jezika prevede kaka najboljša značilna dela v slovenščino. To je tudi izvršil in jih je že pred vojno, med njo in po njej že v Argentini izdal. Kot glavni urednik *Doma in sveta* se je posvetil literarni obnovi. Uspelo mu je z vrsto starejših sodelavcev ter predvsem z mlajšimi (*Kociper, Dular, Šali, Krivec*, itd.) ustvariti neko skupino, s katerih pisanjem se je izcimil nov pojem: *katoliško domačijsko pisanje*. Žal je bila ta skupina po revoluciji doma zatrta in je prešla skoraj vsa v begunstvo. Poleg tega je postal zelo znan mentor za nove pesnike in pisatelje. Najbolj znan je primer *Balantiča*, ki mu je on odprl vrata v Dom in svet in izdal prvo zbirko ter visoko ocenil, pa še druge kot Lojzeta Kovačiča, Stanka Janežiča itd. To delo je opravljal še pozneje v emigraciji. Poleg neštetihi prevodov je izdal vrsto knjig, ki jih je on uredil, napisal uvodno besedo ali prav celo študijo. Nekaj prevodov je imel še v rokopisu in jih je potem po možnosti izdal v Buenos Airesu. Pošiljal je tudi prispevke o slovenski literaturi drugam, na Hrvaško, v Slovaško, Srbijo, na Poljsko.

Med vojno se ni držal kulturnega molka, ki ga je zahtevala komunistična partija, ampak je nadaljeval z delom pri *Slovencu* in *Domu in svetu* v mejah dane možnosti in v slovenskem duhu. Kot vodilni katoliški literat se je po zmagi revolucije umaknil na Koroško. Družina pa je zaradi bolezni ostala doma.

V taborišču je bil med ustanovitelji prvega časopisa maja 45 *Demokratska Slovenija*. Iz Avstrije se je takoj preselil v Rim, ker je imel zveze s Poljaki in italijanskimi literati ter je tako sodeloval s *Krekom* v obrambo slovenskih beguncev. Tu je tudi nadaljeval s svojim ustvarjanjem. V Rimu se mu je porodila zamisel na njegovo največje delo *Črna maša*, ki jo je tudi rokopisno dovršil sicer v precej manjšem obsegu, kot je bila pozneje izdana.

Končno je pričakal odhod v Argentino. Ko se je vozil z ladjo preko oceana, se mu je porodila vrsta pesmi predvsem glede na usodo ter s hrepenenjem po ženi. Kmalu nato je že v Argentini izdal pesniško zbirko pod naslovom *Poljub*. Pozneje pa je napisal vrsto novel pod skupnim imenom *Črni Kamnitnik - Loma Negra*. Izšle so v Zbornikih,

Meddobju in Svobodni Sloveniji. Tako, ko je prišel v Argentino, je pri Svobodni Sloveniji izdal predelano *Črno mašo za pobiti Slovence* kot prvo knjigo nove emigracije leta 1949.

Tema dvema knjigama se je pridružila v Marijinem letu 1950 izdana knjižica *Mariji*. Prevedel je iz nemščine Hebblovo dramo *Genovefa* in kot podlistek v *Svobodni Sloveniji* dve knjigi Hugo Wasta Ivana Tabor in 666. Nato je sledilo izredno epohalno delo prevod *Martina Fierra*, ki ga je napisal José Hernández, v zelo luksuzni obliki. Delo je tudi važno zaradi Debeljakovega uvoda, kjer je prvič širše obdelala zgodovina našega naseljevanja v Argentini, tako v španščini kot v slovenščini. Pozneje je izšlo delo tudi v Ljubljani, a žal ne tako luksuzno.

Predvsem pri SKA je uredil vrsto knjig, katerim je pa napisal spremno študijo. Kot prvo je izdal Pregljev *Moj svet in moj čas*, nato so sledile izdaje doma pobitih ali zamolčanih pesnikov in pisateljev. Balantič, Hribovšek, Velikonja, Majcen, Kunstelj.

Uredil pa je tudi izdaje naših tukajšnjih pisateljev in pesnikov Kocipra, Krivca, Kosa, Mauserja, in drugih. O njih je tudi pisal ocene v *Meddobju* ali *Vrednotah*. Predvsem je njegova zasluga, da je knjižno izšlo Mauserjevo delo *Ljudje pod bičem*.

Znano je njegovo kulturno delo pri Svobodni Sloveniji, kjer je bil skoraj vsa leta sourednik, kakor tudi njenih *Zbornikov*. Tja je skozi vsa leta pisal poročila o izišlih knjigah, kulturnih dogodkih, umetnikih itd. V *Zbornike* pa podobne članke, kakor tudi pregled kulturnega ustvarjanja v Argentini (nad 900 člankov ali uvodnikov, kar je nekaj izrednega). K temu lahko prištejemo še predavanja na kulturnih večerih, vsaj enega ali dva na leto, pa članke v *Glasu*, katerega sourednik je bil vrsto let. Podobne članke je pisal tudi v *Slovensko besedo*, dokler je izhajala, in v *Duhovno življenje*.

Pri zaslugah za našo emigrantsko kulturo pa moramo omeniti še njegovo organizatorsko delo, ko je bil prvi kulturni referent *Zedinjene Slovenije*, dokler mu ni služba v notranjosti države preprečila delo, bil je soustanovitelj *Balantičeve literarne družine*, *igralske družine Narte Velikonja* in urednik njenega *Gledališkega glasila*, ustanovni član *Slovenskega planinskega društva* in prvi urednik glasila *Gore*, največje njegovo delo in zasluge pa so pri SKA, kjer je bil poleg ustanovnega člana dolga leta predsednik (1969-1979), nato pa častni predsednik do smrti, urednik njenih knjižnih zbirk in *Glasa*. Zaradi svojih poznanstev z Ukrajinci pa je dosegel, da je predaval na novoustanovljenem buenosaireškem oddelku *Katoliške ukrajinske univerze sv. Klemenca* v Rimu.

Povabljen je bil v načelstvo Slovenske ljudske stranke in postal član Slovenskega narodnega odbora.

Zaradi svojega dela pred vojno je bil odlikovan z redom sv. Save. Od budimpeškega PEN kluba je prejel tudi priznanje in kolajno zaradi prevoda pesnika Madach-a iz madžarščine. Zaradi svojega dela na področju slovenskih odnosov v Rimu in Argentini je bil odlikovan od poljske emigracijske vlade v Londonu leta 1968 z *zlatim križem za zasluge*. Postal je član svobodne akademije znanosti in umetnosti v Parizu.

Pravo priznanje so mu dali šele po propadu komunizma in osamosvojitvi Slovenije. Marko Jenšterle je že leta 1990 organiziral njegov simpozij v Škofji Loki, ki je prvi prikazal njegovo delo doma in v Argentini z objektivnega in precej širokega stališča. V Sloveniji so zadnje čase izšle v ponatisu *Črna maša, Poljub, Balantičev venec*; kot krona vsega pa v založbi Obzorja v Mariboru *Izbrāne pesmi* z globoko študijo vsega njegovega pesniškega dela *Čolnar iz daljave*, ki jo je izdelal dr. Denis Poniž.

Njegov vnuk Marko Vombergar je izdal knjigo *Črni Kamnitnik*, zbirka Debeljakovih spodbudnih pesmi svojim otrokom v Sloveniji, iz Loma Negre, nekatere črtice in pesmi.

Škofja Loka se mu je končno oddolžila in mu vzdala spominsko ploščo na njegovi rojstni hiši. Na pobudo loškega župana so mu postavili kip v aleji slavnih Ločanov. Soglasno ga je sprejel Loški muzej kot svojega soustanovitelja, mu ponatisnil njegov prevod K. Wierzynskega »Olimpijski venec« iz leta 1945, ter skupaj z škofjeloško občino pripravil spominski večer septembra 2009.

20. januarja 1989 se je v Buenos Airesu zaključila dolga in plodovita življenjska pot tega velikega slovenskega pesnika, kritika in ustvarjalca.

FRANCE DOLINAR

(Ljubljana, 1915 –
Rim, 1983).

France Dolinar se je rodil v Ljubljani 28. aprila 1915.

Že pred vojno so slovenski kulturni delavci ustanovili Delovno občestvo za slovenski katoliški *institut* (DOSKI). Dolinar je bil pri tej ustanovi prvi *tajnik* ob predsedniku, teološkemu profesorju dr. Turku. Ko se je v okviru DOSKI-ja v Buenos Airesu rodila revija *Vrednote*, ji je bil **France Dolinar** iz Rima eden glavnih sodelavcev. Revijo *Vrednote* je naprej izdajala novo nastala organizacija *Slovenska kulturna akcija*, kateri se je **France Dolinar** z navdušenjem pridružil. Tako v *Vrednotah* kot v *Meddobju* so **Dolinarjeve** razprave in zapisi njih svetla znanstvena odlika. V *Meddobju* se je posebno posvečal ocenam našega in svetovnega kulturnega življenja. **Dolinarjevo**

sodelovanje v *Glasu Ruda Jurčeca* je bilo kar redno in visoko cenjeno. Ko se je skupina članov odtrgala od SKA ob odločanju, naj bi ali ne v prenovljena pravila stavili označbo, da SKA združuje slovenske izseljenske in zamejske protikomunistične kulturnike, je odstopil tudi **France Dolinar** in se s tem njegovo sodelovanje v organizaciji zaključil. Pridružil se je novonastalemu *Siju Slovenske svobode*, dokler se temu listu ni odmaknil.

France Dolinar je bil intelektualec z izrazitim čutom za zgodovino z zornega kota katoliških načel. Bogastvo njegovih zapisov, dognanj in spoznanj je kot snop žlahtnih resnic o slovenstvu in katolištvu.

France Dolinar je umrl v *Rimu* 23. oktobra 1983.

FRAN ERJAVEC

(Ljubljana, 1893 -
Francija, 1960)

Fran Erjavec se je rodil 10. februarja 1893 v Ljubljani. Bil je po poklicu slovenski zgodovinar, novinar in urednik.

Erjavec se je po končanem učiteljišču v Ljubljani leta 1913 zaposlil kot učitelj v Misličah.

Po končani prvi svetovni vojni se je vrnil v Ljubljano, kjer je ustanovil *Slovensko posredovalnico za delo*, ki je delovala do leta 1922. Leta 1924 je postal glavni urednik *Ilustriranega Slovenca*, od 1926 pa tudi založbe *Slovenska socialna matica*. Ob okupaciji Ljubljane so ga italijanski fašisti pregnali v Italijo.

Po koncu druge svetovne vojne je najprej živel v Rimu, nato v Parizu, kjer je nadaljeval publicistično in raziskovalno

delo pred vsem povezano s *koroškimi Slovenci* in *kmetijskim vprašanjem*. Pisal je predvsem v emigrantske časopise, ki so izhajali v Argentini in ZDA.

Med naj zanimivimi razpravami lahko imenujemo: Slovenske meje na pariški mirovni konferenci v letu 1919.

Nekaj let je bil v Parizu predstavnik svobodnih akademikov.

Umrli je v Franciji 2. oktobra 1960.

PROF. ALOJZU GERŽINIČ

(Ljubljana, 1915 –
Buenos Aires, 2008)

Rodil se je 11. junija 1915 v *Ljubljani*, v družini policijskega svétnika Alojzija, pozneje predstojnika policije v Celju in Mariboru. Mati, Friderika, roj. Kokalj je bila nečakinja dr. Henrika Tume. Po osnovni šoli in šestih razredih gimnazije v Ljubljani je leta 1933 *maturiral* v *Mariboru*. Na *Univerzi* v Ljubljani je diplomiral iz *slavistike* leta 1938. Klavirja se je učil od 4. razreda vadnice pri Josipu Pavčiču in Tonetu Ravniku; *harmonijo in kompozicijo* pa pri Vasiliju Mirku in Slavku Ostercu. Že v četrti šoli je postal član *Ljubljanskega šahovskega kluba*, ki je tedaj bil državni prvak. Pozneje je igral na simultanki svetovnega prvaka Aljehina, nekaj let pozneje s Spelmannom.

Na začetku 2. svetovne vojne je poučeval na *realni gimnaziji* v *Kočevju*. Sredi leta

1943 je bil prestavljen na IV. državno realno gimnazijo v Ljubljani. Sredi 1944 se je pridružil domobrancem v *Jadranskem Primorju*. Septembra 1944 je bil poslan v *Gorico*, da z *dr. Kacinom* vodil tečaj za slovenske učitelje, diplomirane na italijanskih zavodih. Septembra 1945 ga je *dr. Baraga* poklical v *Trst*; tam je organiziral osnovno šolstvo in si prizadeval za njegovo zakonitev ter prve mesece po vojni poučeval in sovodil *Višjo realno gimnazijo*. Polkovnik Kokalj mu je dal čin nadporočnika. Ves čas bivanja v Trstu je obilno sodeloval pri slovenskih oddajah na tržaškem radiu zlasti pri literarnih, glasbenih in gledaliških oddajah in vodil tečaj slovenščine za Slovence. Nato je kot bivši domobranec izgubil redno zaposlitev. Ker so zaupna poročila javila, da ga komunisti zasledujejo, je šel v taborišče. Poučeval je na begunski gimnaziji, vodil gledališko družino, spremljal *Emigrantski pevski zbor* kot organist. Bil je podpredsednik šahovskega Društva in odbornik KA (Katoliške akcije).

Maja 1948. je odšel v Argentino in se prve mesce zaposlil v tekstilni industriji. Potem je dobil službo v založbi in knjigami *El Ateneo*, od leta 1961 pa do upokojitve pa pri založbi *Kapelusz*. Deloval je tudi med rojaki: 11 let je bil med voditelji in profesorji *Srednješolskega tečaja*. Bil je soustanovitelj in urednik zbornika *Vrednote*. Februarja 1954 je bil med soustanovitelji SKA, bil je podpredsednik njenega osrednjega odbora in vodja njenega Glasbenega odseka. Poprijel je takoj pri KA (Katoliški akciji), kjer je bil predsednik. Njegovo delovanje je bilo pri

Meddobju, Glasu, Duhovnem življenju, sodeloval je pri *Koledarju in Zborniku Svobodne Slovenije* ter pri *Katoliških misijonih*. Bil je izdajatelj in urednik mesečnika *Sij slovenske svobode*.

Napisal je več zgodovinskih literarno-zgodovinskih in verskih knjig. Zbral in uredil je izbore. Prevajal je knjige iz angleščine, nemščine, francoščine, španščine. V časopisih in periodiki je objavil številne razprave, znanstvene in poljudne članke, pisal je življenjepise, spominske članke in nekrologe s področja umetnosti in glasbe, književnosti, zgodovine, narodnostne problematike in splošnih družbenih in kulturnih vprašanj ter vprašanj slovenske emigracije. Ocenil je številne, predvsem v tujini izdane, slovenske knjige a tudi dela tujih piscev, književnikov in filozofov. Pri antologijskih izdajah slovenske književnosti pa je sodeloval kot urednik. Objavil je nad 600 člankov in razprav verske, kulturne in svetovnonazorske vsebine.

Njegovo skladateljsko delo šteje 150 kompozicij: samospevi, terceti, kvarteti, zbori. Najobsežnejša partitura je *Oratorij Friderik Baraga* na besedilo dr. Tineta Debeljaka. *Kvartet Fink* je izvajal njegove skladbe; sedaj jih predvajajo njegovi nečaki Finkovi. Opravljal je spremljavo na klavirju, dajal in objasnjeval glasbene prireditve s komentarji in pisal glasbeno teoretične članke. Od leta 1993, je redni član *Društva slovenskih skladateljev*.

Leta 1952 se je poročil z Marijo Fink. Imela sta dve hčeri.

Umrl je 26. marca leta 2008 v Buenos Airesu.

FRANC GLAVAČ

(Beltinci v Prekmurju, 1913 –
Buenos Aires, 1976)

Rojen je bil 30. avgusta 1913 v *Beltincih v Prekmurju*. Bogoslovje je končal v *Ljubljani*, kjer je bil posvečen v duhovnika 17. decembra 1938. Najprej je bil prefekt v *Škofovih zavodih* v Šentvidu pri Ljubljani, nato je prišel v uredništvo listov, katere je izdajala *Katoliška tiskovna družba*, nazadnje je bil urednik *Domoljuba*.

Kmalu in močno je posegel v času revolucije v protikomunistično borbo s svojimi osebnimi pogledi in odločnostjo. Po letih begunstva v Italiji je prišel v Argentino, kjer je deloval najprej v Škofiji v Corrientes, nato v La Plati, kjer je postal prvi župnik v Paternalu. Vse življenje se je zanimal za zgodovino. Pri Slovenski kulturni akciji je imel predavanja o zgodovinsko filozofskih temah. Bil je član *teološkega odseka SKA*.

Umrli je v Claypole, Buenos Aires, po težki in dolgi bolezni. 9. septembra 1967.

FRANJA GOLOB

(Podmelec, 1908 –
Buenos Aires, 1984)

Franja Golob se je rodila v Podmelcu, občina Tolmin 8. marca 1908.

Osnovno šolo je obiskovala pri usmiljenkah v *Grobljah* pri Domžalah. V *Ljubljani* je končala meščansko šolo, leta 1928 pa je maturirala na učiteljskišću. Profesor *Emil Adamič* je spoznal njene izredne pevske sposobnosti. S pomočjo pevca *Jožeta Gostiča* se je vpisala na *Glasbeno matico*. Bila je učenka *Mateja Hubada*. Leta 1930 je imela prvi veliki koncertni nastop. Pela je Dvorakovo *Stabat Mater* in Sattnerjevo *Soči*. Leta 1932 je prvič nastopila v vlogi vile v *Sneguročki* Rimski Korsakova.

Leta 1937 je dobila državno štipendijo in je odšla na izpopolnitev pevskega študija v *Rim* za tri leta. Nastop na čikaški sezoni je preprečila vojna.

Odlično je uspela v *oratorijih*, med najbolj znanimi so bili: J. S. Bach *Božični oratorij*, Beethoven *Misa solemnis*, Handel *Mesija*, Mozartov *Requiem*, Verdijev *Requiem*, Matija Tomc *Križev pot* in drugi. Po poklicu je bila operarna in koncertna pevka. Bila je znana po svoji edinstveni altovski glasovni in muzikalni sposobnosti. Ko je končala študije na konservatoriju v Ljubljani, je od leta 1934 – 38 pela vodilne vloge v ljubljanski *Operi*, potem pa v *Beogradu*. Na 12. festivalu za sodobno glasbo v *Firencah* leta 1934 je predstavila *Osterčev ciklus* na *Gradnikove* pesmi. Z ljubljansko *Opero* je gostovala v *Splitu* in *Trstu*. Med drugo svetovno vojno je ponovno nastopila v *ljubljski Operi*. Po vojni se doživela svoje vrhunske nastope v *Rimu*. Odšla je v emigracijo v Argentino kot begunka. Udejstvovala se je kot koncertna pevka v *Buenos Airesu*, *La Plati*, *Cordobi*. Uveljavila se je pred vsem v vlogah *Orfeja* v Orfeju in *Evrudike* C. Glucka in *Azucene* v *Trubadurju* G. Verdija.

Umrla je v Buenos Airesu 13. januarja 1984.

FRANCE GORŠE

(Sodražica, 1897 -
Sveče, 1986)

Rojen je bil 26. septembra 1897 v *Zamostecu pri Sodražici* na Dolenjskem. Po ljudski šoli je odšel na Srednjo tehnično šolo v Ljubljani, kjer je leta 1914 absolviral kiparski oddelek. Štiri leta je prebil v prvi svetovni vojni. Leta 1920 je odšel na akademijo v *Zagreb* in jo dovršil v specialni šoli kiparja *Ivana Meštroviča* leta 1925.

Po akademiji je napravil več potovanj, zlasti po Italiji. Od leta 1925 do leta 1931 je stalno bival na slovenskem ozemlju v Italiji. Leta 1928 je imel prvo svojo kolektivno razstavo v *Gorici*, potem je razstavljal večkrat skupno z umetniki tržaške province v *Trstu in Gorici*. Leta 1930 se je udeležil *Bienale v Benetkah*. Leta 1931 se je vrnil v Jugoslavijo in že istega leta je imel svojo prvo razstavo v Ljubljani. Tu je priredil retrospektivno razstavo leta

1936, prej in pozneje pa je sodeloval že na drugih razstavah slovenske sodobne umetnosti. Leta 1935 je skupno s slikarjem Miho Maležem in Gojmirom Antonom Kosom ustanovil skupino *Trojico*, ki je priredila več razstav. Leta 1939 je skupno z M. Maležem razstavljal v Milanu.

Nekatera večja kiparska dela v tedanji zamejski Sloveniji so: *Kristus na križu* v Cerkvi sv. Petra pri Gorici, *Brezmadežna* v Opatjem selu in *Angel miru* na cerkvenem pročelju v Devinu. V beograjskem parlamentu stojita njegova marmorna kipa *Kmetijstva* in *Industrije*. Izmed javnih zbirk hranijo njegova dela vatikanski muzej, milanska *Brera*, tržaška *Revoltella*, goriški muzej in ljubljanska *Narodna Galerija*.

Leta 1944/45 je imel svojo privatno umetniško šolo v Ljubljani.

Ko je z nastopom komunistov zapustil Ljubljano, je bil od leta 1945 do 1950 profesor risanja in umetnostne zgodovine na slovenskih srednjih šolah v *Trstu*, kjer je ob svoji petdesetletnici priredil večjo razstavo.

Ko se je potem preselil v *Cleveland*, je imel tam več svojih razstav, nekaj pa v družbi z drugimi ameriškimi umetniki, tudi z *Božidarjem Kramolcem* v Kanadi.

Kiparsko je opremil tri cerkve v ZDA in Kanadi, med temi dve slovenski. Po prihodu Milana Volovška, Jožeta Vodlana in Mira Župančiča v ZDA je ustanovil v Clevelandu klub "*Lok*" ter priključil tudi druge slovenske umetnike v izseljenstvu in je bila njihova razstava najprej v New Yorku, nato pa v Torontu.

Umril je leta 1986 v Avstriji.

INŽ. JOŽEF GREGORIČ

(Slovenija, 1890 –
Chicago, 1984)

Rojen je bil leta 1890. Bil je naš ustvarjalni član, zgodovinar procesa za *Baragovo beatifikacijo*.

Nad 50 let je raziskoval življenje škofa Ireneja Friderika Baraga. Iskal in odkrival je njegove *spise in pisma* po Ameriki in Evropi. Kar je bilo gigantsko delo. In če je proces za Baragovo beatifikacijo v fazi raziskav pri tozadevni rimski kongregaciji *Svetega sedeža*, je to v največji meri zasluga njegovega dela.

Kmalu po ustanovitvi je temu odličnemu slovenskemu zgodovinarju naša organizacija izkazala za njegovo delo priznanje s tem, da ga je imenovala za ustvarjalnega člana v svojem zgodovinskem odseku.

Umrli je v Chicago v ZDA konec februarja 1984.

RUDOLF HIRSCHEGGER

(Vevče, 1917 -
Mendoza, 1997)

Ko človek opazuje premikanje ladje, ve, da jo poganja sorazmerno majhen motor. Tako je tudi v človeški družbi. Tudi njo poganjajo majhni motorji – sposobni in požrtvovalni možje. Eden takih delovnih mož je bil Rudolf Hirschegger. Tako je zapisal Rudolf Smersu ob njegovi 70 letnici. Rodil se je 10. aprila 1917. v *Vevčah* v fari Devica Marija v Polju. Že po zgodnji mladosti se je začel udejstvovati v katoliških mladinskih, prosvetnih in političnih organizacijah. V svojem 18 letu starosti se je posvetil režiranju iger v krajevnem *Katoliškem prosvetnem društvu*, delo ki je z velikim uspehom opravljal skozi vse življenje.

V letu 1936 je prevzel prvo važnejšo funkcijo v političnem življenju; postal je

predsednik krajevnega odbora mladinske organizacije *SLS pri Devici Mariji v Polju*. Političnemu delu je ostal zvest doma in v emigraciji. Velikega pomena je bilo njegovo delo med komunistično revolucijo. Ustanovil je 14. septembra 1942 *Vaško stražo* v svojem okolju in bil njen član.

Poročil se je 14. septembra 1943 z Marijo Kraner. Svatbo je tisti dan prekinil propad italijanske vojske.

Potem je vstopil v Slovensko domobranstvo in v oktobru 1943 pomagal organizirati domobransko četo v domačem kraju. Sodeloval je pri obveščevalni službi in pri reševanju ameriškega letalca Maurice A. Brasha. Še v Sloveniji se je Hirscheggerjevi družini rodila hčerka Marija, sin Davorin v izseljenskem taborišču v Spittalpu pri Dravi in že v Argentini še tri dekleta: Marta, Anka in Helena.

Ob koncu vojne se je umaknil na *Koroško* in na *Tirolsko* in od tam odšel z družino v Argentino. Naselil se je v Mendози, kjer je ustanovil keramično podjetje CACES.

V Mendози je vse *gledališko nastopanje* slovenske skupnosti povezano z Rudijem Hirscheggerjem. Skozi vsa leta njegovega življenja v Argentini, je predstavil na mendoškem odru letno vsaj tri igre.

Naučil in režiral je v Mendози nad 120 iger. S svojo spretnostjo je pomagal, posebno v začetku, pri prizorčkih in igrich *Slovenske šole sv. Cirila in Metoda*.

S svojim udejstvom je spretno zbiral mlade igralce in jih vsestransko vzgajal.

Z ljubeznijo do slovenskega jezika je na požrtvovalnih vajah in pravo dramatisacij neizmerno pripomogel k ohranjanju slovenske besede kar trem generacijam slovenskih fantov in deklet. Sam je risal in barval potrebne kulise in praktikable.

Sodeloval je tudi pri Slovenskem pevskem zboru in pri poročanju slovenskemu izseljenskem tisku.

Zapustil nas je 5. julija 1997. Njegov odhod v večnost je pomenil za mendoško Društvo veliko izgubo. Slovenska skupnost in njegova družina sledijo njegovemu zgledu in začrtane življenjske smernice.

Dr. TOUSSAINT HOČEVAR

(Ljubljana, 1927 –
New Orleans, 1987)

Rodil se je v Ljubljani 25. junija 1927. Svoja otroška leta je preživel na Vrhniki, kjer je oče služboval kot vojaški major. Od leta 1937 do 1941 je študiral na katoliški dominikanski visoki šoli v *Dalmaciji*. Po nemški okupaciji se je vrnil v *Ljubljano*, kjer je na Viču končal gimnazijo leta 1945. Leta 1946 je pričel poučevati na *Ljubljanski univerzi*. Ob prvi priložnosti je odšel iz komunistične Jugoslavije v *Avstrijo*. Leta 1951 je diplomiral iz *ekonomije* na univerzi v *Innsbrucku*. Nato je emigriral v *Združene države Severne Amerike* ter nadaljeval študije na univerzi v *Chicago*. Leta 1957 je pričel poučevati na državni univerzi v *Južni Dakoti*; leta 1960 pa v prestižnem kolegiju v *New Yorku*; pozneje 1966 na državni univerzi

na *Floridi* in nazadnje na univerzi v *New Orleansu* kot redni profesor ekonomije.

Toussaint Hočevar je bil eden izmed najbolj znamenitih slovenskih profesorjev *zgodovine ekonomije* še prav posebno Slovenije in zahodnih balkanskih držav.

Nastopil je v *Dragi*, na *Mednarodnem kongresu o manjšinskih jezikih* v Trstu, na Prvi mednarodni konferenci o manjšinskih jezikih v Glasgowu. Francoska vlada ga je odlikovala z redom *akademske palmovih vej* vsled njegovega prispevka v Nici na simpoziju *Francoščina kot poslovni jezik*. Leta 1979 je objavil knjigo gospodarskih razprav »Slovenski družbeni razvoj«.

V angleškem jeziku je objavil leta 1964 študijo »Vloga Slovenije v jugoslovanski ekonomiji« (Ohio), »Struktura slovenske ekonomije 1848-1963« (New York, 1965), »Evropski monetarni sistem: njegov razvoj in učinek« - skupaj z Ivanom Ribnikarjem (New Orleans, 1982).

Po njegovi smrti pa je izšel priročnik, ki ga je napisal z Miranom Hladnikom *Slovenski jezik za popotnike*.

Njegove študije so priobčili različni časopisi in revije, med njimi *Gospodarstvo* in *Bančni vestnik*. **Dr. Toussaint Hočevar** je bil tudi soustanovitelj in pomemben član *Society for Slovene Studies*.

Umrli je v *New Orleansu* 21. aprila 1987.

ALOJZIJ ILIJA

(Spodnji Brnik, 1905 -
Caracas, Venezuela, 1982)

Alojzij Ilija se je rodil v Spodnjem Brniku pri *Cerkljah* leta 1905. Maturiral je v *Škofovih zavodih* v Šentvidu nad Ljubljano. Vstopil je v bogoslovje, kjer je bil nekaj semestrov, nato je študiral pravo, ki ga je dokončal. Je bil pri *Slovincu* urednik za domačo politiko, potem pa je stopil v odvetniško pisarno dr. Albina Šmajda v Radovljici, tik pred vojno je opravil odvetniški izpit. Z vojsko se je z Gorenjskega umaknil v Ljubljano. Pozneje je vstopil v domobranstvo, maja 1945 pa je odšel v begunstvo v Avstrijo, od tam pa v Venezuelo. Z družino je živel v Caracasu, kjer je bil zaposlen kot knjigovodja.

Pisal je že kot dijak v zavodski list, pozneje v bogoslovnega, kot visokošolec pa v

Stražo v viharju. Kot urednik *Slovenca* je napisal večkrat tudi kaj leposlovnega v list, zlasti plastične opise domačih navad. Vse do petdesetega leta ni podpisoval svojega literarnega drobiža. Leta 1958 je pri Mohorjevi v Celovcu izdal prvo knjigo *Domače zgodbe*, nato pa folklorno povest o župniku-naravoslovcu. Roman *Huda pravda*, ki je izšel pri Slovenski kulturni akciji je povest iz domobranskega življenja na postojanki nekje v Sloveniji v času od binkošti 1944 do maja 1945, v dobi najusodnejših odločitev. Knjiga je bogata v posameznostih. Zlasti v osebi slepega berača ter njegov dvoboj in smrt.

Kot pravnik je pisatelj od vseh strani osvetlil nastanek in smisel slovenskega domobranstva in njegove usode, ko je kot nepremagana vojska po ukrepih svetovne politike morala odložiti orožje.

Decembra 1982 je bil imenovan za ustvarjalnega člana SKA. Isto leto je izšla njegova literarna stvaritev *Zadnji rabin* v Ljubljani.

Umrli je v Caracasu, Venezueli, 4. novembra 1982.

DR. FRANC JAKLIČ

(Velike Lašče, 1892 -
ZDA, 1967)

Rodil se je 14. avgusta 1892 v Andolu pri *Velikih Laščah*. Bil je prvorojenec v družini s šestimi otroki. Ko je **Franc Jaklič** izrazil željo, da bi šel rad študirat za duhovnika, sta mu oče in mati ustregla. Ljudsko šolo je obiskoval v domačem kraju. V Ljubljani je eno leto obiskoval *Marijanišče*. Obiskoval je drugo realno gimnazijo na Poljanah. Po šoli je vstopil v *Ljubljansko bogoslovje*. Leta 1915 je bil posvečen v duhovnika. Najprej je bil za kaplana v *Sostrem*. Škof Bonaventura Jeglič ga je postal v *Innsbruck*, da je postal prefekt na klasični gimnaziji. Na klasični gimnaziji v Ljubljani je dokončal konec druge svetovne vojne. Zaradi razmer se je podal v begunstvo. Najprej je živel v *Lienzu*, kjer je učil filozofijo in verouk na

begunski gimnaziji. Ko se mu je ponudila priložnost se je odločil, da se bo izselil v *Argentino*. Kar mu je ostalo prostega časa ga je uporabil za pisanje. Poleg raznih člankov v časopisju je napisal več knjig. Med njimi so znane: *Liturgika*, *Knoblehar*, življenjepis slovenskega misijonarja v Afriki, *Baraga* in poznejši škof v Zgornjem Michiganu, *Po svetlih potih*, nasveti za duhovniško življenje.

Posebno ljubezen je gojil do prvega marquetskega škofa *Friderika Barage*. Skoraj vse svoje življenje je raziskoval življenje tega velikega Slovence in indijanskega misijonarja. Ves zatopljen je bil v to delo, kljub bolezni, ki ga je motila v zadnjih letih. To je bil tudi glavni vzrok - *Baragov življenjepis* in iskanje argumentov, da ga postavijo na oltar, zaradi katerega ga je poklical marquetski škof v *Združene države*, da bi bil bližje virov. V Severni Ameriki je praznoval zlato mašo.

Bil je strog profesor, imel je izredno rad predmete, ki jih je poučeval in tudi študente. Posebno rad je tudi imel naravo. V prostem času je veliko hodil po hribih. Svojo vzgojiteljsko delo pa je želel posredovati tudi v pisani besedi.

Umrli je v ZDA 8. decembra 1967.

MIRKO JAVORNIK

(Cerknica, 1909 –
Washington, ZDA, 1986)

Rodil se je v Cerknici 26. septembra 1909.

Mirko Javornik se je leta 1929 po maturi na gimnaziji v Ljubljani vpisal na študij prava. Delal je kot *svoboden pisatelj in prevajalec* in postal 1935 glavni urednik dnevnika *Slovenski dom*. Ob koncu vojne je iz političnih nazorov zapustil domovino. V Avstriji in nato v Rimu je bil uradni *prevajalec* pri ameriških in angleških vojaških oblasteh, nato urednik političnih poročil *slovenskih oddaj Radia Trst*. Leta 1961 se je preselil v ZDA in se v Washingtonu zaposlil pri *ameriški vladi* kot jezikovni strokovnjak in sodelavec službe za stike z javnostjo za goste iz Jugoslavije.

Javornikovo literarno delo obsega predvsem *reportaže* *Srečanje z nepoznanimi* (1934) in potopise *Pomlad v Palestini* (1935), za pripovedno prozo pa sta značilna stik neorealizma z ekspresionizmom ter socialna tematika *Črni breg* (1933). Leta 1944 je izdal izbor predvojnih del *Pero in čas*, po vojni pa *Pero in čas II* (1980).

Slovenski dom je **Javornik** v času nemške okupacije spremenil v bojevito protikomunistično glasilo, ki je v vsem podpiralo domobranstvo in generala Rupnika. Skupaj z drugimi uredniki Slovenskega doma je pripravil in izdal *Črne bukve* (1944).

Javornik je pisal tudi *radijske drame* in prevajal iz angleščine, italijanščine, nemščine in španščine.

Umril je meseca maja 1986 v *Washingtonu* (ZDA).

NIKOLAJ JELOČNIK

(Ljubljana, 1919 –
Buenos Aires, 1993)

Rojen je bil 18. septembra 1919 v uradniški družini v Ljubljani. V *gledališču* se je začel udeleževati že kot član *Žara*, revije klasične gimnazije, v kateri so se vadili pisanja mladi študentje. Postavljali so tudi na oder zahtevnejše igre. Že kot mlad študent je deloval na *dramatskem polju* tako pri Marijini kongregaciji kot pri študentskih organizacijah. Absolviral je *Visoko šolo za dramsko umetnost*. Tam se je spoznal z igralsko umetnico Milo Šaričevo. Njegovo prvo delo je bilo *Claudelovo Marijino oznanjenje*. Potem je že v revolucionarnih letih bil urednik štirinajstdnevnik *»Junaki«* in vnet propagandist na protikomunističnih predavanjih. Med vojno in revolucijo ga

je prevzela protikomunistična dejavnost. Zaslovel je kot domobranski govornik. Iz te dobe je tudi njegov prispevek v Zborniku Zimske pomoči, izdanem leta 1944.

Pisal je in prevajal drame in prozo, vendar se je v zdomstvu posvečal skoraj izključno gledališču. Bil je urednik Glasa SKA, kamor je pisal eseje. V *italijanskih taboriščih*, kamor je zašel prvič kot italijanski interniranec, pozneje pa kot protikomunistični begunec, se je takoj udeležil vseh podvigov zdomcev na kulturnem polju.

Njegovo delo se je nadaljevalo v Argentini, vendar se je v začetku rahlo preusmerilo na misijonsko polje, pozneje pa na kompilacijo polpretekle slovenske zgodovine. V prvo dobo njegovega delovanja spada *»Kralj Matjaž«*, predvajan na spominski proslavi na čast žrtvam komunizma. Igral jo je s svojo igralsko družino *Narte Velikonja*. Zadnje veliko delo je bil *»Krst pri Savici«*. Njegova je bila režija, koreografija, njegovi glasbeni vložki in solospevi.

Za desetletnico Gledališkega odseka SKA je leta 1964 napisal *»Deset let gledališkega opravila«*.

Njegovi prevodi so bili kakovostni. Veliko njegovih člankov, esejev, prevodov in časovnih zapiskov je raztresenih v Zbornikih Svobodne Slovenije, Glasu SKA, Meddobju in drugod pod psevdonimom *Miklavž Trpotec*.

Režiral je mnogo izredno kvalitetnih dram. Kot režiser je bil tudi učitelj lepe besede, izgovorjave in naglašanja. Bil je moderen v zamislih in izvajanjih tistega časa.

Najpomembnejši **Jeločnikov** prispevek k slovenski polpretekli zgodovini je dobro dokumentirano delo »*Stalinistična revolucija na Slovenskem 1941-1945*«. Pod psevdonimom **Stane Kos** in s sodelovanjem dr. *Branka Rozmana* in prof. *Janeza Gruma* je delo izšlo v Rimu leta 1984, drugi del pa v Buenos Airesu 1991.

Umrli je 15. junija 1993 v Buenos Airesu.

STANKO JEREBIČ

(Maribor, 1930 –
Buenos Aires, 2007)

Rodil se je 2. januarja 1930 v *Mariboru*. Pred nacističnim preganjanjem se je družina zatekla v *Ljubljano*, kjer je štirinajstleten vstopil v Slovensko domobranstvo.

Iz *Koroške* je bil vrnjen v Teharje, odkoder je bil kot mladoletnik izpuščen. Pobegnil je v *Avstrijo* in maturiral v begunskem taborišču ter se naselil 1949 v Argentini. Leta 1973 je diplomiral iz *slavistike-humanistike* na *ukrajinski univerzi* v Buenos Airesu.

Poročen je bil z Nado Clemente. Imela sta štiri otroke.

Vsa leta je bil član in odbornik v raznih organizacijah, predvsem pa je posvečal svoj čas *gledališču*, kot igralec in režiser.

Zato ga je SKA sprejela med ustvarjalne člane. Od maja 1992 je sodeloval kot vršilec dolžnosti tajnika, kasneje kot svetovalec.

Umrli je v Buenos Airesu 19. septembra 2007.

PROF. MARTIN JEVNIKAR

(Višnja gora, 1913 –
Trst, 2004)

Rodil se je 1. maja leta 1913 v kmečki družini na Spodnjem Brezovem pri Višnji Gori na Dolenjskem. Po končani tamkajšnji osnovni šoli se je vpisal na Škofijsko klasično gimnazijo v Šentvidu pri Ljubljani in jo končal leta 1934. Na Univerzi v Ljubljani je leta 1939 doštudiral slavistiko, diplomu pa je leta 1961 nostrificiral na Univerzi v Rimu s tezo o vplivu nemškega pisatelja *Krištofa Schmida* na slovensko književnost. Bil je srednješolski in visokošolski profesor, literarni zgodovinar, kritik, urednik in publicist. Med leti 1940 in 1943 je poučeval na IV. moški realni gimnaziji, do maja 1945 pa na klasični gimnaziji v Ljubljani. Maja 1945 se je umaknil na

Koroško, od tam pa v begunski taborišči v Monigu in Serviglianu v Italiji. Bil je profesor in tajnik slovenske begunske gimnazije v Monigu, nakar se je pridružil javnim delavcem, ki so v Trstu obnovljali slovensko šolstvo.

V Trstu si je tudi ustvaril družino. Od 1. oktobra 1945 do septembra 1980 je služboval kot profesor *slovenščine in zgodovine* na sedanjem Trgovskem tehničnem zavodu *Žige Zoisa* (prej Slovenska trgovska akademija v Trstu). V šolskih letih 1949/50 – 1953/54 je bil tudi *ravnatelj* na Srednji šoli Ivana Cankarja (takrat Nižji srednji šoli) pri Sv. Jakobu. Pod Zavezniško vojaško upravo je bil član komisije za *izdajo slovenskih šolskih knjig*. Od 1. novembra 1963 do 31. oktobra 1975 je predaval slovenski jezik in literaturo na univerzi v Padovi, od decembra 1972 do upokojitve oktobra 1983 pa slovenski jezik in literaturo na novi univerzi v Vidmu. Od aprila 1975 je imel tam tudi stolico za srbohrvaški jezik in literaturo in bil v letih 1973-1979 ravnatelj inštituta za *slovanske jezike*. Bil je predsednik in član raznih izpitnih komisij in natečajev, odbornik Društva slovenskih izobražencev v Trstu, član časnikarske zbornice in Italijanskega združenja slavistov. Dolga leta je urejal revijo *Literarne vaje* in *Izvestje srednjih šol*, vodil komisijo tržaške *literarne nagrade Vstajenje* in komisijo literarnega natečaja *tržaške revije Mladike*, predaval v raznih društvih itd. V slovenščini in italijanščini je objavil vrsto strokovnih razprav in knjig ter nešteto člankov in ocen. Uredil je snopiče št. 7-20 *Primorskega slo-*

venskega biografskega leksikona, ki ga je izdajala Goriška Mohorjeva družba. Sistematično je spremljal razvoj slovenske književnosti v zamejstvu in zdomstvu ter o njem poročal na Radiu Trst A, v Literarnih vajah in pa Mladiki (od leta 1967 v vsaki številki skoraj do smrti). V *Meddobju* je v letnikih 1956-69 vsako leto ocenil vse nove slovenske leposlovne knjige. Za *tržaški radio* je poleg ocen in predavanj dramatisiral 20 biografij slovenskih pesnikov in pisateljev in poslovenil nad 70 radijskih iger.

Umrl je v Trstu 10. januarja 2004.

FRANC JEZA

(Hajdina, 1916 -
Trst, 1984)

Franc Jeza se je rodil v Hajdini 30. decembra 1916. leta. Med 2. svetovno vojno se je kot študent prava pridružil osvobodilnemu gibanju. Toda že decembra 1941 so ga prijeli in poslali v *Dachau*, kjer je dočkal konec vojne. Zaposlen je bil potem kot *časnikar* pri Slovenskem poročevalcu. Zaradi nasprotovanja jugoslovanskemu in velesrbskemu režimu je leta 1948 prebегnil v *Italijo*. Povojna leta je deloval kot *časnikar* na *slovenskem radiju Trst A*.

Bil je nadarjen pisatelj, prodoren *časnikar*, posebno vnet za pravšno zgodovinsko prikazanost slovenstva. Študiral je *etnologijo* in *etnografijo* na graški univerzi, kjer je iz obeh ved tudi diplomiral. **Jezovo**

pisateljsko opravilo je razsežno, bogato, izredno. Posebno vnet za dramatiko je polnil slovenski radijski oder v Trstu. Nekajkrat je bil za svojo dramatiko tudi nagrajen ("*Zadeva je končana*" – prva nagrada).

Na tržaškem radiju je urejal "*Kulturno kroniko*", kjer je izkazal izredno kulturno razgledanost in čez vse zavedno prepričanje v vstajenje slovenstva. Ni štedil z oporečništvom ljubljanskemu režimu. V tem radijskem sporedu je stalno poročal o vseh prizadevnostih - knjižnih in umetniških – *Slovenske kulturne akcije*: po njegovi zaslugi je tudi matična Slovenija, kljub negotovanju njenih trenutnih oblastnikov, zvedela za našo zdamsko ustvarjalnost. Posebno poglavje bo moral nepristranski zgodovinar odmeriti Jezi kot poborniku za kulturno, politično in državno samostojnost. To njegovo posebno prizadevnost izpričuje pet zbornikov: *Alternativa*, *Iniciativa*, *Demokracija*, *Akcija* in *Neodvisna Slovenija*, ki jih je plačeval iz lastnih prihrankov.

Kot pisatelj literat je pripravil knjižni stvaritvi "*Moč ljubezni*" in "*Nevidna meja*". Leta 1980 je prejel za svoje življenjsko delo nagrado *Vstajenje*.

Njegove objave so številne, med njimi je tudi nekaj pripovednih del. Gradivo, ki ga je zapustil v člankih in razpravah, je ogromno. V njem je med drugim prikazal podčastno izkoriščanje Slovencev s strani centralističnega in velesrbskega Beograda. Študija z naslovom *Nova tlaka slovenskega naroda* (Trst 1959) je bila v tem pogledu prva in verjetno edina. Pri založbi *Baraga* v *Buenos Airesu* je izšla *Jezova* knji-

ga "O ključnih vprašanjih rane karantansko-slovenske zgodovine".

Franc Jeza je imel neomajno vero v *samosojno slovensko državo*.

Objavil je vrsto člankov v revijah *Sij slovenske svobode*, *Meddobje in Glas SKA*.

Napisal je tudi knjigo *Skandinavski izvor Slovencev*, ki je vzbudila vrsto polemik med slovenskimi zgodovinarji.

Umril je v Trstu 20. januarja 1984.

RUDA JURČEC

(Ormož, 1905 –
Buenos Aires, 1975)

Ruda Jurčec se je rodil 1. aprila 1905 v Ormožu v *Prekmurju*. Bil je novinar, esejist, pisatelj, politik in urednik. Pisal je eseje in je bil odličen pripovednik. Študiral je v Mariboru in Ljubljani. Diplomiral je 1931 na Politični visoki šoli v Parizu. Poznal je kot nihče politično področje tedanje Evrope. Pisal je predvsem o socialnem vprašanju, sprva v levičarskem krščanskosocialističnem duhu (monografija *Krek*, 1935).

Od 1932 je bil sourednik, nato urednik revije *Beseda* o sodobnih vprašanjih; s kulturnimi esejmi in reportažami je sodeloval tudi pri revijah *Modra ptica* in *Sodobnost*. Od 1935 je bil dopisnik agencije Havas za Slovenijo. Bil je tudi vodja ljubljanske podružnice agencije Avala. Po

1935 se je kot urednik pri *Slovincu* vse bolj usmerjal k politiki vodstva nekdanje SLS. Od novembra 1941 do maja 1945 je bil glavni urednik *Slovenca*. Po koncu vojne je emigriral v Rim. Ko je leta 1947 prispel v Argentino, se je takoj osredotočil na delo na kulturnem in časnikarskem področju. Bil je eden izmed soustanoviteljev SKA in prvi predsednik naše organizacije od leta 1954 do leta 1969.

Tu je postal soustanovitelj lista *Svobodna Slovenija*. Sodeloval je s svojimi članki o zunanji politiki v *Svobodni Sloveniji* in z raznimi literarnimi kritikami in prispevki v reviji *Duhovno življenje*. Bil je urednik revije *Meddobje*, *Glasa Slovenske kulturne akcije* in zbornika *Vrednote*. Pozneje je ustanovil tudi revijo *Sij slovenske svobode*.

V Argentini je napisal več novel, politični in ljubezenski roman. Novele so *Carmen de Patagones*, *Vuzmenice*, *Requiem in re*, politični in ljubezenski roman *Ljubljanski triptih* (Buenos Aires 1957) s temo o razkolu duhovnega in moralnega ravnovesja v času Druge svetovne vojne. Med najbolj odmevnimi deli zdomske književnosti je njegova spominska proza trilogija *Skozi luči in sence I-III* (tiskana v Buenos Airesu od leta 1964 do 1969). Revijalno je objavil vrsto novel. V Sloveniji je bil ponatisnjen *Ljubljanski triptih* in prvi del trilogije *Skozi luči in sence*. Leta 1984 pa je izšla v domovini Jurčeveva knjiga *Blaženost in bridkost zapisanih besed*, z uvodom prof. Alojzija Geržiniča.

Umrli je 4. novembra 1975 v Buenos Airesu.

Za stoletnico Jurčevevega rojstva je po zaslugi *mag. Rozine Švent Narodna in univerzitetna knjižnica* pripravila izredno razstavo z vsem razpoložljivim materialom. Pozneje je bila razstava na ogled v *Jurčevem domačem kraju*.

DR. ANTON KACIN

(Primorska, 1901 –
Gorica, 1984)

Anton Kacin se je rodil na Primorskem 25. maja 1901.

Bil je eden glavnih stebrov slovenskega narodnega življenja na Primorskem, zlasti v hudih medvojnih letih. Nekaj časa je urejal časopise, *Goriško stražo* in tedanji *Novi list*. Več kot 30 let je bil *tajnik Goriške Mohorjeve družbe* in urednik njenih izdaj. Pisal je zanjo, prevajal, popravljal spise, ki jih je Družba pošiljala med ljudi, katerim je bil materin jezik prepovedan, govorjenje kaznovano in tiskovine zaplenjene.

V medvojnih časih je **dr. Kacin** v *nadškofijskem semenišču gimnazije* učil slovenščino in izmed njegovih gojencev so izšli mnogi najodličnejši borci za narodne

pravice, duhovniki in laiki. Komaj je med vojno bilo mogoče, je ustanavljal nove slovenske šole. Po vojni pa je bil med tistimi, ki so v sodelovanju z zavezniško vojaško vlado dosegli ustanovitev slovenskih šol. Za nove šole je deloma sam, deloma s sodelavci sestavil vrsto šolskih knjig.

Bil je šolnik, ob tem pa je moral biti še časnikar, organizator in politik. Ob vsem tem pa je bil tudi kulturni delavec v ožjem pomenu besede. Pisal je tudi, zlasti o slovenskih kulturnih zadevah, posebej o književnih. To je delal že med vojnama, nadaljeval pa po zadnji vojni. Pisal je v razne liste doma na Primorskem, pred vojno v ljubljanske in po vojni tudi v *Vrednote*, *Meddobje* in *Zbornik Svobodne Slovenije*.

Že kot študent je napisal razpravo o katoliški kritiki slovenske beletristike v drugi polovici mladoslovenstva (1881-1895). Na to temo je na *ljubljski univerzi* dosegel naslov *doktorja filozofije*. Pozneje je predstavil nov slovenski rokopis iz XV. stoletja in slovenski tisk v Italiji, pa še slovstveno delo *Slovencev v Italiji* v času med obema vojnama. Pisal je o začetkih slovenskega leposlovnega impresionizma, pa tudi o Simonu Gregorčiču, Antonu Aškercu, Antonu Mahničju, Franu Levstiku, Ivanu Trinku, Janezu Ev. Kreku. V *tržaški Mladiki* je predstavil vrsto goriških slovenskih kulturnih delavcev. Pisal je predgovore v razne knjige drugih. Napisal je slovensko slovnico v *italijanščini*.

Umril je 26. januarja 1984 v Gorici.

Dr. STANKO KOCIPER

(Maribor, 1917 –
Mar del Plata - Bs. As., 1998)

Dr. Stanko Kociper je bil rojen 30. aprila 1917 v *Podbrežju* pri Mariboru. Bil je doma pri Sv. Miklavžu v *Slovenskih goricah*, ki so njegova prava ožja domovina, prelepa *Prlekija*. Njej je tudi posvetil vse svoje literarno delo in nanjo je razsul vse iskreče se barve svojega pokrajinskega čopiča in vso svojo ljubezen nad te Goričance in viničarje svoje domačije. Pisatelj je večino svojega emigrantskega literarnega ustvarjanja priobčeval v okviru SKA.

Dr. Kociper je študiral pravo na *Pravni fakulteti* v Ljubljani, kjer je leta 1942 diplomiral in 1944 tudi doktoriral. Med italijansko okupacijo je bil nekaj časa interniran, po kapitulaciji Italije pa je oktobra 1943 stopil v Slovensko domo-

branstvo, kjer je postal referent za propagando in urednik revije *Slovensko domobranstvo*. Jeseni 1944 je bil zaradi nestrinjanja z nemškimi oblastmi iz domobranstva odpuščen ter takoj nato postal tajnik generala Leona Rupnika, s katerim je 1945 zapustil domovino in bil nato več let v begunskih taboriščih v Avstriji. Nato se je preselil v Argentino, kjer je delal v trgovskem podjetju.

S prispevki je sodeloval v revijah *Meddobje* in *Tabor*, v slednji je objavljal zgodovinske prispevke. Med drugim je pisal drame: abiturientska utopična igra *Svitanje* (1931), ki sedem let pred izumom atomske bombe obravnava probleme atomskega razdejanja sveta. Igra, tiskana v Munchnu, je bila predstavljena dvakrat v emigraciji in celo enkrat v kastiljščini (1954). Igra *Šentjurjevski provizor* (1941), za katero je značilen čustveno poudarjeni moralizem pri opazovanju meščanskega in vaškega življenja, je izšla pred vojno v *Domu in svetu* (1942). Črtice in novele je že pred vojno objavljal v *Domu in svetu* ter *Mentorju*. Napisal je tudi dramo *Zasad* (1940).

Glavni pomen *Kocipra* kot literata je njegovo delo v prozi. Njegove črtice v *Domu in svetu* od 1941 naprej, ki so se pojavljale skoraj v vsaki številki revije, so budile splošno pozornost in so pozneje izšle v Argentini pod naslovom *Mertik*. Odkritje pa je bil njegov roman *Goričanec* (1943), ki je dobil prvo *Prešernovo nagrado* v Ljubljani, prav tedaj, ko je avtor bil v taborišču v *Gonarsu*. Z begunskih let je taboriščna publikacija, novela z naslovom *Mlin v Lešnici*. Tudi v emigracijskem obdobju

so bila njegova najpomembnejša dela posvečena temam Slovenskih goric. Napisal je tudi del trilogije *In svet se vrti naprej (Na božji dlanī)*. Leta 1992 je izdal v Buenos Airesu literarno delo *Tjašek Gomez počiva v pampi*.

Umrli je v Mar del Plati, Argentini, leta 1998.

Po slovenski osamosvojitvi je objavil v Mariboru knjigo *Jeruzalemski zvonar*, leta 1996 pa so mu izdali v Ljubljani literarno stvaritev *Kar sem živel*.

PROF. DR. MILAN KOMAR

(Ljubljana, 1921 –
Buenos Aires, 2006)

Bil je doktor znanosti, pravnik, filozof, profesor antične in moderne filozofije na katoliški univerzi v Buenos Airesu, antropolog in esejist.

Rodil se je goriškim begunskim staršem, v Ljubljani. Osnovno šolo je obiskoval v Škofji Loki in jo končal v Mostah pri Ljubljani. Maturiral je na *ljubljski klasični gimnaziji* leta 1939. Sodeloval je pri *Domoljubu* in pred vojno urejal tudi mladčevski tednik *Mi mladi borci*. Potem se je vpisal na univerzo, kjer je leta 1941 prejel *Svetosavsko nagrado* za razpravo iz Cerkvenega prava o *jugoslovanskih škofovskih sinodah*. Bil je član Katoliške akcije in med tistimi, ki so vstopili v Odbor univerzitetne organizacije zato, ker bi

drugače italijanski okupatorji Univerzo zaprli. Bil je na spisku petih katerim je KP / OF zaradi tega grozila s smrtjo. Dva so zločinci OF / VOS umorili: Župca in Kiklja. **Milan Komar** se je pred morilci umaknil v Gorico k dr. Janku Kralju. Na njegov nasvet je odšel v Torino, kjer je decembra 1943 na filozofski fakulteti salezijanske univerze v Torinu z doktoratom *Pravična vojna pri Vitoriji in Suárezu*, postal doktor prava. Istočasno je zasebno študiral filozofijo. V tej stroki je nanj vplival dr. Aleš Ušeničnik. Po lastnih besedah jo je kasneje »iz prava mahnil kar naravnost v filozofijo«.

Po doktoratu se je vrnil v Gorico in postal poročnik SNVZ. Od 6. maja 1944 pa do konca vojne je bil urednik *Goriškega lista*, prvega slovenskega časnika po dolgih letih. Politično je pripadal Kraljevcem. »Naše zadržanje ni udobno sredinstvo ali ugodna in vzvišena nevtralnost,« je zapisal **Komar**.

Poročil se je z zgodovinarico *Majdo Ahačič*. V zakonu se jima je rodilo šest otrok.

Leta 1947 je odšel v *Argentino*, kjer se je najprej preživljal z ročnim delom in nadaljeval študij filozofije in pedagogike.

Postopoma je začel na raznih visokošolskih ustanovah poučevati humanistične predmete, zlasti klasične jezike in *filozofsko antropologijo*. Leta 1963 je postal redni profesor za novoveško filozofijo in leta 1971 za filozofsko etiko na novo ustanovljeni Argentinski katoliški univerzi v Buenos Airesu in tudi njen dekan.

1988 je prejel odlikovanje »*Del Divino maestro*« kot zaslužen katoliški vzgojitelj.

1992 je od papeža Janeza Pavla II. prejel odlikovanje »viteškega reda sv. Gregorija Velikega« za svoje intelektualno in vzgojno delo. Na univerzi je učil do upokojitve leta 1998, s svojimi predavanji pa je bil tudi reden gost na mnogih drugih visokošolskih ustanovah in eden stebrov naše emigracije v Argentini. Po svetu je bil poznan kot eden najpomembnejših poznavalcev in interpretov *Tomaža Akvinskega*, saj je dosegel svojevrstno rehabilitacijo njegova realizma, kar je odmevalo tudi v mednarodni strokovni javnosti. Najodmevnejše poglavje v Komarjevem delu zavzemajo njegovi tedenski filozofski tečaji. Več kot štirideset let je z njimi privabljal široke kroge poslušalcev in jih po sokratsko usposabljal za družbeno-kritično in filozofsko dosledno mišljenje. Teh tečajev **Komar** ni namenjal le špansko govorečim poslušalcem, ampak je z njimi prihajal tudi v številno skupnost Slovencev v Argentini in tako pomembno prispeval k njihovemu kulturnemu življenju.

V argentinskem kulturnem prostoru se zato upravičeno govori o Komarjevi šoli »Escuela Komariana«. Njemu gre zasluga, da je vzgojil vrsto katoliških izobražencev.

Bil je eden izmed ustanovnih članov SKA. V naši organizaciji je prva leta veliko sodeloval s predavanji in članki v *Meddobju*. V okviru SKA je izšla knjiga *Pot iz mrtvila*. Njegovi članki so bili zelo zaželeni v Sloveniji v novem obdobju demokratizacije. Pri založbi *Družina* sta izšli dve njegovi knjigi: *Iz dolge vigilije* in *Razmišljanja ob razgovorih*. V *Svobodni Sloveniji* je med drugimi prispevki objavil *Škofjeloške sonete*. Izdal je tudi v španščini dve pomembni deli: *Orden y misterio* (Red in skrivnost) in ob 50-letnici vzgojnega delovanja *Vida llena de sentido* (Življenje polno smisla).

Sredi 1960 je navezal močne in pristne odnose z italijanskim filozofom Augustom Del Nocejem. Z njim in poljskim filozofom Stefanom Swieżawskim je začel z nedokončanim delom *Reperiodizacija moderne filozofije*.

Prof. **dr. Milan Komar** je bil 2.12. 2005 imenovan za *častnega senatorja Univerze v Ljubljani*.

Dr. Matija Ogrin je v Komarjevem imenu sprejel plaketo z imenovanjem, s katero se je **dr. Komar** simbolno vrnil tja, kjer je začel akademsko pot, na ljubljansko univerzo.

Umrli je v Buenos Airesu 20. januarja 2006.

ANČICA KRALJ

(Gorica, 1932 –
Buenos Aires, 1987)

Ančica Kralj je bila v prvih letih delovanja SKA priznana *koncertistka*.

V spominu so ostali zabeleženi izredni koncerti, ki jih je prirejala večinoma kot solistka. Blestel je prvi koncert pri *Slovenski kulturni akciji* ob 200-letnici rojstva *W. A. Mozarta* s komornim koncertom. Ob tisti slovesnosti je interpretirala na klavirju Mozartovo sonato št. 17 v G- duru, spremljal jo je violinist *Alojzij Šonc*. Septembra 1959 je nastopila v prvem delu koncerta, v drugem delu pa je nastopil kvartet *Fink*. Odlikovala se je ob poustvaritvah impresionistov, novih romantikov in novejših skladateljev.

Kot komponisti, ki so ji najbolj ležali pri srcu, so bili *Schubert*, *Schumann*,

Claude Debussy in *Sergij Rahmaninov*. Ob bleščečem koncertu 30. septembra 1959 si je izbrala za nastop glasbeno in tehnično zahtevno skladbo *Španski ples št. 58* (Enrique Granados). Izvajala je skladbo španskega komponista z neukrotljivim ritmom, sočni harmoniji in čutno krepki melodiki. Koncert je nadaljevala s slavno suit *Iberia* »Astrurias« *Isaaca Albeniza* z osebno noto in virtuoznostjo ter argentinsko folkloro *Alberta E. Guastavina* iz zbirke *Argentinskih plesov za klavir*. Iz izvajanja je odsevala svežina in hkrati sila, razodevala je dovršenost slikanja podob z zvoki globoke vsebine.

Po nekaj letih se je predvsem posvetila izvajanju skladb španskih komponistov in latinskoameriških.

Imela je tudi odmeven koncert v New Yorku leta 1963.

Umrla je v Buenos Airesu 15. septembra 1987.

INŽ. ARH. SIMON KREGAR

(Ljubljana, 1914 –
New York, 1987)

Rodil se je v Ljubljani 21. januarja 1914. Študiral je na *ljubljski univerzi* pri znamenitem *dr. Jožetu Plečniku* in diplomiral leta 1938. Delal je najprej v *Ljubljani*, od leta 1945 do marca 1951 je bil v Trstu profesor in potem urednik na *Radiu Trst A*.

Emigriral je v *Združene države Severne Amerike*. V New Yorku je dovršil študij o statiki in se zaposlil pri *Lockwood Greene Engineers Inc*.

Amerika je odprla **Kregarju** nemirnemu ustvarjalnemu duhu vrata na široko, da je ustvaril nekaj stavb in uresničil več drznih arhitekturnih načrtov, ki so mu prinesli priznanja in svetovni ugled: San Jose News Building, San Jose, Cal.

stavba, ki je delno zgrajena na vodi, je dobila posebno pohvalo *Zveze arhitektov* iz San Francisca kot prispevek lepoti mesta. Skupina stavb *Fairchild Hiller Space Center* v *Germantownu pri Washingtonu* je v vlitem betonu; v istem kraju je zgradil sredi mesta mogočno kamnito poslopje. Na letališču *JFK* v *New Yorku* je izoblikoval največje poslopje za tovorna letala v *ZDA American Airlines*. Še vrsto pomembnih stavb je zgradil v raznih mestih.

Inž. Kregar je bil pomemben *kulturni delavec*. Ko je živel v *Trstu* je vodil na radiu aktualna tedenska poročila o kulturi v svetu, napisal več izvirnih *radijskih iger*, 50 varietejskih oddaj, napravil več načrtov za obnovo vasi, cerkva in kapel. V *ZDA* je delal na odru cerkve *sv. Cirila*, kjer se zbirajo Slovenci, kot igralec in režiser. Od leta 1970 je bil tajnik *Lige slovenskih Amerikancev*, član raznih društev, dopisnik ameriških časopisov - skratka vodilna osebnost zlasti newyorških Slovencev.

Umrli je v *New Yorku* 19. novembra 1987.

DR. JOŽE KRIVEC

(Haloze, 1916 –
Buenos Aires, 1991)

Rodil se je 16. marca 1916 v *Halozah*. Potem se je njegova življenjska pot obrnila in padla ven iz tistega prvega sveta – ven iz Haloze, iz Ljubljane, iz Dolenjske. Cesta se je utrujeno pomaknila preko suhe in široke rečne struge in se ustavila pred taboriščnim naseljem v *Serviglianu*. Sredi tiste sinjine in v poletju okrastih gričev smo lahko srečali **Krivca** v krogu študentov, ki jih je vnmel za *Balantiča*.

Že v prvih dneh begunstva je bil med ustanovitelji *Balantičeve družine*, urednik in sodelavec novonastalega *Sveta in doma*; poučeval je v begunski gimnaziji v *Monigu pri Trevisu*, sodeloval je pri begunskih publikacijah, pevskeemu zboru, igralski družini, Ljudski univerzi. Vso to aktivnost je prenesel v emigracijo.

Njegova literarna pot se je pričela z uveljavljanjem na *ptujski gimnaziji*, nato nastop v osmošolski *Mladi setvi*; pisal je tudi v *Mentor*, *Razore*, *Ženski svet*, *Mladega Prekmurca*, v mariborsko *Piramido*. Po vstopu na univerzo je bil sotrudnik *Doma in sveta*, *Vigredi*, *Vrtca*, *Slovenčevega koledarja* in *Velikonjevega Zbornika Zimske pomoči*; za *Slovenčevo knjižnico* je napisal zbirko črtic. Zvestoba domačiji se je ohranila ob spominih, ki so dobili globlje poteze, nekdanja socialna nota je prevzela še narodnostne in idejne poteze. Iz tistih let taborišča poznamo zgodbo *Svet za žico* – hrepenenje po domu in zemlji, pekoči spomini na vojne grozote.

Od literarnega ustvarjanja nam je zapustil *Dom med goricami*, knjigo novel in črtic še v domovini, od zdomskega pa »*Pij, fant, grenko pijačo!*«
Poleg teh je zapustil vrsto krajših del, raztresenih po zbornikih in emigracijskih tiskih.

Poučeval je vrsto let na *Srednješolskem tečaju Marko Bajuk* v Buenos Airesu.

Med revolucijo je dobil za *Dom med goricami* Prešernovo nagrado.

Šel bo v literarno zgodovino kot ljubitelj in ustvarjalec preprostih, malih, vsakdanjih stvari in čustev.

Dr. Jože Krivec predstavlja še vedno tisto prvobitno, zemeljsko teženje k rodnemu in domu. A zdaj je že vse prepleteno z usodnostjo. V duhu realizma, obenem pa v razpoložensko liričnih opisih poustvarja svoja doživetja v treh svetovih, povezanih med seboj s spomini in ranami.

Umrli je 10. maja 1991 v Buenos Airesu.

MIRKO KUNČIČ

(Lesce, 1899 –
Buenos Aires, 1984)

Rodil se je v železničarski družini v *Lescah na Gorenjskem* 12. decembra 1899. Z nedokončano srednjo šolo je postal *uradnik in novinar* ter urednik mladinske rubrike *Kotičkov striček* v časniku *Slovenec*. Zaradi komunističnega režima je leta 1945 emigriral in se kasneje nastanil v *Argentini*.

Pisatelj in pesnik **Mirko Kunčič** po svojem raznovrstnem literarnem ustvarjanju za mladino sodi med vidne pisatelje v sicer bogatem razvoju *slovenske mladinske književnosti*. Pisal je mladinsko poezijo, prozo in dramatiko. Za mlade bralce je najprej pisal v rubriki *Kotičkov striček* v *Slovincu*, kjer je redno objavljaval kratke, največkrat anekdotične pripovedi in

igrive, melodične pesmi, ki so skupaj ali posamično izšle tudi v knjižni obliki. Do leta 1945 je napisal več kot *deset knjig* za otroke. Objavljaval je tudi v *Vrtcu*, nemladinsko poezijo pa v *Ljubljanskem zvonu*, *Ženskem svetu* in v revijah *Plamen* in *Mladika*. Po odhodu v tujino je **Kunčič** najprej objavljaval v taboriščnih glasilih (*Naša beseda* v italijanskem taborišču Monigo), po prihodu v Argentino pa v tamkajšnjih slovenskih listih in revijah (*Duhovno življenje*, *Zbornik Svobodne Slovenije*). Tako je leta 1950 v *Duhovnem življenju* izšla *božična igra* v dveh slikah: *Begunska družina*. Kunčičeva pesem *Naša beseda*, objavljena v istoimenskem taboriščnem glasilu, je kot slavospev domovini in slovenskemu jeziku ponarodela pesem slovenske emigracije v Argentini. V *Argentini* in v *Celovcu* na Koroškem so ponovno izhajale tudi Kunčičeve starejše pesmi za mladino, pisal pa je tudi nova besedila in skrbel, da so otroci v tujini rasli ob domači pesmi.

Pripravil je tudi šolski priročnik, antologijo otroških pesmi z naslovom *Zdomski živžav*.

Zelo rad je izbiral tematiko, v kateri je na tenkočuten način pripovedoval o odnosih staršev do otrok in otrok med seboj. Pogosto se v zgodbah kot motivacija dogajanja pojavljata dedek in babica kot nosilca modrosti in spoštljivosti, s katero razrešita otrokovo stisko. Med pogostimi motivi Kunčičevih pripovedi je tudi triglavski svet v bajkah in pokrajinsko-mitoloških zgodbah. V slovensko mladinsko književnost sta povojna Kunčičeva poezija in proza vnesli novost: motive iz

življenja Slovencev v Argentini, motive indijanskega izročila in podobe argentinske pokrajine.

Kunčičeva knjiga *Najdenček Jokec* je samonikel lik, ki gre svojo pot in doživlja stvari, ki jih doslej ni še nihče pri nas opisal. Lahko rečemo, da je to prva in edina knjiga, ki je izšla pri nas v povojnih letih in je resnično mladinska.

V povesti *Gorjančev Pavlek* se je pisatelj spet povrnil v opisovanje triglavskih bajeslovnih bitij in Gorenjske, kamor 12-letni Pavlek odleti iz puste argentinske pampe na letečem krožniku. Ko Pavlek leti nad domovino, avtor prikazuje lepote Slovenije, ob njegovem povratku pa opisuje Argentino.

Napisal je tudi knjigo *Dogodivščine v pragozdu*. V tej knjigi opisuje doživljanja slovenskega gozdarskega strokovnjaka Saše in njegovih mladoletnih sinov Mihca in Saška. Pisatelj je nazorno opisal to naj-severnejšo argentinsko pokrajino s pragozdom, številnimi gozdnimi živalmi in redkimi domačini. Pripovedovanje je zanimivo, prepleteno s šalo in hudomušnostjo, mestoma pa tudi napeto.

Pri pisanju otroških pesmi je bila **Kunčiču** vzor poezija *Otona Župančiča*.

Kunčič sam je vplival na druge pisatelje, saj sta njegova povojna poezija in proza v slovensko mladinsko književnost vnesli novost: motive iz življenja Slovencev v Argentini, motive indijanskega izročila in podobe argentinske pokrajine.

Pisatelj Mirko Kunčič je umrl v Buenos Airesu, 3. decembra 1984.

DR. IGNACIJ LENČEK

(Ljubljana, 1907 –
Gradec, 1974)

Rodil se je v Ljubljani 18. julija 1907, kjer je tudi obiskoval ljudsko šolo in končal klasično gimnazijo z maturo leta 1925. Ker se je bil odločil za duhovniški poklic, so ga kot izredno nadarjenega dijaka poslali v Rim. V *Germaniku* je študiral teologijo na papeški univerzi *Gregoriana*. Tam je bil posvečen za duhovnika leta 1931. Naslednje leto je končal rimske študije ter se kot *doktor filozofije in teologije* vrnil v Slovenijo. Doma je bil nastavljen za prefekta v *škofovih zavodih* v Št. Vidu nad Ljubljano (1932-1938). Nato je bil v tem zavodu predavatelj moralne teologije, bil je *lektor* (1937), potem *docent* (1938-1945). S svojega teološkega področja je napisal vrsto razprav v glas fakultete *Bogoslovni vestnik*. Bil je tudi katehet, duhovni vodja

Marijine kongregacije dijakov potem pa *akademikov*, asistent Slovenske katoliške akcije, *škofijski cenzor* knjig in *sinodalni eksaminator* ter član nekaterih škofijskih svetov.

Ko je prišla vojna in revolucija, je na prošnjo škofa *Rožmana* prevzel izpostavljeno in odgovorno mesto vrhovnega kurata slovenskih domobrancev.

V zdomstvu je vedno ostal zvest slovenskemu semenišču v emigraciji kot profesor na njegovi *teološki fakulteti* (1945) in ga spremljal od Praglje in Briksna v Italiji v Argentino v San Luis in pozneje v Adrogué. Predaval je vseskozi kot edini profesor *moralne teologije* in je na tem področju dal temeljito izobrazbo generacijam slovenskih duhovnikov. Redno je predaval tudi sholastično filozofijo in po potrebi še kak drug predmet. Delal je ogromno v semenišču, vendar se je rad odzval, kadar so duhovnika-izobraženca klicale potrebe slovenske skupnosti. Tako je zlasti nastopal kot cenjen predavatelj po naših organizacijah, kot pisatelj tehtnih člankov in razprav v našem tisku. Bil je soustanovitelj in prvi urednik duhovniškega glasila *Omnes unum*, in tudi med soustanovitelji *Slovenske kulturne akcije*.

Leta 1965 je odšel v Nemčijo. V *Acchnu* je **prof. dr. Ignacij Lenček** dobil mesto rektorja velikega modernega duhovniškega doma. Na ženski socialni šoli pa je poučeval laiško teologijo. Kljub zaposlenosti je bil tudi neutrudljiv potnik po evropskih državah. Na Argentino ni pozabil. Po zvezah je gmotno podpiral Baragovo misijonišče in Rožmanov zavod.

Ko se je upokojil, se je preselil k sestri v *Gradec* v *Avstrijo*, kjer je umrl 11. aprila 1974.

Leta 1984 je Slovenska kulturna akcija izdala izbor njegovih člankov pod naslovom *Rast v resnici in ljubezni*.

LADISLAV LENČEK

(Ljubljana, 1914 -
Ljubljana 1993)

Rodil se je v Ljubljani 3. februarja 1914. Kljub večplastnosti in raznolikosti darov in talentov je bil **Lado Lenček** izredno poenotena osebnost. Ljubezen do označevalnega in misijonskega poslanstva je **Lada Lenčka** pripeljala v *Misijonsko družbo*. Po duhovniškem posvečenju 17. decembra 1938 je pričel s svojim delom v *Misijonišču v Grobljah*. Urejal je revijo *Katoliški misijoni*. Revija je tudi izhajala v najhujših časih begunskega življenja v taboriščih. **Lado Lenček** je članke osebno tipkal in lastnoročno razmnoževal. Oktobra 1947 so se nekateri lazaristi podali v *Argentino*, med njimi tudi **Lado Lenček**. Pod *Lenčkovim* vodstvom je v Slovenski vasi počasi zrastle »*Baragovo misijonišče*«, *Misijonski zavod*, ki je dal številne misijonske poklice ter

župnijsko središče *Marije Kraljice*, ki je prva slovenska cerkev v *Južni Ameriki*, *Dom upokojenecv sv. Vincencija*, in ne nazadnje je *Baragova tiskarna*, ki je tiskala ogromno slovenskega tiska v Argentini.

Lado Lenček se je dobro zavedal izrednega pomena kulture za narodov obstoj, tudi za obstoj slovenske skupnosti v Argentini. Tako je njegovo ime najtesneje povezano s *Slovensko kulturno akcijo*. Pri tej organizaciji je bil tajnik, blagajnik ter predsednik od leta 1979 do 1987.

Ni bil aktiven misijonar »na terenu«, pospeševal pa je misijonsko idejo z vsem navdušenjem. Ni bil sam kulturni ustvarjalec, ustvarjal pa je pogoje za kulturno delovanje drugih. Prizadevanje za organizacijo kulturnega dela se je pričelo že takoj po prihodu prvih skupin iz Italije. Skupina kulturnih delavcev (*DOSKI*) je po dolgih pogovorih in posvetovanjih prešla v akcijo. Leta 1951 so pričeli izdajati revijo *Vrednote*. Ni šlo lahko. Uredniki so poiskali **Lada Lenčka**, pri katerem so našli zamisli, kako revijo utrditi. *Ladovo* upravljanje financ, njegova podjetnost, tveganost v načrtih, stalni pismeni stiki s slovenskimi intelektualci po svetu je dala *Slovenski kulturni akciji* poseben pečat in pomen. *Dr. Vladimir Kos* je **Ladislava Lenčka** pravilno ocenil v knjigi »*Vrli mož, ki ni živel zase*«. Kot enega izmed glavnih nosilcev *SKA* ni življenje **Lada Lenčka** nikdar vrglo izven kulturnega žarišča, zasidranega v širini in globini slovenske katoliške tradicije. Mimogrede: zmeraj znova me je vzpodbujal k pisanju misijonskih pesmi in reportaž za svoje Katoliške misijone.

Prijatelj *Lojze Rezelj* pa se ga spominja kot gorečega duhovnika, navdušenega misijonarja, tehtnega razumnika, globokega intelektualca, uspešnega organizatorja, zanesljivega upravitelja, široko-grudnega mecena.

Za posledicami prometne nesreče je 22. februarja 1993 umrl v Ljubljani.

DR. RADO L. LENČEK

(Mirna, 1921 –
New York, 2005)

Jezikoslovec **Rado Lenček** se je rodil 3. oktobra 1921 v Mirni na Dolenjskem. Leta 1940 je maturiral na gimnaziji v Novem mestu, nato pa je do leta 1944 študiral slavistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Nadaljeval je po vojni študije v Padovi. Deset let po koncu druge svetovne vojne je bil zaposlen kot profesor na slovenskih srednjih šolah v britansko-ameriškem pasu Svobodnega tržaškega ozemlja v Gorici in Trstu. Leta 1956 se je z družino preselil v Združene države Severne Amerike. V letih 1958 in 1959 je opravil podiplomski študij na univerzi v Chicago, med letoma 1952-1962 pa na Harvardu. Leta 1962 je doktoriral iz slovanskih jezikov in književnosti. Kot

profesor je najprej predaval slovanske jezike na Univerzi Illinois v Chicagu, do leta 1965 pa do upokojitve pa je predaval na univerzi Columbia v New Yorku.

Od leta 1975 do 1988 je bil predstojnik slavističnega oddelka, bil je tudi član newyorške Akademije znanosti ter drugih društev v ZDA in v Evropi. Vse svoje znanje in prizadevanja je posvetil filologiji, sociolingvistiki in kulturni zgodovini. Žel je pohvale za svoje dosežke na področju humanistike, ki jih je objavljval v knjižnih izdajah in znanstvenih časopisih. Veliko je prispeval k povečanju ugleda Slovencev v svetu. Dr. Rada Lenčka delo je bilo na področju jezikovne znanosti in kulturologije izredno obsežno in raznovrstno. V njegovih preučevanjih ima slovenski jezik, ki ga je analiziral z instrumentarijem modernega jezikoslovja, posebno vlogo.

Od leta 1991 je bil zunanji dopisnik Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Objavil je številne knjige razprav in raziskovalnih del. Njegova najbolj znana dela so: *Ob Jadranu: Etnografski zapiski in študije* (Trst, 1947), *Slovenska marijanska lirika* (Trst, 1954), *A Bibliographical Guide to Literatura on Slavic Civilizations* (New York, 1966), *The Structure and History of Slovene Language* (Columbus, Ohio 1975), *To honor Jernej Kopitar, Slovenes, the Eastern Alpine Slavs and their Cultural heritage* (New York, 1989).

Njegova glavna zasluga je bila ta, da se je slovenistika uveljavila in zaživela kot samostojna veda. K temu vzponu je največ pripomoglo

Društvo za slovenske študije -Society for Slovene Studies, ki ga je ustanovil in bil njegov prvi predsednik (1973-1983) in urednik njenih glasil. Prejel je nagrado Ameriškega združenja učiteljev slovanskih in vzhodnoevropskih jezikov (1984) ter naslov častni Ambasador Republike Slovenije v znanosti, ki mu ga je leta 1995 podelilo ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije v znanosti. Leta 2001 je bil odlikovan s častnim znakom svobode Republike Slovenije za prizadevno delo za prepoznavnost in uveljavljanje slovenskega jezika v tujini.

Pri Slovenski kulturni akciji je sodeloval s tehničnimi in zanimivimi članki v Meddobju.

Umrli je 27. januarja 2005 v New Yorku.

DR. RAJKO LOŽAR

(Ljubljana, 1904 –
ZDA, 1985)

Dr. Rajko Ložar je bil rojen 29. avgusta 1904 v Ljubljani.

Dr. Ložar je bil umetnostni zgodovinar, nekdanji docent arheologije na *Ljubljanski univerzi*, direktor *Etnografskega muzeja* v Ljubljani, urednik *Doma in sveta* ter glasila *Klas* (Narodopisje Slovencev), do upokojitve pa tudi ravnatelj mestnega muzeja v *Manitowocu* (ZDA).

Leta 1933 je izšla *Slovenska moderna lirika*. Antologijo je uredil *Anton Vodnik* »ter s sourednikom **Rajkom Ložarjem**, ki je napisal zanimiv uvod o razvoju slovenskega lirskega sloga, odkril marsikatero premalo poznano ali upoštevano vrednoto našega modernega pesništva«. V tem uvodu je **Ložar** prvič vnesel *Vebrove* filozofske poglede na literarno kritiko.

Obširno in pomembno je tudi **Ložarjevo** delo na področju etnografije in arheologije. Kot *kustos* muzeja je **Ložar** skrbel za reševanje rimskega mesta *Emona*. Izkopal je več kot sto grobov, arheološko registriranih in rešil gibljive predmete za zbirko muzeja. Odkrivanje temeljev, zidov, starih rimskih hiš in hišnih skupin, preje nepoznanih delov najdenih struktur vzdolž akvaduktov, cest, tlakov, mozaikov, dvorišč itd., je bilo tedaj edinstveno in žal večji del njegovega dela ni objavljen.

Zvest svojemu pogledu na estetiko in filozofijo je **Ložar** gledal tudi na arheologijo brez običajnih predsodkov. Na področju *slovenske predzgodovine* zanj ni bilo najvažnejše, da bo postavil v sodobnost in zaporednost z ozirom na splošno priznano zgradbo germanske predzgodovinske arheologije - to je pustil za nadaljnja raziskovanja. Važno je bilo za **Ložarja** predvsem vprašanje, če je v naši kulturi kak element, ki dopušča prevzem neodvisne evolucije, vsaj v kakem členu predzgodovine.

Na področju *etnografije* je pomembna priprava in ureditev zbornika *Narodopisje Slovencev* v dveh delih. Napol natisnani drugi del so po **Ložarjevem** odhodu v emigracijo dokončali drugi. To je še danes eden od najvažnejših virov za spoznavanje naše *etnografije*.

V Meddobju je **dr. Ložar** objavil vrsto člankov. V XIX. letniku Meddobja je izdal *študije o jeziku, narečju in govoru* ter *O jezikovni in literarni-kritični klasifikaciji koroškega windisch-idioma*. V celovški reviji *Družina in dom* je objavil študijo *Od marnjovanja do žobarenja*. V buenosaireskem *Vestniku* je leta 1981 objavil razpravo »K teoriji o skandinavskem izvoru Slovencev«.

Umrli je v ZDA 4. januarja 1985.

MARIJAN MAROLT

(Vrhnika, 1902 –
Buenos Aires, 1972)

Marijan Marolt se je rodil na Vrhniki 21. januarja leta 1902. Srednjo šolo je obiskoval nekaj let v benediktinskem samostanu St. Paul v Avstriji, od leta 1918 pa humanistično gimnazijo v Ljubljani. Leta 1920 se je vpisal na komaj ustanovljeno Univerzo v Ljubljani in na očetovo željo študiral pravo, sočasno pa še umetnostno zgodovino. Leta 1925 je absolviral na pravo in tudi na umetnostni zgodovini. Njegovo navdušeno delovanje na različnih kulturnih področjih v Celju in nato na Vrhniki, prav tako kot doktorsko disertacijo je prekinila vojna in sovražna zasedba. Med komunistično revolucijo so ga obdolžili izdajstva, ker pač ni bil njihov somišljenik. Zato je leta 1945 odšel v emigracijo.

Leta 1948 se je z družino naselil v Argentini, kjer je kmalu začel delovati v kulturnem življenju novonaseljencev s pisanjem v lokalnem slovenskem tisku. Leta 1954 se je takoj po ustanovitvi *Slovenske kulturne akcije* angažiral pri urejanju biltena *Glas SKA*, predsedoval *umetnostnemu* in kasneje *zgodovinskemu* odseku SKA, sočasno pa opravljal tajniške posle te ustanove. Na bogoslovni fakulteti v Adrogué je predaval *cerkveno umetnost*, na *Ukrajinski univerzi* v Buenos Airesu pa je več let predaval zgodovino slovenske likovne umetnosti. Leta 1954 so ga izvolili za člana *Svobodne akademije v Parizu*, kjer je nastopil z disertacijo o *Plečniku*.

Leta 1955 je s slikarko Baro Remec in kiparjem Francetom Ahčinom ustanovil *Umetniško šolo SKA*, ki jo je vodil in predaval umetnostno zgodovino. Prav tako je na raznih kulturnih večerih pri SKA predaval ter objavljali članke o različnih temah slovenske in svetovne umetnosti. Leta 1956 je SKA izdala njegov roman *Zori, noč vesela*, leta 1959 *Slovensko likovno umetnost* v zamejstvu, leta 1967 roman *Rojstvo, ženitev in smrt Ludvika Kavška* ter leta 1975 življenjepisno povest *Jožef Petkovšek*.

Marijan Marolt je umrl v Buenos Airesu 11. januarja 1972.

KAREL MAUSER

(Bled, 1918 -
Cleveland, 1977)

Karel Mauser se je rodil 11. avgusta 1918 na Bledu.

Leta 1939 je v Ljubljani pričel s študijem teologije, ki pa ga ni dokončal, saj je 1944 izstopil iz semenišča, medtem je bil kot bolničarski strežnik posadke vaških straž zajet na turjaškem gradu ter odpeljan v kočevske zapore in v ujetništvo v Stično od koder je pobegnil v Ljubljano in tam delal kot sourednik *Slovenčeve knjižnice*.

Po dvakratnem izgonu iz domovine (konec leta 1945 in v začetku 1946) je preko koroških begunskih taborišč leta 1950 odšel v ZDA in tam do 1976 delal v tovarni svedrov v *Clevelandu*.

Mauser je pričel prvo prozo in pesmi objavljati 1938 v listih *Dom in svet*, *Mentor*, *Mlada setev in Vrtec*, po izgnanstvu pa največ pri *Mohorjevi družbi* v Celovcu in *Slovenski kulturni akciji* v Buenos Airesu, pa tudi v zdamskem in izseljeniškem tisku v ZDA in Kanadi.

Tradicijo domačijske povesti je nadaljeval z zgodbami iz vaškega življenja z značilno čustveno poudarjenimi zgodbami in moralno opredeljenimi literarnimi osebami. **Mauserjevi** najboljši deli sta novela *Sin mrtvega* in roman *Ljudje pod bičem*. Oba dela sta s tematiko iz 2. svetovne vojne in prvih let po njej. Ob zgodovinski podobi časa prikazujeta predvsem moralne in čustvene pretese, ki spremljajo usode pripovednih oseb. Na tradicionalno slovensko prozo se **Mauser** navezuje tudi s temo duhovniškega poklica, ki so podane v romanu *Kaplan Klemen*, ter z nedokončanim življenjepisom o škofu I. F. Baragi *Le eno je potrebno*. **Mauserjeva** proza je prevedena v francoščino, nemščino in španščino.

V zbirki *Zemlja sem in večnost* je posmrtno izšla pesniška zapuščina, ki vsebuje religiozno poezijo in razpoložensjske pesmi o naravi ter filozofsko-himnične in refleksivne pesmi.

Umril je v *Clevelandu* 21. januarja 1977.

MILENA MERLAK DETELA

(Zbirše pri Logatcu 1935 –
Dunaj 2006)

Pesnica, pisateljica, esejistka in prevajalka **Milena Merlak Detela** se je rodila 9. novembra 1935 v Žibršah pri Logatcu. Po gimnazijski maturi v Ljubljani je v letih 1955-1960 študirala primerjalno književnost in psihologijo na ljubljanski Filozofski fakulteti. Že med študijem se je intenzivno posvečala poeziji. Objavljati je začela leta 1955 v maturantskem almanahu ljubljanske bežigradske gimnazije *Mladi obrazi*, ki ga je tudi uredila. Sodelovala je v *Reviji 57*, *Naši sodobnosti* in študentskem listu *Tribuna*.

Takratni komunistični politični režim je čedalje bolj občutila kot breme za svojo ustvarjalnost in dostojanstvo osebnosti, kot je zapisal v spremni besedi k njeni zadnji

pesniški zbirki *Svet svitanja* (Mohorjeva založba, Celovec 1997) literarni kritik in esejist Denis Poniž. Zato je s svojim poznejšim možem, pisateljem Levom Detelo, ki ga je spoznala na ljubljanski univerzi, avgusta leta 1960 emigrirala v Avstrijo.

Čeprav je v novem avstrijskem okolju kot mati treh otrok velik del svojega časa morala posvečati družini, je ves čas izkazovala močno ustvarjalno energijo. Po pesniškem prvencu *Sodba od spodaj*, ki je izšel leta 1964 v Trstu, se je vidno uveljavila v zamejskem in zdromskem revijalnem tisku, postopoma, s teksti, ki jih je začela ob slovenskih besedilih pisati v nemščini, pa tudi na avstrijskem kulturnem prostoru, kar med drugim dokazuje leta 1979 dunajska literarna nagrada Theodorja Körnerja.

Vojno otroštvo je v njej zapustilo trajne sledove, kar se odraža tudi v njenih leposlovnih delih. Poleg sedmih samostojnih knjig, štirih slovenskih pesniških zbirk *Sodba od spodaj* (Trst 1964), *Beseda brez besede* (London 1968), *Zimzelene luči* (Trst 1976) in *Svet svitanja* (Celovec 1997) ter nemških zbirk lirike *Die zehnte Tocher* (Desetnica / Dunaj 1985) in lirične proze *Die Farbe des Schnees* (Barva snega / Dunaj 1996) ter zbirke slovenske kratke proze *Skrivnost drevesa* (London 1969), je leta 1985 v Celovcu skupaj s svojim možem objavila tudi trijezično slovensko-nemško-angleško pesniško zbirko *Kaj je povedala noč / Was die Nacht erzählt / What the Night Reveals*. V revijalnem tisku v Trstu, Celovcu in Buenos Airesu je poleg pesmi objavljala črtice in novele iz

kmečkega življenja iz časa svoje mladosti na Notranjskem, precej pa je tudi prevajala v nemščino in iz nemščine v slovenščino ter pisala članke in eseje z literarno, družbeno in religiozno problematiko.

Tržaška pesnica Irena Žerjal je v *Meddobju* (št. 1-2, 1999) oziroma v slovenskem tržaškem radiu *Trst A* v eseju, ki ga je poimenovala *Pesem na različnih šahovnicah*, poudarila, da je v času, ko je še živela v Sloveniji, Milena Merlak med tedanjimi nevsakdanjimi ljubljanskimi političnimi dogodki, ki so jih spremljali pompozni obredi ukinjanja revij in pesniških projektov in onemogočevanja dela pesnikov in pisateljev, imela le eno močno predhodnico Lili Novy in dve talentirani sovrstnici, Svetlano Makarovičevo in Sašo Vegri, vendar je odšla na svojo pot, ki je razodevala svojsko zgodnjo deziluzijo. Vendar so njene pesmi učinkovale stvarno in odgovorno. Zato pa so tudi bile zahtevnejše do bralca.

V času pesničinega šestinštiridesetletnega emigrantskega ustvarjanja je slovenska domovinska javnost o njenem delu več ali manj molčala, toda strokovna sodelavka Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani dr. Janja Žitnik je v knjigi *Slovenska izseljenska književnost I.* (Ljubljana 1999) vsaj »post festum« zapisala, da jo njene zbirke »uvrščajo med najkvalitetnejše avtorice slovenske izseljenske lirike«.

Denis Poniž meni, da je »prva stalnica njene lirike izjemen posluš za človeka, vpetega v čas in prostor svojega (edinega) bivanja«. Za njeno pesništvo je istočasno značilen tudi zelo širok, včasih skorajda protisloven izrazni svet, v katerem se ves čas dotikajo in prepletajo prvine, povezane s tradicijo in zgodovinskim spominom, ter izrazito moderne, avantgardne in eksperimentalne prvine pesništva. Tudi v svetu podzavesti, ki se odmika našemu razumevanju, odkriva Milena Merlak skrivnostne resnice o sebi in človeku.

V spremni besedi k prvi pesniški zbirki *Sodba od spodaj* pa je njen mož Lev Detela med drugim zapisal, da je »pesniški svet Milene Merlak ... budnica na soljudi, ki se morajo otresti zla in zavedeti svoje človečanske odgovornosti, če nočejo, da jih bo razčlovečil mehanizem zmaterializiranega in zmehaniziranega časa«.

Milena Merlak je nase opozorila tudi z verzi in prozo v nemškem jeziku. Znani avstrijski publicist in esejist Wolfgang Müller Funk je nemški del njenega ustvarjanja med drugim označil tudi takole: »Ob vsej drznosti in kompleksnosti jezikovne razporeditve ne učinkujejo pesmi Milene Merlak nikoli pretirano ali izumetničeno, temveč izžarevajo moč neposrednosti, ki je vpisana v poetični jezik«.

Že leta 1961 je objavila prve prispevke (cikel pesmi, n.pr. *Smrt mesečnice* in druge lirske tekste) tudi v *Meddobju* in ostala reviji zvesta do smrti. Rada je sodelovala tudi v tržaški *Mladiki* in *Mostu* ter v celovškem *Mladju* pa tudi drugod. Svoje tekste je objavljala v nemščini v različnih almanahih, revijah in časopisih v Avstriji, Nemčiji in Švici, s prispevki pa je poleg tega sodelovala tudi v tržaških in celovških slovenskih radijskih programih in v slovenskih oddajah kölnske radijske postaje *Deutsche Welle – Glas Nemčije*. Na nagradnih natečajih tržaške revije *Mladika* je bila trikrat nagrajena (1973, 1975 in 1976).

Po demokratizaciji v Sloveniji je rada zahajala v svojo prvo domovino, nastopala na tamkajšnjih literarnih prireditvah in sodelovala v revijah in časopisih. V zadnjih letih življenja se je zaradi bolezni vedno bolj umikala v zasebni družinski krog. Umrla je 3. avgusta 2006 na Dunaju, kjer je pokopana na pokopališču Asperrn.

ALOJZIJ NOVAK

(Murska Črnica pri
Murski Soboti, 1927 –
Buenos Aires, 1986)

Alojzij Novak se je rodil v *Murski Črnici* pri Murski Soboti 17. junija 1927 materi Mariji Zemljič in očetu Francu Novaku. Osnovno šolo je končal v *Murski Soboti* leta 1939. Gimnazijo je začel v Murski Soboti. Med vojno je odšel v Avstrijo. Leta 1945 je bil v *Radkersburgu* kot študent, od leta 1946 pa pri skavtih, kjer se je bil vpisal v »Slavonic group«, za ta vpis se je odločil, ker je bil sam oddaljen od družine, ki je ostala v *Prekmurju*. Njegov prijatelj in sošolec Marijan Amon se je spominjal, kako je začel v *Koroških kronikah* objavljati svoje prve spise. Leta 1948 pa je dobil službo pri *Friends Service Council*. V letih 1946 /1948 je obiskoval *Slovensko begunsko gimnazijo* v Spittalu.

Leta 1949 se je vpisal v peti letnik gimnazije, a ga ni končal, ker se je odločil za emigracijo v Argentino. Tukaj se je leta 1953 poročil s Kristino Mehle. V zakonu sta se jima rodila hčerka in sin. Ko je prišel v Argentino, je pričel objavljati v emigracijskem tisku: *Zbornikih Svobodne Slovenije*, *Svobodni Sloveniji*, *Duhovnem življenju*, *Meddobju*, *Slovenski besedi*. Mnogo njegovih člankov je izšlo v *Avstriji* v *Koroški kroniki* in *Lepši bodočnosti* pod psevdonimom.

Največ je objavjal v letih 1947 do 1962.

Že od vsega začetka *Slovenske kulturne akcije* je sodeloval kot član na literarnem področju.

Med drugimi stvaritvami je napisal: *Tam kjer šumijo gozdovi*, *Prekmursko gostovanje*, *Ob žetvi*, *Božič v Prekmurju*, *Mati*, *Na krivi poti*, *Bog je vstal*, *Umetnikova bolest*, *Starec*, *Dež*, *V senci Južnega križa*, *Pampa*, *Skrivnost trenutka*, *Izgoreli čas*, *Tomaž Špolar*, *Jakob Sršen*, *Beračica*, *Ecce Homo!* *Jutro v krvavi rosi* (odlomek iz neobjavljenega romana *Veliki Klenkovec*) *sonetni venec Pesem tujih cest*, *dramski spev v treh delih Most svobode*.

Bil je avtodidakt, zanimal se je za vse novosti na kulturnem in političnem življenju. Kljub nekaterim bohemskim potezam je bil po drugi strani izredno uravnovešena osebnost.

V službi se je uveljavil v trgovskem poklicu v različnih podjetjih.

Alojzij Novak je bil pesnik in prozaist. Pisal je tudi umetniške kritike in literarne ocene.

Umrli je za posledicam infarkta 27. septembra 1986.

MSGR. ANTON OREHAR

(Predoslje, 1910 –
Mendoza, Argentina, 1986)

Rodil se je v Predosljah 13. junija 1910. Leta 1934 je bil posvečen v duhovnika v *Ljubljani*. Sprva je bil kaplan v Mengšu in Šentvidu, 1940-45 pa *stolni vikar* in kaplan v *Ljubljani*. Kot begunec leta 1945 je bil najprej v Avstriji, pozneje pa v italijanskih taboriščih. Bil je glavni duhovnik med begunci in delegat ljubljanskih duhovnikov. Leta 1948 se je odselil v Argentino. Na podlagi enciklike Pija XII. *Exul Familia* (1952) je bil imenovan za delegata slovenskih duhovnikov v Argentini. Leta 1965 je dobil naslov monsignor. Imel je na skrbi 17 slovenskih pastoralnih središč (9 v Buenos Airesu in 8 v notranjosti države). Organiziral je postavitev osrednje ustanove *Slovenska*

hiša (1954-1980) in cerkve *Marije Pomagaj* v Buenos Airesu. Leta 1949 je začel izdajati tednik *Oznanilo* in bil do leta 1986 tudi njegov urednik, 1951-84 pa odgovorni urednik *Božjih stezic*, mladinske priloge *Duhovnega življenja*. Pisal je v številne slovenske liste v Argentini. Organiziral je verske in narodne organizacije ter jih tudi duhovno vodil. Poučeval je verouk na *Slovenskem Srednješolskem tečaju* vrsto let. Posebno skrb je namenil duhovnim poklicem ter uveljavitvi Slovencev v Argentini. Pri Slovenski kulturni akciji je deloval v okviru teološkega odseka.

Umrl je v Mendози, 1986

PROF. JOŽE OSANA

(Ljubljana, 1919 –
Toronto, 1996)

Jože Osana se je rodil leta 1919 v Ljubljani. Študiral je na klasični gimnaziji in leta 1939 diplomiral z odliko. Na *Filozofski fakulteti ljubljanske univerze* je leta 1943 diplomiral iz *primerjalne književnosti*. Že v rani mladosti se je zanimal za glasbo.

Prvi klavirski pouk je dobil pri opernem pevcu *Jožetu Gostišču*, nato pa pri *Mariji Vogelnikovi* na *Glasbeni matici*.

Po drugi svetovni vojni se je umaknil v emigracijo ter se leta 1946 izpopolnjeval v klavirski igri na *Academia Chigiana* v Sieni, Italija, pri *Giovanniju Agostiju*, nato pa zasebno pri njem v Rimu. Leta 1948 se je preselil v *Buenos Aires*, kjer je deloval kot glasbeni pedagog in koncertni pianist. Imel je tudi osebno

glasbeno šolo. Zelo znane so bile njegove klavirske spremljave pri recitalih slovenske operne pevke *Franje Golob*. Publika je recitale navdušeno sprejela. Napisal je celo dolgo muzikološko razpravo *Musica Perennis* in jo objavil v *Vrednotah* leta 1951. Redirigiral je več izdaj klavirskih skladb in bil strokovni svetovalec pri ploščah CBS. Leta 1982 je na besedilo dr. Tineta Debeljaka ustvaril *kantato* za sopran in tenor, mešani zbor in orgle v poklon b. sl. škofa *Gnidovca* z naslovom *Prošnja molitev*. Pod njegovim vodstvom jo je prvič izvajal cerkveni pevski zbor *Brezmadežne* v Torontu na Katoliškem dnevu na Slovenskem letovišču pri Boltonu, Ontario.

Leta 1971 se je preselil in *Kanado* ter prevzel službo organista v slovenski župniji *Brezmadežne* s čudodelno svetinjo in tam deloval polnih 25 let. Redigiral je nekatere znane narodne in cerkvene pesmi. Po zaslugi *Blaža Potočnika* sta izdala ploščo. Nekaj časa je **Osana** vodil mladinski pevski zbor ter učil petje v slovenski sobotni šoli v *New Torontu*. Napisal je tudi nekaj skladb, med njimi *Slovenija v svetu*, ki je v Argentini postala neke vrste emigrantska himna, zelo popularna pa tudi v domovini. Besedilo je napisal dr. *Marko Kremžar*. Napisal je številne priredbe svetnih in cerkvenih pesmi. Priredil je *Baragov oratorij*, katerega so izvajali zlasti ob Baragovih dnevih v Severni Ameriki.

Zelo znana je njegova *pastirska maša*, katero je zbor izvajal ob božičnem času. Tudi za veliko noč je priredil poseben *ciklus velikonočnih pesmi* in še petje pasijonov v Velikem tednu.

Umrli je v Torontu 21. novembra 1996.

FRANCE PAPEŽ

(Črnomelj, 1924 –
Buenos Aires, 1996)

Rodil se je v *Kotu pri Semiču* v Beli krajini 20. marca 1924. Še kot mlad študent se je priključil raznim uporniškim skupinam, pozneje pa je vstopil k domobrancem in se tudi z njimi umaknil v tujino. **France Papež** je študiral v *Ljubljani*, potem v taborišču v *Senigalliji in Serviglianu*. V *Buenos Airesu* je obiskoval predavanja iz filozofije ter umetniško šolo SKA. Svoje pesmi je objavljajal predvsem v *Meddobju*, uveljavil pa se je kot esejist v *Slovenski besedi*, v *Glasu*, v *Meddobju* in *Duhovnem življenju*; objavil je tudi svoje eseje in razpravljanja v ljubljanski reviji *Znamenja*. Bil je velik predstavnik slovenske besede v Argentini, pesnik, esejist, pisatelj, urednik, prevajalec, slikar. Njegovo plodovito kulturno delo

ga postavlja med najbolj vidne slovenske literate v zdomstvu.

Bil je med ustanovnimi člani SKA in njen ustvarjalni član. Že na prvem natečaju SKA za literaturo je dobil tretjo nagrado za svojo pesniško zbirko *Osnovno govorjenje*. Leta 1957 je izšla **Papeževa** pesniška zbirka *Osnovno govorjenje*, ki je žela vrsto pohvalnih in navdušenih ocen, v katerih so ga pisci označevali kot »pionirsko postavbo«, ki v pesmi išče nov izraz in vsebino. Spoznavali so **Papeževo** delo kot »oploditev domače tradicije s pelodom, ki polni ozračje sodobne in polpretekle književnosti velikega sveta«. Pozneje je izšla druga pesniška zbirka *Dva svetova* (1985).

Z *dr. Tineto Debeltjakom* sta uredila *Antologijo slovenskega zdomskega pesništva*. **Papež** je tudi uredil drugo izdajo *Zbranih del Franceta Balantiča*. Plod njegovega esejističnega dela je zbran v knjigi *Zapiski iz zdomstva*, ki je antološki izraz čutenja slovenskega zdomskega ustvarjalca. V *Zapiskih iz zdomstva* je v izvirnem jeziku izraženo globoko čutenje izven domovine živečega človeka, ki nevdano sprejme neugodne zgodovinske okoliščine.

France Papež je tudi v likovni umetnosti pokazal osebno noto. Razstavljajal je pri SKA ter ilustriral in opremil več knjižnih izdaj. Dolga leta je bil glavni urednik naše vrhunske revije *Meddobje*. Velikokrat je predaval na kulturnih večerih SKA, pa tudi pisal je v razne revije: *Celovski zvon*, *Znamenje*, *Rodna gruda*. Leta 1969 je prevzel vodstvo literarnega odseka SKA. Druga številka *Celovskega zvona* je objavila njegovo študijo o Balantičevi poeziji.

Umrj je v Buenos Airesu 1. maja 1996.

JOŽE PETERLIN

(Novo mesto, 1911 –
Trst, 1976)

Jože Peterlin se je rodil 2. februarja 1911 na Vinjen vrhu pri *Novem mestu*. Diplomiral je na *Ljubljanski univerzi* iz slavistike leta 1941. V letih 1940 – 42 je bil knjižničar v NUK-u, v letih 1942-1945 pa *tajnik* na Teološki fakulteti.

V gimnazijskih letih v *Novem mestu* je sodeloval pri amaterskih skupinah, pozneje pa je dve leti obiskoval igralsko šolo v *Državnem konzervatoriju* v Ljubljani. Bil je tudi član *radijske igralske skupine*. Od meseca maja 1945 je kot begunec odšel v *Trst*. Od prihoda pa do leta 1948 je vodil oddelek za *dramatiko na Radiu Trst A*. Poučeval je na slovenskem učiteljišču in *Znanstvenem liceju*. Ustanovil

je radijsko igralsko družino (*Radijski oder*), ki je pripravila več kot 1000 oddaj izvernih *slovenskih dramskih besedil*. Bil je avtor dramskih del in je sodeloval pri številnih šolskih akademijah. Dramatiziral, prevedel ali priredil je veliko gledaliških besedil. Pomagal je zasnovati igralsko skupino *Ljudski oder, Društvo slovenskih izobražencev, Študijske dneve* v *Dragi* (1966), *Slovenski kulturni klub*. Kot urednik je sodeloval pri *Mladi setvi, Setvi* in *Mladini* (ustanovitelj in glavni urednik 1957-1976). Svoje prispevke je pisal v *Glas zaveznikov, Katoliški glas, Novi list, Vero in dom, Tabor, Literarne vaje, Koledar Goriške Mohorjeve, Stvarnost in svoboda*. Njegovi članki so bili predvsem v zvezi z gledališko dejavnostjo, umetnostno in prosvetno kritiko.

Po njegovi zaslugi je nastala na tržaškem vrsta slovenskega literarnega ustvarjanja.

Umrli je v *Trstu* 4. marca 1976.

DR. LUDVIK PUŠ

(Stična, 1896 – ZDA, 1989)

Rojen 12. januarja 1896 v Šentvidu pri Stični. Gimnazijo je dovršil v škofovem zavodu v Št. Vidu nad Ljubljano, *filozofsko-pedagoške* študije pa na ljubljanski univerzi. Od leta 1922 do 1932 je bil profesor splošno-izobraževalnih predmetov in voditelj internata na *Kmetijski šoli* na Grmu pri *Novem mestu*. Poleg vzorne ureditve zavodskega življenja kmetijskih fantov (ki so celo izdajali svoj list »*Brazda*«) je posvetil svoje glasbene sposobnosti kulturnemu razvoju Novega mesta in sprva vodil novomeško *Glasbeno matico*, nato pa ustanovil svoj pevski zbor »*Gorjanci*«. Z obema je dosegal umetniške uspehe. Režim kralja Aleksandra ga je leta 1932 odpustil. Zatem je našel začasno službo v

Ljudski posojilnici v Ljubljani, kjer je imel priliko proučevati stroj velike kreditne zadrugne ustanove. Leta 1936 ga je ban dr. Marko Natlačen reaktiviral in nastavil za zadrugnega in kmečko-vzgojnega predstavnika pri kmetijskem oddelku *Banske uprave v Ljubljani*. Na tem mestu se je udejeval pri širjenju in poglobljanju *zadrugištva* po Sloveniji. Pri reorganizirani *Kmečki zvezi* je bil izvoljen za voditelja kmečkega mladinskega gibanja. V okrilju obeh funkcij je prirejal ob sodelovanju pok. Milana Finca voditeljske tečaje v Ljubljani za kmečke fante in dekleta ter nastopal kot govornik na kmečkih zborovanjih širom Slovenije. Zlasti mladino je vedno opozarjal na vrednost in lepoto kmečkega dela in doma, ter na pomen zadrug za gospodarski dvig podeželja.

Med vojno in revolucijo je aktivno in vodilno sodeloval pri odporu zoper komunizem. Po prihodu v ZDA leta 1949 mu je v prvih težavah pomagala glasbena izobrazba, dokler ga ni leta 1951 poklical dr. Krek v New York, naj kot predstavnik Slovencev in SLS prevzame mesto pri *Christian Democratic Union of Central Europe*. Na tem mestu je ostal in bil izvoljen za glavnega tajnika-namestnika. Dve leti je tudi urejeval list v španščini »*Mensaje Demócrata Cristiano*«. Istočasno je bil glavni tajnik *Slovenske ljudske stranke v zdomstvu*, kot tak je izpeljal njeno reorganizacijo in bil pri zadnjih volitvah znova izvoljen. V svoji funkciji pri *CDUCE* je vedno zastopal pravdo slovenskega naroda in objavljal v tisku unije članke o slovenskih problemih.

Književno se je pred vojno uveljavil kot pisec dveh knjig o kmečkem vprašanju: »*Kmečki stan*« (leto 1939) in »*O kmečki duši*« natisnjeni tik

pred vojno leta 1941. Obširen rokopis »*Izobrazba in vzgoja podeželskega človeka*« je ostal tik pred natisom v začetku leta 1945 v arhivu bivše Jugoslovanske tiskarne. V vseh treh razpravah je znanstveno raziskoval sociološke, duhovne in vzgojne elemente kmečkega človeka in domačije. Aktivno se je uveljavljal v *cerkveni glasbi*. Po preprostih melodijah slovenske ljudske cerkvene pesmi je napisal *dve latinski maši*, ki jih je z uspehom izvajal v tujem svetu.

Umrli je septembra 1989 v ZDA.

KAREL RAKOVEC

(Ljubljana, 1917 –
Buenos Aires, 1988)

Rodil se je v *Ljubljani* 1. septembra 1917. Bil je pesnik in prevajalec. Na *Filozofski fakulteti* v Ljubljani je študiral *primerjalno književnost* in diplomiral leta 1944. Poučevali so ga znameniti profesorji med njimi profesor Kelemina (nemški jezik in literaturo) in prof. Ocvirk (primerjalno literaturo). V letih 1944–48 je poučeval na srednjih šolah v *Gorici in Trstu*. Pozneje se je izselil v *Argentino*. V Buenos Airesu je služboval na mednarodnih oddelkih več knjigarn in založb. Nekaj let je bil glavni knjižničar jezuitskega zavoda v San Miguelu. Poezijo je objavljaval v Sloveniji v *Domu in svetu*; 1940–1941 je bil član umetnostnega kluba *Krog*. V Argentini se je pridružil *Balantičevi* literarni dru-

žini. Objavljaval je v reviji *Vrednote in Meddobje* ter v *Zborniku Svobodne Slovenije*. V tem zadnjem je objavljaval pesmi, pesniške prevode, članke in eseje. Izbor svojih in prevedenih sonetov pa je izdal v zbirki *Posneti soneti* (Buenos Aires, 1987). Obvladal je šest tujih jezikov iz katerih je tudi odlično prevajal zlasti klasične oblike poezije. Umrl je v San Miguelu, Buenos Aires, 9. januarja 1988.

DR. JOŽE RANT

(Kranj, 1931 –
Buenos Aires, 2007)

Dr. Jože Rant se je rodil 16. februarja 1931 v *Kranju*. Ljudsko šolo je obiskoval delno v *Kranju*, gimnazijo delno v *Celovcu*, delno begunsko v *Lienzu* in *Spittalu*. Verno in slovensko zavedno družino Rant je, kot mnogo ostalih Slovencev prizadela vojna in revolucija in jo primorala, da je zapustila domovino. Kot begunci so živeli v *Peggezu* in *Spittalu*, leta 1948 pa so emigrirali v Argentino.

Po prihodu v Argentino je bil najprej zaposlen v avtomobilski in tekstilni stroki. **Dr. Jože Rant** se je odločil za študij teologije v *slovenskem semenišču* v San Luisu. Leta 1956 je bil posvečen v duhovnika v *Adroqueju*. V letih 1957-1958 je bil kaplan v *Hurlinghamu*. Z velikim

uspehom je nadaljeval študije na jezuitski teološki fakulteti v *Colegio Máximo* v San Miguelu. Leta 1960 je doktoriral iz moralne in pastoralne teologije. Doktoriral je sprva v *Adroqueju*, nato pa na *jezuitski teološki fakulteti* v San Miguelu. Doktorska disertacija je bila na temo »*Pastoralni pogledi na poskus religijske sociologije slovenske emigracije v Argentini*«. Od avgusta 1960 je bil honorarni docent za *cerkveno zgodovino* in *patrologijo* v slovenskem semenišču *Adroqueju*, v letih 1959-1961 *sourednik* Duhovnega življenja. Potem je bil hišni kaplan v noviciatu *Hčera Marije Brezmadežne* v *Villa Sarmiento*, *Haedo*; interni kaplan na župniji *Karmelske Matere Božje* v *Ramos Mejii*, rektor zavoda »*Janez XXIII*« v *Ramos Mejii*; profesor moralke v *Katehetskem semenišču* »*Sv. Pij X*« v *Moronu*; *asistent* Konzorcija katoliških zdravnikov; *asistent* krajevnega *Mladinskega gibanja* v *moronski škofiji*.

V svojem neusahljivem hrepenenju po intelektualnem izpopolnjevanju je leta 1975 dosegel *magisterij* ter leta 1991 *doktoriral* iz filozofije. Leta 1975 je zaprosil in mu je bil podeljen prestop v laični stan. Kot profesor je nadaljeval svoje delo v raznih univerzitetnih ustanovah, kjer je dosegel mnogo uspehov. Ponovno je začel delovati v naši skupnosti v okviru *Slovenske kulturne akcije*. **Dr. Jože Rant** je poleg profesorske službe ogromno pisal. Večji del njegovih razprav s filozofsko in antropološko tematiko je pisal v španskem jeziku. Zelo pomembno je njegovo delo v slovenskem jeziku. Do zadnjega dne svojega življenja je sodeloval pri *Slovenski kulturni akciji* v reviji

Meddobje s svojimi esejji, potopisi, razpravami itd. Neštetokrat je nudil naši organizaciji svoja mnenja o ključnih vprašanjih. Njegov bogati knjižni opus je zelo važna obogatitev na kulturnem in zgodovinskem področju za našo skupnost in za ves slovenski svet. Ob zlatem jubileju društva Zedinjena Slovenija je **dr. Jože Rant** posredoval bralcem obsežen in natančen »Zbornik dela v zvestobi in ljubezni: 1948-1998«.

Leta 2003 je uredil in pripravil za tisk delo pokojnega brata Pavleta »*To sem bil: prispevek k zgodovini slovenske politične emigracije*«. Njegovo zadnje pomembno delo je strnjen pregled slovenskega političnega zdomstva »Slovenski eksodus leta 1945«. Knjiga je izšla v treh jezikih: slovenskem, španskem in angleškem.

Dr. Jože Rant je bil filozof, teolog, kulturnik, profesor in pisec.

Umrli je v Buenos Airesu, 23. avgusta 2007.

STANISLAV RAPOTEC

(Trst, 1911 –
Sydney, 1997)

Stanislav Rapotec se je rodil 4. oktobra 1911 v *Trstu*. Ko je dokončal trgovsko akademijo v *Ljubljani*, se je vpisal na *Ekonomsko fakulteto* v Zagrebu, kjer je diplomiral leta 1938. Leto pozneje se je zaposlil v Splitu, kjer je bil kmalu rekrutiran. Bil je kot vojak zajet, a mu je uspelo pobegniti iz ujetništva in se priključiti odporniški skupini. Kasneje je odšel v *Veliko Britanijo* in je kot časnikar bil poslan na *Bližnji vzhod*. Po vojni je odšel v *Avstralijo*, kjer je ostal do smrti. V *Adelaidi* je leta 1952 ponovno diplomiral in je začel tudi slikati. Kasneje je svoje življenje posvetil slikarstvu in se kot tak uveljavil v Avstraliji. Ob pričetku umetniške poti je bil po slogu realist, ki

je predvsem upodabljal avstralske pokrajine s časom pa se je posvetil abstraktnemu ekspresionizmu.

Stanislav Rapotec velja za najuspešnejšega in najbolj priznanega umetnika slovenskega rodu v Avstraliji. Bil je samouk.

Leta 1976 si je atelje namestil v kraju *Sveče* in ustvarjal tudi v *Avstriji*. Leta 1989 je prejel priznanje *Red Avstralije* od britanske kraljice za svoje dosežke na umetniškem področju.

Umrli je v Sydneyu 18. novembra 1997.

BARA REMEC

(Ljubljana 1910 –
Bariloche, 1991)

Rodila se je v Ljubljani 12. januarja 1910 v družini prof. Bogumila Remca, gospodarstvenika, političnega delavca Krekovega kroga in ravnatelja Poljanske gimnazije. Mati Marija Debevec je bila znana avtorica kuhinjskih in gospodinjskih knjig. Mamin stric dr. Jože Debevec, prevajalec in pisec, in njegov brat Jakob, urednik in lastnik Ameriške domovine, prav tako dobro označujeta družinski krog. V družini je bilo pet otrok, najstarejši jezuit dr. Bogumil Remec in štiri dekleta, od katerih je Mara umrla v mladosti, Vera se je poročila z dr. Tinetom Debeljakom, Bara in Vladimira sta ostali samski.

Bara Remec se je šolala v Lichten zavodu, pozneje se je likovno izpopolnila v privatni šoli Probuda, kjer so bili njeni učitelji Mirko Šubic ter Saša in Henrieta Šantel. Odšla je na Akademijo v Zagreb v času, ko je bil njen rektor kipar Ivan Meštrovič. Njen glavni profesor je bil Vladimir Becić. Po končanem študiju leta 1935 je ostala še dve leti v Zagrebu, kjer je poučevala. V Ljubljani se je pridružila likovnemu klubu Lada. Razstavljala je v Ljubljani, najprej s Tinetom Gorjupom, s skupino Lada in z Jelo Trnkoczy. Hkrati se je uveljavila kot ilustratorica v publikacijah, ki jih je urejal dr. Tine Debeljak: v *Dom in svetu* in seriji prevodov iz slovanske književnosti. Potovala je v Italijo, Prago in Bukarešto, tokrat skupaj z razstavo ženskih umetnic *Male antante*.

Domovino je zapustila 5. maja 1945. Nekaj časa je bivala v Avstriji, obiskovala begunska taborišča Vetrinj, Lienz in Peggezz, nato pa odšla v Italijo. Vedno s svojo skicirko, v kateri je registrirala življenje slovenskih in drugih beguncev v več sto hitrih perorisbah. Svoja dela je predstavljala v taboriščih, na improviziranih razstavah, ilustrirala je tudi več taboriščnih publikacij. Nekaj časa je živela v Trstu, kjer je poučevala risanje na tamkajšnji slovenski gimnaziji, od tam pa jo je pot peljala prek taborišča Servigliano v Rim. Tam je intenzivno ustvarjala ilustracije za antologijo poljske poezije in slikala. Začela je pripravljati ilustracije za Debeljakovo *Črno mašo* za pobite Slovence. V njih je koncentrirana tragika revolucije, bolečina begunstva in povojnih grozot. Ob koncu leta 1947 je odšla v Argentino.

Prva leta v novi domovini so bila polna skrbi, značilnih za nove priseljence, se pravi, poskrbeti za službo in streho nad glavo. Dalj časa je delala v keramični tovarni Šime Pelicariča, zeta Ivana Meštroviča. Ko so Slovenci v Argentini osnovali Slovensko kulturno akcijo (SKA), je postala članica Likovnega odseka, skupaj s kiparjem Francetom Ahčinom, slikarjem Milanom Volovškom in umetnostnim zgodovinarjem Marjanom Maroltom. Dala je pobudo za ustanovitev Umetniške šole pri SKA. Pouk se je začel leta 1955. Vzgojila je vrsto slovenskih likovnih ustvarjalcev.

Bara Remec je živel v mestu Buenos Aires, skupaj s svojo sestro Vladimiro. Živel je v predelu mesta, kjer je bilo veliko muzejev in galerij, katere je redno obiskovala. Doma je izdelovala grafiko in pripravljala razstave. V Buenos Airesu je razstavila v galerijah Antu, Huemul, Libertad, Van Riel, Quo Vadis, v mestih Mar del Plata, San Carlos de Bariloche, Tilcara, San Martin de los Andes, največkrat pa v okviru SKA v Slovenski hiši. Zunaj Argentine je razstavljala na Danskem, v ZDA in Kanadi.

S svojimi grafikami (lesorezi, linorezi in perorisbami) je ilustrirala številne knjige, ki so izšle v Argentini, predvsem pesniške zbirke avtorjev kot so Tine Debeljak, France Balantič, Vladimir Kos, Vojko Arko, Viktor Vida, pravtako številne Debeljakove prevode iz poljske književnosti in Dantejeve Božanske komedije.

Ni našla umetniškega navdiha v velemestni puhlosti in frivolnosti Buenos Airesa. Vsako leto je za nekaj mesecev odšla v odmaknjen svet argentinskih Indijancev, tako na sever Argentine, v province Tucuman, Salta in Jujuy, kot tudi v južne predele države, v bližino mesta San Carlos de Bariloche. Vživel se je v arhaični svet Indijancev, bliže ji je bil, kot svet potrošniške zahodne civilizacije. Živel je skromno, navezana le na družino in na ozek krog znancev.

Dolga leta je bila zamolčana v domovini. Šele, ko je Slovenija postala svobodna, je pristala na razstavo svojih del. Dr. Irene Mislej je pripravila njeno razstavo v Mestni galeriji Ljubljana med 10. in 30. junijem 1991 ter uredila obširen katalog z eseji, življenjepisom in barvnimi prilogami.

Bara Remec je umrla med spanjem, 1. marca 1991, v stanovanju pri slovenski družini v Bariločah, kjer je imela svoj atelje.

DR. JULIJ SAVELLI

(Celibec, 1912 –
Buenos Aires, 1993)

Rodil se je 14. julija leta 1912 v *Celibcu*, ob bosansko-črnogorski meji, kjer je bil njegov oče vojaški poštar. Ker je družina še nekaj let živela v *Bosni*, ga je njegova teta Fani leta 1918 vzela sabo v Slovenijo, da bi hodil v slovensko šolo. Gimnazijo je dovršil v *Celju*, kamor se je družina preselila. Po opravljeni maturi se je odločil za študij prava na *Univerzi v Ljubljani*. Diplomiral je leta 1936 in dve leti kasneje napravil doktorat. Po vojaški službi se je zaposlil kot pravnik v tovarni *Stora* v Šentvidu nad Ljubljano.

Poleg študija se je posvečal tudi *petju*. Že v petem gimnazijskem razredu je vodil *dijaški zborček*. Redno je z očetom pel pri župnijskem zboru *celjske opatijske cerkve*

in v zboru *celjskega prosvetnega društva*. Vsa leta univerzitetnega študija v Ljubljani je bil član *Akademškega pevskega zbora*. Dve leti je vodil tudi *Akademski cerkveni zbor*, ki je vsako nedeljo pel pri *frančiškanski cerkvi*.

Februarja leta 1941 se je poročil z Lijo Kristanovo. Poročil ju je brat, duhovnik Vilko. Oba sta bila pevca v stolnici sv. Nikolaja in v cerkvi Srca Jezusovega.

Leta 1941 je bil član *Slovenske legije*. Prišel je v roke nemške policije in prebil več mesecev v zaporu. Ob koncu vojne se je skupaj z drugimi begunci umaknil na *Koroško*. Doma je pustil nosečo ženo in dve hčerki. Sin se je rodil v očetovi odsotnosti. V taborišču se je kmalu organiziral EPZ Slovenija, ki ga je vodil Andrej Pogačar. Tu je zopet pel. Zbor je potoval v Rim in bil sprejet v posebni avdienci pri sv. očetu Piju XII. Taboriščnike so preselili v Senigallijo. Dr. Savelli je bil kasneje kazensko premeščen v Reggio Emilia, od koder ga je rešil minister Miha Krek. Izselil se je v Argentino, kamor je prispel 24. maja 1948. Dobil je različne zaposlitve, končno je bil dolga leta na vodilnem mestu v tovarni nogavic v Ciudadeli, kjer je tudi dočakal upokožitev.

Leta 1954 je prišla v Argentino njegova žena z otroci.

Bil je odbornik v osrednjem društvu *Zedinjena Slovenija*; član načelstva SLS. Bil je večletni predsednik SKASa; predsednik *Slovenske pristave* v Castelarju; profesor na *Slovenskem srednješolskem tečaju*. Kmalu po naselitvi je skupaj s pripravljalnimi odborom ustanovil *Slovenski pevski zbor Gallus*, kateremu je bil zborovodja 36 let.

Umrl je 4. aprila 1993 v Buenos Airesu.

**PROF. DRAGO MARIJAN
ŠIJANEC**

(Pulj, 1907 –
Buenos Aires, 1986)

Karl Tomaž Marijan Šijanec se je rodil 18. decembra 1907 v Pulju. Glasbeno se je izpopolnjeval v Pragi in Parizu. Leta 1947 je prišel v Argentino in takoj naslednje leto postal stalni dirigent orkestra *Teatro Argentino* v La Plati. Zaradi izrednih Šijančevih sposobnosti ga je Argentina svojčas lepo sprejela in mu ustvarila vse možnosti za delo in umetniški razvoj. V argentinskem kulturnem življenju je zavzemal pomembno mesto. Bil je redni dirigent velikega simfoničnega orkestra Buenos Aires. Poleg tega je bil tudi stalni gost-dirigent v sloviti operi *Teatro Colón*, kjer so kot gostje dirigirali samo najuglednejši svetovni dirigenti kot Richard Strauss, Erich Kleiber, Igor Stravinski, Arturo Toscanini, Herbert Von Karajan.

V La Plati je ustanovil *stolico* za orkestralno dirigiranje. Z njegovo iniciativo je bil ustanovljen *Mozarteum* v Argentini. V Argentini je posebno skrb posvečal vzgoji domačih dirigentov. Do njegovega prihoda so argentinski glasbeniki lahko sodelovali zgolj v orkestrih, medtem ko so dirigenti prihajali iz Evrope in Severne Amerike.

Iz Šijančeve edinstvene tovrstne glasbene fakultete v Južni Ameriki je izšlo nekaj dobrih argentinskih dirigentov. Koncerti Filharmoničnega orkestra Buenos Airesa pod mojstrsko taktirko *Draga Šijanca* v *Teatro Colón* so bili vselej glasbeni prazniki, ki so se jih udeleževali vidni predstavniki argentinskega javnega življenja. Med drugim je blestel, kadar je dirigiral *La Boheme*, ko je Puccinijevi glasbeni sočnosti prillil mnogo svoje umetniške impulzivnosti; *Smetanovo* *Prodano nevesto*, ki ji je s svojo globoko čutečo slovansko sproščenostjo pripomogel do vrhunske umetniške interpretacije. Velikokrat je obiskal Jugoslavijo. Imel je nastope v Ljubljani, Mariboru, v Novem Sadu, Novem mestu. Kot dirigent je tudi nastopil v vzhodnem *Berlinu* in *Pragi*.

Nastopal je z buenosaireško filharmonijo, Državnim simfoničnim orkestrom, z orkestrom *Teatra Colona*, do leta 1974 je dirigiral Mestni simfonični orkester. Dobil je visoka odlikovanja v Argentini in inozemstvu.

Prof. Šijanec je bil mnogo več kot zgolj glasbenik. Bil je umetnik; eden izmed največjih slovenskih glasbenih ustvarjalcev.

Umrli je 2. novembra 1986 v *Buenos Airesu*.

LAZARIST
 PROF. FRANC SODJA

(Bohinjska Bistrica, 1914 –
 Toronto, 2007)

Rodil se je 31. avgusta 1914 v Bohinjski Bistrici. Po končani osnovni šoli, se je vpisal v meščansko šolo na *Jesenicah* z namenom, da postane učitelj. Vendar počasi je v njem dozoreval duhovniški poklic. Nadaljeval je študije na klasični gimnaziji v *Sentvidu* nad Ljubljano, kjer je maturiral 22. junija 1935. Isto leto je vstopil v ljubljansko bogoslovno semenišče in se vpisal na *Teološko fakulteto* v Ljubljani. Naslednje leto je vstopil v *Misijonsko družbo* v Grobljah. Leta 1941 je pel novo mašo v cerkvi Srca Jezusovega v Ljubljani. Posvetil ga je v duhovnika tedanji Ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman.

Postati *misijonar* je bil njegov nagib za vstop k lazaristom. Želel je oditi na Kitajsko, vendar so ga leta 1946 poslali v Beograd na pastoralno delo. V Ljubljani, kamor ga je prepeljala iz Beograda notranja uprava,

je bil obsojen na pet let zapora. V knjigi *„Pred vrati pekla“* opisuje svoja zaporniška leta. Leta 1958 se je nastanil na Mirenskem gradu pri *Gorici*. Komunisti mu niso dali miru, zato se je odločil za beg v tujino. Konec avgusta 1958 je prišel v Toronto. V slovenski župnijski cerkvi pri Mariji Pomagaj je bil kaplan, ljudski misijonar, sodelavec pri *Katoliških misijonih*, ki so izhajali v Argentini in sedem let urednik lista *Božja beseda*. Leta 1966 je bil poslan med vernike v Argentino, kjer je prevzel vodstvo *Misijonskega zavoda* v Slovenski vasi v Lanusu. Leta 1982 se je vrnil in *Kanado*. Leta 1984 in 1986 je preživel v *Tinjah na Koroškem*, kjer je imel številne duhovne vaje in predavanja.

France Sodja je sodeloval v različnih slovenskih publikacijah: *Božja beseda*, *Katoliški misijoni*, *Dialogi*, *Nedelja*, *Duhovno življenje*, *Družina*, *Glas SKA*, itd. Kot vzgojitelj je bil *Sodja* vedno pozoren za temeljito izobraževanje slovenskih izobražencev, med katere je štel slovenske duhovnike. V Misijonskem zavodu v Lanusu je poučeval razne jezike; zgodovino umetnosti, glasbe, literature, arhitekture, itd.

Bil je literarno nadarjen. Najpomembnejša knjižna dela so: *„Pred vrati pekla“* (1961), *„Lepo je biti mlad“* (1971), *„Glejte že sonce zahaja“* (1975), *„Trenutki molka“* (1978), *„Našli so pot“*. Pri SKA je leta 1987 objavil knjigo *„Pisma mrtvemu bratu“*.

V njegovih knjigah ter spisih, katerih je mnogo v *Katoliških misijonih* (Bs. As.) in *Božji besedi* (Toronto), ter v njegovem vzgojiteljskem delu (bil je več kot 15 let vodja *Misijonskega zavoda*) se kaže izredna kulturna razgledanost, življenjska izkušnost in globoko - tudi pesniško - čutenje.

Umril je 15. julija leta 2007 v Domu Lipa v Torontu.

DR. BRANKA SUŠNIK

(Devica Marija v Polju,
1920 – Paragvaj, 1996)

Rodila se je 28. marca 1920. Doma je bila iz Device Marije v Polju, kjer je bil njen oče vodja žandarmerijske postaje (padel je kot prva žrtev revolucije na Slovenskem). Na Ljubljanski univerzi je študirala *moderne jezike*, pozneje pa še *orientalistiko*. Po diplomi je odšla v *Italijo*, kjer je na *rimski univerzi* študirala *orientalske jezike, klinopisje*, itd. Tam je tudi *doktorirala*. Nekaj časa je bila tudi zaprta v komunistični ječi v Ajdovščini.

Z večino slovenskih beguncev je odšla v Južno Ameriko. A ni ostala v Argentini ter nadaljevala pot v *Paragvaj*. Tam se je takoj vrgla v znanstveno delo, in sicer raziskovanje indijanskih plemen, ki jih je v Paragvaju še veliko in so tedaj živeli še

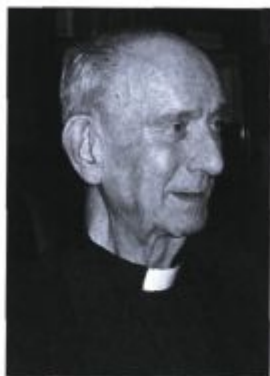
zase, izven civilizacije. Prve raziskave so omogočile privatne ustanove, pozneje paragvajska vojska. Zaradi svojega v svetu odmevnega dela je postala voditeljica etnografskega muzeja Andres Barbiero ter profesorica tamkajšnje etnološke fakultete, kar je ostala do smrti. Njeno glavno delo je bilo *vodstvo muzeja*, preko katerega je stopila v stike s svetom. Obenem pa je raziskovala življenje *primitivnih indijanskih plemen*, njihovega verovanja in mitologijo.

Svoja dognanja je objavila v vrsti knjig, kakih 20, predvsem v izdajanjih muzeja, pa številne članke v znanstvenih revijah tako paragvajskih kot svetovnih. Skoraj vsako leto je raziskovala na terenu tamkajšnje primitivce ter o tem objavljala poročila.

Za njeno znanstveno delo ji je čestital sam predsednik paragvajске republike in jo odlikoval z visokim odličjem.

Za Slovence je napisala več člankov v *Katoliške misijone*, za SKA v *Vrednotah* in *Meddobju*, pa tudi predavala je pri kulturnih večerih.

Umrla je v Paragvaju v prvi polovici leta 1996.

**NADŠKOF IN METROPOLIT
DR. ALOJZIJ ŠUŠTAR**

(Trebnje, 1920 –
Ljubljana, 2007)

Nadškof **Alojzij Šuštar** se je rodil 14. novembra 1920 v vasi *Grmada nad Trebnjem*. Ko je v *Trebnjem* končal pet razredov ljudske šole, so ga starši zaradi izredne nadarjenosti in pridnosti poslali v *Škofove zavode* v Šentvid nad Ljubljano. Ta ustanova je pomembno zaznamovala njegovo življenjsko pot, saj je tam preživel kar osem let. Leta 1940 je maturiral z odliko.

Po maturi je vstopil v ljubljansko bogoslovno semenišče in na *Teološki fakulteti* končal prvi letnik filozofskega študija. Jeseni leta 1941 ga je ljubljanski škof, dr. *Gregorij Rožman* poslal v Rim v znani zavod *Germanik*, kjer je na bližnji papeški univerzi *Gregoriani* končal filozofske in teološke študije. Dne 27. oktobra 1946

je bil v *Rimu* posvečen v duhovnika in na praznik vseh svetih (1. novembra 1946) je tam daroval novo mašo. Po dosegu licenciata iz filozofije in *doktorata iz teologije* je zaradi tuberkuloze s pomočjo prijateljev in dobrotnikov odšel na zdravljenje v *Švico*. V službo ga je sprejel škof v starodavnem mestu *Chur*. Najprej ga je nastavil za kaplana v znanem letoviškem kraju *St. Moritz* (1949-1951), nato pa je dobil mesto profesorja filozofije in verouka na liceju *Maria Hilf* v *Schwyzu* (1951-1963). Leta 1963 so ga povabili v *Chur*, kjer je začel jeseni bogoslovcem predavati moralno teologijo. V letu 1968 je postal rektor nove Visoke bogoslovne šole v *Churu*, istega leta pa ga je škof *Johannes Vonderach* imenoval za *škofovega vikarja*.

V času bivanja v *Švici* je sprejemal vedno odgovornejše službe. Predaval je tako na bogoslovni šoli kot tudi na različnih tečajih za laike v *Zürichu*, *Baslu* in drugod po svetu: v *Nemčiji*, *Avstriji*, *Italiji* in *Franciji*. Poleg profesure je bil tudi *referent za tisk* pri *Švicarski škofovski konferenci*, predsednik *Duhovniškega sveta* za škofijo *Chur*, predsednik *uredniškega odbora* tednika *Kirchenzeitung*. Bil je tudi promotor sinode v *Churu* in skupne *švicarske sinode* leta 1972. Od 1971 do 1976 je opravljal pomembno službo *stalnega tajnika* Sveta evropskih škofovskih konferenc (CCEE) s sedežem v *St. Gallnu*.

Leta 1977 se je vrnil v domovino. Dne 23. februarja 1980 je bil imenovan za *ljubljskega nadškofa in metropolita*, 13. aprila 1980 pa je v ljubljanski stolnici sv. Nikolaja prejel škofovsko posvečenje. **Nadškof Šuštar** je 13. aprila 2005 obhajal 25. obletnico škofovskega posvečenja,

27. oktobra 2006 pa biserno sv. mašo oziroma 60. obletnico duhovniškega posvečenja.

V sedemnajstih letih škofovske službe se je na njegovo pobudo in prizadevanje marsikaj spremenilo tako v Cerkvi na Slovenskem kot v naši družbi. Razmere v Sloveniji so bile v letih njegove škofovske službe zahtevne: začel je v času totalitarnega sistema in spremljal počasen prehod v demokracijo. Stalno si je prizadeval, da bi bila Cerkev navzoča tudi v javnem življenju.

Znani so njegovi napor, da bi bil božič dela prost dan, da bi po do movih za starejše in v bolnišnicah ter v zaporih imeli možnost duhovne oskrbe. Iz izkušenj, ki si jih je pridobil v tujini, je dajal smernice za pastoralno delo v Cerkvi na Slovenskem in še posebej v ljubljanski nadškofiji. Med drugim je dal pobudo za pastoralni občni zbor ljubljanske nadškofije, čemur sta s svojimi zbori sledili tudi mariborska in koprška škofija; to je bila priprava na slovensko sinodo (plenarni zbor), ki jo je leta 1997 napovedal njegov naslednik, ljubljanski nadškof in metropolit, msgr. dr. Franc Rode.

Maja leta 1996 so Slovenci doživeli prvi obisk papeža Janeza Pavla II. v Sloveniji. Na njegovo pobudo je bila 20. junija 1983 v okviru Jugoslovanske škofovske konference ustanovljena Slovenska pokrajinska škofovska konferenca, ki je 20. februarja 1993 nadaljevala delo v samostojni Slovenski škofovski konferenci (SŠK). Bil je član različnih mednarodnih komisij, svetov in odborov, večkrat pa jih je tudi sam vodil.

Znana so bila njegova prizadevanja pri osamosvajanju Slovenije, k čemur so veliko prispevala poznanstva v tujini, ki so se stkala v času, ko je bil v Švici in ko je deloval kot tajnik Sveta evropskih škofovskih konferenc. Obdobje od leta 1990 naprej je bilo zelo razgibano. V tem času je prišlo do plebiscita, razglašena je bila samostojna Republika Slovenija, zgodila se je desetdnevna vojna, prišlo pa je tudi do mednarodnega priznanja naše samostojnosti. Nadškof Šuštar se je ves čas dejavno vključeval v to dogajanje, še posebej v vojni za Slovenijo. Tedaj je bilo v tujino poslanih veliko sporočil (faksov), sprejemal pa je tudi različne tuje delegacije. Uporabljal je osebna (mednarodna) poznanstva, da bi tako pripomogel k čimprejšnjemu končanju vojne. Nadškofova državo tvorna dejanja so bila izrednega pomena za nastajanje samostojne države Slovenije in za oblikovanje njene identitete.

Nadškof Šuštar je veliko storil za promocijo Slovenije tudi kot predavatelj in udeleženec na različnih mednarodnih srečanjih. Objavljal je tako v domačem kot tujem tisku ter izdal več samostojnih knjig.

Ko je bil kot ljubljanski nadškof pred desetimi leti upokojen in je na njegovo mesto prišel nadškof dr. Franc Rode, se je preselil v Zavod sv. Stanislava v Šentvid nad Ljubljano.

Umril je v Ljubljani 29. junija 2007.

PROF. ZLATKO TOMŠIČ

(Slovenska Bistrica, 1923 –
Córdoba, Argentina, 2000)

Rodil se je leta 1923 v Slovenski Bistrici, od koder se je kmalu preselil v *Ljubljano*, kjer je hodil v osnovno šolo in gimnazijo, kasneje pa jo nadaljeval v *Beogradu*. Tam ga je presenetila vojna in se je z družino vrnil v Ljubljano. Leta 1942 so ga Italijani internirali v *Gonarsu*, od koder se je vrnil leta 1943. Po vrnitvi v Ljubljano je najprej maturiral, nato pa se pridružil četnikom v *Ilirski Bistrici*. Po končani vojni se je umaknil v *Italijo* in se vpisal na *Agronomsko fakulteto univerze v Bologni*. Leta 1948 se je izselil v Argentino, kjer je že po enem letu odšel iz Buenos Airesa v 1300 km. oddaljeno severno-zahodno mesto *Tucumán*. Dobil je službo na »*Fundación Miguel Lillo*« in se takoj vpisal

na fakulteto prirodnoslovnih ved. Tam je leta 1955 končal študije in nastopil službo kot asistent katedre za *nevretenčarje* in za *zoogeografijo*. V naslednjih letih je postal titularni profesor za *nevretenčarje*. Med leti 1978 in 1983 je bil *dekan prirodnoslovne fakultete državne univerze v Tucumanu*, po tem letu pa je odstopil in ostal kot titularni profesor-raziskovalec na *Fundación Miguel Lillo*. Tam je dosegel izredne uspehe v odkrivanju novih zvrsti zemeljskih glist.

Dr. Tomšič je bil v Argentini kot znanstvenik zelo cenjena osebnost v svoji stroki, kjer se je specializiral in *publiciral* svoja raziskovanja.

V Dolores v cordobski provinci, blizu dr. Hanželičeve slovenske počitniške kolonije, je kupil hišo, kamor so hodili na počitnice in jih preživljali v stiku z buenosaireškimi Slovenci, s katerimi se je rad pogovarjal. Ko se je upokojil, se je preselil v cordobsko mesto La Cumbre, kjer je živel do svoje smrti.

Umrli je 16. novembra leta 2000 v Córdoba.

ŠTEFAN TONKLI

(Breginje, 1908 -
Gorica, 1987)

Štefan Tonkli se je rodil kot deseti otrok kmetu Andreju in gospodinjji Katarini, 15. decembra 1908. Osnovno šolo je obiskoval v rojstnem kraju in na *Siciliji*, kamor je bila družina izgnana med 1. svetovno vojno. Škofijsko klasično gimnazijo je obiskoval v *Šentvidu nad Ljubljano*. Posvečen je bil v duhovnika 30. maja 1931. Najprej je bil kaplan v *Tolminu*, nato vikar v *Brestovici*, pozneje župnik v *Grahovem pri Podmelcu*. Zaradi svoje narodne zavednosti je kmalu prišel v spor s fašisti. Po vojni se ni strinjal z novo oblastjo. V letih 1946-1948 je bil profesor na slovenskih srednjih šolskih tečajih v *Gorici*. Leta 1948 je emigriral v Argentino. Pozneje se je vrnil v Italijo. Po petnajstih letih emigracije se je odločil

za vrnitev na *Goriško* in postal župnik v *Mavrinjah*, na kar se je upokojil. Od leta 1963-64 je bil prefekt v *Alojzijevišču* v Gorici. Pozneje pa župnik v *Mavhinjah pri Nabrežini* (Italija).

Pisati je začel že v dijaških letih. S pesmijo in prozo je sodeloval v listih: *Jutro*, *Jutranja zarja*, *Plamen*, *Rast*, *Vrtec*, *Mladika*, *Naš čolnič*, *Koledar Goriške Mohorjeve družbe*, *Mentor*, *Pratika*, *Novi svet*, *Duhovno življenje*, *Mladika*, *Slovenska beseda*, *Vrednote*. Leta 1934 je izdal prvo zbirko *Pesmi* (Trst, samozaložba), ki vsebuje predvsem razmišljujočo liriko. Teme njegovih pesmi so: odkrivanje slabosti in težnja po poboljšanju, ljubezen do narave, domačnosti in doma, izseljevanje Primorcev zaradi fašistov, nabožna tematika, grozote druge svetovne vojne in revolucije, *doživetja v Argentini*. Svojo narodno zavest ni pričal samo v pesmih, temveč tudi v javnem nastopanju v času fašizma na Primorskem. Leta 1948 do 1963. je bil v Argentini, kjer je opravljal službo bolniškega duhovnika, potem na fari v skrajni periferiji Buenos Airesa. V tem času je pesnil pod psevdonimom *Slavko Srebrnič* predvsem pri Duhovnem življenju in Koledarjih-zbornikih Svobodne Slovenije.

8. avgusta 1987 je umrl v *Gorici*. Ob njegovi smrti je zapisal v Katoliškem glasu Kazimir Humar: »Bil je močan nagib, če ne že odločilen ravno njegova ljubezen do naroda. Videl ga je teptanega, zaničevanega, brez osnovnih človeških pravic; videl je tudi, da mu bo kot duhovnik lahko še najbolj služil. O tej ljubezni priča ves njegov pesniški opus, vse njegove pesniške zbirke, ki jih je menda enajst«. (prip. vseh Tonklijevih zbirk je 14, vse pod psevdonimom).

Umril je v *Gorici* 8. avgusta 1987.

**DR. KAREL VLADIMIR
TRUHLAR**

(Gorica, 1912 –
Longomoso, Italija, 1977)

Rodil se je 3. septembra 1912 v *Gorici*, ki je takrat spadala v avstroogrsko cesarstvo. Njegov oče je bil Čeh, mati pa Slovenka. Odraščal je v slovenskogovorečem okolju. Leta 1920 se je z družino preselil v *Kraljevino Jugoslavijo*. Študiral je na *Teološki fakulteti* v Ljubljani, nato na papeški univerzi *Gregoriani*. Leta 1941 se je vrnil v Ljubljano, kjer je postal semeniščni spirital v *Bogoslovnem semenišču v Ljubljani*. Med vojno je poglobil svoj filozofski in teološki študij. Predvsem ga je zanimalo pisanje *Romana Guardinija* in *Vladimira Solovjoja*. *Pred vojno je sodeloval pri literarnih revijah Žar in Dom in svet*.

Kot teolog se je približal mišljenju Karla Rahnerja in Pierra Teilharda de Chardina.

Truhlarja je zanimala konkretnost človekovega obstoja in poudarek izkušnje Absolutnega v njem. Leta 1945 je postal semeniški spirital in profesor dogmatike v *Pragi*, nato pa je leta 1946 vstopil k jezuitom. Leta 1949 je začel predavati na *Gregoriani*, naslednje leto pa v *Ljubljani*. Bil je teolog in pedagog. **Dr. Karel Vladimír Truhlar** je pisal globoke teološke razprave in moderne poezije bogate po vsebini, besednjaku in metaforah. V njegovi poeziji najdemo veliko mističnih elementov. Za njegovo delo se je prav posebno zanimal modernistični pesnik *Edvard Kocbek*, ki je napisal tudi uvod v eno od Truhlarjevih pesniških zbirk. Do leta 1990 je Truhlarjeva poezija bila znana le nekaterim krogom, pozneje je prejela zelo pozitivne ocene. Njegov pesniški slog je vplival na filozofa in pesnika Gorazda Kocjančiča. Napisal je nad 20 knjig in 250 znanstvenih razprav.

Pri Slovenski kulturni akciji so mu objavili dve zbirki poezij: *Nova zemlja* (1958) in *Rdeče bivanje* (1961). Znane so Truhlarjeve pesniške zbirke *Labod poje* (*Dom in svet*, 1934) in *Naše obale* (*Dom in svet*, 1939).

Umrl je v Lengmoosu, južni Tirolski v Italiji, 4. januarja 1977.

DR. METOD TURNŠEK

(Budina pri Ptuj, 1909 –
Celovec, 1976)

Metod Turnšek se je rodil 21. februarja 1909 v Budini pri Ptuj. Pri krstu je dobil ime *Konrad*. Njegov oče je bil ujetnik v Rusiji, od koder se ni vrnil. Trinajstletni *Konrad* je odšel na Kranjsko v *Stično*, kjer je obiskoval zasebno gimnazijo v sklopu ljubljanske klasične gimnazije. Kot redovnik je dobil ime Metod. Bil je odličnjak. Kot študent bogoslovja je že pričel objavljati prozo. Razvil se je v pisatelja in prozaista, ampak še prej v dramatika. Bil je tudi bogoslovni pisatelj in urednik, časnikar, narodopisec, zgodovinar in politik. Prva leta se je posvetil uredništvu. Med vojno je *doktoriral* pri profesorju Lukmanu.

Ob koncu vojne je odšel v samostan v *Merano na Tirolskem*, da bi se posvetil pisanju. Kmalu je odšel v *Trst*, kjer je bil

profesor slovenščine in zgodovine na srednji šoli. Leta 1956 je odšel na *Koroško* v Avstrijo. Bil je župnik na *Komendi*, nekdanji postojanki viteškega reda, na Južni Podjuni.

Ker je ves čas po drugi svetovni vojni **Turnšek** živel izven matične Slovenije in bil zaznamovan kot človek, ki se je leta 1945 umaknil z domobranci pred partizani v tujino, je ostalo njegovo delo v Sloveniji komaj znano. Leta 1961 je napisal povest *Božja planina*, katero je dramatisiral *Jože Peterlin*. *Turnškove drame* so bile napisane v živahnem jeziku, dialoški, predstavljeni. Turnškova literatura se ukvarja s upodabljanjem kmečkega življenja, s temami slovenstva, slovenske države, slovenskega pokristjanjevanja. Kvalitetne so njegove drame: *Potujoči križ belih menihov* (1936), *Križ* (vezan na Katoliško cerkev, celo na meniški red cistercijanov) in *Planina* (ljudsko verska zgodba). Zadnja leta v življenju se je popolnoma posvetil slovenskemu življu v *Avstriji* in je na novo vrednotil narodno enotnost. Vzdrževal je stike z mnogimi intelektualci in kljub bolezni je do konca ustvarjal. Izdajal je knjige in organiziral pomembne prireditve. Bil je kandidat za *Nobelovo nagrado* za književnost.

V Muzeju krščanstva na Slovenskem so pripravili razstavo ob stoletnici dr. Turnškovega rojstva. Razstavljena in komentirana so vsa njegova dela s področja proze in dramatike, deloma je tudi prikazana njegova publicistika. Nekaj osrednjih slovenskih založb načrtuje ali prvo izdajo ali ponatis *Turnškovih del*.

Umrli je 26. februarja 1976 na *Koroškem v Avstriji*.

RAFKO MIHAEL VODEB

(Dolenja vas, 1922 –
Louvain, Belgija, 2002)

Rodil se je v Dolenji vasi pri Artičah 26. julija 1922. Ljudsko šolo je obiskoval v domačem kraju, gimnazijo pa v *Mariboru*. Maturiral je leta 1941 v *Ljubljani*, kamor je zbežal pred Nemci. Isto leto je pričel s študijem *filozofije in teologije* v Rimu na *Pontificia universita Urbaniana* in iz obeh strok diplomiral. Na *Université catholique* v *Louvainu* je od leta 1958 do 1962 študiral in diplomiral iz umetnostne zgodovine. Od 1949-58 je bil podravnatelj v *Pontificio collegio Urbano* v Rimu, 1962-1971 je bil predavatelj sakralne in misijonske umetnosti ter iz arheologije na univerzi *Urbaniana* v Rimu. V letih 1948-1958 je sodeloval pri *slovenskih oddajah* vaticanskega radia. Sodeloval je tudi pri

slovenskih oddajah *radia Trst A*. Leta 1971 se je vrnil v *Maribor*, kjer je poučeval na *oddelku Teološke fakultete* v Ljubljani krščansko in liturgično umetnost. Od 1976-82 je bil tajnik *Mohorjeve družbe* v *Celju*.

Posvetil se je poeziji že v gimnaziji in je objavljaj v zavodskih glasilih. Objavljaj je pred vojno v *Mentorju*, *Kresu*, *Našem domu* in *Mohorjevi*. Po vojni pa je sodeloval v *emigrantskem* tisku. V Rimu je izdal pesniško zbirko *Kam potujejo oblaki*, ki je izšla tudi v lastnem prevodu v italijanščini. V Buenos Airesu pa so mu tiskali *Človek sem* (1958). V tej zbirki prevladujejo meditativna lirika, impresije iz narave, miselne aforistične izpovedi. **Vodebova** literarna stvaritev je bogata. Pisal je eseje, kritike, pogovore in članke z versko, literarno in umetnostno vsebino. Objavljaj je v *Glasi Slovenske kulturne akcije*, *Meddobju*, *Cerkev v sedanjem svetu*, *Znamenje*, *Družina* in drugih. Pisal je veliko v italijanščini ter prevajal v Dantejev jezik. Pripravil je objavo *Župančičevih pisem* L. Salviniju (*Znamenje*, 1978) Teološki prispevki so izšli v *rimskih publikacijah*. Napisal je tudi umetnostni in zgodovinski vodnik *Assisi*. Uredil je antologijo emigrantskega pesništva *Naša pesem* (Rim, 1947), zbornike *Alma Mater* (Rim, 1949-69) zbornik *Vesoljni cerkveni zbor* (1966), *Spise sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare* (1982). Izdal je zbirko poezij *In vse bo luč* (Ljubljana, 1992).

Umril je v Louvainu, Belgiji, 2004.

**MAJDA VOLOVŠEK
ROJ. URŠIČ**

(Logatec, 1926 –
Buenos Aires, 1987)

Majda Uršič se je rodila 3. aprila 1926 v *Spodnjem Logatcu*. Maturirala je na realni gimnaziji v Ljubljani in se hotela posvetiti gledališki umetnosti.

V zamejstvu se je poročila s slikarjem *Milanom Volovškom* in se z družino preselila v *Argentino*. Tu je nastopala kot igralka na buenosaireških odrih. Pod režijo *Danice Kanalc Petriček* je nastopila v glavni vlogi dramske prikazni *Po trnjevi poti*. V tej sceni je Majda Volovšek znova dokazala, da je izredni igralski talent. Zaprta v z bodečo mrežo ograjeno taborišče, je z naravnost grozotno prepričevalnostjo podala v recitacije pesnitve, ki jih je spesnila pripornica v domovini. Igralka Majda Volovšek je v svojih nastopih bila

vedno glasovno in v tehniki recitacije prepričevalna. Novembra 1964 je po svoji zamisli in igri uprizorila pesnitev bengalskega pesniškega genija *Rabindranata Tagoreja Vrtnar* v prevodu pesnika *Alojzija Gradnika* in dramsko podobo *Pred zajtrkom* ameriškega dramatika *Eugenia O Neilla*.

Gledališko publiko pa je povsem očarala, ko je v gledališki sezoni leta 1972 najprej prevedla iz angleščine, potem pa odigrala glavno vlogo v drami *Kristalna menažerija* severnoameriškega pisatelja *Tennesseeja Williamsa*.

Bila je nadvse razgledana oseba s posebnim čutom za estetiko. Številna potovanja so ji preprečevala nepretrgano sodelovanje na gledališkem področju. **Majda Volovšek** je pisala pesmi v dijaške liste v Ljubljani, v Argentini pa v *Meddobje*.

Umrla je 8. septembra 1987.

MILAN VOLOVŠEK

(Maribor, 1922 –
Buenos Aires, 2004)

Rodil se je 5. julija 1922 v Mariboru. Kasneje se je preselil z družino v *Ljubljano*, kjer se je od svojega 14. leta starosti že resno ukvarjal z risanjem.

Po *maturi*, med vojno, se je vpisal na arhitekturo pri *prof. Vurniku*. Vstop v *Vaške straže* na Bizoviku mu ne prepreči nadaljnjega stika z arhitekturo.

V medvojnih letih je velikokrat slikal s prijateljem Marjanom Tršarjem.

Po končani vojni se je pojavil v begunskem taborišču v *Monigu*, kjer je prišel v stik z *Goršetom*, ki mu je odprl nove poglede v umetnost, tokrat v *kiparstvu*. Kasneje se je preselil v taborišče *Senigallia*, kjer se je takoj vključil med profesorje slovenske gimnazije, kot *profesor risanja*.

Istočasno se je ukvarjal s *plastiko* in je izoblikoval čudovito skupino *lutk*. Nato se preseli v *Bologno* v taborišče za študente, kjer se je moral vpisati na univerzo, pa kolebal med arhitekturo in slikarstvom. Odločil se je za slikarstvo. Preselil se v taborišče *Barletta*, kjer se poroči z *Majdo Uršičevo*, poznano in priznano gledališko igralko in pesnico. Naslednje leto, 1948, se preselil v *Buenos Aires*.

Njegova prva zaposlitev je bila v dekorativni stroki. Kasneje se je zaposlil v tehnični stroki kovinarske industrije. Dosegel je tam visoke uspehe; zadnja leta je delal kot samostojen svetovalec za važne industrijske komplekse v raznih evropskih deželah in v Turčiji.

V Buenos Airesu se je kmalu povezal z različnimi umetniškimi skupinami: vpiše se v *Asociación Estímulo de Bellas Artes*. V njenem okviru je razstavljal v različnih skupinskih razstavah. V argentinskem okolju je navezal stike z različnimi umetniškimi krogi. Leta 1948, že v Argentini, se je vključil v likovno skupino, ki jo je vodil *Luis Seoane*, ta mu je omogočil prvo *samostojno razstavo*.

Ilustriral je tudi knjižne izdaje kot npr. »Človek na obeh straneh stene« pisatelja Zorka Simčiča. Pri Slovenski kulturni akciji je bil več let član nadzornega odbora. V okviru Slovenske kulturne akcije je imel skupinske in samostojne razstave; po njegovi smrti pa je bila v mali dvorani Slovenske hiše spominska retrospektivna razstava.

Medtem se je aktivno vključil v SKA kot profesor na njeni *Umetniški šoli za perspektivo in opisno geometrijo*. Pisal je tudi ocene naših

ustvarjalcev. Predvsem je pa deloval kot slikar. Znani so tudi njegovi posegi v grafični tehniki in *rezanje v steklo*. Tudi kiparskih stvaritev se je lotil.

Življenjska pot ga je kasneje zanesla v *Córdoba*, nato pa v razne oddaljene dežele: Mehiko, ZDA, Švico, Francijo, Turčijo. Povsod je črpal in se oplajal z avtohtonimi kulturami, še posebej z arheologijo in ročnimi tkaninami. Končno mu je uspelo umakniti se v zasluženi pokoj v Argentini.

Umrl je v Buenos Airesu leta 2004.

JOŽA VOMBERGAR

(Pšenična Polica 1902 –
Buenos Aires 1980)

Slovenski dramatik **Joža Vombregar** se je rodil 16. februarja 1902 v vasi *Pšenična Polica* pri Cerkljah na Gorenjskem. Osrednjo šolo je obiskoval v Cerkljah in Kamniku, klasično gimnazijo v Škofovih zavodih v Šentvidu, pravno fakulteto pa v Ljubljani. Po študiju, ki ga zaradi bolezni ni končal, je našel službo kot programski referent pri Radiu Ljubljana. V letih 1935-1937 je bil korektor pri *Slovenskem domu* in *Slovincu*. Leta 1937 se je zaposlil na ljubljanskem magistratu kot tiskovni referent in tam ostal do leta 1945. Ob koncu vojne se je umaknil na Koroško, leta 1948 emigriral v Argentino in bil do upokojitve uradnik na železnici. Umrl je v Buenos Airesu 20. oktobra 1980.

V tujino je odšel kot že uveljavljen dramatik, saj so tri njegova predvojnja dramska dela igrali po nešteti slovenskih odrih, tudi v ljubljanski in mariborski drami. Že v gimnazijskih letih je doživel prve odrske uspehe (*Pod Lutrovim jarmom*, *Je pač tako*, *Daritev*).

V slovensko gledališko dogajanje je vstopil leta 1932 s premiero kmečke komedije v treh dejanjih *Voda*, kjer je na oder postavil vaške veljake in bajtarje v izrazitem domačem okolju. Leta 1933 je napisal dramo *Vrnitev*, v kateri je obdelal staro temo vrnitve moža iz vojne domov, kjer pa so ga že odpisali in si je žena osnovala drugo družino. Leto kasneje je izdal novo komedijo *Zlato tele*, kjer se pisatelj norčuje iz ljudskega pohlepa po denarju. Kakšen uspeh je **Vombregar** dosegel pri gledalcih, nam povedo uradni zapiski prosvetnega oddelka banske uprave: komedija *Voda* je do druge svetovne vojne doživela vsaj 700, drama *Vrnitev* pa 1000 predstav. Tudi rojaki v Argentini so v tistem času postavili na oder njegove igre: društvo *Ljudski oder* je maja 1936 uprizorilo komedijo *Voda*, julija istega leta pa dramo *Vrnitev*.

Joža Vombregar je priznan kot prvi slovenski avtor slušnih radijskih iger, ki jih je predvajal ljubljanski radio. 1. januarja 1935 je bila izvajana radijska igra z naslovom *Sveti Trije kralji* po legendi o Bogatinskem jezeru. Naslednja igra, izvajana v istem letu, je bila *Zakleta Veronika* po legendi iz kamniške okolice. Najpopularnejši pa je bil ciklus 16 radijskih komedij *Vesele in žalostne iz življenja Jake Smodlake in njegovih*, ki so ga predvajali na ljubljanskem radiu v letih 1935-1941. Edini rokopisni izvod ciklusa o Jaki Smodlaki, ki ga je hranil arhiv Radija Ljubljana, so po vojni odpeljali skupaj z drugimi »ideološko spornimi« papirji v papirnico Vevče. O kresu leta 1937 sta izšli radijski enodejanski *Čudo kresne noči* ter *Sveta brata Ciril in Metod*. Leta 1938 je sodeloval pri

zborniku *Na bregovih Bistrice*, ki so ga izdali književniki iz Kamnika. Bil je tudi sourednik revije *Drama*. V Slovincu je objavljaj satirična in humoristična besedila z naslovom *Frtavčkov Gustelj in Korenčkova Nežka*. Dramatiki je ostal zvest tudi v begunstvu. Življenje v begunskem taborišču na Koroškem je opisal v drami *Tabor brezpravnih*, vendar je ni dokončal. Domobranstvo je leta 1949 v sodelovanju z Nikom Jeločnikom (pod psevdonimom Vinko Poznič) predstavil v igri *Napad*, katero je uprizorila IDNAVE (Igralska družina Nartēja Velikonje) v Buenos Airesu. **Vombergarjevo** najobširnejše besedilo iz emigracije je dramizacija Levstikovega *Martina Krpana*. Komedijo je napisal leta 1963, leta 1967 pa so jo igrali v Vogrčah na Koroškem. Želeli so s komedijo gostovati tudi v Cerkljah, pa sta takratna cerkljanska in kranjska oblast to preprečili, pač pa uprizoritev politično ni bila nevarna za občino Domžale in Korošci so gostovali na mengeškem in domžalskem odru. To igro, ki se navdihuje v edini slovenski ljudski epski poeziji z naslovom *Pegam in Lambergar*, so tudi večkrat igrali rojaki v Argentini.

Zadnje **Vombergarjevo** delo, tragedija *Razval*, govori o domobranskem poročniku Vinku, ki se reši iz kočevske jame, kamor je bil vržen, a po naključju ne ustreljen. Vrne se domov, kjer ga po različnih zapletih ujamejo in ubijejo. Dramo je avtor dokončal z različnimi variantami konca, a je ni dal v javnost.

V Argentini je za različne priložnosti napisal dolgo vrsto krajših gledaliških del, včasih z resno, pogosteje pa s komično vsebino. Ob obisku škofa Rožmana v Argentini leta 1949 je napisal prizor: *Pozdravljen, ljubljanski škof!* Drugi prizori z resno vsebino so: *Materino srce*, *Dva brata*, *Božji klic*, *Slovenski božični večer*, *Ob bistrem potoku je mlin* in otroška *Mladi rod se vrača ter Mavrica*. Od komičnih enodejank poznamo *Uredniške težave*, *Tam za deveto goro*, *Glušci*, *Goreča ljubezen*, *Gosposki ženin*, *Nova uradnica*, *Parkljev koš*, *Nemirne ure gospoda Furlana*, *Junaki*, *Hrabri lovec*, *Čudna snubca*.

Vombergar je pisal tudi prozo. V Otroški svet je leta 1935 napisal *Legendo o vijolicah* in *Povest o radovedni marjetici*. V Slovincu je leta 1936 objavil legende: *Šmarnice*, *Marijo časti vse stvarstvo*, *Marija je venček spletala* in *Brdniška gospa*. V istem letu je v Slovenskem domu objavil legendo *Vijolice* in črtico *Vstajenje*. V Argentini je bil član Pisateljske družine Franceta Balantiča in literarnega odseka Slovenske kulturne akcije. V mesečniku *Duhovno življenje* je pod psevdonimom Jože Svetlin objavil črtici *Milost svete noči* (1949) in *Na novo pot* (1950), pod lastnim imenom pa *Zagrinjalo se je pretrgalo* (1960). V reviji *Slovenska beseda* je objavil leta 1957 črtici *Velikonočno jagnje* in *Dr. Krek govori na gori*, leta 1958 pa *Dragoceni čas* ter »Prerad« *jih je imel*. Tednik *Svobodna Slovenija* je objavljaj njegove številčne podlistke kot *Zakleta Vernica*, *Špinov oča*, *MMM ali Matajevega Matija Matic*.

DR. PAVLE ZABLATIC

(Bilčovs, 1912-
Avstrija, 1993)

Dr. Pavle Zablatic, rojen 4. decembra 1912 v Bilnjovsu pri Bilčovsu, je pel novo mašo 1938, doktoriral leta 1951 na podlagi narodopisne disertacije o *Duhovni ljudski kulturi koroških Slovencev*. Od leta 1968 do 1978 je bil ravnatelj *Celovške slovenske gimnazije*. Od 1973 naprej je predaval na *slavističnem inštitutu celovške univerze* slovensko narodopisje, koroško slovensko literaturo in strokovno didaktiko slovenskega jezika. Ob profesorski službi je bil zaposlen tudi v dušnem pastirstvu.

Objavljal je v raznih revijah, glasilih in imel številna predavanja in razprave narodopisne, kulturnozgodovinske in jezikoslovne vsebine. Leta 1982 je pri *Mohorjevi založbi v Celovcu* izšla njegova

odlična knjiga *Ljudskih verovanj, šeg in navad na Koroškem »Od zibelke do groba«*. Potem je pripravil knjigo o letnih šegah in navadah koroških Slovencev, ki je tudi izšla v celovski Mohorjevi družbi.

Umrli je v Avstriji 27. maja 1993.

Dr. FILIP ŽAKELJ

(Horjul, 1907-
Buenos Aires, 1997)

Filip Žakelj se je rodil v Horjulu 2. maja 1907. V duhovnika je bil posvečen 7. julija 1925 v Ljubljani. Štiri leta je služboval kot kaplan v Sostrem pri Ljubljani; od avgusta 1939 je bil *vzgojni prefekt v Škofovih zavodih* v Št. Vidu, kjer je obenem nadaljeval študije. Tu je tudi doživel uničenje ustanove po nemškem okupatorju 28. aprila 1941.

Kmalu je bil imenovan za *stolnega vikarja* v Ljubljani, kjer je bil tudi stolni pridigar.

Po odhodu v tujino maja 1945 je nekaj časa nadaljeval študije v novo ustanovljenem begunskem semenišču v *Pragliji* v Italiji, potem zasebno v *Rimu*, konec leta 1947 je doktoriral na teološki fakulteti slovenskega begunskega semenišča. Po

prihodu v Argentino marca 1948 je takoj nastopil kot predavatelj za svetopisemske vede na naši *teološki fakulteti* v *San Luisu*. Leta 1950 je bil imenovan za semeniškega sprituala. Obe službi je ohranil tudi ko je prišel v *semenišče* v *Adroque* do leta 1965. Zadnjih 12 let se je posvetil dušnemu pastirstvu na argentinski župniji.

Dr. Filip Žakelj je bil apostol tiskane besede, knjig, člankov; več let je urejal Duhovno revijo *Omnes unum* in *Baragov vestnik*, glasilo južnoameriške *Baragove zveze*, kateri je predsedoval od leta 1958. Objavljal je svoje članke o svetniških kandidatih: Frideriku Baragi, Škofu Gnidovcu. O Gregoriju Rožmanu je napisal knjigo *Pastirjev glas v tujini*, ki je biografska zbirka pisem, govorov in pridig škofa dr. Gregorija Rožmana. Napisal je molitvenik *Zdrava Marija*. Prizadeval se je za odkrivanje zgodovinske resnice pretekle medvojne dobe in revolucije. Zaupal je v moč slovenske državne volje in je v tem upanju utrjeval svojo okolico.

Pri Slovenski kulturni akciji je sodeloval s svojimi članki v *Glasu* in *Meddobju* ter z mnogimi predavanji.

Umril je v Ramos Mejii v Buenos Airesu, 24. novembra 1997.